НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК БЕЛАРУСИ
БЕЛОРУССКАЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННАЯ БИБЛИОТЕКА ИМ. И.С. ЛУПИНОВИЧА
ЦЕНТР ИССЛЕДОВАНИЙ БЕЛОРУССКОЙ КУЛЬТУРЫ, ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ
ИНСТИТУТ ЯЗЫКОЗНАНИЯ ИМ. ЯКУБА КОЛАСА

Актуальные проблемы сельскохозяйственной терминологии

ДОКЛАДЫ
МЕЖДУНАРОДНОЙ НАУЧНОЙ КОНФЕРЕНЦИИ
МИНСК, 27 НОЯБРЯ 2025Г.

NATIONAL ACADEMY OF SCIENCES OF BELARUS

I.S. Lupinovich Belarusian Agricultural Library

Centre for Belarusian Culture, Language and Literature Researches

Yakub Kolas Institute of Linguistics

ACTUAL PROBLEMS OF AGRICULTURAL TERMINOLOGY

Proceedings of the International scientific conference
Minsk, November 27, 2025

Minsk
«Kovcheg»
2025

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

UDC 81'276.6:63(082)

Editorial board:
Yu. A. Karakulka (managing editor), V. B. Babaryka-Amelchanka, I. L. Kapylou, A. M. Laptsionak, O. A. Morozova, N. S. Shakura

Reviewers:
PhD in Agricultural Scienes, associate professor E. V. Gorbacheva; PhD in Philological Sciences, associate professor V. N.

Scholars representing diverse scientific disciplines – philological, pedagogical, biological, economic, and agricultural – presented their research findings. The contributors comprised researchers from academic institutions, doctoral candidates and faculty members from educational organizations, as well as managers and specialists from libraries across Belarus and Russia.

The proceedings may be of interest to linguists, philologists, translators, specialists working in the fields of science and agriculture, education, postgraduate and graduate students, undergraduates, as well as all those interested in issues of agricultural terminology, including in the Belarusian language.

The accuracy and reliability of the information presented in the papers belong solely to the authors.

ISBN 978-985-884-568-1

© I.S. Lupinovich Belarusian Agricultural Library of the National Academy of Sciences of Belarus, 2025

© Design. LTD «Kovcheg», 2025

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК БЕЛАРУСИ

Белорусская сельскохозяйственная библиотека
им. И.С. Лупиновича

Центр исследований белорусской культуры, языка и литературы

Институт языкознания им. Якуба Коласа

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ

Доклады Международной научной конференции
Минск, 27 ноября 2025 г.

Минск
«Ковчег»
2025

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

УДК 81'373.46:63(082)
ББК 81.2-67
А43

Редакционная коллегия:
Ю. О. Каракулько (отв. ред.), В. Б. Бабарико-Омельченко, И. Л. Копылов, Е. Н. Лаптенок, О. А. Морозова, Н. С. Шакура

Рецензенты:
кандидат сельскохозяйственных наук, доцент Е. В. Горбачева; кандидат филологических наук, доцент В. Н. Курцова

А43 **Актуальные проблемы сельскохозяйственной терминологии** : доклады Международной научной конференции, Минск, 27 ноября 2025 г. / Национальная академия наук Беларуси, Белорусская сельскохозяйственная библиотека им. И. С. Лупиновича [и др.] ; редкол.: Ю. О. Каракулько (отв. ред.) [и др.]. – Минск : Ковчег, 2025. – 248 с.
ISBN 978-985-884-568-1.

Опубликованы доклады представителей различных областей науки – филологических, педагогических, биологических, экономических, сельскохозяйственных: ученых академических научных учреждений, докторантов и преподавателей учреждений образования, руководителей и специалистов библиотек Беларуси и России.

Материалы сборника могут представлять интерес для лингвистов, филологов, переводчиков, специалистов, работающих в сфере науки и аграрной отрасли, образования, аспирантов, магистрантов и студентов, а также всех, кто интересуется вопросами сельскохозяйственной терминологии в том числе на белорусском языке.

Авторы опубликованных статей несут персональную ответственность за точность и достоверность представленной информации.

1В504098
ЦНБ им. Я. Коласа
НАН Беларуси

УДК 81'373.46:63(082)
ББК 81.2-67

ISBN 978-985-884-568-1

© Белорусская сельскохозяйственная библиотека им. И.С. Лупиновича Национальной академии наук Беларуси, 2025

© Оформление. ООО «Ковчег», 2025

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

СОДЕРЖАНИИЕ

СОВРЕМЕННАЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННАЯ ТЕРМИНОЛОГИЯ: ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ

Босак А.А., Босак В.М. *Народныя гаворкі як крыніца папаўнення сучаснай беларускай сельскагаспадарчай тэрміналогіі*..... 11

Морозова О.А. *Обзор источников современной аграрной терминологической лексики (на примере тематики «Сельскохозяйственные животные и животноводство. Ветеринарная медицина»)*..... 18

Солахаў А.В. *Спосабы ўтварэння новай беларускай сельскагаспадарчай лексікі*..... 33

Ялынцава І.У. *Словаўтваральная структура сельскагаспадарчых тэрмінаў у рускай і беларускай мовах*..... 45

ФУНКЦИОНИРОВАНИЕ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ

Воронович С.И. *Современная сельскохозяйственная терминология лингвистических инструментов: к вопросу индексирования документов*..... 56

Карбалевіч Н.М. *Характэрныя асаблівасці мовы загалоўкаў сельскагаспадарчых матэрыялаў на старонках часопіса "Беларуская работніца і сялянка" (1924–1931 гг.)*..... 75

Масленікава С.С. *Асаблівасці выкарыстання ў гаворках Гродзеншчыны фразеалагізмаў з кампанентамі-фітонімамі, якія абазначаюць агародніну*..... 92

Мяньчэня С.В. *Тэрмін "зямец" і спроба ўвядзення яго ў навуковы зварот*..... 98

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Трофимович Т.Г., Русакович И.К. *Взаимодействие словесного и жестового языков при освоении школьниками с нарушением слуха сельскохозяйственной терминологии...* 108

Фролов А.В. *Смысл и содержание понятия экология в современной лексике*..... 120

МЕЖЪЯЗЫКОВОЕ ВЛИЯНИЕ, ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИЯ И ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА АГРАРНОЙ ЛЕКСИКИ

Босак В.М. *Запазычанні і традыцыйныя беларускія назвы ў сучаснай сельскагаспадарчай тэрміналогіі*..... 131

Глушыцкі Л.У. *Асаблівасці перакладу тэрмінаў шматмоўнага тэзаўруса Харчовай і сельскагаспадарчай арганізацыі Аб'яднаных Нацый AGROVOC на блізкароднасныя мовы*..... 137

Лапцёнак А.М. *Беларускамоўная версія тэзаўруса AGROVOC: падыходы да адбору лексічных адзінак*..... 147

Морозова О.А. *Об особенностях интерпретации синонимичных понятий тезауруса AGROVOC при подборе белорусских эквивалентов иноязычных терминов*..... 158

СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННАЯ ТЕРМИНОГРАФИЯ: КЛАССИЧЕСКАЯ И КОМПЬЮТЕРНАЯ

Бабарыка-Амельчанка В.Б. *Дзейнасць тэрміналагічных камісій па апрацоўцы беларускай сельскагаспадарчай тэрміналогіі ў 1921–1930 гг*..... 170

Капылоў І.Л. Паляшчук Н.В., Ярмоленка Э.В. *Аб стварэнні новага руска-беларускага слоўніка юрыдычных тэрмінаў*..... 182

Климова Е.В. *Создание и совершенствование русскоязычной версии тезауруса AGROVOC*..... 193

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Пирумова Л.Н., Коленченко И.А. *К вопросу о нормализации и гармонизации терминологии в информационно-поисковом тезаурусе по сельскому хозяйству и продовольствию*..... 201

Хальвита Е.С., Лаппо О.А., Каракулько Ю.О., Горбачева Е.В. *Белорусскоязычный терминологический глоссарий на основе международного тезауруса AGROVOC в формате открытой поисковой системы: программные и технологические решения*..... 212

Бабарыка-Амельчанка В.Б., Карбалевіч Н.М., Морозава А.А., Пятроўская А.У. *Стварэнне беларускай версіі анлайн тэзаўруса AGROVOC: асаблівасці практычнай рэалізацыі*..... 223

Сведения об авторах..... 234

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

CONTENTS

MODERN AGRICULTURAL TERMINOLOGY: LINGUISTIC ASPECTS

Bosak A.A., Bosak V.N. *Folk dialects as a source of replenishment of modern Belarusian agricultural terminology...* 11

Morozova O.A. *Review of sources of modern agrarian terminology (on the example of "Livestock and animal husbandry. Veterinary medicine")*..... 18

Solakhau A.V. *Ways of formation of new Belarusian agricultural vocabulary*..... 33

Elyntseva I.V. *The word-formation structure of agricultural terms in Russian and Belarusian languages*..... 45

FUNCTIONING OF AGRICULTURAL TERMINOLOGY

Varanovich S.I. *Modern agricultural terminology of linguistic tools: towards the issue of document indexing*..... 56

Karbalevich N.M. *Characteristic features of the language of the headlines of agricultural materials on the pages of the magazine "Belarusian Woman Worker and Peasant Woman" (1924–1931)*..... 75

Maslennikova S.S. *The features of using phraseological units with phytonym components denoting vegetables in the dialect of Grodno region*..... 92

Mianchenya S.V. *The term "ziamiets" and an attempt to introduce it into scientific discourse*..... 98

Trofimovich T.G., Rusakovich I.K. *Interaction of verbal and sign languages when schoolchildren with hearing impairment learn agricultural terminology*..... 108

Fralou A.V. *Meaning and content of the concept of ecology in modern vocabulary*..... 120

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

INTERLINGUAL INFLUENCE, INTERNATIONALIZATION, AND PROBLEMS OF TRANSLATING AGRICULTURAL TERMINOLOGY

Bosak V.N. *Borrowings and traditional Belarusian names in modern agricultural terminology*..... 131

Hlushytski L.U. *Features of Translating Terms of the AGROVOC Multilingual Thesaurus of the Food and Agriculture Organization of the United Nations into Closely Related Languages*..... 137

Laptsionak A.M. *Belarusian version of the AGROVOC thesaurus: approaches to selection of lexical units*..... 147

Morozova O.A. *On the specifics of interpreting synonymous concepts of the AGROVOC thesaurus when selecting Belarusian equivalents for foreign-language terms*..... 158

AGRICULTURAL TERMINOGRAPHY: CLASSICAL AND DIGITAL

Babaryka-Amelchanka V.B. *The activities of terminological commissions on the development of Belarusian agricultural terminology during 1921–1930*..... 170

Kapylou I.L., Yarmolenka E.V., Paliashchuk N.V. *On the creation of a new Russian-Belarusian dictionary of legal terms*..... 182

Klimova E.V. *Russian version of AGROVOC thesaurus: development and improvement*..... 193

Pirumova L.N., Kolenchenko I.A. *Regarding the normalization and harmonization of terminology in the information retrieval thesaurus on agriculture and food*..... 201

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Khalvita E.S., Lappo O.A., Karakulka Yu.A., Gorbacheva E.V. *Belarusian-language terminological glossary based on the international AGROVOC thesaurus in the format of an open search system: software and technological solutions*..... 212

Babaryka-Amelchanka V.B., Karbalevich N.M., Morozova O.A., Petrovskaya A.V. *Creation of the Belarusian version of the AGROVOC online thesaurus: features of practical implementation*..... 223

Information about the authors..... 234

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

УДК 811.161.3’282.4 (476)
https://doi.org/10.5281/zenodo.17597727

А. А. Босак[1], В. М. Босак[2]

[1]Беларускі дзяржаўны эканамічны ўніверсітэт, Мінск, Беларусь
[2]Гандлёвы дом Тарфяныя Гуматы, Мінск, Беларусь

НАРОДНЫЯ ГАВОРКІ ЯК КРЫНІЦА ПАПАЎНЕННЯ СУЧАСНАЙ БЕЛАРУСКАЙ СЕЛЬСКАГАСПАДАРЧАЙ ТЭРМІНАЛОГІІ

Анатацыя. Разгледжаны асаблівасці выкарыстання дыялектызмаў у літаратурнай беларускай мове, у тым ліку ў сучаснай сельскагаспадарчай тэрміналогіі. Прапанаваны шляхі для пашырэння ўжывання дыялектных беларускіх найменняў у сучаснай беларускай сельскагаспадарчай тэміналогіі.

Ключавыя словы: сельскагаспадарчая тэрміналогія, лексіка, народныя гаворкі, беларуская мова.

Для цытавання. Босак, А. А. Народныя гаворкі як крыніца папаўнення сучаснай беларускай сельскагаспадарчай тэрміналогіі / А. А. Босак, В. М. Босак // Актуальные проблемы сельскохозяйственной терминологии : доклады Международной научной конференции, Минск, 27 ноября 2025 г. / Национальная академия наук Беларуси, Белорусская сельскохозяйственная библиотека им. И. С. Лупиновича, Центр исследований белорусской культуры, языка и литературы, Институт языкознания им. Якуба Коласа ; редкол.: Ю. О. Каракулько (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2025. – С. 11–17.

А. А. Босак[1], В. Н. Босак[2]

[1]Белорусский государственный экономический университет, Минск, Беларусь
[2]Торговый дом Торфяные Гуматы, Минск, Беларусь

НАРОДНЫЕ ГОВОРЫ КАК ИСТОЧНИК ПОПОЛНЕНИЯ СОВРЕМЕННОЙ БЕЛОРУССКОЙ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Аннотация. Рассмотрены особенности использования диалектизмов в литературном белорусском языке, в том числе в современной сельскохозяйственной терминологии. Предложены пути для расширения употребления диалектных белорусских названий в современной белорусской сельскохозяйственной терминологии.

Ключевые слова: сельскохозяйственная терминология, лексика, народные говоры, белорусский язык.

Alena A. Bosak[1], Viktor N. Bosak[2]

[1]The Belarusian State Economic University, Minsk, Belarus
[2]Trading House Peat Humates, Minsk, Belarus

FOLK DIALECTS AS A SOURCE OF REPLENISHMENT OF MODERN BELARUSIAN AGRICULTURAL TERMINOLOGY

Abstract. The features of the use of dialectisms in the literary Belarusian language, including in modern agricultural terminology, have been considered. The ways to expand the use of dialectal Belarusian names in contemporary Belarusian agricultural terminology have been suggested.

Keywords: agricultural terminology, vocabulary, folk dialects, Belarusian language.

For citation. Bosak A. A., Bosak V. N. Folk dialects as a source of replenishment of modern Belarusian agricultural terminology. Actual problems of agricultural terminology : proceedings of the International scientific conference, Minsk, November 27, 2025. Minsk, 2025, pp. 11–17 (in Belarusian).

Сучасная беларуская сельскагаспадарчая тэрміналогія з’ўляецца жывым арганізмам, які патрабуе значных высілкаў для яе захавання і далейшага развіцця. Адной з асноўных крыніц папаўнення сучаснай беларускай сельскагаспадарчай тэрміналогіі з’яўляецца пошук адпаведных дыялектызмаў, якія пашыраны сярод народных гаворак Беларусі [1].

З гэтай нагоды цікавым рэгіёнам нашай краіны з’яўляецца Заходняе Палессе, якое лексічна, фанетычна і марфалагічна значна адрозніваецца ад асноўнага масіву беларускай мовы. На тэрыторыі Заходняга Палесся пашыраны чатыры асноўныя гаворкі (паўночназагародская, сярэднезагародская, паўднёвазагародская, тараканская), а таксама шэраг пераходных гаворак (малечская, паўночналагішынская, аброўская,

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

сярэднепагарынская, паўднёвацеляханская, верхняясельдская, лунінецкая, беражноўская, бобрыкаўская) [2].

Асаблівую ўвагу выклікае памежжа тыповых беларускіх гаворак і заходнепалескіх гаворах, у прыватнасці тэрыторыя Верхняга Над'ясельдзя (Пружанскі раён Брэсцкай вобласці і сумежжа). Гаворкі Верхняга Над'ясельдзя цікавыя тым, што яны знаходзяцца на перакрыжаванні Беларускага Панямоння і тыповага Заходняга Палесся ў зоне моўных міждыялектных кантактаў і дыялектных узаемаўплываў. Сумежныя гаворкі адрозніваюцца разнастайнасцю мясцовых асаблівасцей, даследаванне якіх мае важнае значэнне для гісторыі і развіцця беларускай мовы.

Па выніках праведзенага даследавання на тэрыторыі Верхняга Над'ясельдзя выдзелены наступныя групы гаворак: гродзенска-баранавіцкія (уключаюць лыскаўскую і варанілавіцкую падгрупы) – на поўначы, паўночнабрэсцкія акаючыя (уключаюць роўбіцкую і вялікасельскую падгрупы) – на захадзе, паўночнабрэсцкія окаючыя (уключаюць шанёўскую і шарашоўска-гараднянскую падгрупы) – у цэнтры, верхняясельдскія (уключаюць рудніцкую, смаляніцкую і ліноўскую падгрупы) – у цэнтры, на ўсходзе і паўднёвым усходзе, малецкія – на паўднёвым усходзе, паўночназагародскія – на паўднёвым захадзе, сярэднезагародскія – на поўдні даследуемага рэгіёна [3].

Адным з накірункаў лінгвістычных даследаванняў тэрыторыі Верхняга Над'ясельдзя было вызначэнне лексічных асаблівасцей. Для вывучэння лексічнага складу гаворак былі абраны наступныя тэматычныя групы найменняў: ягады, кветкі, агародніна, лес, грыбы, свойскія і дзікія птушкі, дзікія жывёлы, насякомыя, прадметы побыту, адзенне і яго часткі, ежа, хата і падворак, прыродныя і астранамічныя з'явы; найменні, якія не ўтвараюць асобных груп. Частку гэтых тапонімаў можна аднесці да сельскагаспадарчай тэрміналогіі [4–10].

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Разгледзім некалькі прыкладаў адмысловых найменняў Верхняга Над'ясельдзя. Так, для тапоніма 'буякі (галубіцы)' на даследуемай тэрыторыі ўжываецца некалькі фанетычных і словаўтваральных варыянтаў: *лахачэ*, *лохачэ*, *лохочэ*, *лахачы*, *лохачы*, *лохачы*^{і}, *лохачí*, *лухачы*^{і}, *лахíны*, *лохíны*, *лохыны*, *лухы*^{і}*ны*, *лухыны*, *лахманы*. Для назвы 'бульба' прапаноўваюцца фанетычныя і лексічныя варыянты: *бу́льва*, *бу́льба*, *карто́плі*, *карто́флі*, *карто́пля*, *карто́фель*. Для абазначэння 'лісце цыбулі' існуюць фанетычныя, словаўтваральныя і лексічныя варыянты: *цыбу́ля*, *цыбуле́нне* /*цыбуле́ннё*/, *шчыпе́р* /*шчыпёр*, *шчып'ёр*/, *пе́р'е* /*пíр'е*/, *стыбí*^{ы}*лле*. Для абазначэння 'сасновая ігліца' ўжываюцца фанетычныя, лексічныя і словаўтваральныя варыянты: *бо́дзяхі* /*бо́дэха*, *бо́даха*, *бу́даха*, *бодкí*, *боддзе́*/, *кастрыцá*, *шыкатá* /*шыкотá*, *шыпотá*/, *шэбодá* /*шыбудá*/, *шыпка* /*шыпша*/, *шыпчо́ха* /*шыпшо́ха*/, *шпілюхí* /*шпілюшчэ*, *шпілюш'é*/, *скулíна*. Для абазначэння 'таўчоная бульба (пюрэ)' існуюць фанетычныя і лексічныя варыянты: *таўканíца* /*тоўканíца*, *тоўкані*^{ы}*ца*, *товканыца*, *товканыця*/, *кáша*, *камяк*, *таўпéня*. А вось для абазначэння 'каршуна' ў гаворках на ўсёй абследаванай тэрыторыі выкарыстоўваецца толькі намінацыя *шуляк*.

Такім чынам, лінгвагеаграфічнае даследаванне лексічных асаблівасцей гаворак Верхняга Над'ясельдзя паказала, што тут вылучаюцца найменні, розныя па характару лакалізацыі і пашырэння: агульнапашыраныя назвы; найменні, якія пашыраны на большай частцы ці асобных частках рэгіёна; назвы адзінкавай фіксацыі. Даследуемыя лексемы прадстаўлены нарматыўнымі ў літаратурнай мове і дыялектнымі формамі; у складзе намінацый адзначаны фанетычная, марфалагічная, акцэнтная, матывацыйная і словаўтваральная варыянтнасці. Асобныя дыялектныя найменні могуць быць адмысловай крыніцай папаўнення беларускай літаратурнай мовы, у тым ліку і сучаснай беларускай тэрміналогіі.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Крывіцкі, А. А. Дыялекталогія беларускай мовы : дапаможнік / А. А. Крывіцкі. – Мн. : Выш. шк., 2003. – 296 с.

2. Клімчук, Ф. Д. Гаворкі Заходняга Палесся: фанетычны нарыс / Ф. Д. Клімчук. – Мн. : Навука і тэхніка, 1983. – 128 с.

3. Босак, А. А. Дыферэнцыяцыя гаворак Верхняга Над'ясельдзя / А. А. Босак, В. М. Босак. – Мн. : [б. в.], 2010. – 158 с.

4. Босак, А. А. Атлас гаворак Пружанскага раёна Брэсцкай вобласці і сумежжа (Верхняга Над'ясельдзя) : лексіка / А. А. Босак, В. М. Босак. – Мн. : [б. в.], 2006. – 123 с.

5. Босак, А. А. Назвы агародніны ў гаворках Верхняга Над'ясельдзя / А. А. Босак, В. М. Босак // Общественные и гуманитарные науки : тез. докл. 81-й науч.-техн. конф. профессор.-преподават. состава, науч. сотрудников и аспирантов (с междунар. участием), Минск, 1–12 февр. 2017 г. / Белорус. гос. технол. ун-т. – Мн., 2017. – С. 79.

6. Босак, В. М. Лінгвагеаграфічнае даследаванне лексічных асаблівасцей гаворак Верхняга Над'ясельдзя / В. М. Босак, А. А. Босак // Труды БГТУ. Серия 4, Принт- и медиатехнологии. – 2017. – № 1 (195). – С. 91–95.

7. Босак, В. М. Назвы насякомых у гаворках Верхняга Над'ясельдзя / В. М. Босак, А. А. Босак // Общественные и гуманитарные науки : материалы 85-й науч.-техн. конф. с междунар. участием, Минск, 1–13 февр. 2021 г. / Белорус. гос. технол. ун-т. – Мн., 2021. – С. 106–107.

8. Босак, В. М. Назвы свойскіх і дзікіх птушак у гаворках Верхняга Над'ясельдзя / В. М. Босак, А. А. Босак // Общественные и гуманитарные науки : материалы 86-й науч.-техн. конф. профессор.-преподават. состава, науч. сотрудников и аспирантов, Минск, 31 янв. – 12 февр. 2022 г. / Белорус. гос. технол. ун-т – Мн., 2022. – С. 130–131.

9. Босак, В. М. Тапонім «крывяная каўбаса» ў гаворках Верхняга Над'ясельдзя / В. М. Босак, А. А. Босак // Общественные и гуманитарные науки. Военная подготовка : материалы 89-й науч.-техн. конф. профессор.-преподават. состава, науч. сотрудников и аспирантов (с междунар. участием), Минск, 3–18 февраля 2025 г. / Белорус. гос. технол. ун-т. – Мн., 2025. – С. 209–211.

10. Босак, В. М. Тапонім «сасновая ігліца» ў гаворках Верхняга Над'ясельдзя / В. М. Босак, А. А. Босак // Общественные и гуманитарные науки. Военная подготовка : материалы 87-й науч.-техн. конф. профессор.-преподават. состава, науч. сотрудников и аспирантов (с междунар. участием), Минск, 31 янв. – 17 февр. 2023 г. / Белорус. гос. технол. ун-т. – Мн., 2023. – С. 132–134.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

References:

1. Kryvitski A. A. *Dialectology of the Belarusian language*. Minsk, Vysheishaya shkola Publ., 2003. 296 p. (in Belarusian).

2. Klimchuk F. D. *Dialects of Western Polesie: a phonetic outline*. Minsk, Navuka i tekhnika Publ., 1983. 128 p. (in Belarusian).

3. Bosak A. A., Bosak V. M. *Differentiation of dialects of the Verkhnyaye Nadyaseldze*. Minsk, 2010. 158 p. (in Belarusian).

4. Bosak A. A., Bosak V. M. *Atlas of dialects of Pruzhany district of Brest region and adjacent areas (Verkhnyaye Nadyaseldze): lexicon*. Minsk, 2006. 123 p. (in Belarusian).

5. Bosak A. A., Bosak V. M. Names of vegetables in the speech of Verkhnyaye Nadyaseldze. *Obshchestvennye i gumanitarnye nauki: tezisy dokladov 81-i nauchno-tekhnicheskoi konferentsii professorsko-prepodavatel'skogo sostava, nauchnykh sotrudnikov i aspirantov (s mezhdunarodnym uchastiem), Minsk, 1–12 fevralya 2017 g.* [Social and human sciences: abstracts of papers of the 81st scientific and technical conference of professors, teaching staff, researchers and postgraduate students (with international participation), Minsk, February 1–12, 2017]. Minsk, 2017, p. 79 (in Belarusian).

6. Bosak V. M., Bosak A. A. Lingvogeographic analysis of lexical features in subdialects of Verkhnyaye Nadyaseldya. *Trudy BGTU. Seriya 4, Print- i mediatekhnologii = Proceedings of BSTU. Issue 4, Print- and MediaTechnologies*, 2017, no. 1 (195), pp. 91–95 (in Belarusian).

7. Bosak V. M., Bosak A. A. Names of insects in the speech of Verkhnyaye Nadyaseldze. *Obshchestvennye i gumanitarnye nauki: materialy 85-i nauchno-tekhnicheskoi konferentsii s mezhdunarodnym uchastiem, Minsk, 1–13 fevralya 2021 g.* [Social and human sciences: proceedings of the 85th scientific and technical conference with international participation, Minsk, February 1–13, 2021]. Minsk, 2021, pp. 106–107 (in Belarusian).

8. Bosak V. M., Bosak A. A. Names of domestic and wild birds in the speech of Verkhnyaye Nadyaseldze. *Obshchestvennye i gumanitarnye nauki: materialy 86-i nauchno-tekhnicheskoi konferentsii professorsko-prepodavatel'skogo sostava, nauchnykh sotrudnikov i aspirantov, Minsk, 31 yanvarya – 12 fevralya 2022 g.* [Social and human sciences: proceedings of the 86th scientific and technical conference of professors, teaching staff, researchers and postgraduate students, Minsk, January 31 – February 12, 2022]. Minsk, 2022, pp. 130–131 (in Belarusian).

9. Bosak, V. M., Bosak A. A. Toponym "black pudding" in the speech of Verkhnyaye Nadyaseldze. *Obshchestvennye i gumanitarnye nauki. Voennaya podgotovka: materialy 89-i nauchno-tekhnicheskoi konferentsii professorsko-prepodavatel'skogo sostava, nauchnykh sotrudnikov i aspirantov (s mezhdunarodnym*

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

uchastiem), Minsk, 3–18 fevralya 2025 g. [Social and human sciences. Military training: proceedings of the 89th scientific and technical conference of professors, teaching staff, researchers and postgraduate students (with international participation), Minsk, February 3–18, 2025]. Minsk, 2025, pp. 209–211 (in Belarusian).

10. Bosak V. M., Bosak A. A. Toponym "pine needle" in the speech of Verkhnyaye Nadyaseldze. *Obshchestvennye i gumanitarnye nauki. Voennaya podgotovka: materialy 87-i nauchno-tekhnicheskoi konferentsii professorsko-prepodavatel'skogo sostava, nauchnykh sotrudnikov i aspirantov (s mezhdunarodnym uchastiem), Minsk, 31 yanvarya – 17 fevralya 2023 g.* [Social and human sciences. Military training: proceedings of the 87th scientific and technical conference of professors, teaching staff, researchers and postgraduate students (with international participation), Minsk, January 31 – February 17, 2023]. Minsk, 2023, pp. 132–134 (in Belarusian).

Дата паступлення артыкула 23.09.2025
Received 23.09.2025

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

УДК 811.161.3’374.26
https://doi.org/10.5281/zenodo.17597803

О. А. Морозова

Белорусская сельскохозяйственная библиотека им. И. С. Лупиновича Национальной академии наук Беларуси, Минск, Беларусь

ОБЗОР ИСТОЧНИКОВ СОВРЕМЕННОЙ АГРАРНОЙ ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКОЙ ЛЕКСИКИ (НА ПРИМЕРЕ ТЕМАТИКИ «СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫЕ ЖИВОТНЫЕ И ЖИВОТНОВОДСТВО. ВЕТЕРИНАРНАЯ МЕДИЦИНА»)

Аннотация: Статья посвящена работе Белорусской сельскохозяйственной библиотеки им. И. С. Лупиновича (БелСХБ) по созданию белорусскоязычного терминологического глоссария на основе международного тезауруса AGROVOC. Рассматриваются цели и задачи этого направления, его значение для стандартизации аграрной терминологии и интеграции белорусского языка в глобальное информационное пространство. Особое внимание уделено анализу источников, необходимых для формирования глоссария по направлениям животноводства и ветеринарной медицины: международным терминологическим порталам, нормативным документам и стандартам, специализированным энциклопедическим и справочным изданиям, а также учебным и научным публикациям. Показано, что комплексное использование разнообразных и авторитетных источников обеспечивает научную достоверность и практическую ценность создаваемого ресурса. Формирование глоссария будет способствовать развитию национальной научной инфраструктуры, поддержке белорусского языка в профессиональной среде и расширению возможностей международной научной коммуникации.

Ключевые слова: AGROVOC; белорусскоязычный терминологический глоссарий; сельскохозяйственная терминология; животноводство; ветеринарная медицина; лексикографические источники; стандартизация; цифровые ресурсы.

Для цитирования. Морозова, О. А. Обзор источников современной аграрной терминологической лексики (на примере тематики «Сельскохозяйственные животные и животноводство. Ветеринарная медицина») / О. А. Морозова // Актуальные проблемы сельскохозяйственной терминологии : доклады Международной научной конференции, Минск, 27 ноября 2025 г. / Национальная академия наук Беларуси, Белорусская сельскохозяйственная библиотека им. И. С. Лупиновича, Центр исследований белорусской культуры, языка и литературы, Институт языкознания им. Якуба Коласа ; редкол.: Ю. О. Каракулько (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2025. – С. 18–32.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

А. А. Марозава

Беларуская сельскагаспадарчая бібліятэка імя І. С. Лупіновіча Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, Мінск, Беларусь

АГЛЯД КРЫНІЦ СУЧАСНАЙ АГРАРНАЙ ТЭРМІНАЛАГІЧНАЙ ЛЕКСІКІ (НА ПРЫКЛАДЗЕ ТЭМАТЫКІ «СЕЛЬСКАГАСПАДАРЧЫЯ ЖЫВЁЛЫ І ЖЫВЁЛАГАДОЎЛЯ. ВЕТЭРЫНАРНАЯ МЕДЫЦЫНА»)

Анатацыя. Артыкул прысвечаны рабоце Беларускай сельскагаспадарчай бібліятэкі імя І.С. Лупіновіча (БелСГБ) па стварэнні беларускамоўнага тэрміналагічнага гласарыя на аснове міжнароднага тэзаўруса AGROVOC. Разглядаюцца мэты і задачы гэтага напрамку, яго значэнне для стандартызацыі аграрнай тэрміналогіі і інтэграцыі беларускай мовы ў глабальную інфармацыйную прастору. Адмысловая ўвага нададзена аналізу крыніц, неабходных для фармавання гласарыя па кірунках жывёлагадоўлі і ветэрынарнай медыцыны: міжнародным тэрміналагічным парталам, нарматыўным дакументам і стандартам, спецыялізаваным энцыклапедычным і даведачным выданням, а таксама вучэбным і навуковым публікацыям. Паказана, што комплекснае выкарыстанне разнастайных і аўтарытэтных крыніц забяспечвае навуковую дакладнасць і практычную каштоўнасць ствараемага рэсурсу. Фарміраванне гласарыя будзе садзейнічаць развіццю нацыянальнай навуковай інфраструктуры, падтрымцы беларускай мовы ў прафесійным асяроддзі і пашырэнню магчымасцей міжнароднай навуковай камунікацыі.

Ключавыя словы: AGROVOC; беларускамоўны тэрміналагічны гласарый; сельскагаспадарчая тэрміналогія; жывёлагадоўля; ветэрынарная медыцына; лексікаграфічныя крыніцы; стандартызацыя; лічбавыя рэсурсы.

Oksana A. Morozova

I.S. Lupinovich Belarusian Agricultural Library of the National Academy of Sciences of Belarus, Minsk, Belarus

REVIEW OF SOURCES OF MODERN AGRARIAN TERMINOLOGY (ON THE EXAMPLE OF "LIVESTOCK AND ANIMAL HUSBANDRY. VETERINARY MEDICINE")

Abstract. The article focuses on the work of the I. S. Lupinovich Belarusian Agricultural Library (BelAL) to create a Belarusian-language terminological glossary based on the international thesaurus AGROVOC. The goals and objectives of this activity, its significance for standardisation of agrarian terminology and integration of

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

the Belarusian language into the global information space are discussed. Particular attention is paid to the analysis of sources necessary for the formation of a glossary in the areas of animal husbandry and veterinary medicine: international terminological portals, normative documents and standards, specialised encyclopaedic and reference editions, as well as educational and scientific publications. It is shown that the integrated use of diverse and authoritative sources provides scientific credibility and practical value of the created resource. The formation of the glossary will contribute to the development of national scientific infrastructure, support of the Belarusian language in the professional environment and expansion of opportunities for international scientific communication.

Keywords: AGROVOC; Belarusian-language terminological glossary; agricultural terminology; animal husbandry; veterinary medicine; lexicographic sources; standardisation; digital resources.

For citation. Morozova O. A. Review of sources of modern agrarian terminology (on the example of "Livestock and animal husbandry. Veterinary medicine"). Actual problems of agricultural terminology : proceedings of the International scientific conference, Minsk, November 27, 2025. Minsk, 2025, pp. 18–32 (in Russian).

Одной из основных задач современного белорусского языкознания является упорядочение терминологии и номенклатуры различных отраслей науки и техники, что особенно актуально для аграрной сферы [1, с. 116]. В этом контексте работа по созданию и развитию национальных терминологических ресурсов приобретает стратегическое значение.

Многоязычный тезаурус AGROVOC – это создаваемая под эгидой Продовольственной и сельскохозяйственной организации Объединенных Наций (ФАО) международная нормативная база знаний, которая предлагает структурированный и стандартизированный набор терминов и понятий в области сельского хозяйства и смежных дисциплин, обеспечивая их единообразную идентификацию и распространение[1]. AGROVOC предоставляет стандартизированную лексику с эквивалентами на разных языках и семантико-иерархическими связями, устраняя

[1]Информация о словаре // AGROVOC Multilingual Thesaurus / FAO. URL: https://agrovoc.fao.org/browse/agrovoc/ru/ (дата обращения: 02.10.2025).

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

неоднозначность и обеспечивая единообразие в толковании представленных терминов. Белорусскоязычная версия AGROVOC ведется Белорусской сельскохозяйственной библиотекой им. И.С. Лупиновича Национальной академии наук Беларуси (БелСХБ) в сотрудничестве с Институтом языкознания им. Якуба Коласа Центра исследований белорусской культуры, языка и литературы Национальной академии наук Беларуси с 2022 г. и фактически становится самым современным и системным терминологическим ресурсом в цифровом формате [2, с. 75]. Это значит, что белорусские термины теперь связаны с международной системой понятий, что облегчает перевод, поиск и обмен знаниями между странами. Иными словами, этот проект – это мост между белорусской аграрной наукой и глобальным информационным пространством.

В рамках работ по разработке белорусской версии AGROVOC с 2025 г. в БелСХБ ведутся работы по созданию белорусскоязычного терминологического глоссария на основе понятий тезауруса AGROVOC, который будет работать как открытая поисковая система.

Основные характеристики глоссария:

•Язык: белорусский, как стратегический инструмент развития национальной научной и информационной инфраструктуры.

•База: лингвистические единицы белорусской терминосистемы – словоформы понятий международного тезауруса AGROVOC, наиболее употребительные при индексировании в электронном каталоге БелСХБ входного потока белорусскоязычных документов.

•Формат глоссария: онлайн-глоссарий с возможностью свободного поиска.

•Формат статьи: нормативный термин, определение, ссылка на выбранный термин в AGROVOC, пример использования в контексте, ссылка на электронный каталог БелСХБ.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

•Связи: каждая словарная статья будет содержать ссылки на научно-отраслевые издания на белорусском языке, которые семантически связаны с терминами.

•Интеграция: глоссарий будет увязан с электронным каталогом БелСХБ, что позволит пользователям переходить от термина к конкретным публикациям.

Значимость глоссария заключается в том, что он обеспечит стандартизацию – создание единого корпуса сельскохозяйственной терминологии на белорусском языке, сделает белорусский язык полноценным инструментом поиска и индексации информации в сельскохозяйственных информационных системах, придаст проекту высокую научную ценность за счет точности и подтверждения терминов ссылками на авторитетные источники, а также гарантирует доступность результатов в открытом веб-формате, что сделает ресурс полезным для исследователей, студентов, специалистов аграрной отрасли и переводчиков.

Кроме того, на сегодняшний день современных энциклопедий и справочников именно на белорусском языке по аграрной тематике не издаётся, поэтому создание белорусскоязычного глоссария будет иметь не только научное, но и культурное значение: формирование национальной терминологии, поддержка белорусского языка в профессиональной среде.

При создании терминологического глоссария одной из самых сложных задач является правильный подбор источников. От этого зависит качество, полнота и научная достоверность всего проекта, поэтому цель статьи – обзор лексикографических изданий (словарей, энциклопедий, справочников, глоссариев), лексических баз данных, нормативных документов, научных и учебных и др. публикаций, которые предоставляют систематизированную информацию о терминах на примере

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

тематики «Сельскохозяйственные животные и животноводство. Ветеринарная медицина».

В процессе разработки терминологического глоссария по животноводству и ветеринарии источники должны быть максимально разнообразными и авторитетными, чтобы данный ресурс отражал как научную, так и практическую лексику. Их можно разделить на несколько групп:

1. Международные терминологические порталы

Ярким примером многоязычных терминологических ресурсов, обеспечивающих унификацию профессиональной лексики в аграрной сфере, является Терминологический портал ФАО[1], представляющий собой базу данных, аккумулирующую термины и их определения, используемые в официальных публикациях и программах Организации, а также дефиниции, заимствованные из нормативных актов, глоссариев и специализированных справочников. Данный портал способствует согласованности терминологии в областях сельского хозяйства, продовольственной безопасности, ветеринарии, лесного и рыбного хозяйства, что делает его эталонным инструментом международной коммуникации. В то же время значимым дополнением выступают тезаурусы AGROVOC и CABI[2], которые не только содержат определения понятий, но и фиксирует семантические связи между ними, что существенно расширяет его ценность для междисциплинарных исследований и обеспечивает эффективную интеграцию данных в цифровые базы знаний.

Использование данных инструментов позволяет исследователям и практикам опираться на достоверные и

[1]Терминологический портал ФАО // Продовольственная и сельскохозяйственная организация Объединенных Наций. URL: https://www.fao.org/faoterm/ru/ (дата обращения: 02.10.2025).

[2]CABI Thesaurus // CABI Digital Library. URL: https://www.cabidigitallibrary.org/cabi-thesaurus (date of access: 02.10.2025).

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

актуальные дефиниции, обеспечивая корректность научной коммуникации и сопоставимость данных в международном контексте.

2. Нормативные документы и стандарты

Значительную роль в формировании терминологии играют законодательные акты и стандарты, закрепляющие официальное употребление терминов, поскольку обращение к нормативным документам обеспечивает юридическую корректность глоссария и его соответствие официальной практике. Среди них необходимо выделить:

•законы Республики Беларусь «О ветеринарной деятельности», «О племенном деле в животноводстве», «Об идентификации, регистрации, прослеживаемости сельскохозяйственных животных (стад), идентификации и прослеживаемости продуктов животного происхождения»;

•постановления Межпарламентской Ассамблеи государств – участников Содружества Независимых Государств, среди которых можно выделить «Глоссарий модельного законодательства для государств – участников Содружества Независимых Государств в области интеллектуальной собственности»[1];

•национальные стандарты Беларуси и России, межгосударственные стандарты (ГОСТы), технические регламенты, регулирующие терминологию в животноводстве и ветеринарии: «Корма для животных», Кормопроизводство», «Птицеводство», «Пчеловодство», «Свиноводство», «Скотоводство» и др.;

•международные стандарты ISO по производству кормов и требованиям к гигиене при выращивании животных, птицы,

[1]Глоссарий модельного законодательства для государств – участников СНГ в области интеллектуальной собственности // Межпарламентская Ассамблея государств – участников Содружества Независимых Государств. URL: https://iacis.ru/baza_dokumentov/480 (дата обращения: 02.10.2025).

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

рыбы и обращении с продукцией животного происхождения, например, ISO/TS 22002–6 «Производство кормов и пищевых продуктов для животных» и ISO/TS 22002–3 «Программы предварительных условий по безопасности пищевой продукции. Часть 3: сельскохозяйственное производство», а также свод пищевых международных стандартов Codex Alimentarius[1] применительно к кормам для животных, обеспечивающие унификацию и сопоставимость терминов на международном уровне.

При разработке терминологических ресурсов значительное практическое значение имеет представленный в онлайн доступе «Юридический словарь», подготовленный Национальным центром законодательства и правовой информации Республики Беларусь[2]. Данный словарь представляет собой информационно-аналитический ресурс, в котором систематизировано и отражено многообразие современной правовой терминологии, используемой в белорусском законодательстве. Лексический массив словаря включает термины на белорусском, русском и английском языках, объединённые посредством тематических (ассоциативных) связей, что обеспечивает возможность их комплексного анализа. Кроме того, в структуру словаря интегрированы нормативные дефиниции, заимствованные из действующих законодательных актов, что придаёт ему статус авторитетного источника юридических понятий.

3. Толковые и специализированные энциклопедические и справочные издания

Использование уже устоявших определений из существующих толковых и специализированных словарей по

[1]Корма для животных // Codex Alimentarius: международные стандарты пищевых продуктов / FAO. URL: https://www.fao.org/fao-who-codexalimentarius/thematic-areas/animal-feed/ru/ (дата обращения: 02.10.2025).
[2]Юридический словарь / Нац. центр законодательства и правовой информ. Респ. Беларусь. URL: https://multilang.pravo.by/ (дата обращения: 02.10.2025).

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

животноводству и ветеринарии может стать прочным фундаментом для создания глоссария и, как результат, в разы повышает достоверность создаваемого ресурса. Кроме того, сравнивая несколько источников, можно выявить разночтения и уточнить формулировки.

Среди немногочисленных терминологических толковых изданий, подготовленных и изданных на белорусском языке, следует отметить «Тлумачальны слоўнік-даведнік па ветэрынарыі і заатэхніі»[1], «Слоўнік зоапаразіталагічных тэрмінаў»[2] и «Ветэрынарную энцыклапедыю»[3]. Указание иностранного происхождения терминов способствует более точному пониманию их смысла и облегчает использование международной научной литературы. В совокупности данные словари образуют комплексный справочный ресурс, обеспечивающий исследователей, преподавателей, студентов и практиков в области ветеринарии, зоотехнии, животноводства и биологии систематизированным корпусом терминологии. Их использование способствует унификации профессионального языка, повышению качества научной коммуникации и практической деятельности в сфере животноводства и ветеринарной медицины.

Среди более современных изданий необходимо выделить «Справочник по ветеринарной и медицинской паразитологии»[4], который представляет собой специализированное издание, содержащее наиболее употребительные в паразитологии

[1]Тлумачальны слоўнік-даведнік па ветэрынарыі і заатэхніі / А. І. Ятусевіч, В. М. Лемеш, В. П. Ятусевіч, [і інш.]. Мн. : Ураджай, 1992. 317 с.
[2]Ятусевіч А. І. Слоўнік зоапаразіталагічных тэрмінаў / А. І. Ятусевіч, В. М. Капліч ; Т-ва бел. мовы, Тэрмінал. каміс. Мн. : Навука і тэхніка, 1993. 292 с.
[3]Ветэрынарная энцыклапедыя / Бел. энцыкл. ; рэд. А. І. Ятусевіч. Мн. : БелЭн, 1995. 444 с.
[4]Ятусевич А. И. Справочник по ветеринарной и медицинской паразитологии / А. И. Ятусевич, И. В. Рачковская, В. М. Каплич. Мн. : Техноперспектива, 2011. 443 с.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

термины с указанием их иностранного происхождения и смыслового значения, а также латинские названия таксономических единиц и возбудителей болезней по бинарной номенклатуре. Особое место занимает «Ветеринарная энциклопедия»[1] – современное фундаментальное научно-справочное издание, не имеющее аналогов на территории СНГ. Книга подготовлена коллективом учёных и практиков из Витебской государственной академии ветеринарной медицины, Института экспериментальной ветеринарии имени С. Н. Вышелесского и Белорусского государственного ветеринарного центра, что придаёт изданию высокий уровень научной достоверности и практической ценности. Содержание двухтомника включает статьи о патологиях животных, их распространении, диагностике и профилактике, а также о современных подходах к лечению. Рассматриваются вопросы ветеринарно-санитарной экспертизы, животноводства, зоогигиены и применения лекарственных препаратов.

Сельскохозяйственная Электронная Библиотека Знаний (СЭБиЗ)[2], создаваемая Федеральным государственным бюджетным научным учреждением «Центральная научная сельскохозяйственная библиотека» (ФГБНУ ЦНСХБ), представляет собой интегрированный онлайн-ресурс, включающий электронные версии авторитетных словарей и справочников по различным направлениям аграрной науки. Особое место в его структуре занимают материалы по животноводству и ветеринарии, охватывающие широкий спектр терминов – от селекции и генетики до эпизоотологии и

[1]Ветеринарная энциклопедия : в 2 т. / С. С. Абрамов, А. М. Аксенов, А. А. Ашихмина [и др.] ; ред.: Т. В. Белова [и др.]. – Мн. : Бел. энцыкл., 2013. Т. 1 : А – К. 461 с. ; Ветеринарная энциклопедия : в 2 т. / С. С. Абрамов, А. М. Аксенов, А. А. Ашихмина [и др.] ; ред.: В. Ю. Александров [и др.]. – Мн. : Бел. энцыкл., 2013. Т. 2 : К – Я. 596 с.

[2]Сельскохозяйственная электронная библиотека знаний / Центр. науч. с-х. б-ка. URL: https://www.cnshb.ru/AKDiL/ (дата обращения: 02.10.2025).

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

ветеринарно-санитарной экспертизы. Электронный формат обеспечивает полнотекстовый поиск и быстрый доступ к дефинициям, что значительно повышает эффективность работы исследователей и практиков. Ресурс имеет важное значение при создании терминологического глоссария, так как обеспечивает систематизацию понятийного аппарата, способствует унификации терминологии и формирует основу для междисциплинарной интеграции знаний. Благодаря своей структуре и функциональным возможностям СЭБиЗ выступает не только как справочная база, но и как методологический инструмент для развития современной научной лексикографии в области животноводства и ветеринарии.

4. Учебные и научные издания

Учебные пособия и научные публикации, регулярно издаваемые аграрными вузами и научными учреждениями Беларуси и России, содержат устоявшиеся и признанные в профессиональной среде определения, прошедшие рецензирование и редакторскую проверку, что обеспечивает корректность терминологии, её соответствие современному уровню знаний и способствует формированию единого понятийного аппарата, исключающего разночтения. Существенной особенностью таких изданий является включение терминов на русском, белорусском, латинском и английском языках, что делает их ценным источником для международной коммуникации, перевода и стандартизации профессиональной лексики, в том числе при создании разделов терминологических толковых словарей по животноводству и ветеринарной медицине. Наряду с этим, в учреждениях высшего образования Республики Беларусь, помимо традиционных учебных пособий и монографий, активно разрабатываются и издаются тематические словари и глоссарии, выполняющие функцию систематизации понятийного аппарата, способствующие углублённому освоению учебных дисциплин, формированию профессиональной

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

компетентности студентов, а также востребованные специалистами в области ветеринарии, кормопроизводства и животноводства.

Среди специализированных учебных изданий, подготовленных Витебской ордена «Знак Почёта» государственной академией ветеринарной медицины, особое место занимают терминологические пособия, направленные на систематизацию профессионального понятийного аппарата. В частности, «Краткий эпизоотологический глоссарий-справочник» В. В. Максимовича[1] содержит современные эпизоотологические термины, соответствующие Кодексу здоровья наземных животных, с научно обоснованными определениями, а также нозологические названия на русском, латинском и английском языках, включая синонимы и трактовки основных инфекционных болезней животных. Дополняет данный комплекс издание Л. И. Лисуновой и В. С. Токарева «Термины и терминология к дисциплине «Кормление сельскохозяйственных животных»»[2], обеспечивающее студентов необходимыми дефинициями для освоения дисциплины и формирования профессиональной компетентности в области зоотехнии и ветеринарии.

В Гродненском государственном аграрном университете разработан и размещён в открытом доступе ряд электронных терминологических учебно-методических комплексов по ветеринарной медицине, созданных на кафедрах Факультета ветеринарной медицины и предназначенных для самостоятельной работы студентов в соответствии с требованиями типовых учебных программ по специальностям в

[1]Максимович В. В. Краткий эпизоотологический глоссарий-справочник : учеб.-метод. пособие / В. В. Максимович. Витебск : ВГАВМ, 2019. 39 с.

[2]Лисунова Л. И. Термины и терминологии к дисциплине «Кормление сельскохозяйственных животных» : учеб.-метод. пособие / Л. И. Лисунова, В. С. Токарев. Витебск : ВГАВМ, 2021. 36 с.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

областях зоотехнии, ветеринарной медицины. Среди них особое значение имеют «Словарь терминов по биологической химии»[1], выполняющий функцию учебно-методического пособия, и «Словарь терминов по физиологии и этологии»[2], представляющий справочное издание, в котором систематизированы ключевые понятия, необходимые для понимания фундаментальных процессов жизнедеятельности организма здоровых животных.

Учебное пособие Белорусской государственной орденов Октябрьской Революции и Трудового Красного Знамени сельскохозяйственной академии «Беларуская мова. Прафесійная лексіка»[3] (Скікевіч, Курловіч, 2018), представляет ценность благодаря своей направленности на формирование и закрепление профессиональной терминологии в аграрной сфере. Включённые в него тексты по животноводству, зоотехнии и рыбоводству содержат широкий спектр специализированной лексики, используемой в учебном процессе и профессиональной коммуникации. Особое значение имеет наличие переводов с русского языка на белорусский, что позволяет выявлять эквиваленты терминов на двух языках, проверять корректность их употребления и устранять возможные ошибки.

Таким образом, создание белорусскоязычного терминологического глоссария на основе международного тезауруса AGROVOC является стратегически важным проектом, направленным на интеграцию национальной аграрной науки в глобальное информационное пространство. Анализ источников

[1]Будько Т. М. Словарь терминов : учеб.-метод. пособие по биол. химии / Т. М. Будько, О. В. Коноваленко ; Гродн. гос. аграр. ун-т, Каф. фармакологии и физиологии. Гродно : ГГАУ, 2009. 16 с.

[2]Величко М. Г. Словарь терминов по физиологии и этологии : учеб. пособие / М. Г. Величко ; Гродн. гос. аграр. ун-т, Каф. фармакологии и физиологии. Гродно : ГГАУ, 2010. 63 с.

[3]Скікевіч Т. І. Беларуская мова. Прафесійная лексіка : дапам. для студэнтаў / Т. І. Скікевіч, І. М. Курловіч ; Бел. дзярж. с.-г. акад. Горкі : БДСГА, 2018. 80 с.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

показал, что для обеспечения научной достоверности и практической ценности глоссария необходимо опираться на широкий спектр ресурсов: международные терминологические порталы, нормативные документы и стандарты, специализированные энциклопедические и справочные издания, а также учебные и научные публикации. Такой комплексный подход позволит сформировать единый корпус терминологии, обеспечивающий стандартизацию профессионального языка, повышение качества научной коммуникации и доступность знаний для исследователей, студентов и специалистов аграрной отрасли. В перспективе проект будет способствовать не только развитию национальной научной инфраструктуры, но и укреплению позиций белорусского языка как полноценного инструмента профессиональной и академической коммуникации.

Список использованных источников:

1. Півавар, К. С. Беларуская ветэрынарная тэрміналогія і заалагічная наменклатура ў лексікаграфічным апісанні / К. С. Півавар // Ученые записки УО ВГУ им. П. М. Машерова. – 2020. – Т. 32. – С. 115–119.

2. Бабарыка-Амельчанка, В. Б. Дзейнасць Беларускай сельскагаспадарчай бібліятэкі па стварэнні беларускай версіі шматмоунага тэзауруса па сельскай гаспадарцы і харчаванні AGROVOC: арганізацыйныя аспекты / В. Б. Бабарыка-Амельчанка // Библиотека как феномен культуры: цифровая трансформация библиотек: преемственность и вектор развития : материалы IX Междунар. конгр., Минск, 15–16 сент. 2022 г. / Нац. б-ка Беларуси ; сост. В. В. Пшибытко. – Мн., 2022. – С. 72–78.

References:

1. Pivavar K. S. Belarusian veterinary terminology and zoological nomenclaturein lexicogrphic description. *Uchenye zapiski UO VGU im. P.M. Masherova* [Scientific notes of Educational Establishment “Vitebsk State University named after P. M. Masherov”], 2020, vol. 32, pp. 115–119 (in Belarusian).

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

2. Babaryka-Amel'chanka V. B. Activity of the Belarusian Agricultural Library on creation of the Belarusian version of the multilingual thesaurus on agriculture and food AGROVOC: organisational aspects. *Biblioteka kak fenomen kul'tury: tsifrovaya transformatsiya bibliotek: preemstvennost' i vektor razvitiya: materialy IX Mezhdunarodnogo kongressa, Minsk, 15–16 sentyabrya 2022 g.* [The library as a cultural phenomenon: digital transformation of libraries: continuity and vector of development: proceedings IX International congress, Minsk, September 15–16, 2022]. Minsk, 2022, pp. 72–78 (in Belarusian).

Дата поступления статьи 09.10.2025
Received 09.10.2025

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

УДК 811.161.3’373
https://doi.org/10.5281/zenodo.17597846

А. В. Солахаў

Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт, Баранавічы, Беларусь
Мазырскі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя І. П. Шамякіна, Мазыр, Беларусь

СПОСАБЫ ЎТВАРЭННЯ НОВАЙ БЕЛАРУСКАЙ СЕЛЬСКАГАСПАДАРЧАЙ ЛЕКСІКІ[1]

Анатацыя. У артыкуле на багатым лексічным матэрыяле з газет “Звязда”, “Чырвоная змена”, “Настаўніцкая газета”, “Гомельская праўда” і сайтаў некаторых раённых газет апісваюцца спосабы ўтварэння новай беларускай сельскагаспадарчай лексікі, не зафіксаванай слоўнікамі беларускай мовы, выяўляюцца прадуктыўныя, малапрадуктыўныя і непрадуктыўныя спосабы словаўтварэння.

Ключавыя словы: неалагізм, сельскагаспадарчая лексіка, скарочаная аснова, спосаб словаўтварэння.

Для цытавання. Солахаў, А. В. Спосабы ўтварэння новай беларускай сельскагаспадарчай лексікі / А. В. Солахаў // Актуальные проблемы сельскохозяйственной терминологии : доклады Международной научной конференции, Минск, 27 ноября 2025 г. / Национальная академия наук Беларуси, Белорусская сельскохозяйственная библиотека им. И. С. Лупиновича, Центр исследований белорусской культуры, языка и литературы, Институт языкознания им. Якуба Коласа ; редкол.: Ю. О. Каракулько (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2025. – С. 33–44.

А. В. Солохов

Барановичский государственный университет, Барановичи, Беларусь
Мозырский государственный педагогический университет им. И. П. Шамякина, Мозырь, Беларусь

СПОСОБЫ ОБРАЗОВАНИЯ НОВОЙ БЕЛОРУССКОЙ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ЛЕКСИКИ

[1]*Артыкул падрыхтаваны пры фінансавай падтрымцы Міністэрства адукацыі РБ паводле дагавору № 1410/2021 ад 22.03.2021*

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Аннотация. В статье на богатом лексическом материале из газет “Звязда”, “Чырвоная змена”, “Настаўніцкая газета”, “Гомельская праўда” и сайтов некоторых районных газет описываются способы образования новой белорусской сельскохозяйственной лексики, не зафиксированной словарями белорусского языка, выявляются продуктивные, малопродуктивные и непродуктивные способы словообразования.

Ключевые слова: неологизм, сельскохозяйственная лексика, усечённая основа, способ словообразования.

Aliaksei V. Solakhau

Baranovichi State University, Baranovichi, Belarus
Mozyr State Pedagogical University named after I. P. Shamyakin, Mozyr, Belarus

WAYS OF FORMATION OF NEW BELARUSIAN AGRICULTURAL VOCABULARY

Annotation. Based on rich lexical material from the newspapers “Zvyazda” [“Star”], “Chyrvonaya Zmena” [“The Red Shift”], “Nastaynitskaya Gazeta” [“Teacher’s Newspaper”], “Gomelskaya Prayda” [“The Gomel Truth”] and the websites of some regional newspapers, the article describes the ways of formation of new Belarusian agricultural vocabulary which has not been recorded in the dictionaries of the Belarusian language, reveals productive, low-productive and unproductive ways of word formation.

Keywords: neologism, agricultural vocabulary, abbreviated basis, method of word formation.

For citation. Solakhau A. V. Ways of formation of new Belarusian agricultural vocabulary. Actual problems of agricultural terminology : proceedings of the International scientific conference, Minsk, November 27, 2025. Minsk, 2025, pp. 33–44 (in Belarusian).

У канцы XX – пачатку XXI ст. адбыліся значныя падзеі ў жыцці беларускага грамадства, якія прывялі да істотных сацыяльных пераўтварэнняў ва ўсіх яго сферах, у т. л. і ў сельскай гаспадарцы. Гэтыя змены шырока адлюстраваліся ў мове, перш за ўсё ў яе лексічнай сістэме, на развіццё якой аказалі ўплыў словаўтваральныя працэсы і запазычанні.

У “Слоўніку новых слоў беларускай мовы” В. І. Уласевіч і Н. М. Даўгулевіч адзначаюцца толькі некалькі неалагізмаў з сельскагаспадарчай лексікі гэтага перыяду: са скарочаным

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

элементам *агра-*: *аграбізнэс, аграгарадок, агракамбінат, аграпрамысловы, аграсядзіба, аграгурызм, аграгурыст, аграгурыстычны, аграфірма* [1, с. 31–32]; з прэфіксам *дэ-*: *дэкалектывізацыя* [1, с. 133]; з суфіксам *-ызацый-*: *фермерызацыя* [1, с. 387]; літарна-гукавая абрэвіятура: *АПК* – аграпрамысловы комплекс [1, с. 46]. Найбольш поўна новая сельгаспадарчая лексіка адлюстравана ў "Слоўніку беларускай мовы" [2]. *Аднак многія* неалагізмы сельскагаспадарчай лексікі *яшчэ застаюцца па-за полем зроку лінгвістаў.*

Мэта артыкула – выявіць неалагізмы сельскагаспадарчай тэматыкі, якія не адзначаны слоўнікамі беларускай мовы і вызначыць спосабы іх утварэння.

Для дасягнення мэты выкарыстоўваюцца метады словаўтваральнага аналізу, інтэрпрэтацыі, абагульнення, сістэматызацыі і апісання.

Матэрыялам для аналізу паслужылі лексічныя адзінкі, зафіксаваныя ў газетах "Звязда", "Чырвоная змена", "Настаўніцкая газета", "Гомельская праўда" і на сайтах некаторых раённых газет.

Словаўтваральны аналіз новай беларускай сельскагаспадарчай лексікі паказвае, што адным з прадуктыўных спосабаў яе ўтварэння з'яўляецца апакопа + асновасловаскладанне – злучэнне першага кампанента, скарочанага немарфемным шляхам, з другім – поўным словам. Гэты спосаб называюць яшчэ складанаскарочаным, а ўтвораныя ім словы – складанаскарочанымі, а таксама пераходнымі абрэвіятурамі, або абраўтварэннямі, а скарочаныя структурныя часткі складанаскарочаных слоў, што суадносяцца з адным з кампанентаў зыходнага словазлучэння, – абрамарфемай, або абрэвіятурнай марфемай [3].

Фіксуюцца словы з наступнымі скарочанымі асновамі:

1) *агра-* (< *агра/рн/-ы*, з грэч. *agrys* 'поле'): *аграбіякомплекс* 'сельскагаспадарчае прадпрыемства з замкнутым ланцугом

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

вырошчвання чыстай сельскагаспадарчай прадукцыі’: *Стаўка будзе рабіцца на* ***аграбіякомплексы****…* (Звязда. 2010. 05 студз. С. 2); *аградрон* ‘беспілотны лятальны апарат, прызначаны для ўнясення ўгнаенняў і апрацоўкі сельскагаспадарчых культур пестыцыдамі’: *Беларускія* ***аградроны*** *ўжо працуюць у сельскай гаспадарцы* (Звязда. 2023. 25 лют. С. 5); *аграландшафт* ‘ландшафт, у якім у выніку сельскагаспадарчай дзейнасці чалавека натуральная расліннасць заменена пасевамі і пасадкамі сельскагаспадарчых культур або зменена і прадстаўлена прыроднымі кармавымі ўгоддзямі’: *У палескіх ландшафтах сёння пераважаюць меліяраваныя* ***аграландшафты*** (Звязда. 2007. 19 чэрв. С. 4); ***аграхолдынг*** ‘сукупнасць кампаній, якія ажыццяўляюць вытворчасць сельгаспрадуктаў і іх рэалізацыю’: *Трэба стварыць* ***аграхолдынгі****, якія будуць зацікаўленыя пастаўляць якасны прадукт на кансервавыя заводы* (Звязда. 2008. 29 крас. С. 1); ***аграэкспансія*** ‘далучэнне эканамічна слабых гаспадарак да эканамічна развітых сельскагаспадарчых прадпрыемстваў’: *...Добрая* ***аграэкспансія*** *агракамбіната «Ждановічы» распаўсюдзілася і на суседні раён…* (Звязда. 2009. 25 лют. С. 6) і інш.;

2) *бія-* (< *бія/лагічн/-ы*, з грэч. *bios* ‘жыццё’): *біяаб’яднанне* ‘аб’яднанне, у якім займаюцца вытворчасцю біялагічна чыстых прадуктаў’, *біявытворца* ‘вытворца біялагічна чыстых прадуктаў’, *біягаспадарка* ‘гаспадарка, у якой займаюцца вытворчасцю біялагічна чыстых прадуктаў’, *біядвор* ‘тое, што і біягаспадарка’, *біяпарсючок* ‘парсючок, які вырошчваецца на аснове біялагічна чыстых прадуктаў’, *біяпрадукты* ‘біялагічна чыстыя прадукты’, *біятэхналогія* ‘тэхналогія вытворчасці біялагічна чыстых прадуктаў’, *біяферма* ‘тое, што і біягаспадарка’, *біяфермер* ‘фермер, які займаецца вытворчасцю біялагічна чыстых прадуктаў’: *...свае правілы ўводзяць і* ***біяаб’яднанні****…*; *Ураджаі* ***біявытворцаў****… значна меншыя, чым у традыцыйных фермераў*; *Адкуль натурпрадукт трапляе на*

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

прылаўкі? З ***біягаспадарак***; *Гаспадыня* ***біядвара…***; *…****біяпарсючкі*** *з цялятамі харчуюцца выключна* ***біяпрадуктамі****…*; *Самае галоўнае адрозненне* ***біятэхналогій*** *ад традыцыйных сродкаў вытворчасці ў тым, што мы не выкарыстоўваем хімічныя ўгнаенні, пестыцыды…*; *Галоўны арыенцір на* ***біяферму*** *– вялізны вятрак…*; *Экалагічны падыход у* ***біяфермераў*** *адчуваецца ва ўсім* (Чырвоная змена. 2009. 13 лют. С. 3); *біябанк* ‘банк біялагічных прадуктаў’: *У біятэхналагічным цэнтры ГрДАУ ўжо ствараецца* ***біябанк*** *эмбрыёнаў…* (Звязда. 2009. 15 студз. С. 3); *біягумус* ‘прадукт, які атрымліваецца ў выніку працэсу раскладання раслінных астаткаў, харчовых адыходаў і іншых арганічных рэчываў з выкарыстаннем дажджавых чарвякоў’: *…варта адразу набываць больш урадлівы грунт, у склад якога ўваходзіць* ***біягумус*** (Звязда. 2022. 19 студз. С. 16); *біяўгнаенне* ‘угнаенне, якое змяшчае мікрааргінізмы, што спрыяюць павелічэнню ўрадлівасці глебы за кошт павышэння канцэнтрацыі або біядаступнасці макраэлементаў’: *Яшчэ адна навучэнка РЦЭіК Арына Вярыга стварыла* ***біяўгнаенні*** *на авнове азотфіксуючых бактэрый* (Настаўніцкая газета. 2024. 3 сн. С. 6); *біяфунгіцыд* ‘натуральны сродак, створаны на аснове спецыяльных жывых арганізмаў, вірусаў або грыбкоў для барацьбы з грыбком і хваробамі раслін’: *Для абеззаражвання насення можна выкарыстоўваць* ***біяфунгіцыды*** *“Фітаспарын”, “Спорабактэрын”*... (Звязда. 2022. 19 студз. С. 16);

3) *заа-/зоа-* (< *заа/лагічн/-ы*, з грэч. *zōē* ‘жыццё’): *заабізнес* ‘бізнес, звязаны з выгулам, развядзеннем, дрэсіроўкай, доглядам, продажам хатніх жывёл’: *Мінчане таксама прылажылі сваю руку да развіцця постсавецкага* ***заабізнесу***... (Звязда. 2002. 06 вер. С. 8); *зоаінжынер* ‘спецыяліст у галіне заатэхніі’: *Валянціна Вінаградава, якая ўзначальвае арганізацыю, –* ***зоаінжынер*** *па спецыяльнасці…* (Чырвоная змена. 2007. 21 вер. С. 1); *заафірма* ‘фірма, якая займаецца развядзеннем і продажам дзікіх пушных звяроў’: *Лаціна- і паўднёваамерыканскую вобласць... апякаюць*

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

мясцовыя і паўночнаамерыканскія ***заафірмы****...* (Звязда. 2002. 06 вер. С. 8);

4) *хімпраполка* (< *хім/ічн/-ы*): ‘знішчэнне пустазелля з дапамогай хімічных рэчываў – гербіцыдаў’: *Давядзецца звярнуць увагу на больш строгае захаванне тэхналогіі, якасць выканання работ, вытрымку доз сілкавання мінеральнымі ўгнаеннямі, своечасовае правядзенне хімпраполкі і апрацоўкі супраць шкоднікаў* (www.mijory.by/ – 02.04.2013).

Вельмі падобны да папярэдняга спосабу словаўтварэння сінкопа + апакопа + асновасловаскладанне – скарачэнне сярэдняй і канцавой частак першага кампанента і яго далучэнне да поўнага слова. Ім утвараюцца лексемы з кампанентам *сельгас-* якое займаецца вытворчасцю сельскагаспадарчай прадукцыі’: *У Беларусі арганізацыі гандлю да 40 працэнтаў выручкі будуць накіроўваць на разлікі з* ***сельгасвытворцамі*** (Звязда. 2007. 12 вер. С. 1); *сельгасвытворчасць* ‘вытворчасць сельскагаспадарчай прадукцыі’: ***Кіраўнік, аналізуючы дзейнасць усіх галін*** ‘сельскагаспадарчы профіль’: *Восенню у конкурсе прафмастэрства “Аграмайстэрства” па спецыяльнасці “Рамонтна-абслуговая вытворчасць у сельскай гаспадарцы” сярод навучэнцаў УССА* ***сельгаспрофілю*** *каманда каледжа заняла 2-е месца…* (Настаўніцкая газета. 2025. 31 студз. С. 14); *сельгасспецыяльнасць* ‘спецыяльнасць, звязаная з сельскай гаспадаркай’: *У Краснабярэжскім дзяржаўным аграрным каледжы <…> юнакі і дзяўчаты пасля 9 класаў на ўзроўні ССА авалодваюць трыма* ***сельгасспецыяльнасцямі*** (Настаўніцкая газета. 2025. 31 студз. С. 13); *сельгаскампанія* ‘сукупнасць мерапрыемстваў па максімальным забеспячэнні усім неабходным сельскагаспадарчых работ і выкананні іх у сціслыя тэрміны’: *Падчас* ***сельгаскампаніі*** *тут наймаюць дадаткова яшчэ 5–6*

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

чалавек па дагаворах падраду (Звязда. 2023. 25 лют. С. 6); *сельгасрынак* ‘спецыялізаваны рынак, на якім ажыццяўляецца продаж сельскагаспадарчай прадукцыі’: *А таму давайце пройдземся па найбуйнейшых сталічных* ***сельгасрынках*** (Звязда. 2023. 25 лют. С. 1); *сельгаставарыства* ‘адкрытае акцыянернае сельскагаспадарчае таварыства’: *У сельгаставарыстве 1953 гектары заняты шматгадовымі травамі і лугапашавымі ўгоддзямі* (www.mijory.by/ – 02.04.2013).

Прадуктыўнасцю вызначаецца таксама асноваслоўскладанне – спосаб словаўтварэння, пры якім з двух утваральных слоў адно цалкам уваходзіць у наватвор і складае яго апорны кампанент, а з другога бярэцца толькі аснова, якая выконвае ролю першага кампанента: *вільгацетрываласць* ‘вільгацеўстойлівасць’: *Унясенне торфу эфектыўна паляпшае баланс перагною і спрыяе павышэнню* ***вільгацетрываласці*** (Звязда. 2024. 19 крас. С. 4); *зернепрадукты* ‘прадукты апрацоўкі і перапрацоўкі зерня’: *…Сёння вытворцы імкнуцца пашыраць колькасць гатункаў піва і дадаюць іншыя* ***зернепрадукты****, дазволеныя для вырабу напою* (Звязда. 2013. 26 чэрв. С. 3); *масланасенне* ‘насенне раслін, у якім змяшчаецца высокі працэнт алею’: *Беларускі лідар арыентуе аграрыяў на атрыманне ўраджаю* ***масланасення*** *рапсу каля мільёна тон* (Звяздаю. 2025. 9 жн. С. 3); *птушкавытворчасць* ‘вытворчасць мяса птушкі’: *1966 год стаў пераломным для гаспадаркі. Напачатку 1966 года было прынята рашэнне аб узбуйненні* ***птушкавытворчасці*** (Аранчыцкая птушкафабрыка. – www.linovo.by); *спермапрадукцыя* ‘прадукцыя спермы прадуктыўных жывёл, якая выкарыстоўваецца для штучнага асемянення’: *…****Спермапрадукцыю*** *вучоным пастаўляе Шчучынскі філіял РУСП «Гродзенскае племпрадпрыемства»* (Звязда. 2009. 15 студз. С. 3).

Нярэдка словы ўтвараюцца асноваскладаннем + суфіксацыяй: *двухтысячнік* ‘камбайнер, які намалаціў дзве тысячы тон збожжа’: *Ёсць у ААТ “Забалоцкі” перадавік, найлепшы не толькі*

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

ў гаспадарцы, але і ва ўсім раёне: ***двухтысячнік*** *Алег ЛАПАНОВІЧ* (Звязда. 2025. 4 вер. С. 10); *поўнарацыённы* ‘корм, які забяспечвае жывёл усімі неабходнымі рэчывамі, вітамінамі і мікраэлементамі’: *Галоўнай праблемай стала адсутнасць* ***поўнарацыённых*** *кармоў…* (Аранчыцкая птушкафабрыка. – www.linovo.by); *ростастымуляцыйны* ‘які стымулюе рост жывёл або раслін’: *У першую чаргу гаворка ідзе пра біялагічна актыўныя і* ***ростастымуляцыйныя*** *гумінавыя субстраты* (Звязда. 2024. 19 крас. С. 4); *яйцасартавальны* ‘які выкарыстоўваецца для сартавання яек’: *У* ***яйцасартавальным*** *цэху за змену пакуецца ад 170 да 180 тыс. яек* (www.budni.by/ – 23.01.2023).

Адзіны прыклад – хлебастой ‘збожжавыя расліны на палях да ўборкі’ – утвораны асновакладаннем + нульсуфіксацыяй: У кожнай арганізацыі ў залежнасці ад стану хлебастою, ураджайнасці сельскагаспадарчых культур і іншых вытворчых умоў канкрэтна вызначаецца парадак аплаты працы (Звязда. 2025. 8 жн. С. 4).

Словакладаннем утвараюцца словы, кампаненты якіх складаюцца з двух поўных слоў, а таксама з абрэвіятуры і поўнага слова: *гаспадарка-лідар* ‘сельгаспрадпрыемства, якое апераджае іншыя такія прадпрыемствы у якой-небудзь галіне’: *Ёсць у нас* ***гаспадаркі-лідары****. Больш як 50 тыс. тон намалочана на “Птушкафабрыцы «Дружба»” Баранавіцкага раёна* (Звязда. 2025. 30 жн. С. 6); *хлебароб-рэкардсмен* ‘камбайнер, які ў час жніва намалаціў збожжа больш за іншых камбайнераў’: *– Даводзілася выходзіць на працу нават ноччу, – адзначыў адказны* ***хлебароб-рэкардсмен*** *Павел Шуціла.* (Звязда. 2025. 8 жн. С. 4); *ГМ-культура* ‘генетычна мадыфікаваная культура’: *Зараз* ***ГМ-культуры*** *вырошчваюцца на палях, плошча якіх складае сотню мільёнаў гектараў* (Звязда. 2007. 06 кастр. С. 2); *ГМ-расліна* ‘генетычна мадыфікаваная расліна’: *З 1996 па 2006 год у*

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

ЗША для ўжывання чалавекам у ежу было адабрана 114 відаў ***ГМ-раслін****…* (Звязда. 2007. 06 кастр. С. 2) і інш.

Словаскладанне + суфіксацыя – спосаб словаўтварэння, пры якім складанае слова ўтвараецца шляхам утварэння аднаго з кампанентаў пры дапамозе суфікса і далучэння яго да іншага слова. Утвораны суфіксат можа знаходзіцца як у постпазіцыі да слова, з якім злучаецца, так і ў пазіцыі перад ім: *камбайнер-тысячнік* ‘камбайнер, які з пачатку жніва намалаціў тысячу тон зерня’: *…Сёлета экіпаж камбайнера Генадзя Ката першым у вобласці намалаціў тысячу тон хлеба. Зараз тут ужо некалькі* ***камбайнераў-тысячнікаў*** (Гомельская праўда. 2012. 02 жн. С. 3); *тысячнік-камбайнер* ‘тое, што і камбайнер-тысячнік’: *Першыя* ***тысячнікі-камбайнеры*** (назва нататкі) (Звязда. 2013. 16 ліп. С. 2); *рэгіён-мільённік* ‘рэгіён (вобласць), у якім з пачатку жніва намалацілі мільён тон зерня’: *Дарэчы, каравай ад першага* ***рэгіёна-мільённіка*** *– ужо ў Палацы Незалежнасці* (Звязда, 2025, 9 жн., с. 3); *экіпаж-тысячнік* ‘экіпаж камбайна, які з пачатку жніва намалаціў тысячу тон зерня’: *Віншаванні з першай тысячай новага збожжа прыняў і* ***экіпаж-тысячнік*** *КСУП «Агракамбінат «Холмеч» Рэчыцкага раёна* (Звязда. 2013. 16 ліп. С. 2). Назоўнікі-наватворы *камбайнер-тысячнік* і *тысячнік-камбайнер* маюць розны парадак кампанентаў, але захоўваюць адно і тое ж значэнне, хоць у першым выпадку акцэнт робіцца на прафесіі чалавека, у другім – на яго дасягненні.

Назоўнік *тысячнік* ‘камбайнер, які з пачатку жніва намалаціў тысячу тон збожжа, або вадзіцель аўтамашыны, які перавёз такую ж колькасць зерня’ вылучаны з кампазіта *камбайнер-тысячнік* спосабам дэсловаўтварэння: *– Быць першымі* ***тысячнікамі*** *сярод камбайнераў і вадзіцеляў у краіне – місія ганаровая і адказная, але за ёй стаіць велізарная праца хлебаробаў* (Звязда. 2025. 8 жн. С. 4).

Эмансіпацыя састаўнога слова адзначаецца ў назоўніку *прэс*, які ўтвораны шляхам вылучэння першага кампанента ў якасці

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

самастойнага слова з тым самым значэннем, што і матывавальнае слова *прэс-падборшчык*: *Пры гэтым для работы на* ***прэсах****, удакладніў Прэзідэнт, патрэбны добрыя механізатары* (Звязда. 2025. 9 жн. С. 3).

Малапрадуктыўнымі пры ўтварэнні новай беларускай сельгаслексікі аказаліся:

1) суфіксацыя: *гомсельмашаўскі* ‘зроблены на заводзе «Гомсельмаш»’: *На ўсе пытанні* (камбайнер. – **А. С.**) *адказаў, ведае, што* ***гомсельмашаўскі*** *камбайн, на якім ён працуе, аснашчаны чатырма вогнетушыцелямі* (Звязда. 2025. 7 жн. С. 9); *малочка* ‘малочная галіна сельскай гаспадаркі’: *Юлія Гузкова падзялілася планамі на бліжэйшую будучыню айчыннай* ***“малочкі”*** (Звязда. 2024. 2 крас. С. 3); *цяплічніца* ‘работніца цяплічнага камбіната’: ***Цяплічніца*** *Алена Равенкіна* (подпіс пад фотаздымкам) (Звязда. 2007. 10 крас. С. 3);

2) прэфіксацыя: *перазалужыць* ‘паўторна ператварыць у луг, засеяць травамі’: *Вясной запланавана падсеяць травы не менш чым на 700 га, перазалужыць 100 га* (www.mijory.by/ – 02.04.2013); *суперягада* ‘ягада, якая пераўзыходзіць усе іншыя па колькасці і канцэнтрацыі карысных для чалавека рэчываў (вітамінаў, мінералаў і інш.)’: *Чорныя парэчкі –* ***«суперягада»?*** (Звязда. 2007. 23 чэрв. С. 4).

Рэфармаванне сельскай гаспадаркі адлюстравалася ў паяўленні абрэвіятур – скарочаных агульных назваў сельгаспрадпрыемстваў:

– гукавых: *АПА* [апа] – аграрна-прамысловае аб’яднанне: *У Маскве затрыманы былы намеснік старшыні АТ* ***АПА*** *«Рассвет» Мікалай Гецман* (Звязда. 2007. 19 чэрв. С. 3); *КСУП* [ксуп] – камунальнае сельскагаспадарчае ўнітарнае прадпрыемства: *Валянціна Аляксандраўна Яфімовіч з вёскі Старыя Мілевічы Жыткавіцкага раёна разам з сям’ёй пражывае ў службовым жыллі ад* ***КСУП*** *«Ленінскі»* (Звязда. 2007. 07 лютага. С. 2);

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

– літарных: *СВК* [эс-вэ-ка] – сельскагаспадарчы вытворчы кааператыў: *Зараз ворыва ў* ***СВК*** *«Семежава» каля 5 тысяч гектараў* (Звязда. 2006. 23 сн. С. 6); *СГП* [эс-гэ-пэ] – сельскагаспадарчае прадпрыемства: ***СГП*** *“Усход” мае вялікі сад…* (Звязда. 2006. 26 вер. С. 4);

– літарна-гукавых: ***ААТ*** [а-а-тэ] – адкрытае акцыянернае таварыства*: Справаздачны сход ААТ “Пад'ельцы” праходзіў у актавай зале Дварнасельскай СШ* (www.mijory.by/ – 02.04.2013); *УСП* [у-эс-пэ] – унітарнае сельскагаспадарчае прадпрыемства: *Малады кіраўнік* ***УСП*** *“СлаўМол” – нядаўні ўдзельнік унікальнага губернатарскага праекта “З рэзерву – ў кіраўнікі”…* (Звязда. 2024. 16 ліст. С. 3).

Такім чынам, пры ўтварэнні новай беларускай сельскагаспадарчай лексікі выяўлена 14 спосабаў словаўтварэння. Самым прадуктыўным з іх з’яўляецца апакопа + асновасловаскладанне – спосаб, якім утвараюцца лексемы са скарочанымі асновамі *агра-, бія-, заа-/зоа-, хім-*. Прадуктыўнасцю валодаюць апакопа + сінкопа + асновасловаскладанне, асновасловаскладанне, асноваскладанне + суфіксацыя, словаскладанне, спосабы абрэвіяцыі. Непрадуктыўнымі спосабамі словаўтварэння з’яўляюцца асноваскладанне + нульсуфіксацыя, дэсловаўтварэнне, эмансіпацыя састаўнога слова. Іншыя зафіксаваныя спосабы словаўтварэння малапрадуктыўныя.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Уласевіч, В. І. Слоўнік новых слоў беларускай мовы / В. І. Уласевіч, Н. М. Даўгулевіч. – Мн. : ТетраСистемс, 2009. – 444 с.

2. Слоўнік беларускай мовы / НАН Беларусі, Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа ; уклад.: В. П. Русак [і інш.] ; навук. рэд. В. П. Русак. – Мн. : Бел. навука, 2024. – 914 с.

3. Климович, С. М. Структурно-семантичні типи аброутворень в українській мові : дис. … канд. філол. наук : 10.02.01 / Климович Світлана Миколаївна ; Херсон. держ. ун-т. – Херсон, 2008. – 224 л.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

References:

1. Ulasevich V. I., Daugulevich N. M. *Dictionary of new words of the Belarusian language*. Minsk, TetraSystems Publ., 2009. 444 p. (in Belarusian).

2. The National Academy of Sciences of Belarus, Ya. Kolas Institute of Linguistics. *Dictionary of the Belarusian language*. Minsk, Belaruskaya navuka Publ., 2024. 914 p. (in Belarusian).

3. Klimovich S. M. *Structural and semantic types of formations in the Ukrainian language.* Ph.D. Thesis. Kherson, 2008. 224 p. (in Ukrainian).

Дата паступлення артыкула 15.09.2025
Received 15.09.2025

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

УДК 811.161.1’373.46’373.611+811.161.3’373.46’373.611
https://doi.org/10.5281/zenodo.17597896

И. В. Елынцева

Институт языкознания имени Якуба Коласа Центра исследований белорусской культуры, языка и литературы НАН Беларуси, Минск, Беларусь

СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНАЯ СТРУКТУРА СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ ТЕРМИНОВ В РУССКОМ И БЕЛОРУССКОМ ЯЗЫКАХ

Аннотация. В статье анализируются основные типы коррелирующих сельскохозяйственных терминов в русском и белорусском языках с акцентом на их деривационные особенности. Выявлены общие и специфические черты в образовании терминов данного лексического пласта, отражающие как сходства, так и различия в терминологических системах двух близкородственных языков.

Ключевые слова: терминологическая система, сельскохозяйственный термин, словообразовательная структура, межъязыковая эквивалентность, вариативность.

Для цитирования. Елынцева, И. В. Словообразовательная структура сельскохозяйственных терминов в русском и белорусском языках / И. В. Елынцева // Актуальные проблемы сельскохозяйственной терминологии : доклады Международной научной конференции, Минск, 27 ноября 2025 г. / Национальная академия наук Беларуси, Белорусская сельскохозяйственная библиотека им. И. С. Лупиновича, Центр исследований белорусской культуры, языка и литературы, Институт языкознания им. Якуба Коласа ; редкол.: Ю. О. Каракулько (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2025. – С. 45–55.

І. У. Ялынцава

Інстытут мовазнаўства імя Якуба Коласа Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі, Мінск, Беларусь

СЛОВАЎТВАРАЛЬНАЯ СТРУКТУРА СЕЛЬСКАГАСПАДАРЧЫХ ТЭРМІНАЎ У РУСКАЙ І БЕЛАРУСКАЙ МОВАХ

Анатацыя. У артыкуле аналізуюцца асноўныя тыпы карэлюючых сельскагаспадарчых тэрмінаў у рускай і беларускай мовах з акцэнтам на іх дэрывацыйныя асаблівасці. Выяўлены агульныя і спецыфічныя рысы ва ўтварэнні тэрмінаў дадзенага лексічнага пласта, якія адлюстроўваюць як

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

падабенствы, так і адрозненні ў тэрміналагічных сістэмах дзвюх блізкароднасных моў.

Ключавыя словы: тэрміналагічная сістэма, сельскагаспадарчы тэрмін, словаўтваральная структура, міжмоўная эквівалентнасць, варыятыўнасць.

Irina V. Elyntseva

Yakub Kolas Institute of Linguistics of the Centre for Belarusian Culture, Language and Literature Researches of the National Academy of Sciences of Belarus, Minsk, Belarus

THE WORD-FORMATION STRUCTURE OF AGRICULTURAL TERMS IN RUSSIAN AND BELARUSIAN LANGUAGES

Abstract. The article analyzes the main types of correlating agricultural terms in the Russian and Belarusian languages with an emphasis on their derivational features. The common and specific features in the formation of terms of this lexical layer are revealed, reflecting both similarities and differences in the terminological systems of two closely related languages.

Keywords: terminological system, agricultural term, word-formation structure, interlingual equivalence.

For citation. Elyntseva I. V. The word-formation structure of agricultural terms in Russian and Belarusian languages. Actual problems of agricultural terminology : proceedings of the International scientific conference, Minsk, November 27, 2025. Minsk, 2025, pp. 45–55 (in Russian).

Сравнительный подход к изучению родственных языков является одним из основных инструментов в лингвистике для выявления как системных закономерностей их развития, так и индивидуальных особенностей каждого языка. Безусловно, исследования отдельных языков сохраняют свою ценность, однако наиболее значительные результаты достигаются именно при их сопоставлении.

В статье представлен сопоставительный анализ деривационных особенностей сельскохозяйственных терминов (СТ) в русском и белорусском языках. Актуальность подобного анализа обусловлена важной ролью сельскохозяйственной

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

терминологии[1] в обеспечении языковой точности и единообразия профессиональной устной и письменной коммуникации в агропромышленной сфере. Исследования, посвященные деривационным особенностям номинаций, относящихся к данному лексическому пласту в близкородственных языках, ранее не проводились.

Анализ фактического материала, источником которого послужили данные «Руска-беларускага слоўніка сельскагаспадарчай тэрміналогіі» (Минск, 1994)[2], позволил выявить основные типы коррелирующих СТ в русском и белорусском языках по структурному признаку. Среди СТ с простой структурой выделяются субстантивные, адъективные и глагольные номинации.

1. Простые СТ.

Простые СТ образуют основу терминологии, демонстрируя базовые словообразовательные механизмы, общие для сопоставляемых близкородственных языков, и отражают их историческую близость. Их анализ позволяет выявить фундаментальные принципы терминообразования, общие для обоих языков.

Существительные:

– суффиксальные: *агрегатирова-ни-е ← агрегатироваться / агрэгатава-нн-е ← агрэгатавацца, аскарид-оз ← аскарида / аскарыд-оз ← аскарыда, аспир-атор ← аспирация / аспір-атар ← аспірацыя, буртова-ни-е ← буртовать / буртава-нн-е ← буртаваць, гранул-яци-я ← гранулировать / гранул-яцы-я ←*

[1]Сельскохозяйственная терминология – это специализированный пласт лексики, представляющий собой совокупность терминов, которые точно и однозначно обозначают понятия, процессы, объекты и явления во всех сферах агропромышленного комплекса.

[2]Несмотря на давность издания (1994 год), данный словарь остается фундаментальным (самым полным) источником, включающим свыше 70 000 терминов из различных областей сельского хозяйства и смежных с ним отраслей двух близкородственных языков.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

грануліраваць, кормн-ость ← кормный / кормн-асць ← кормны, зимов-ник ← зимовать / зімоў-нік ← зімаваць, откорм-ок ← откормить / адкорм-ак ← адкарміць и др. Данный способ является наиболее продуктивным для образования СТ-существительных, обозначающих процессы, действия, свойства и результаты деятельности. Преобладание суффиксальных моделей подчеркивает их ключевую роль в формировании терминосистемы сопоставляемых языков, обеспечивая семантическую прозрачность и системность терминов;

– префиксальные: *не-плодородие ← плодородие / не-ўрадлівасць ← урадлівасць, без-маток ← матка / бяз-матак ← матка.* Префиксация, часто выражающая отрицание или отсутствие признака, служит для создания антонимических пар и терминов, описывающих дефектные или негативные состояния в сельскохозяйственной практике;

– префиксально-суффиксальные: *а-витамин-оз ← витамин / а-вітамін-оз ← вітамін, де-гельминт-изаци-я ← гельминт / дэ-гельмінт-ызацы-я ← гельмінт, на-хомут-ник ← хомут / на-хамут-нік ← хамут, о-торфл-ени-е ← торф / а-тарфл-енн-е ← торф, под-ше-ек ← ше-я / пад-шый-нік ← шы-я, пред-плуж-ник ← плуг / перад-плуж-нік ← плуг, через-зерн-иц-а ← зерно / цераз-зерн-іц-а ← зерне* и др. Комбинированный способ позволяет создавать термины со сложной семантикой, часто обозначающие заболевания, процессы обработки или вспомогательные устройства. Это демонстрирует способность сопоставляемых языков к созданию точных и специализированных номинаций;

– нульсуффиксальные: *недомолот-Ø ← недомолотить / недамалот-Ø ← недамалаціць, обмолот-Ø ← обмолотить / абмалот-Ø ← абмалаціць, пересев-Ø ← пересеять / перасеў-Ø ← перасеяць, подзол-Ø ← подзоливать / падзол-Ø ← падзольваць, раздой-Ø ← раздоить / раздой-Ø ← раздаіць, растёл-Ø ← растелиться / расцёл-Ø ← расцяліцца* и др. Безаффиксное

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

словообразование, характерное преимущественно для отглагольных существительных, является экономичным средством для обозначения результата или процесса действия, что отражает языковую тенденцию к компрессии термина.

Зафиксировано несколько случаев, когда русской лексеме соответствует словосочетание в белорусском языке: *багр-ень-е / лоўля баграмі (бусакамі), хрячник / хлеў для кныра*. Это указывает на альтернативные пути номинации одного и того же понятия, где один язык предпочитает синтез (одно слово), а другой – анализ (словосочетание). Кроме того, установлены расхождения в словообразовательных аффиксах: *окуч-**к**-а ← окучить / акучва-**нн**-е ← акучваць, прорежива-**тель** ← прореживать / прарэджваль-**нік** ← прарэджваць, протрав-**Ø**-а ← протравить / пратручва-**нн**-е ← пратручваць,* что свидетельствует о самостоятельном развитии терминосистем при общем единстве модели.

Прилагательные:

– суффиксальные: *абдомин-альн-ый ← абдомен / абдамін-альн-ы ← абдомен, азот-ист-ый ← азот / азоц-іст-ы ← азот, гранул-ёзн-ый ← гранула / гранул-ёзн-ы ← гранула, гумус-н-ый ← гумус / гумус-н-ы ← гумус, дренаж-н-ый ← дренаж / дрэнаж-н-ы ← дрэнаж, механизирова-нн-ый ← механизировать / механізава-н-ы ← механізаваць, подзол-ист-ый ← подзол / падзол-іст-ы ← падзол, посев-н-ой ← посев / пасяў-н-ы ← пасеў* и др. Суффиксация является ведущим способом образования СТ-прилагательных, указывающих на свойство или качество, связанное с исходным понятием. Это обеспечивает возможность разнообразного описания характеристик почв, растений, животных и процессов;

– префиксальные: *не-очищенный ← очищенный / не-ачышчаны ← ачышчаны, не-породистый ← породистый / не-пародзісты ← пародзісты, не-распаханный ← распаханный /*

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

не-ўзараны ← узараны, не-сортный ← сортный / ня-сортны ← сортны, сверх-урожайный ← урожайный / звыш-ураджайны ← ураджайны и др. Как и у СТ-существительных, префиксация у СТ-прилагательных часто служит для выражения отрицания или интенсивности признака, что крайне важно для квалификации материалов, сортов и условий;

– префиксально-суффиксальные: *по-гектар-н-ый ← гектар / па-гектар-н-ы ← гектар, по-голов-н-ый ← голова / па-галоў-н-ы ← галава, пред-посев-н-ой ← посев / перад-пасяў-н-ы*[1] *← пасеў.* Этот способ используется для образования СТ-прилагательных со значением распределительности или нормы, что актуально для экономических и статистических терминов в сфере сельского хозяйства.

Отмечены случаи лексикализации способов выражения одного признака, где русскому СТ-прилагательному соответствует белорусское сложное слово: *годовалый / аднагадовы*, что подчеркивает вариативность языковых средств при сохранении семантической точности.

Глаголы:

– суффиксальные: *азот-ир-ова-ть ← азот / азоц-ір-ава-ць ← азот, борон-ова-ть ← борона / баран-ава-ць ← барана, вышелуш-ива-ть ← вышелушить / вылушч-ва-ць ← вылушчыць, диск-ова-ть ← диск / дыск-ава-ць ← дыск, дожин-а-ть ← дожать / дажын-а-ць ← дажаць, сда-ива-ть ← сдоить / здой-ва-ць ← здаіць* и др. Суффиксальные СТ-глаголы образуют ядро терминов, обозначающих разнообразные технологические операции и процессы;

– префиксальные: *вз-бороздить ← бороздить / з-баразніць ← баразніць, вы-колоситься ← колоситься / вы-каласавацца ←*

[1]Согласно данным «Словаўтваральнага слоўніка беларускай мовы» (Минск, 2000), прилагательное *перадпасяўны* образовано от прилагательного *пасяўны* префиксальным способом: *пасяўны → перад-пасяўны* (с. 251).

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

каласавацца, рас-телиться ← телиться / рас-цяліцца ← цяліцца, о-жеребиться ← жеребиться / а-жарабіцца ← жарабіцца, пере-пахать ← пахать / пера-араць ← араць и др. **Префиксы придают глагольным СТ значения направленности, завершенности, интенсивности или распространенности действия.** Это повышает точность и вариативность терминосистем близкородственных языков;

– суффиксально-постфиксальные и постфиксальные: *жереб-и-ть-ся ← жеребёнок / жараб-і-ц-ца ← жарабя, тел-и-ть-ся ← телёнок / цял-і-ц-ца ← цяля, порос-и-ть-ся ← поросёнок / парас-і-ц-ца ← парася, роить-ся ← роить / раіц-ца ← раіць.* Данные модели регулярно используются для обозначения непроизвольных или возвратных процессов, часто связанных с репродуктивными функциями животных.

Выявленная вариативность в эквивалентах (сочетания слов: *обезматочеть / пакінуць без маткі, протриеровать / ачысціць насенне трыерам*[2], разные префиксы: *колоситься ← о-колоситься / каласаваць ← вы-каласаваць*, непроизводные слова: *ягниться ← о-ягниться / акаціцца*) наглядно демонстрирует, что при общности систем каждый язык может выбирать своеобразный способ для номинации одного и того же специфического действия, что значимо для практики перевода.

Достаточно большую группу составляют непроизводные СТ, напр.: *агрономия / аграномія, ветеринар / ветэрынар, гектар / гектар, гумус / гумус, оброть / аброць, рацион / рацыён, селекция / селекцыя, силос / сілас, ярка / ярка; вирулентный / вірулентны, гетерогенный / гетэрагенны, яловый / ялавы; абсорбировать / абсарбіраваць, культивировать / культываваць, мелиорировать / меліяраваць, молотить / малаціць.* Этот пласт СТ, часто интернациональных или унаследованных из общего языкового

[2]Справедливости ради отметим, что в белорусском языке также есть и слово *пратрыераваць* как эквивалент русскому глаголу *протриеровать*.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

фонда, составляет терминологическую основу. Его наличие отражает историческую преемственность и активное заимствование подобного рода лексики для обозначения базовых понятий.

2. Сложные СТ.

2.1. СТ, образованные путем сложения с соединительной гласной:

– субстантивные и адъективные СТ: *бороздомер / баразнамер, ботвопогрузчик / бацвіннепагрузчык, гидроэлеватор / гідраэлеватар, горохоочиститель / гарохаачышчальнік, джутоплющилка / джутаплюшчылка, жиромолочность / тлушчамалочнасць, зерноочиститель / зернеачышчальнік, картофелесажалка / бульбасаджалка, самоосушение / самаасушэнне, свеклокомбайн / буракакамбайн, свекломойка / буракамыйка, сенокосилка / сенакасілка, соломосбрасыватель / саломаскідальнік; голозёрный / галазёрны, лугомелиоративный / лугамеліярацыйны, льнообрабатывающий / ільноапрацоўчы, плотноколосый / шчыльнакалосы* и др. Этот тип сложения является одним из самых продуктивных способов создания компактных и семантически прозрачных номинаций для сложных понятий (агрегатов, отраслей, признаков). Он позволяет в одной лексеме объединить несколько смысловых компонентов, что отвечает потребности термина в точности и емкости;

– СТ с числительными в своем составе: *двухлемешник / двухлямешнік, девятиполье / дзевяціполле, десятиполье / дзесяціполле; двурогий / двухрогі, двухгодовалый / двухгадовы, двухлемешный / двухлямешны, двуукосный / двухукосны, двухотвальный / двухадвальны, однопородный / аднапародны, трёхколесный / трохколавы, трёхлемешный / трохлямешны* и др. Такого типа СТ служат для точного указания количества, кратности или конфигурации, играя важную роль в технических описаниях и классификациях.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Установлено, что русским сложным СТ такого типа в белорусском языке могут соответствовать не только аналогичные сложные слова, но и простые производные *(бороздоделатель / баразнік, стогометание / стагаванне)* или, что особенно показательно, описательные словосочетания *(валкооборачиватель / пераварочвальнік валкоў*[1]*, весновспашка / веснавое ворыва, ветроделитель / рэгулятар паветранага струменя, вододелитель / водадзялільны шлюз, грозозащита / засцярога ад маланкі, дичеразведение / гадоўля дзічыны, жомосушение / сушэнне жамерын, жомосушилка / сушылка для жамерын, маслобак / бак для алею, мешкотаска / транспарцёр для мяшкоў, половокопнитель / капаклад мякіны, роесниматель / мяшок для зняцця рою, свеклопункт / бурачны пункт).* Это свидетельствует о разной степени склонности к синтезу в терминообразовании и о терминологической вариативности между близкородственными языками.

2.2. СТ, образованные путем сооединения части слова / частей слов с целым словом: *авиаопыливатель / авіяапыляльнік, авиасев / авіясяўба, авторазбрасыватель / аўтараскідальнік, агрокультура / агракультура, ветлечебница / ветлячэбніца, зооветпункт / зоаветпункт, мульчбумага / мульчпапера, племмолодняк / племмаладняк, племрассадник / племрасаднік, сельхозснабжение / сельгаззабеспячэнне, электроинкубатор / электраінкубатар, электроплуг / электраплуг* и др. Этот способ, сочетающий усечение и сложение, является еще более экономным и характерен для создания сложных составных терминов, зачастую административно-хозяйственного характера.

[1]Отметим, что в белорусском языке также есть и слово *валкапераварочвальнік* как эквивалент русскому СТ *валкооборачиватель*.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

2.3. Дефисные сложные СТ:

– субстантивные СТ: *борона-гвоздёвка / барана-гваздоўка, косилка-дробилка / касілка-драбілка, кран-стогометатель / кран-стогаскладальнік, культиватор-окучник / культыватар-акучнік, лемех-клинок / лямеш-клінок, нож-бороздорез / нож-баразнарэз, окучник-культиватор / акучнік-культыватар, опыливатель-деформатор / апыляльнік-дэфарматар, пила-скирдорез / піла-тарпарэз, плуг-лункоделатель / плуг-лункакапальнік, прицеп-кормушка / прычэп-кармушка, транспортёр-элеватор / транспарцёр-элеватар* и др.;

– адъективные СТ: *дерново-глеевый / дзярнова-глеевы, дерново-луговой / дзярнова-лугавы, дерново-подзолистый / дзярнова-падзолісты, дерново-сильноподзолистый / дзярнова-моцнападзолісты, дерново-среднеподзолистый / дзярнова-сярэднепадзолісты, дерново-темноцветный / дзярнова-цемнаколерны.* Дефисное написание часто используется для обозначения гибридных или совмещенных объектов, машин, типов животных или сложных классификационных признаков почв. Здесь также наблюдается частичное несовпадение: некоторым русским дефисным СТ в белорусском языке соответствуют словосочетания *(вспашка-взмёт / першае ворыва*[1]*, каток-глыбодроб / каток для драблення камлыг, телёнок-молочник / малочнае цяля)*, что еще раз подтверждает общую тенденцию к аналитичности белорусской сельскохозяйственной терминологии.

Таким образом, проведенный анализ позволяет сделать вывод о том, что сельскохозяйственные термины в русском и белорусском языках обладают схожей структурной организацией, но при этом демонстрируют 1) преобладание суффиксальных моделей в простых терминах; 2) вариативность в

[1]Отметим, что в белорусском языке также есть и слово *ворыва-падыманне* как эквивалент русскому СТ *вспашка-взмёт.*

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

способах сложения (интерфиксация, дефисное написание); 3) частичное расхождение в эквивалентах (словосочетания vs. однословные формы). Полученные результаты могут быть использованы не только в терминоведении, но и при разработке двуязычных отраслевых словарей.

Дата поступления статьи 16.09.2025
Received 16.09.2025

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

УДК 001.4:025.4.026
https://doi.org/10.5281/zenodo.17597928

С. И. Воронович

Белорусская сельскохозяйственная библиотека имени И. С. Лупиновича Национальной академии наук Беларуси, Минск, Беларусь

СОВРЕМЕННАЯ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННАЯ ТЕРМИНОЛОГИЯ ЛИНГВИСТИЧЕСКИХ ИНСТРУМЕНТОВ: К ВОПРОСУ ИНДЕКСИРОВАНИЯ ДОКУМЕНТОВ

Аннотация. В статье подчеркивается значимость координатного индексирования для систематизации библиотечного фонда и повышения эффективности поиска в электронном каталоге. Перечислены лингвистические инструменты, используемые в Белорусской сельскохозяйственной библиотеке в ходе аналитико-синтетической обработки входного потока документов. Рассмотрены новые термины, отражающие важные направления развития сельскохозяйственной науки и смежных отраслей, которые были добавлены в тезаурусы для обозначения актуальных понятий.

Ключевые слова: лингвистические инструменты, индексирование документов, тезаурусы, сельскохозяйственная терминология.

Для цитирования. Воронович, С. И. Современная сельскохозяйственная терминология лингвистических инструментов: к вопросу индексирования документов / С. И. Воронович // Актуальные проблемы сельскохозяйственной терминологии : доклады Международной научной конференции, Минск, 27 ноября 2025 г. / Национальная академия наук Беларуси, Белорусская сельскохозяйственная библиотека им. И. С. Лупиновича, Центр исследований белорусской культуры, языка и литературы, Институт языкознания им. Якуба Коласа ; редкол.: Ю. О. Каракулько (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2025. – С. 56–74.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

С. І. Варановіч

Беларуская сельскагаспадарчая бібліятэка імя І. С. Лупіновіча Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, Мінск, Беларусь

СУЧАСНАЯ СЕЛЬСКАГАСПАДАРЧАЯ ТЭРМІНАЛОГІЯ ЛІНГВІСТЫЧНЫХ ІНСТРУМЕНТАЎ: ДА ПЫТАННЯ ІНДЭКСАВАННЯ ДАКУМЕНТАЎ

Анатацыя. У артыкуле падкрэсліваецца значнасць каардынатнага індэксавання для сістэматызацыі бібліятэчнага фонду і павышэння эфектыўнасці пошуку ў электронным каталогу. Пералічаны лінгвістычныя інструменты, якія выкарыстоўваюцца ў Беларускай сельскагаспадарчай бібліятэцы ў ходзе аналітыка-сінтэтычнай апрацоўкі ўваходнага патоку дакументаў. Разгледжаны новыя тэрміны, якія адлюстроўваюць важныя напрамкі развіцця сельскагаспадарчай навукі і сумежных галін, якія былі дабаўлены ў тэзаўрусы для абазначэння актуальных паняццяў.

Ключевые слова: лингвистические инструменты, индексирование документов, тезаурусы, сельскохозяйственная терминология.

Sviatlana I. Varanovich

I.S. Lupinovich Belarusian Agricultural Library of the National Academy of Sciences of Belarus, Minsk, Belarus

MODERN AGRICULTURAL TERMINOLOGY OF LINGUISTIC TOOLS: TOWARDS THE ISSUE OF DOCUMENT INDEXING

Abstract. The article highlights the importance of coordinate indexing for systematisation of the library collection and increasing the efficiency of searching in the electronic catalogue. Linguistic tools used in the Belarusian Agricultural Library in the course of analytical and synthetic processing of the input stream of documents are listed. New terms reflecting important directions in the development of agricultural science and related fields, which have been added to thesauri to denote relevant concepts, are considered.

Keywords: linguistic tools, document indexing, thesauri, agricultural terminology.

For citation. Varanovich S. I. Modern agricultural terminology of linguistic tools: towards the issue of document indexing. Actual problems of agricultural terminology : proceedings of the International scientific conference, Minsk, November 27, 2025. Minsk, 2025, pp. 56–74 (in Russian).

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Процесс индексирования (систематизация, предметизация, координатное индексирование) является одним из наиболее сложных процессов библиотечной обработки [1]. От качества индексирования зависит эффективность поиска в электронном каталоге библиотеки, а также интенсивность использования библиотечного фонда. Индексирование – это выражение содержания документа и/или смысла информационного запроса на информационно-поисковом языке [2]. При индексировании следует представлять с необходимой и достаточной полнотой и точностью в поисковом образе документа (ПОД) в виде терминов индексирования основное содержание документа, а при необходимости – его форму и назначение для обеспечения эффективного информационного поиска [3].

Одним из основных методов индексирования является координатное индексирование, которое понимается как «Индексирование, предусматривающее многоаспектное выражение основного смыслового содержания документа или смыслового содержания информационного запроса множеством ключевых слов или дескрипторов» [2]. Основным лингвистическим инструментом координатного индексирования является «информационно-поисковый тезаурус, ИПТ – нормативный словарь дескрипторного информационно-поискового языка с зафиксированными в нем парадигматическими отношениями лексических единиц» [2]. Его роль (особенно специализированного ИПТ) в процессе индексирования огромна, поскольку он те только позволяет найти нужный термин, но и выполняет функцию справочного пособия, позволяющего сориентироваться в терминологии и унифицировать понятия в процессе смысловой обработки документов. Ведь в библиотеках редко найдешь специалистов медицинского или сельскохозяйственного профиля, которые смогли бы выступить в роли экспертов или консультантов, что немаловажно.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

В Белорусской сельскохозяйственной библиотеке (БелСХБ) в процессе аналитико-синтетической обработки входного потока документов применяется информационно-поисковый тезаурус по сельскому хозяйству и продовольствию (ИПТ ЦНСХБ), международный тезаурус AGROVOC, а также тематический словарь Сводного электронного каталога (СЭК) библиотек Беларуси. Дополнительно используются интернет-ресурсы открытого доступа.

Разнообразие применяемых лингвистических инструментов связано со стремительным развитием науки и технологий в сельском хозяйстве, повлекшими появление новых терминов.

Все чаще в публикациях встречаются понятия «искусственный интеллект», «умное сельское хозяйство», «интеллектуальное сельское хозяйство», «цифровое сельское хозяйство» и т. д. В статье «Перспективы использования искусственного интеллекта в сельском хозяйстве»[1] автор, ссылаясь на источники, отмечает «Охват ИИ [искусственного интеллекта] в сельском хозяйстве мира пока невелик (около 12 %), но эта технология быстро развивается и уже демонстрирует значительный потенциал для трансформации аграрного сектора».

На странице сайта Международной организации по стандартизации[2] даны следующие определения: «Умное сельское хозяйство – это цифровое сельское хозяйство, управляемое данными, эффективное и экологически устойчивое. Интеллектуальное сельское хозяйство – это использование современных информационно-коммуникационных технологий

[1]Журавлев В. А. Перспективы использования искусственного интеллекта в сельском хозяйстве / В. А. Журавлев // Мелиорация. 2025. № 3. С. 45–60.

[2]Умное сельское хозяйство: трансформационный потенциал сельского хозяйства, основанного на данных // ИСО: Глобальные стандарты для надежных товаров и услуг. URL: https://www.iso.org/ru/insights/smart-farming-data-driven#toc3 (дата обращения: 17.10.2025).

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

(ИКТ) и аналитики данных в сельском хозяйстве. Благодаря интеллектуальному сельскому хозяйству мы можем лучше адаптироваться к неопределенностям, связанным с изменением климата, смягчить воздействие на окружающую среду и повысить устойчивость сельскохозяйственного производства, что позволит нам производить больше при меньших затратах, а это не только обеспечит продовольственную безопасность, но и будет способствовать оздоровлению нашей планеты».

Учитывая влияние указанных факторов на сельскохозяйственную терминологию рассмотрим, как новые понятия и термины отражены в тезаурусах. В первую очередь обратимся к лексическим единицам, включающим словосочетание «сельское хозяйство», представленных в ИПТ по сельскому хозяйству и продовольствию и в русскоязычной версии тезауруса AGROVOC (см. Таблицу 1).

Таблица 1. – Отражение словосочетания «сельское хозяйство» в терминах тезаурусов

ИПТ по сельскому хозяйству и продовольствию	
городское сельское хозяйство	*Примечание:* Практика выращивания, переработки и распределения продуктов питания в городской местности или вокруг нее
органическое сельское хозяйство *экологическое сельское хозяйство*	
сельское хозяйство	
AGROVOC (русскоязычная версия)	
альтернативное сельское хозяйство	Альтернатива традиционному способу производства. Все экологические подходы к сельскохозяйственному производству, такие как органическое земледелие, являются альтернативами доминирующему подходу промышленного сельского хозяйства. (пер. с англ.)
безземельное сельское хозяйство ***(введен в 2025 г.)***	Безземельное сельское хозяйство относится ко всем видам производства продуктов питания на территории зданий

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

	или в них без использования дополнительной земли; оно включает в себя фермерство на крыше под открытым небом, теплицы на крыше, выращивание в помещении и другие формы. Используя свободные площади для выращивания овощей, можно в определенной степени удовлетворить спрос на местные продукты питания. (пер. с англ.)
биодинамическое сельское хозяйство	Биодинамическое земледелие было представлено философом Рудольфом Штайнером как альтернативная форма ведения сельского хозяйства и в настоящее время считается одной из форм органического земледелия. (пер. с англ.)
биосолевое сельское хозяйство ***(введен в 2024 г.)***	Выращивание растений в богатых минералами грунтовых водах и/или почве. (пер. с англ.)
горное сельское хозяйство	
городское сельское хозяйство	Городское сельское хозяйство определяется как производство продукции растениеводства и животноводства в больших и малых городах. (пер. с англ.)
интенсивное сельское хозяйство	Система выращивания сельскохозяйственных культур и животных, обычно на небольших участках земли, где на каждую площадь земли приходится сравнительно большое количество производственных ресурсов или рабочей силы (пер. с англ)
климатически оптимизированное сельское хозяйство	Сельское хозяйство, которое устойчиво повышает производительность, устойчивость (адаптация), уменьшает выбросы парниковых газов в атмосферу (смягчение последствий) и способствует достижению целей национальной экологической безопасности и развития. (пер. с англ.)
контрактное сельское хозяйство	Сельскохозяйственное производство осуществляется в соответствии с соглашением между покупателем и фермерами, которое устанавливает условия для производства и сбыта фермерского продукта или продукции из него. (пер. с англ.)

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

низкозатратное сельское хозяйство	
общественно поддерживаемое сельское хозяйство ***(введен в 2025 г.)***	Сельское хозяйство при поддержке местных сообществ (CSA) – это партнерство между местными фермерами и потребителями, в рамках которого разделяются ответственность, риски и выгоды, связанные с ведением сельского хозяйства. Как правило, члены или "совладельцы" фермы или сада заранее вносят залог для покрытия предполагаемых расходов на эксплуатацию фермы и зарплату фермера. Взамен они получают долю в доходах фермы в течение всего вегетационного периода, а также удовлетворение от возвращения к земле и непосредственного участия в производстве продуктов питания. (пер. с англ.)
органическое сельское хозяйство	Метод производства, основанный на сельскохозяйственных практиках, исключающих использование синтетических биоцидов, генетически модифицированных организмов (ГМО) или продуктов, полученных из ГМО. Он также направлен на ограничение воздействия на окружающую среду путем сокращения потребления ресурсов и ископаемого топлива, а также путем стимулирования естественных процессов, таких как переработка органических веществ. В этом отношении органическое земледелие стремится к уважению всех живых существ, от почвенных микроорганизмов до человека, не забывая при этом об агроэкосистемах, на которые оно влияет. (пер. с фр.)
пригородное сельское хозяйство	Сельскохозяйственная система развивалась вокруг городов, чтобы использовать преимущества местных рынков сбыта высококачественных культур (фруктов, овощей, молочных продуктов и т.д.). (пер. с англ.)
регенеративное сельское хозяйство ***(введен в 2024 г.)***	Способ ведения сельского хозяйства, который поддерживает и восстанавливает здоровье почв и, следовательно,

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

	сокращает потребление воды, предотвращает деградацию земель и способствует сохранению биоразнообразия. Сводя к минимуму вспашку земли, практикуя чередование культур и используя навоз и компост, регенеративное земледелие гарантирует, что почва накапливает больше углерода, сохраняет больше влаги и становится более здоровой благодаря процветающим грибковым сообществам. (пер. с англ.)
сельское хозяйство	Выращивание животных, растений и грибов для производства продуктов питания, волокон, биотоплива, лекарственных растений и других продуктов, используемых для поддержания и улучшения жизни человека. (пер. с англ.)
сельское хозяйство переходного периода	
сельское хозяйство, ориентированное на проблемы питания ***(введен в 2025 г.)***	Сельское хозяйство, которое учитывает цели, угрозы и обстоятельства в области питания для достижения продовольственной безопасности. (пер. с англ.)
точное сельское хозяйство *прецизионное земледелие (ru)* *точное земледелие (ru)*	Стратегия хозяйствования, предусматривающая сбор, обработку и анализ временных, пространственных и индивидуальных данных и объединение их с другой информацией в условиях вариативности параметров поля с целью обеспечения правильности управленческих решений и точности работы сельскохозяйственной техники в интересах увеличения эффективности использования ресурсов и повышения производительности, качества, рентабельности и устойчивости сельскохозяйственного производства. (ru)
традиционное сельское хозяйство	
тропическое сельское хозяйство	
устойчивое сельское хозяйство	Используется для ведения сельского хозяйства, которое обеспечивает

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

	устойчивую экономическую прибыльность, устойчивое качество и благополучие окружающей среды, эффективное использование природных ресурсов, а также общее качество и доступность продуктов питания и клетчатки для человечества. (пер. с англ.)
цифровое сельское хозяйство ***(введен в 2022 г.)***	Использование новых и передовых технологий, интегрированных в единую систему, позволяющую фермерам и другим заинтересованным сторонам в рамках цепочки создания стоимости в сельском хозяйстве совершенствовать производство продуктов питания. Оно характеризуется использованием точных технологий и технологий, основанных на данных, которые помогают фермерам принимать решения в режиме реального времени и на конкретных участках. (пер. с англ.)
экстенсивное сельское хозяйство	Система выращивания сельскохозяйственных культур и животных, обычно на больших участках земли, где на каждую единицу площади затрачивается сравнительно небольшое количество производственных ресурсов или рабочей силы. (пер. с англ.)

В русскоязычной версии тезауруса AGROVOC более двадцати вариантов терминов, включающих понятие «сельское хозяйство». Среди новых стоит отметить такие термины, как «безземельное сельское хозяйство» (2025), «общественно поддерживаемое сельское хозяйство» (2025), «сельское хозяйство, ориентированное на проблемы питания» (2025), «биосолевое сельское хозяйство» (2024), «регенеративное сельское хозяйство» (2024), «цифровое сельское хозяйство» (2022).

Важной особенностью тезауруса AGROVOC является представление лексических единиц в виде развернутых словосочетаний, что обеспечивает полноту и точность раскрытия содержания документов в ходе смысловой обработки. Наличие

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

дефиниций (определений) на разных языках также играет значительную роль.

Обращает на себя внимание термин **«регенеративное сельское хозяйство»** – способ ведения сельского хозяйства, который поддерживает и восстанавливает здоровье почв и, следовательно, сокращает потребление воды, предотвращает деградацию земель и способствует сохранению биоразнообразия. Сводя к минимуму вспашку земли, практикуя чередование культур и используя навоз и компост, регенеративное земледелие гарантирует, что почва накапливает больше углерода, сохраняет больше влаги и становится более здоровой благодаря процветающим грибковым сообществам. (пер. с англ.)

Определение раскрывает понятие «здоровье почвы», которое заслуживает статуса нормативного термина. Согласно публикациям советского и российского фитопатолога, доктора биологических наук, профессора М. С. Соколова «Впервые термин «здоровье почвы» ввели в обращение члены Американского общества почвоведов [Doran et al., 1996] в статье, посвященной здоровью почвы как фактору устойчивого развития. Однако ранее В.А. Ковда [Ковда, 1989] опубликовал фундаментальную работу «Патология почв и охрана биосферы планеты». В ней он, в частности, писал: «…острота проблемы патологии почв заключается не только в снижении плодородия почв и в уменьшении урожаев продовольствия и сырья. Опаснее и страшнее другое: деградация и патология почв влечет за собой патологические явления в здоровье, развитии и физиологии человека, и даже в его умственной деятельности и психике» [4, 5].

За последние пять лет в AGROVOC появились термины «здоровье экосистемы» (2024), «человеческое здоровье» (2022), «здоровье семян» (2021), «здоровье матери и ребенка» (2020).

Актуальным является термин «подход Единое здоровье» (2021) – подход к устранению угроз здоровью, связанных с

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

контактами между человеком, животными и окружающей средой, основанный на сотрудничестве, коммуникации и координации действий во всех соответствующих секторах и дисциплинах с конечной целью достижения оптимальных результатов в отношении здоровья людей и животных; подход «Единое здоровье» применим на субнациональном, национальном, региональном и глобальном уровнях. (ru)

Необходимо отметить сравнительно новое понятие, которым пополнился AGROVOC, **«вертикальное фермерство»** (2022) – коммерческое выращивание сельскохозяйственных культур для потребления человеком в несколько слоев или уровней в здании или другом сооружении, часто с помощью искусственно регулируемого освещения и питательных веществ (пер. с англ.).

«Концепция вертикальной фермы была сформулирована профессором Колумбийского университета Диксоном Деспоммье. Отмечается, что вертикальные фермы не загрязняют сточные воды и не требуют применения пестицидов, не приводят к эрозии почв, имеют существенно меньший выброс парниковых газов, таких как метан, азот и двуокись углерода. Полный контроль над процессом производства в т.ч. гигиенический контроль, сводит к минимуму вероятность патогенного загрязнения продукции и улучшает однородность, питательную ценность, вкус и срок хранения продукта»[1].

Актуальность темы меняющегося климата масштабно отражена в тезаурусе AGROVOC следующими терминами:

«адаптация к изменению климата» (*предпочтительный термин для этого понятия на русском языке изменен с «приспособление к изменению климата» на «адаптация к изменению климата» 26 июня 2025*) – приспособление природных или антропогенных систем к новой или меняющейся

[1]Вертикальная ферма // Википедия – свободная энциклопедия. URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Вертикальная_ферма (дата обращения: 17.10.2025).

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

окружающей среде. Адаптация к изменению климата представляет собой подстраивание природных или антропогенных систем к наблюдаемым или ожидаемым климатическим явлениям или их последствиям, что смягчает их или позволяет воспользоваться благоприятными возможностями. Выделяют различные типы адаптации, в том числе профилактическую и ответную, индивидуальную и общественную, автономную и плановую. (ru)

«**борьба с изменением климата на местном уровне**» (2025) – меры, направленные на оказание поддержки местным субъектам в решении проблем, связанных с обеспечением устойчивости к климатическим воздействиям, адаптацией к ним и смягчением их последствий, в частности путем предоставления доступа к знаниям, передовому опыту, инновациям и финансированию. (ru)

«**действия по борьбе с изменением климата**» (2025) – относится к усилиям, предпринимаемым для борьбы с изменением климата и его последствиями. Эти усилия включают сокращение выбросов парниковых газов (смягчение последствий изменения климата) и/или принятие мер по подготовке и адаптации как к текущим последствиям изменения климата, так и к прогнозируемым последствиям в будущем (адаптация к изменению климата). (пер. с англ.) (ru)

«**климатическое финансирование**» (2025) – потоки государственного и частного капитала, направляемые на оказание поддержки климатически оптимизированным инвестиционным проектам и на их финансирование, а также используемые для достижения целей в области адаптации к изменению климата и смягчения его последствий (ru)

«**расширенные рамки для обеспечения транспарентности**» (2025) – механизм повышения прозрачности является центральным компонентом Парижского соглашения, который определяет, каким образом стороны Соглашения –

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

правительства – должны сообщать о своем прогрессе в смягчении последствий изменения климата и адаптации к ним. (пер. с англ.)

«Изменения климата – это глобальный вызов, поэтому в 2015 году в Париже мировое сообщество договорилось искать ответ на него вместе. Главным трендом стал переход к низкоуглеродной экономике, что в первую очередь требует радикального сокращения выбросов парниковых газов. Антропогенное воздействие на планету необходимо снижать, и способов существует великое множество. Одни эффективнее, другие – меньше, третьи могут оказаться ошибочными, а четвертые – вообще навредить[1].

«**устойчивость к изменению климата**» (2022) – способность социальных, экономических и экологических систем справляться с текущей или ожидаемой изменчивостью климата и изменяющимися средними климатическими условиями, реагируя на них или перестраиваясь таким образом, чтобы сохранить их основные функции, идентичность и структуру, а также способность к адаптации, обучению и преобразованию. (пер. с англ.)

«**углеродный след**» (2021) – углеродный след является показателем исключительного общего объема выбросов двуокиси углерода, которые прямо или опосредованно обусловлены определенным видом деятельности или накоплены в течение разных этапов жизненного цикла продукта. (ru)

«антропогенные изменения климата» (2020)

С понятием **«смягчение последствий изменения климата»** (2013) – мероприятия или политика, направленные на сокращение выбросов парниковых газов или увеличение их поглощения созвучно понятие **«углеродная нейтральность»**

[1]Студнев Г. Научную основу климатической политики России закладывает «Сириус» / Г. Студнев // Сириус: журнал. URL: https://siriusmag.ru/articles/2589-naucnuu-osnovu-klimaticeskoj-politiki-rossii-zakladyvaet-sirius/ (дата обращения: 17.10.2025).

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

(*сведение к нулю выбросов парниковых газов, выделяемых при производстве товаров и услуг, или их компенсацию за счет экоинициатив»)*. Данный термин в настоящее время отсутствует в тезаурусах. В статье «Что такое углеродная нейтральность и можно ли ее достичь к 2050 году?»[1] отмечено «Углеродная нейтральность не означает полного отказа от сжигания полезных ископаемых – это попросту невозможно. Так называют баланс между антропогенными выбросами парниковых газов и их поглощением за счет почвы, лесов и океанов». Здесь же упоминается, что антропогенные выбросы превышают 57 гигатонн в CO2-эквиваленте.

Стоит упомянуть термин AGROVOC **«секвестрация углерода»** (2020) – преобразование атмосферного углерода посредством фотосинтеза приводит к его долгосрочному хранению в почве, а также в живой и мертвой растительности. Накопленный углерод может компенсировать выброс углекислого газа. В этом заключается возможность того, что сельское хозяйство окажет ценную услугу обществу, накапливая углерод, который компенсирует выбросы углекислого газа в других секторах. (пер. с англ.)

Оригинальными являются термины AGROVOC, которые особенно актуальны для индексирования документов ФАО (в силу своей специфики):

«голубая трансформация» (2024) – комплекс действий, мер политики и стратегий, направленных на устойчивое расширение и развитие систем производства пищевой продукции из водных биоресурсов и на повышение их роли в обеспечении населения финансово и физически доступным здоровым питанием наряду с обеспечением развития на принципах равноправия». (ru)

[1]Студнев Г. Что такое углеродная нейтральность и можно ли ее достичь к 2050 году? / Г. Студнев // Сириус: журнал. URL: https://siriusmag.ru/articles/1418-chto-takoe-uglerodnaya-nejtralnost-i-mozhno-li-ee-dostich-k-2050-godu/ (дата обращения: 17.10.2025).

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

«день поля» (2024) – это образовательные мероприятия, организуемые производителем или преподавателем и проводимые на ферме или ранчо. Мероприятия обычно включают в себя демонстрацию конкретных методов управления и оборудования и/или рассказывают о методах и результатах исследований. (пер. с англ.)

«системы производства пищевой продукции из водных биоресурсов» (2024) – продовольственные системы, которые охватывают весь спектр субъектов и их взаимосвязанную деятельность по созданию добавленной стоимости, относящуюся к производству, переработке, распределению, потреблению и утилизации пищевой продукции из водных биоресурсов, источником которых являются рыболовство и аквакультура, а также – в более широком плане – экономические, социальные и природные условия, в которых они функционируют. (ru)

Особого внимания заслуживают также лексические единицы AGROVOC «**устойчивое лесное хозяйство**», «**устойчивое управление лесами**», «**устойчивое рыболовство**», «**кустарное рыболовство**» (*кустарный рыбный промысел (ru)*; *мелкотоварное рыболовство (ru)*; *рыбная ловля для пропитания (ru)*), «**управление рыбным хозяйством**» (2024) и др.

Интересными являются термины **«интернет вещей»** (IoT) (введен в ИПТ ЦНСХБ, СЭК), а также **«блокчейн-технология»**, который отражен только в СЭК. В качестве примера можно привести названия публикаций в электронном каталоге, где данный термин присутствует: «Применение блокчейн-технологии для обеспечения прослеживаемости продукции АПК», «Практическое применение блокчейн-технологии в развитии молочной промышленности», «Использование блокчейн-технологии и больших данных для обеспечения прослеживаемости и устойчивости агропродовольственных цепочек поставок» и т.п. Ниже даны примеры записей в СЭК.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Примеры записей терминов «интернет вещей» и «блокчейн-технология» в СЭК:

Справка

ИНТЕРНЕТ ВЕЩЕЙ

Глобальная инфраструктура информационного общества, обеспечивающая передовые услуги за счет организации связи между вещами (физическими или виртуальными) на основе совместимых информационных и коммуникационных технологий.

СИНОНИМЫ И УСЛОВНЫЕ СИНОНИМЫ

Internet of Things *(английский язык)*
IOT-технология

ЭКВИВАЛЕНТ НА ДРУГОМ ЯЗЫКЕ

ІНТЭРНЭТ РЭЧАЎ

НИЖЕСТОЯЩИЕ ТЕРМИНЫ

ПРОМЫШЛЕННЫЙ ИНТЕРНЕТ ВЕЩЕЙ

ИСТОЧНИКИ ИНФОРМАЦИИ

БД "Авторитетные файлы" Национального информационно-библиотечного центра ЛИБНЕТ.

Справка

БЛОКЧЕЙН-ТЕХНОЛОГИЯ

Способ хранения информации в компьютерной сети через постоянно растущий список записей (блоков), которые связаны между собой и защищены с помощью шифрования. Технология делает возможным хранение данных о финансовых операциях, юридических обязательствах, правах собственности и др., совмещая полную прозрачность и всеобщую доступность для ознакомления с надежной защитой от любого подлога, взлома и т. п. Впервые термин появился как название распределенной базы данных, реализованных в системе «Биткойн».

СИНОНИМЫ И УСЛОВНЫЕ СИНОНИМЫ

blockchain-технология
технология реестра блоков транзакций

ЭКВИВАЛЕНТ НА ДРУГОМ ЯЗЫКЕ

БЛОКЧЭЙН-ТЭХНАЛОГІЯ

АССОЦИАТИВНО СВЯЗАННЫЕ ТЕРМИНЫ

ДЕЦЕНТРАЛИЗОВАННЫЕ ФИНАНСОВЫЕ СЕРВИСЫ

ИСТОЧНИКИ ИНФОРМАЦИИ

Сайт "Википедия".
БД авторитетных записей Библиотеки Конгресса США.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

В ходе индексирования активно используются слова «инновационная деятельность», «инновационные проекты», «экономическая деятельность», представленные в СЭК.

Следует отметить, что одним из первых лингвистических инструментов для индексирования входного потока документов БелСХБ был печатный тезаурус научно-технических терминов по сельскому хозяйству (1990). Он насчитывал около 14 тыс. терминов и был подготовлен специалистами ВНИИТЭИагропром (Всесоюзный научно-исследовательский институт информации и технико-экономических исследований агропромышленного комплекса). В ходе смысловой обработки документов индексаторы от руки записывали на поля отсутствующие термины, такие как «аграрная экономика», «бизнес-план», «лизинг», «менеджмент», «предпринимательство», «продовольственная безопасность», «продовольственный рынок» и т. д.

Сегодня, к примеру, ИПТ по сельскому хозяйству и продовольствию, разработанный специалистами ЦНСХБ, включает порядка 60 тыс. лексических единиц, что указывает на динамичное развитие специализированной сельскохозяйственной терминологии [6].

Для обеспечения качественного доступа к необходимой информации роль индексатора огромна. «Формально, без творческого подхода обработанный документ сотни лет будет невостребованным пылиться на полках хранилищ. Итак, специалист в области АСПИ [аналитико-синтетической переработки информации] должен владеть комплексом специальных, общепрофессиональных, общенаучных знаний и умений, идти в ногу со временем, понимать и уважать людей, ради которых он обрабатывает документ» [7, с. 28].

В практическом пособии «Школа индексирования» Э. Р. Сукиасян отметил: «Индексаторов в учебных заведениях не готовят. Квалификация приобретается с опытом работы, в

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

результате многолетних усилий, постоянного, практически непрерывного и каждодневного, интеллектуального труда. [1, с. 12]. Индексатор должен быть любознательным человеком, не ограничивающим свой кругозор. Ему все должно быть профессионально интересно [1, с. 13].

Многое надо было изменить в себе еще вчера. Но не поздно начать и сегодня» [1, с. 104].

Список использованных источников:

1. Сукиасян, Э. Р. Школа индексирования : практ. пособие / Э. Р. Сукиасян. – М. : Либерея-Бибинформ, 2005. – 143 с. – (Библиотекарь и время. XXI век. 100 выпусков ; № 39).

2. Информационно-поисковые языки. Термины и определения : ГОСТ 7.74-96. – Введ. 01.07.1997, РБ 01.01.1998. – Мн. : Госстандарт, 1997. – 34 с.

3. Индексирование документов. Общие требования к систематизации и предметизации = Індэксаванне дакументаў. Агульныя патрабаванні да сістэматызацыі і прадметызацыі : ГОСТ 7.59-2003. – Взамен ГОСТ 7.59-90 ; введ. РБ 01.03.2006. – Мн. : БелГИСС, 2003. – 6 с.

4. Соколов, М. С. Биологическая категория «здоровье почвы»: новые концептуальные подходы / М. С. Соколов // Всероссийский научно-исследовательский институт фитопатологии. – URL: https://vniif.ru/docs/news/doclad.sokolova.pdf (дата обращения: 01.11.2025).

5. Здоровая почва – фитосанитарный базис беспестицидного растениеводства / М. С. Соколов, А. П. Глинушкин, Е. Ю. Торопова [и др.] // RJOAS: Russian Journal of Agricultural and Socio-Economic Sciences. – 2015. – № 12 (48). – P. 3–6. http://dx.doi.org/10.18551/rjoas.2015-12.01

6. Бунин, М. С. Информационно-поисковый тезаурус по сельскому хозяйству и продовольствию Центральной научной сельскохозяйственной библиотеки / М. С. Бунин, Л. Н. Пирумова // Российская сельскохозяйственная наука. – 2020. – № 5. – С. 72–75. https://doi.org/10.31857/S2500262720050178

7. Зупарова Л. Б. Аналитико-синтетическая переработка информации : учебник / Л. Б. Зупарова, Т. А. Зайцева ; под ред. Ю. Н. Столярова. – М. : Фаир, 2007. – 400 с. – (Специальный издательский проект для библиотек).

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

References:

1. Sukiasyan E. R. *The school of indexing: a practical guide*. Moscow, Libereya-Bibinform Publ., 2005. 143 p. (in Russian).

2. State Standard 7.74-96. *Information retrieval languages. Terms and definitions*. Minsk, Gosstandart Publ., 1997. 34 p. (in Russian).

3. State Standard 7.59-2003. *Document indexing. General requirements for systematization and subject categorization*. Minsk, BelGISS Publ., 2003. 6 p. (in Russian).

4. Sokolov M. S. Biological category "soil health": new conceptual approaches. *All-Russian Research Institute of Phytopathology*. Available at: https://vniif.ru/docs/news/doclad.sokolova.pdf (accessed 01.11.2025) (in Russian).

5. Sokolov M. S., Glinushkin A. P., Toropova E. Y., Borovaya V. P., Bugaeva L. N. Healthy soil – phytosanitary basis of non-pesticide crop production. *RJOAS: Russian Journal of Agricultural and Socio-Economic Sciences*, 2015, no. 12 (48), pp. 3–6. http://dx.doi.org/10.18551/rjoas.2015-12.01

6. Bunin M. S., Pirumova L. N. Information search thesaurus in agriculture and food of the scientific agricultural library. *Rossiiskaya sel'skokhozyaistvennaya nauka = Russian Agricultural Science*, 2020, no. 5, pp. 72–75 (in Russian). https://doi.org/10.31857/S2500262720050178

7. Zuparova L. B., Zaitseva T. A. *Analytical and synthetic processing of information*. Moscow, Fair Publ., 2007. 400 p. (in Russian).

Дата поступления статьи 20.10.2025
Received 20.10.2025

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

УДК 811.161.3’373: 655.535.52
https://doi.org/10.5281/zenodo.17597947

Н. М. Карбалевіч

Беларуская сельскагаспадарчая бібліятэка імя І.С. Лупіновіча Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, Мінск, Беларусь

ХАРАКТЭРНЫЯ АСАБЛІВАСЦІ МОВЫ ЗАГАЛОЎКАЎ СЕЛЬСКАГАСПАДАРЧЫХ МАТЭРЫЯЛАЎ НА СТАРОНКАХ ЧАСОПІСА “БЕЛАРУСКАЯ РАБОТНІЦА І СЯЛЯНКА” (1924–1931 ГГ.)

Анатацыя. У артыкуле з гісторыка-культурнага пункту гледжання аналізуецца мова загалоўкаў матэрыялаў сельскагаспадарчай тэматыкі на старонках часопіса “Беларуская работніца і сялянка” (1924 – 1931 гг.). Разглядаюцца лексічныя і граматычныя асаблівасці загалоўкаў, адлюстраванне ў іх асаблівасцяў гістарычнай эпохі. Прадстаўленыя вынікі агляду агульных прынцыпаў канструявання загалоўкаў пад уплывам ідэалагічных, палітычных, псіхаэмацыянальных, сацыяльных і іншых фактараў уздзеяння на ўспрыманне чытачак. Адзначаецца скіраванасць на фарміраванне ў чытачак пачуцця калектыўнасці, супольнай адказнасці, энтузіязму пры выкананні дзяржаўных і партыйных задач.

Ключавыя словы: часопіс “Беларуская работніца і сялянка”, канструкцыя загалоўкаў, сельскагаспадарчая лексіка, гісторыя сельскай гаспадаркі, Беларуская сельскагаспадарчая бібліятэка.

Для цытавання. Карбалевіч, Н. М. Характэрныя асаблівасці мовы загалоўкаў сельскагаспадарчых матэрыялаў на старонках часопіса “Беларуская работніца і сялянка” (1924–1931 гг.) / Н. М. Карбалевіч // Актуальные проблемы сельскохозяйственной терминологии : доклады Международной научной конференции, Минск, 27 ноября 2025 г. / Национальная академия наук Беларуси, Белорусская сельскохозяйственная библиотека им. И. С. Лупиновича, Центр исследований белорусской культуры, языка и литературы, Институт языкознания им. Якуба Коласа ; редкол.: Ю. О. Каракулько (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2025. – С. 75–91.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Н. Н. Карбалевич

Белорусская сельскохозяйственная библиотека им. И.С. Лупиновича Национальной академии наук Беларуси, Минск, Беларусь

ХАРАКТЕРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ ЯЗЫКА ЗАГОЛОВКОВ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННЫХ МАТЕРИАЛОВ НА СТРАНИЦАХ ЖУРНАЛА “БЕЛОРУССКАЯ РАБОТНИЦА И КРЕСТЬЯНКА” (1924–1931 ГГ.)

Аннотация. В статье с историко-культурной точки зрения анализируется язык заголовков материалов сельскохозяйственной тематики на страницах журнала «Белорусская работница и крестьянка» (1924–1931 гг.). Рассматриваются лексические и грамматические особенности заголовков, отражение в них особенностей исторической эпохи. Представлены результаты обзора общих принципов конструирования заголовков под влиянием идеологических, политических, психоэмоциональных, социальных и иных факторов воздействия на восприятие читателя. Отмечается нацеленность на формирование у читательниц чувства коллективности, общей ответсвенности, энтузиазма при выполнении государственных и партийных задач.

Ключевые слова: журнал «Белорусская работница и крестьянка», конструкция заголовков, сельскохозяйственная лексика, история сельского хозяйства, Белорусская сельскохозяйственная библиотека.

Natallia M. Karbalevich

I.S. Lupinovich Belarusian Agricultural Library of the National Academy of Sciences of Belarus, Minsk, Belarus

CHARACTERISTIC FEATURES OF THE LANGUAGE OF THE HEADLINES OF AGRICULTURAL MATERIALS ON THE PAGES OF THE MAGAZINE "BELARUSIAN WOMAN WORKER AND PEASANT WOMAN" (1924–1931)

Abstract. This article analyzes the language of agricultural headlines in the magazine "Belarusian Woman Worker and Peasant Woman" (1924–1931) from a historical and cultural perspective. The study examines the lexical and grammatical characteristics of headlines, as well as their reflection of the distinctive features of the historical era. The results of a review of general principles for headline construction are presented, highlighting the influence of ideological, political, psycho-emotional, social, and other factors affecting reader perception. The focus is placed on fostering among female readers a sense of collectivity, shared responsibility, and enthusiasm in fulfilling governmental and party objectives.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Keywords: magazine "Belarusian Woman Worker and Peasant Woman", headline construction, agricultural vocabulary, history of agriculture, Belarusian Agricultural Library.

For citation. Karbalevich N. M. Characteristic features of the language of the headlines of agricultural materials on the pages of the magazine "Belarusian Woman Worker and Peasant Woman" (1924–1931). Actual problems of agricultural terminology : proceedings of the International scientific conference, Minsk, November 27, 2025. Minsk, 2025, pp. 75–91 (in Belarusian).

Праз сем гадоў пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі ў Мінску аддзелам па працы сярод жанчын (з чэрвеня 1927 г. стаў называцца – аддзел работніц і сялянак) ЦК КП(б)Б пачаў выдавацца часопіс “Беларуская работніца і сялянка” і пад такой назвай выходзіў з 1924 г. да № 27 за 1931 г. уключна [1]. У 1931 г. (пачынаючы з № 28) часопіс пераназваны “Работніца і калгасніца Беларусі”, з пасляваеннага 1946 г. адноўлены пад назвай “Работніца і сялянка”, з 1995 г. выходзіць пад назвай “Алеся”.

Перыядычны друк – адметная гістарычная крыніца, якая дазваляе зафіксаваць асаблівасці эпохі, заўважыць дэталі грамадскіх зменаў у нязвыклым ракурсе. Бальшавіцкі часопіс для жанчын, які выходзіў у 1924–1931 гг. – перыяд індустрыялізацыі, калектывізацыі, ліквідацыі непісьменнасці, з’яўляецца люстэркам свайго часу, як і ўся эпоха неадназначным, часам скрыўленым, а часам адкрытым і прамалінейным. Матэрыялы на старонках часопісу і іх загалоўкі ў прыватнасці з’яўляюцца значнымі крыніцамі інфарацыі аб гістарычным перыядзе, адлюстроўваюць час і тэндэнцыі зменаў жыцця беларускіх работніц і сялянак [2, с. 133].

За перыяд выдання часопіса пад назвай “Беларуская работніца і сялянка” было выпушчана 136 нумароў. У 1924–1928 гг. – часопіс выходзіў 1 раз на месяц, з 1929 г. – 2 разы на месяц, 1930–1931 гг. – 3 разы на месяц. Такім чынам, нумары, якія былі выпушчаныя, наступным чынам размеркаваныя па гадах: 1924 – 2; 1925 – 11 (?); 1926 – 12; 1927 – 12; 1928 – 12; 1929 – 24; 1930 – 36; 1931 – 27 (з 36). У дадзеным аглядзе разгледжаныя 133

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

нумары часопіса, якія знаходзяцца ў бібліятэчным доступе [1]. Выпадаюць з прадстаўленага агляду 3 нумары – гэта №2, №8 за 1927 г. і №21 за 1931 г.

Для разгляду былі абраныя матэрыялы на старонках часопіса, якія змяшчаюць сельскагаспадарчыя веды з пункту гледжання асветніцкага складніку, якія ўплывалі на трансфармацыю гаспадарчых дзеянняў, ведаў, стандартаў, правілаў вядзення сялянскай гаспадаркі. Аналізаваліся загалоўкі артыкулаў, нататак і г.д., якія закранаюць наступныя ключавыя тэматычныя аспекты – укараненне новых ведаў аб традыцыйных гаспадарчых пытаннях, часам разам з абвяржэннем старых уяўленняў; з'яўленне новых, раней не даступных ведаў, тэхнікі, угнаенняў і г.д.; змяненне фармату гаспадаркі на калгасны ці саўгасны, сацыяльная арганізацыя калгасаў і калектыўнага гаспадарання і якія ўтрымліваюць пры гэтым прыкладныя сельскагаспадарчыя веды [3, с. 68–69].

Пры першасным разглядзе было 230 артыкулаў [3, с. 68], але пасля выявілася магчыммым дадаць да разгляду яшчэ 7 нататкавых матэрыялаў, у якіх можна вызначыць аспект сельскагаспадарчай тэматыкі. Такім чынам, было прааналізавана 237 тэматычных загалоўкаў, асаблівую цікавасць выклікаў культурна-гістарычны кантэкст іх канструявання.

Загаловак мае асаблівае значэнне ў пісьмовым тэксце. Назва артыкула выконвае разнастайныя функцыі – інфарматыўную, сацыяльную, псіхалагічную, ідэалагічную, палітычную і інш., а таксама мае эмацыянальную нагружанасць. Лінгвістычныя і сацыякультурныя адметнасці загалоўкаў сельскагаспадарчых матэрыялаў на старонках часопіса "Беларуская работніца і сялянка" ў 1924–1931 гг. дазваляюць уявіць атмасферу гістарычнага перыяду, адзначыць агульныя тэндэнцыі трансфармацыі як сельскай гаспадаркі, так і грамадства ў 1920-я – 1930-я гг.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Пры публікацыі матэрыялаў сельскагаспадарчай тэматыкі дамінавала беларуская мова, якая была мовай беларускай вёскі. З 237 артыкулаў на сельскагаспадарчую тэматыку 228 матэрыялаў выдадзеныя на беларускай мове. У беларускамоўных матэрыялах адчуваецца агульная стылістыка, набліжаны моўны стандарт, хоць аўтары былі розныя паводле паходжання, узроўню адукацыі і г.д. Выяўляецца лагічным меркаваць, што рэдакцыя сама перакладала артыкулы на беларускую мову [3, с. 71]. Напрыклад, І. А. Сізоў, які нарадзіўся і вучыўся ў Расіі, верагодна, не мог ведаць беларускай мовы, тым больш у такой лексічнай і граматычнай разнастайнасці, якую дэманструюць яго артыкулы на старонках часопіса [4, с. 483–484]. Нават лісты-пытанні сялян і сялянскіх карэспандэнтаў публікаваліся ў агульнай стылістыцы і на аднолькавым узроўні пісьменнасці.

Тэмы, якія нязменна заставаліся папулярнымі і разглядаліся на старонках часопіса з году ў год, гэта – пасяўная, якасць насення, догляд кароў і інш. Найбольш распаўсюджаныя тэматычныя накірункі для разгляду сярод сельскагаспадарчых матэрыялаў часопіса наступныя: 1) агарод, гародніна, карняплоды, насенне і правільнае захаванне садавіны і гародніны; 2) агульная тэматыка пасяўной, насенне, ворыва; 3) арганізацыя сельскагаспадарчай працы ў калгасе; 4) харч для хатняй жывёлы, у тым ліку пра сілас і сіласаванне); 5) догляд кароў (у вузкім сэнсе без абагульненых артыкулаў пра хлявы, харч хатняй жывёлы, хваробы жывёл і г.д.); 6) курагадоўля; 7) лён. Але калі абагульніць вузкія тэмы, так ці інакш звязаныя з жывёлагадоўляй (хваробы жывёл, догляд кароў, свіней, коней, усталяванне хлявоў, харч для жывёлы, якасць прадуктаў жывёлагадоўлі, жывёлагадоўчая кааперацыя, жывёлаводчыя саўгасы і калгасы і інш.), атрымліваецца, што гэтай тэме прысвечаная найбольшая колькасць матэрыялаў [3, с. 68].

Правапіс і граматычныя нормы беларускай мовы, паводле якіх напісаныя тэксты і загалоўкі сельскагаспадарчых

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

матэрыялаў на старонках часопіса, у большасці выпадкаў адпавядаюць стандартам “Беларускай граматыкі для школ” Б. А. Тарашкевіча (1918 г.) [5, с. 81], [6, с. 558–559]. Але прысутнічаюць і рысы адметнай моўнай стылістыкі часопіса – варыятыўнасць падыходу да арфаграфічных і граматычных нормаў, спецыфічнасць форм лексічных адзінак, наслаенне розных граматычных і лексічных сістэм, уплыў рэвалюцыйнай савецкай рыторыкі. Адметнасць гэтага гістарычнага перыяду ў развіцці мовы – адстунасць трывалай унармаванасці, агульна зацверджаных правіл і ўяўленняў аб моўных стандартах. Пытанне выбару рэдакцыяй моўнага стандарту застаецца адкрытым і патрабуе далейшага вывучэння.

Корпус ужытай лексікі ў большасці выпадкаў адпавядае свайму часу і супадае па змесце і стандартах напісання з матэрыяламі слоўнікаў, распрацаваных тэрміналагічнай камісіяй пры Інбелкульце, а затым Беларускай акадэміі навук. Напрыклад, “Слоўнік сельска-гаспадарчае тэрмінолёгіі (проект)” (1928 г.) [7], “Слоўнік тэрміналёгіі агульнае расьлінагадоўлі (праект)” (1930 г.) [8] і інш.

У прадмове да праекту “Слоўніка сельскагаспадарчай тэрміналогіі”, створанага тэрміналагічнай камісіяй пры Інбелкульце, трапна адзначаецца тагачаснае становішча беларускамоўнай сельскагаспадарчай тэрміналогіі: “Пры апрацоўцы навуковай сельска-гаспадарчай тэрмінолёгіі прыходзіцца лічыцца з шмат якімі асаблівасьцямі і труднасьцямі. Ува ўсіх мовах у гэтай галіне яшчэ не закончылася тэрмінолёгічная творчасьць і часта аўтары ў сваіх працах падаюць новыя тэрміны, або ўзятыя з народных дыялектаў, або сумысьля прыдуманыя для больш дакладнага азначэньня тых ці іншых паняцьцяў. Ёсьць ужо даволі многа сельска-гаспадарчай літаратуры і на беларускай мове, як популярнай, так і навуковай; укладчыкі гэтае літаратуры мусілі самастойна кожны для сябе ўстанаўляць тэрмінолёгію. Асабліва-ж трэба лічыцца з тымі

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

моўнымі багацьцямі, якія ў гэтай галіне мае народная мова. У беларускага селяніна ў штодзённым ужыванні ёсць шмат сельска-гаспадарчых тэрмінаў, якія складаюць аснову і найбольш рознастайную частку яго слоўніка. Багацьце гэтага слоўнага матар'ялу яшчэ павялічваецца, дзякуючы мясцовым адменам, якіх тут асабліва многа і якія часта вельмі далёка адыходзяць адна ад аднае" [7, с. 5].

Гэты ўрывак вычарпальна апісвае становішча з сельскагаспадарчай тэрміналогіяй у той перыяд. Такі ж падыход, тое ж лексічнае і культурнае поле адлюстроўваецца і на старонках часопіса "Беларуская работніца і сялянка" (1924–1931 гг.). Атмасфера пошуку і "тэрміналагічнай творчасці" [7, с. 5] была характэрная як для эпохі ў цэлым, так і для маладой і амбітнай рэдакцыі часопіса [9, с. 9].

Шырока прадстаўленай на старонках часопіса з'яўляецца лексіка, якая называе пэўныя сельскагаспадарчыя дзеянні, працэсы і іх вынікі, як спецыялізаваная, так і агульнапрынятая, але ўжытая ў кантэксце, – "зяб", "кураводзтва", "бяскорміца", "наседжваньне", "ворыва", "гадоўля сьвіней", "сартуйце насеньне", "ад квактухі – курчанё", "пратручвайце ад галаўні", "радавы сяўнік", "вым'е", "церці лён", "назапасіць гною", "гадоўля цялят", "сяўба", "вапнаваньне глебы", "угнаеньне глебы торфам", "пасеўную плошчу", "кіяхі", "поліва ільну", "лушчэньне" і г.д.

У лексічным полі загалоўкаў прысутнічае варыятыўнасць форм назваў адной і той жа з'явы. Напрыклад, хатнія сельскагаспадарчыя жывёлы абагульнена называюцца ў розных загалоўках некалькімі сінанімічнымі найменнямі – "жывёла", "жывёліна", "скаціна", "быдла". Таксама фіксуюцца варыятыўныя формы напісання ці перакладу назваў адных і тых жа сельскагаспадарчых з'яваў ці працэсаў – "догляд / дагляд", "уцяпляйце / трэба пацепліць", "харч / корм", "даходная / даходаў / прыбытковасьць / прыбытковых", "цяленьне / ацёл",

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

“організуйце / арганізаваць”, “агарод / гарод”, “ураджайнасьць / ўрадлівасьць”, “веснавая / вясновая / вясеньняй”, “сілос / сілас” і г.д.

Такія адрозненні існуюць пры агульнай стылістыцы матэрыялаў, агульных прынцыпах канструявання загалоўкаў і г.д. Калі б адрозненні былі аўтарскія, з улікам таго, што апошніх было больш за сотню, стылістычныя разыходжанні павінны былі быць значна большымі. Гіпатэтычна можна меркаваць, што такая варыятыўнасць была звязаная або з пошукам свайго стылю рэдакцыяй, або з тым, што склад рэдакцыі перыядычна змяняўся і гэтым можна патлумачыць варыятыўнасць ужыванай лексікі. Магчыма, гэта залежала таксама ад таго, які канкрэтна супрацоўнік рэдакцыі перакладаў і рэдактаваў той ці іншы матэрыял.

Загалоўкі не перагружаныя тэрміналагічнымі адзінкамі. Як правіла, тэрміны ўжываюцца, каб назваць новыя з’явы і замацаваць іх ва ўспрыняцці сялян – “сілас”, “кантрактацыя”, “кааперацыя / коопэрацыйны”, “колектывізацыя”, “колгас / калгас”, “сацыялізм” і г.д. А таксама ў артыкулах па ветэрынарнай тэматыцы, дзе нельга пазбегнуць ужывання назваў хвароб – “паратыфус”, “яшчур”, “сібірская язва”, “трыхіноз”, “чума” і г.д.

Можна заўважыць, што агульнапрынятая лексіка часам набывала ідэалагічную афарбоўку і пераўтваралася ў своеасаблівыя ідэалагемы, характэрныя для той гістарычнай эпохі – “[сацыялістычнае] абагульваньне”, “аграмаджаны”, “суцэльная [калектывізацыя], “плянаў [кантрактацыі]”, “за перавыкананьне”, “кулацтва як клясы”, “на зьдзельшчыну”, “узнімем прадукцыйнасьць”, “сацспаборніцтва”, “рашучы адпор”, “пляны сяўбы”, “за ўлік працы”, “зарука посьпехаў”, “разгортваньне [калектывізацыі]”, “загатоўчы пункт”, “разьмеркаваньне даходаў” і г.д.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Прадстаўленыя высновы з’яўляюцца вынікам агульнага агляду, апісваюць фактычны стан лексічнага корпусу загалоўкаў. Пытанне лексічнага аналізу патрабуе далейшага спецыялізаванага разгляду.

Асаблівую цікавасць выклікае канструкцыя загалоўкаў. З сацыякультурнага пункту гледжання былі разгледжаныя асноўныя прынцыпы і асаблівасці фарміравання загаловачных комплексаў. Вартымі аналізу таксама з’яўляюцца сэнсавая і структурная канструкцыя загалоўкаў, іх змест, тэматыка, мэтаскіраванасць і спосабы ўздзеяння на аўдыторыю.

Фіксуецца дзве базавыя катэгорыі трансляцыі зместу ў загалоўках: інфармаванне (проста назва, якая адлюстроўвае тэму або інструкцыя, як рабіць штосьці) і ўздзеянне (спроба абудзіць да пэўнага дзеяння праз эмацыянальнае ўздзеянне).

Шырока распаўсюджанай з’яўлялася тэматычна-намінатыўная форма загалоўка, якая інфармавала пра тэматычны змест артыкула. Часта такая форма загалоўка ўжывалася ў фармаце назоўнік або прыметнік і назоўнік ў назоўным склоне, адзіночным ліку ці множным ліку з дадаткамі. Усяго такіх загалоўкаў было налічана 38. Напрыклад: “Першая дапамога карове пры цяленьні”, “Разбор сьвіньні”, “Родавыя хваробы”, “Заразьлівыя хваробы ў жывёл і як з імі змагацца”, “Кантрактацыя пасеваў”, “Работа сялянкі ў гародзе летам”, “Матыліцы ў авечак і як з імі змагацца”, “Торф – багацьце Беларусі”, “Сілос – добры корм для жывёлы”, “Добраякаснасьць прадуктаў і іх захаваньне” і інш. Яшчэ 8 загалоўкаў таксама абазначаюць тэму артыкула, але ў фармаце канструкцый “аб чымсьці” ці “пра штосьці”. Напрыклад: “Пра сібірскую язву”, “Аб сельска-гаспадарчым падатку”, “Аб уборачнай кампаніі ў калгасах”, “Аб кантрактацыі яравых культур пасеву 1931 г.” і інш.

Часта ў загалоўках такога інфарматыўнага тыпу ў пачатку ўжываюцца словы, якія робяць акцэнт на тыпе дзеяння –

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

падрыхтоўка, догляд і інш., а далей ідзе яго канкрэтызацыя (11 загалоўкаў). Напрыклад: “Падрыхтоўка саломы ў харч быдлу”, “Догляд за лёнам”, “Догляд за хатнім птаствам”, “Адбор яек для наседжваньня”, “Дагляд за малаком”, “Пасадкі клубнікі”, “Гадоўля сьвіней”, “Дагляд за капустай”, “Захаваньне бульбы”, “Апрацоўка глебы пад зяб”, “Дагляд за агароднінай у зімовы час” і інш.

Канструкцыі тэматычных загалоўкаў у фармаце “як нешта рабіць” таксама маюць інфарматыўны характар, але акцэнтуюць прыкладны характар інфармацыі. Гэтая форма трансляцыі ведаў павялічвае псіхалагічную даступнасць інфармацыі. Такія загалоўкі сустракаюцца каля 37 разоў. Напрыклад: “Як карміць зімой коняй”, “Як хадзіць за курамі”, “Як павялічыць прыбытковасьць ад сваёй гаспадаркі (к пасяўной кампаніі)”, “Як выбіраць квактуху і як захоўваць яйцы”, “Як садзіць бульбу”, “Як вясьці і даглядаць агарод”, “Як атрымаць высокія ўдоі малака зімой”, “Як збавіцца плесьні на капусьце”, “Як захаваць скаціну ад бяскорміцы зімою”, “Як арганізаваць птушкаводнае таварыства”, “Як гадаваць цялят”, “Як жанчыне набываць сельска-гаспадарчыя веды”, “Як-жа трэба даіць кароў”, “Як церці лён, каб атрымаць добрае валакно і кудзелю”, “Як праводзіць абагульваньне згодна новага статуту сельска-гаспадарчай арцелі”, “Як трэба трымаць і карміць жывёлу”, “Як ужываць корм з гальля?” і інш.

Загаднасць стылістыкі падачы інфармацыі павялічваецца праз канструкцыі загалоўкаў у фармаце – “што трэба рабіць”, “што трэба ведаць сялянцы”, “у якім кірунку праводзіць працу” і г.д. Напрыклад: “Што сялянка павінна рабіць у малочнай гаспадарцы”, “Што павінна ведаць сялянка аб лясох мясцовага значэньня”, “У якім кірунку праводзіць працу па пасеўнай кампаніі”, “Трэба пераводзіць вясеньні ацёл на зімні”, “Што павінна ведаць сялянка аб надыходзячай азімай пасяўной кампаніі” і г.д. Па некалькі разоў сустракаецца ў загалоўках

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

больш мяккае слова, што ўводзіць інфармацыю, – “парады”, а таксама больш фармалізавана загаднае – “правілы”. Напрыклад: “Парады сялянкам у малочнай справе”, “Парады сялянцы па малочнай гаспадарцы”; “Правілы даеньня кароў”.

Паступова (з 1927 г.) з’яўляюцца загалоўкі са словам “задачы” (7 загалоўкаў). Напрыклад: “Задачы сялянкі ў пасяўной кампаніі”, “Задачы сялянкі ў сёлетнюю пасяўную кампанію”, “Асноўныя задачы веснавой сельска-гаспадарчай кампаніі”, “Пашырэньне жывёлагадоўлі – важнейшая задача”, “Пашырэньне ільнаводзтва – важнейшая задача” і інш. У тым ліку і загалоўкі, у якіх задача паступова робіцца “баявой” – “Удзесецярыць тэмпы сяўбы – наша баявая задача”, “Разьвіцьцё сацыялістычнай жывёлагадоўлі – баявая задача” і г.д.

У некалькіх адзінкавых загалоўках прасочваецца своесаблівая імітацыя фальклорнай стылістыкі – блізкай і зразумелай сялянскаму асяроддзю, што, магчыма, павінна было спрыяць большай даступнасці інфармацыі сялянкам. Напрыклад: “Хто капусьніцу зьнішчае, той у гаршчок сабе спрыяе”, “Бяз добрага догляду няма добрых гародаў”. З той жа прычыны маглі з’яўляцца загалоўкі, у якіх літаральна фармулюецца і акцэнтуецца прычынна-следчая сувязь паміж з’явамі. Напрыклад: “Больш цяпла, больш малака”, “Ад добрай квактухі – добрае курчанё”, “Ад хворай каровы дрэннае малако. Якое малако лічыцца дрэнным”. Таксама была спроба зацікавіць чытачак прыкладной выгадай выкарыстання новых ведаў праз ужыванне ў загалоўках словаў “выгада”, “карысць” і вытворных ад іх (5 загалоўкаў). Напрыклад: “Выгады чыстага даеньня”, “Якая карысьць ад кораньплодаў”, “Якая карысьць ад попелу і колькі яго можа назьбірацца ў аднэй хаце” і інш. Але такая практыка не пашырылася, а паступова саступіла месца ідэалагічна-эмацыянальнаму ўздзеянню, загаднасці, фарміраванню пачуцця калектыўнай адказнасці за гаспадарчыя дзеянні.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

З мэтай эмацыянальнага ўздзеяння на чытачак шырока выкарыстоўваліся разнастайныя дзеяслоўныя формы ў якасці інструменту канструявання загалоўкаў сельскагаспадарчых матэрыялаў у ідэалагічна патрэбнай форме.

Дзеясловы загаднага ладу ўжываюцца ў загалоўках 49 разоў, што складае каля 21% ад усіх загалоўкаў сельскагаспадарчых матэрыялаў. Такія загалоўкі прысутнічаюць ад пачатку выдання часопіса, але іх колькаць істотна павялічваецца ў загалоўках з 1928 г. і захоўваецца стабільна высокай да канца перыяду, які аналізуецца. Напрыклад: “Сейце кармовыя травы. Гэт шлях да даходнай гаспадаркі”, “Ачысьці да вясны яравое насеньне”, “Організуйце сельска-гаспадарчыя гурткі”, “Зьбірайце попел”, “Карміце жывёлу макухай”, “Разьвівайце птушкаводныя таварыствы”, “Бараніце жывёлу ад сьляпнёў, аваднёў ды мух”, “Пачынайце ворыва па жніве!”, “Глядзі – чым сееш!”, “Ня глумі гародніну і садавіну – захавай яе на зіму”, “Аб гароднім насеньні клапаціся з восені”, “Зьбірайце насеньне яблык і груш – заводзьце пітомнікі”, “Перачышчайце і сартуйце насеньне”, “Рыхтуйцеся да пасеву гародніны”, “Зьнішчайце шкоднікаў паляводзтва”, “Гадуйце курэй прыбытковых”, “Праводзьце кантрактацыю”, “Сейце азімае радавым сяўніком”, “Уцяпляйце хлявы”, “Даглядайце птушку”, “Паляпшайце сьвінагадоўлю ў калгасах”, “Сейце кіяхі”, “Даглядайце караньплоды”, “Разводзьце сьвіней”, “Рыхтуйце лён і пяньку”, “Уцяпляйце хлявы для жывёлы”, “Рыхтуйцеся да новай калгаснай вясны”, “Вывучайце аграмінімум”, “Высявайце больш сэрадэлі на корм”, “Даглядайце пчол” і г. д.

У 1928 годзе ў загалоўках з’яўляецца канструкцыя “мы зробім” з дзеясловам першай асобы, множнага ліку, будучага часу ў аснове, яе ўжыванне павялічвалася і заставалася распаўсюджанай ідэалагічнай формай уздзеяння на ўспрыняцце. Такая фармулёўка рабіла акцэнт на супольнасці дзеяння, фарміравала пачуццё калектыўнасці і калектыўнай адказнасці за

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

гаспадарчыя вынікі. Такіх загалоўкаў 34, з іх 15 – у няпоўным 1931 г. (да № 27 уключна). Напрыклад: “Рупна апрацуем нашы агароды”, “Павысім ураджайнасьць”, “Зьнішчым шкоднікаў у гародзе”, “Праз кааперацыю палепшым жывёлагадоўлю”, “Сваячасова падрыхтуемся да вясеньняй пасеўкампаніі”, “Поўнасьцю ачысьцім усё насеньне. Вапнаваньне глебы. Угнаеньне глебы торфам”, “Арганізуем працу ў калгасах”, “Пашырым гародніцтва ў калгасах”, “Вясновую сяўбу правядзем па-бальшавіцку. Пашырым пасеўную плошчу на 12%”, “Пашырым садоўніцтва”, “Арганізуем жаночую працу ў калгасах”, “Забясьпечым падкорм калгаснай жывёлы”, “Па-бальшавіцку правядзем уборачную кампанію”, “Добра падрыхтуемся да веснавой работы ў гародах”, “Арганізуем пашы для сьвіней”, “Даб’емся разгортваньня палітвыхаваўчай работы сярод калгасьніц і працоўных сялянак”, “Памножым рады ўдарніц”, “Шляхам сіласаваньня вырашым кармавую задачу”, “Наладзім работу ільнянога канвэеру. Забясьпечым бесьперапынны паток ільну ад поля да загатоўчага пункту”, “Сваячасова і поўнасьцю ўбярэм гародніну” і інш.

З канца 1920-х гадоў павялічваецца пафаснасць і лозунгавасць, заідэалагізаванасць загалоўкаў. У загалоўках ужываецца інфінітыў – нявызначаная форма дзеяслова – для павелічэння патэтыкі загалоўка за кошт таго, што інфінітыўная форма дзеяслова больш фармалізаваная, безасабовая, больш нагадвае лозунг (8 загалоўкаў). Напрыклад: “Халодны хлеў трэба пацепліць”, “Больш назапасіць гною”, “Узьняць актыўнасьць калгасьніц”, “Падрыхтаваць кваліфікаваных працаўнікоў для калгасаў”, “Ахаваць лён ад шкоднікаў”, “Поўнасьцю і сваячасова ўбраць і апрацаваць лён і канаплю” і інш. Ужо згаданы загаловак “Удзесецярыць тэмпы сяўбы – наша баявая задача”, прыклад таго, як адначасова выкарыстоўваюцца некалькі прыёмаў – і форма слова, і яго лексічнае значэнне.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

У загалоўках 1930–1931 гг. выкарыстоўваецца такі прыём уздзеяння як пропуск дзеяслова і ў некаторых выпадках яго замена на працяжнік (7 загалоўкаў). Гэта надае загалоўкам эмацыянальнай рэзкасці. Напрыклад: “Уся ўвага першапачатковай апрацоўцы ільну ў калгасах”, “Арганізацыя працы – важнейшае пытаньне калгаснага будаўніцтва”, “Ніводнага калгасу і саўгасу бяз сіласу” і г.д.

У перыяд з 1929–1931 гг. сустракаюцца 8 загалоўкаў, якія маюць ваенныя матывы, якія прыўносяць параўнанне сельскагаспадарчай працы са змаганнем за Радзіму і адлюстроўваюцца ў словах – “барацьба”, “бой”, “паход”, “наперад” і г.д. Напрыклад: “Барацьба супроць шкоднікаў капусты”, “Коопэрацыйны актыў, у паход за колектывізацыю!”, “У бой з шкоднікамі”, “У бой за ажыццяўленьне адозвы ЦК КП(б)Б і СНК БССР”, “У першыя рады барацьбы за бальшавіцкія тэмпы сяўбы і калектывізацыі”, “У паход за лён”, “Пад кіраўніцтвам КП(б)Б наперад за перавыкананьне баявых задач другой бальшавіцкай, наперад да новых баёў і перамог за справу суцэльнай калектывізацыі і ліквідацыю кулацтва як клясы” і г.д. Апошні прыклад з’яўляецца ілюстрацыяй таго, што ў 1931 г. загалоўкі канчаткова набываюць грувасткасць, фармалізаванасць, заідэалагізаванасць.

Уласна лозунгавая канструкцыя “за штосьці” сустракаецца ў загалоўках каля 7 разоў, найчасцей у 1931 г. Напрыклад: “За павялічаны ўраджай. (Рыхтуйцеся да сяўбы)”, “За буйную аграмаджаную сьвінагадоўлю”, “За ленінскі прызыў у калгасы”, “За выкананьне плянаў кантрактацыі пасеву ільну і канапель” і інш.

Звароты не былі распаўсюджаныя ў загалоўках, яны выкарыстоўваюцца ўсяго некалькі разоў – спачатку ў 1929 г. зварот “сялянка”, “сяляне”, у 1930 г.з’яўляецца зварот “калгасніцы” і ўжываецца толькі некалькі разоў у 1930–1931 гг. Напрыклад: “Сялянка, вывучы новы закон”, “Сяляне,

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

пратручвайце насеньне ад галаўні", "Калгасьніцы – кармеце карову па нормах", "Батрачкі, калгасьніцы, сялянкі, не давайце разбазарваць жывёлу", а таксама не зварот, але намінацыя – "Савгасьніцы ў першыя рады па веснавой сяўбе".

Пры разглядзе дынамікі трансфармацыі загалоўкаў можна заўважыць, што паступова змяншаецца колькасць проста намінатыўных тэматычных загалоўкаў, а павялічваецца колькасць эмацыянальна нагружаных, ідэалагічных загалоўкаў.

Такім чынам, гісторыка-культурны агляд загалоўкаў сельскагаспадарчых матэрыялаў на старонках часопіса "Беларуская работніца і сялянка" ў 1924–1931 гг. дазваляе адзначыць ужытыя лексічныя, граматычныя, сэнсавыя асаблівасці мовы, якія адлюстроўваюць характэрныя рысы гістарычнага часу. Выяўляюцца агульныя прынцыпы канструявання загалоўкаў пад уплывам ідэалагічных, палітычных, псіхаэмацыянальных, сацыяльных і іншых фактараў уздзеяння на ўспрыманне чытачак. Асноўны акцэнт рабіўся на фарміраванні пачуцця калектыўнасці, супольнай адказнасці, энтузіязму пры выкананні дзяржаўных і партыйных задач, для чаго выкарыстоўваліся разнастайныя лінгвістычныя і псіхаэмацыянальныя спосабы ўздзеяння.

Таксама можна адзначыць працу рэдакцыі над лінгвістычнымі і сацыякультурнымі аспектамі даступнасці інфармацыі для сялянак, уплыву на іх псіхаэмацыянальны стан, трансляцыі дзяржаўнай ідэалогіі, фарміравання адмысловага светапогляду і пачуцця калектыўнасці. Перыяд 1924–1931 гг. можна разглядаць як час станаўлення часопіса, выпрацоўкі яго стылю, у тым ліку і падыходу да канструявання загалоўкаў [2, с. 130].

Такім чынам, выяўляецца, што загаловак матэрыялу ў перыядычным друку мае вялікае значэнне ў трансляцыі інфармацыі, яе даступнасці, мэтаскіраванасці, пажаданага ўздзеяння і інш. Дамінавалі дзве ключавыя функцыі загалоўкаў –

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

інфарматыўная (даступнасць, простасць, алгарытмічнасць, цікавасць) і ідэалагічная (экспрэсіўнасць, эмацыянальнае ўздзеянне, абуджэнне энтузіязму). Вывучэнне загалоўкаў сельскагаспадарчых матэрыялаў на старонках часопіса “Беларуская работніца і сялянка” ў 1924–1931 гг. дазваляе асэнсаваць дадатковыя сацыякультурныя, гістарычныя, лінгвістычныя асаблівасці свайго часу.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Беларуская работніца і сялянка : часопіс. – Мн. : Аддз. па працы сярод жанчын ЦК КП(б)Б, 1924–1931.

2. Меляшэвіч, Р. І. «Беларуская работніца і сялянка» – першае нацыянальнае выданне для жанчын / Р. І. Меляшэвіч // Веснік БДУ. Серыя 4, Філалогія. Журналістыка. Педагогіка. – 2005. – № 2. – С. 129–133.

3. Карбалевіч, Н. М. Сельскагаспадарчыя матэрыялы на старонках часопіса «Беларуская работніца і сялянка» (1924–1931) : агульны агляд / Н. М. Карбалевіч // Здабыткі: дакументальныя помнікі на Беларусі / Нац. б-ка Беларусі. – Мн., 2024. – Вып. 27. – С. 62–76.

4. Кутузова, С. Н. Сизов Иван Александрович / С. Н. Кутузова // Соратники Николая Ивановича Вавилова: исследователи генофонда растений / Федер. исслед. центр Всерос. ин-т генет. ресурсов растений (ВИР) ; редкол.: Н. И. Дзюбенко [и др.]. – 2-е изд., знач. перераб. и доп. – СПб., 2017. – С. 483–485.

5. Шакун, Л. М. «Беларуская граматыка для школ» Б. А. Тарашкевіча / Л. М. Шакун // Беларуская мова : энцыклапедыя / рэдкал.: Б. І. Сачанка (гал. рэд.) [і інш.]. – Мн., 1994. – С. 81–82.

6. Германовіч, І. К. Тарашкевіч Браніслаў Адамавіч / І. К. Германовіч // Беларуская мова : энцыклапедыя / рэдкал.: Б. І. Сачанка (гал. рэд.) [і інш.]. – Мн., 1994. – С. 558–559.

7. Слоўнік сельскагаспадарчай тэрміналогіі : праект : [рас.-бел. слоўн.] / Ін-т бел. культуры, Аддз. мовы і літ., Ін-т навук. мовы. – Мн. : Ін-т бел. культуры, 1928. – 76 с. – (Беларуская навуковая тэрміналогія ; вып. 19).

8. Слоўнік тэрміналогіі агульнай раслінагадоўлі : праект : [рас.-бел. слоўн.] / Акад. наук БССР, Тэрмінал. каміс., Ін-т мовазнаўства. – Мн. : [б. в.], 1930. – 100 с. – (Беларуская навуковая тэрміналогія ; вып. 24).

9. Цярэнцьева, А. Ля вытокаў – рэвалюцыянеркі / А. Цярэнцьева // Алеся. – 2019. – № 4. – С. 6–9.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

References:

1. *Belarusian Woman Worker and Peasant Woman: magazine*. Minsk, Department for Work among Women of the Central Committee of the CP(b)B, 1924–1931. (in Belarusian).

2. Melyashevich R. I. “Belarusian Woman Worker and Peasant Woman” – the first national publication for women. *Vesnik BDU. Seryya 4, Filalogiya. Zhurnalistyka. Pedagogika* [Bulletin of the Belarusian State University. Series 4, Philology. Journalism. Pedagogy], 2005, no. 2, pp. 129–133 (in Belarusian).

3. Karbalevich N. M. Agricultural materials on the pages of the magazine “Belarusian Woman Worker and Peasant Woman” (1924–1931): general review. *Zdabytki: dakumental'nyya pomniki na Belarusi* [Achievements: documentary monuments in Belarus]. Minsk, 2024, iss. 27, pp. 62–76 (in Belarusian).

4. Kutuzova S. N. Sizov Ivan Aleksandrovich. *Associates of Nikolay Ivanovich Vavilov: researchers of the gene pool of plants. 2nd ed*. St. Petersburg, 2017, pp. 483–485 (in Russian).

5. Shakun L. M. “Belarusian Grammar for Schools” by B. A. Tarashkevich. *Belarusian language: encyclopedia*. Minsk, 1994, pp. 81–82 (in Belarusian).

6. Germanovich I. K. Tarashkevich Branislau Adamavich. *Belarusian language: encyclopedia*. Minsk, 1994, pp. 558–559 (in Belarusian).

7. *Dictionary of agricultural terminology: project*. *Belarusian Scientific Terminology. Issue 19*. Minsk, Institute of Belarusian Culture, 1928. 76 p. (in Belarusian).

8. *Dictionary of general plant cultivation terminology: project. Belarusian Scientific Terminology. Issue 24*. Minsk, 1930. 100 p. (in Belarusian).

9. Tsyarents'eva A. At the Origins – Women Revolutionaries. *Alesya*, 2019, no. 4, pp. 6–9 (in Belarusian).

Дата паступлення артыкула 13.10.2025
Received 13.10.2025

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

УДК 811.161.3’282.2 (476.6)
https://doi.org/10.5281/zenodo.17597975

С. С. Масленікава

Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы, Гродна, Беларусь

АСАБЛІВАСЦІ ВЫКАРЫСТАННЯ Ў ГАВОРКАХ ГРОДЗЕНШЧЫНЫ ФРАЗЕАЛАГІЗМАЎ З КАМПАНЕНТАМІ-ФІТОНІМАМІ, ЯКІЯ АБАЗНАЧАЮЦЬ АГАРОДНІНУ

Анатацыя. У артыкуле апісваюцца выяўленыя з самага актуальнага рэгіянальнага фразеалагічнага слоўніка Гродзеншчыны ўстойлівыя адзінкі з фітакампанентамі-назвамі агародніны. Аналізуецца іх колькасць і канатацыя.

Ключавыя словы: агародніна, гаворкі, канатацыя, фразеалагізм.

Для цытавання. Масленікава, С. С. Асаблівасці выкарыстання ў гаворках Гродзеншчыны фразеалагізмаў з кампанентамі-фітонімамі, якія абазначаюць агародніну / С. С. Масленікава // Актуальные проблемы сельскохозяйственной терминологии : доклады Международной научной конференции, Минск, 27 ноября 2025 г. / Национальная академия наук Беларуси, Белорусская сельскохозяйственная библиотека им. И. С. Лупиновича, Центр исследований белорусской культуры, языка и литературы, Институт языкознания им. Якуба Коласа ; редкол.: Ю. О. Каракулько (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2025. – С. 92–97.

С. С. Масленникова

Гродненский государственный университет имени Янки Купалы, Гродно, Беларусь

ОСОБЕННОСТИ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ В ДИАЛЕКТЕ ГРОДНЕНЩИНЫ ФРАЗЕОЛОГИЗМОВ С КОМПОНЕНТАМИ-ФИТОНИМАМИ, ОБОЗНАЧАЮЩИМИ ОВОЩИ

Аннотация. В статье описываются выявленные из самого актуального регионального фразеологического словаря Гродненщины устойчивые единицы с фитокомпонентами-названиями овощей. Анализируется их количество и коннотация.

Ключевые слова: овощи, диалект, коннотация, фразеологизм.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Svetlana S. Maslennikova

Yanka Kupala State University of Grodno, Grodno, Belarus

THE FEATURES OF USING PHRASEOLOGICAL UNITS WITH PHYTONYM COMPONENTS DENOTING VEGETABLES IN THE DIALECT OF GRODNO REGION

Abstract. The article describes the stable units with phytocomponents-names of vegetables identified from the most actual regional phraseological dictionary of Grodno region. The number and connotation of these units are analyzed.

Keywords: vegetables, dialect, connotation, phraseological unit.

For citation. Maslennikova S. S. The features of using phraseological units with phytonym components denoting vegetables in the dialect of Grodno region. Actual problems of agricultural terminology : proceedings of the International scientific conference, Minsk, November 27, 2025. Minsk, 2025, pp. 92–97 (in Belarusian).

Прырода – гэта натуральнае асяроддзе пражывання чалавека і невычэрпная крыніца яго жыццядзейнасці. Неад'емнай часткай прыроды з'яўляецца агародніна. Многія агародныя плады на працягу доўгіх стагоддзяў ужываюцца людзьмі ў ежу, могуць служыць фактарам адрозненняў і асаблівасцей многіх народаў, прама і ўскосна ўплываюць на жыццё чалавека і на яго маўленне. Назвы многіх агародных пладоў уваходзяць у склад устойлівых словалучэнняў – фразеалагізмаў. У артыкуле разглядаюцца мясцовыя фразеалагічныя адзінкі гаворак Гродзеншчыны з фітакампанентамі, якія абазначаюць назвы агародніны. Устойлівыя адзінкі былі знойдзены шляхам суцэльнай выбаркі з самага актуальнага рэгіянальнага фразеалагічнага слоўніка пад рэд. М. А. Даніловіча [1].

Нягледзячы на тое, што бульба займае адно з цэнтральных месцаў у беларускай нацыянальнай культуры, і яе нават называюць другім хлебам беларусаў, першае месца паводле частотнасці выкарыстання ў выяўленых фразеалагізмах Гродзеншчыны (15) займае фітакампанент ***гарох***: *боб з* ***гарохам*** *(змяшаць)* ‘розныя, несумяшчальныя рэчы (зблытаць, змяшаць)’; *галава* ***гарохавая*** няўхв. ‘бесталковы, неразумны чалавек’; *за*

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

каралём ***гарохавым*** жарт.-іран. ‘вельмі даўно, невядома калі’; *засыпаць троху* ***гароху*** ‘лёгка пакараць каго-небудзь’; *і* ***гарох*** *на языку (на языцы) спячэцца* іран. ‘хто-небудзь вельмі балбатлівы, не ўмее трымаць сакрэты’; *мяшаць (змяшаць, перамяшаць)* ***гарох*** *з капустай (капусту з* ***гарохам)*** няўхв. ‘сказаць без сэнсу, нелагічна’; *ні ў бабы* ***гарошку*** ‘1. нічога няма; 2. нічога не падрыхтавана, не зроблена’; *рукі* ***гарохавыя*** няўхв. ‘хто-небудзь не змог утрымаць у руках якую-небудзь рэч’; *чучала агароднае* ***(гарохавае)*** няўхв. ‘1. смешна, непрыгожа ці безгустоўна апрануты чалавек; 2. непрыгожы з выгляду, брыдкі чалавек’; *як* ***гарох*** *малаціць* ‘вельмі лёгка (рабіць што-небудзь)’; *як* ***гарох*** *прадаўшы (спаць)* ‘вельмі моцна’; *як* ***гарох*** *пры дарозе* ‘1. ненадзейна, неспакойна; 2. адзінока, без догляду’; *як (што) аб (у) сценку* ***гарохам***; *як у сценку* ***гарох***; *як (што)* ***гарохам (гарох)*** *аб сценку (аб сцену*) няўхв. ‘не дзейнічае, не даходзіць што-небудзь да каго-небудзь’.

Зразумела, што другое месца па частотнасці ўжывання ў складзе выяўленых фразеалагізмаў (11) займае кампанент-фітонім ***бульба*** (***картопля***): *вясною* ***бульбы*** *адкапаць* іран.-жарт. ‘ніколі не аддзячыць за што-небудзь’; *зімой* ***бульбу*** *адкапаць* жарт. ‘ніколі не адрабіць, не аддзячыць’; *Пярун стрэліць дык у* ***бульбу*** *не пападзе* жарт.-іран. ‘вельмі рэдкі (суп)’; *сабачая* ***бульба*** ‘труфель – клубнепадобны падземны грыб’; *таўкач на гнілыя* ***картоплі*** асудж. ‘някемлівы, бесталковы, ні на што не здатны чалавек’; *туман на* ***бульбу*** іран ‘чалавек, які падманвае, махляр’; *хоць у* ***бульбу*** *хавайся* ‘выказванне неспакою, трывогі, страху’; *як повар з* ***бульбай*** *(разабрацца)* жарт. ‘лёгка, хутка (разабрацца з кім-небудзь, з чым-небудзь)’; *як свіння ў* ***бульбу*** *(унадзіцца)* асудж. ‘рэгулярна, пастаянна (набыць звычку хадзіць куды-небудзь)’; *як туман па* ***бульбе*** *(хадзіць і пад.)* іран. ‘без справы, без толку (хадзіць)’; *яшчэ* ***бульба*** *не спяклася* ‘прайшло нямнога часу (як што-небудзь адбылося, зрабілася)’.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Дзевяць выяўленых фразеалагізмаў маюць у сваім складзе фітакампанент ***боб***: ***боб*** *з гарохам (змяшаць)* ‘розныя, несумяшчальныя рэчы (зблытаць, змяшаць)’; *жалезнага* ***бобу*** *пад’есці (з’есці, наесціся)* няўхв. ‘набрацца вялікага цярпення, мець незвычайную вытрымку’; *з* ***бобу*** *не гнаны (гультай)* асудж. ‘страшэнны (гультай)’; *зялёны (сыры)* ***боб*** *(мак) трэсці* няўхв. ‘моцна сварыцца, гневацца, лаяць, клясці каго-небудзь’; *на* ***бабах*** ‘1. (застацца) ні з чым; 2. нетрывалае, ненадзейнае што-небудзь’; *трах на* ***бабах*** ‘абы-як (зрабіць што-небудзь)’; *як* ***бобам*** *сыпаць* ‘хутка і шмат гаварыць’; *як* ***бобу*** *дзяцей* ‘вельмі шмат’.

У ходзе даследавання выяўлена сем мясцовых фразеалагізмаў з фітакампаненам ***рэпа***: *баба* ***рэпу*** *пасеяла на чым-небудзь* ‘1. у каго-небудзь парэпаныя (ногі); 2. у каго-небудзь вельмі брудныя (рукі, ногі, твар, вушы)’; *бусел* ***рэпу*** *пасеяў* (*пасее, сеяў*) ‘1. у каго-небудзь вельмі брудныя рукі, ногі, вушы, твар і пад.; 2. у каго-небудзь цыпкі на нагах)’; *буслава* ***рэпа*** ‘бат. раска’; *Пліска* ***рэпы*** *пасеяла* ‘парэпныя, брудныя (ногі, рукі)’; ***рэпу*** *пасеяць* ‘вельмі запэцкаць, забрудзіць (рукі, ногі, вушы)’; *хоць* ***рэпу*** *сей* ‘1. вельмі брудна (на нагах, на руках, на шыі); 2. вельмі брудныя (ногі, рукі, вушы)’; *як* ***рэпу*** *грызці (рэзаць)* ‘бойка, гладка, без запінкі’.

Таксама сем выяўленых устойлівых адзінак змяшчаць у сваім складзе фітакампанент ***хрэн***: *грушы* ***хрэнам*** *акалачваць* груб. ‘нічога не рабіць, гультаяваць’; ***хрэн*** *у вочы* ‘выказванне незадаволенасці, абурэння’; ***хрэн*** *у вочы дзяркач у зубы* ‘выказванне засцярогі ад уроку, ад нядобрага погляду’; ***хрэн*** *у зубы* груб. ‘зусім нічога. Пра адмову даць каму-небудзь, завалодаць чым-, кім-небудзь’; ***хрэна*** *з перцам* груб. ‘зусім нічога’; ***хрэна*** *смаляного дуба (атрымаць)* груб. ‘зусім нічога не (атрымаць)’; *як у латыша* ***хрэн*** *да душа* іран. ‘нічога няма ў каго-небудзь, хто-небудзь вельмі бедны’.

У мясцовых гаворках маюць месца шэсць фразеалагічных адзінак з фітакампанентам ***капуста***: *звер* ***капусны*** асудж. ‘злы, жорсткі чалавек’; *мяшаць (змяшаць, перамяшаць) гарох з*

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

капустай (капусту** з гарохам)* няўхв. ‘сказаць без сэнсу, нелагічна’; ***капусцяна** галава* няўхв. ‘неразумны, някемлівы чалавек’; *ссячы **капусту ‘зарабіць многа грошай’; *сшаткаваць на **капусту*** ‘моцна збіць каго-небудзь, расправіцца з кім-небудзь’; *як свіння ў **капусце** (разбірацца)* іран.-насмеш. ‘зусім не (разбірацца)’.

У трох выяўленых мясцовых фразеалагізмах сустракаецца фітакампанент ***гарбуз***: ***гарбуз** праглынуў* гумар. ‘з вялікім, тоўстым жыватом, пузаты’; ***гарбуза** з’есці* жарт. ‘зацяжарыць’; *як свіння **гарбуз** (запэцкаць і пад.)* няўхв. ‘вельмі моцна, да непазнавальнасці. Пра адзенне’.

У склад наступных выяўленых мясцовых фразеалагізмаў уваходзяць фітакампаненты:

***бурак:** аж **бурак** праз вушы лезе* іран.‘залішне многа, празмерна (напіцца)’; ***буракамі** адпалю (каму)* жарт. ‘аддам невядома калі, а можа і ніколі. Жартоўны адказ на пытанне, калі будзе аддадзена пазычанае’;

памідор:** прайшла любоў завялі **памідоры гумар. ‘хто-небудзь пастарэў, страціў жыццёвую актыўнасць’; *як свіння ў **памідорах** (разбірацца)* іран.-насмеш. ‘зусім не (разбірацца)’;

***рэдзька:** як горкая **рэдзька** (надакучыць, абрыдзець і пад.)* няўхв. ‘вельмі моцна, нязносна’; ***рэдзькі** з перцам* ‘зусім нічога (даць, узяць і пад. Часам суправаджаецца жэстам: указальны палец правай рукі аскрабае «рэдзьку» –указальны палец левай рукі)’;

цыбуля: *як кот **цыбулю** (любіць)* іран. ‘зусім не (любіць)’; *ні **цыбулінкі** ні ўкрышыць* ‘зусім нічога няма. Пра ежу’;

агурок:** як у бочцы з салёнымі **агуркамі ‘вельмі цесна дзе-небудзь’;

***радыска:** хоць **радыску** сей (на кім-небудзь)* ‘хто-небудзь вельмі брудны, запэцканы’;

кукуруза:** таўкач **кукрузны асудж. ‘някемлівы, бесталковы, ні на што не здатны чалавек’.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Значная колькасць выяўленых устойлівых адзінак з фітакампанентамі ***гарох*** (15), ***бульба*** (11), ***боб*** (8), ***рэпа*** (7), ***хрэн*** (7), ***капуста*** (6), ***гарбуз*** (3), ***бурак*** (2), ***памідор*** (2), ***рэдзька*** (2), ***цыбуля*** (2) ***агурок*** (1), ***радыска*** (1), ***кукуруза*** (1); іх здольнасць уступаць у дэрывацыйныя адносіны і ўтвараць новыя словы (*галава* ***гарохавая***; *за каралём* ***гарохавым***; *звер* ***капусны***; ***капусцяна*** галава; ні ***цыбулінкі*** *ні ўкрышыць*; *рукі* ***гарохавыя***; *таўкач* ***кукрузны***; *чучала агароднае (****гарохавае****)*); наяўнасць у некаторых фразеалагізмах яшчэ аднаго кампанента-фітоніма, які такама абазначае назвы агародніны (***боб*** *з* ***гарохам***; *мяшаць (змяшаць, перамяшаць)* ***гарох*** *з* ***капустай (капусту*** *з* ***гарохам)***), садавіны (***грушы хрэнам*** *акалачваць*), дрэў (***хрэна*** *смаляного* ***дуба***) сведчаць аб значнай ролі менавіта гэтых гатункаў агародніны, якія даступны мясцовым жыхарам, таму што ўсюды растуць на беларускай зямлі і не патрабуюць асаблівага догляду. Яны валодаюць харчовымі, лячэбнымі і прафілактычнымі ўласцівасцямі, іх ужыванне ў ежу чалавекам дапамагае яму заставацца здаровым.

Нягледзячы на значную ролю гатункаў агародніны для мясцовых жыхароў Гродзеншчыны 83% выяўленых рэгіянальных фразеалагізмаў маюць негатыўную афарбоўку. Яны сустракаюцца часцей, таму што дазваляюць ярчэй перадаць крытычныя адонсіны да з’яў.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Даніловіч, М. А. Фразеалагічны слоўнік гаворак Гродзеншчыны / М. А. Даніловіч. – Гродна : ГрДУ, 2020. – 607 с.

References:

1. Danilovich M. A. *Phraseological dictionary of the dialects of Grodno region.* Grodno, State University of Grodno, 2020. 607 p. (in Belarusian).

Дата паступлення артыкула 14.09.2025
Received 14.09.2025

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

УДК 81’373.44:638.1
https://doi.org/10.5281/zenodo.17598007

С. В. Мяньчэня

Беларуская сельскагаспадарчая бібліятэка імя І.С. Лупіновіча Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, Мінск, Беларусь

ТЭРМІН “ЗЯМЕЦ” І СПРОБА ЎВЯДЗЕННЯ ЯГО З НАВУКОВЫ ЗВАРОТ

Анатацыя. Тэрмін “зямец”, які першапачаткова датычыўся аднаго з відаў пчалярскай дзейнасці, паступова стаў пазначаць усіх пчаляроў. Сам тэрмін можна аднесці да дыялектных слоў беларускай мовы, арэал яго распаўсюджвання ахоплівае Віцебшчыну і ўсходнюю Магілёўшчыну, а таксама некаторыя раёны Мінскай вобласці. Яго распаўсюджванню спрыяла фіксацыя ў слоўніках І. Насовіча і М. Гарэцкага, але канчаткова ў навуковы зварот для пазначэння пчалярскай дзейнасці ён не ўвайшоў па сукупнасці аб’ектыўных (рэгіянальны характар і цяжкасць успрымання) і суб’ектыўных фактараў (змены ў моўнай палітыцы і палітычныя працэсы 1930-х г.).

Ключавыя словы: пчалярства, слоўнікі, дыялектныя словы.

Для цытавання. Мяньчэня, С. В. Тэрмін “зямец” і спроба ўвядзення яго з навуковы зварот / С. В. Мяньчэня // Актуальные проблемы сельскохозяйственной терминологии : доклады Международной научной конференции, Минск, 27 ноября 2025 г. / Национальная академия наук Беларуси, Белорусская сельскохозяйственная библиотека им. И. С. Лупиновича, Центр исследований белорусской культуры, языка и литературы, Институт языкознания им. Якуба Коласа ; редкол.: Ю. О. Каракулько (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2025. – С. 98–107.

С. В. Меньченя

Белорусская сельскохозяйственная библиотека им. И.С. Лупиновича Национальной академии наук Беларуси, Минск, Беларусь

ТЕРМИН «ЗЕМЕЦ» И ПОПЫТКА ЕГО ВВЕДЕНИЯ В НАУЧНЫЙ ОБОРОТ

Аннотация. Термин «земец», первоначально обозначавший один из видов пчеловодческой деятельности, постепенно стал обозначать всех пчеловодов. Сам термин относится к диалектным словам белорусского языка, ареал его распространения охватывает Витебщину и восточную часть Могилёвщины, а также некоторые районы Минской области. Распространению термина

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

способствовала фиксация в словарях И. Носовича и М. Горецкого, однако окончательно он не вошёл в научный оборот для обозначения пчеловодческой деятельности в силу совокупности объективных (региональный характер и сложность восприятия) и субъективных факторов (изменение языковой политики и политические процессы 1930-х годов).

Ключевые слова: пчеловодство, словари, диалектные слова.

Siarhiej V. Mianchenya

I.S. Lupinovich Belarusian Agricultural Library of the National Academy of Sciences of Belarus, Minsk, Belarus

THE TERM “ZIAMIETS” AND AN ATTEMPT TO INTRODUCE IT INTO SCIENTIFIC DISCOURSE

Abstract. The term “ziamiets”, which initially denoted one of the types of beekeeping activity, gradually came to refer to all beekeepers. The term itself refers to dialectal words of the Belarusian language, its area of distribution covers Vitebsk region and the eastern part of Mogilev region, as well as some districts of Minsk region. The spread of the term was facilitated by fixation in the dictionaries of I. Nosovich and M. Goretsky, however, it did not finally enter the scientific circulation to denote beekeeping activity due to a combination of objective (regional character and complexity of perception) and subjective factors (changes in language policy and political processes of the 1930s).

Key words: beekeeping, dictionaries, dialect words.

For citation. Mianchenya S. V. The term “ziamiets” and an attempt to introduce it into scientific discourse. Actual problems of agricultural terminology : proceedings of the International scientific conference, Minsk, November 27, 2025. Minsk, 2025, pp. 98–107 (in Belarusian).

З абвяшчэннем курса на беларусізацыю распачалася маштабная праца па стварэнні і сістэматызацыі беларускай навуковай тэрміналогіі. Асноўная задача пры гэтым бачылася ва ўвядзенні ў навуковы зварот менавіта беларускіх тэрмінаў, пазбаўленне ад “русізмаў” і “паланізмаў”. Створаная ў лютым 1921 г. Навукова-тэрміналагічная камісія, старшынёй якой быў абраны Сцяпан Некрашэвіч, арыентавалася на слоўнікі жывой беларускай гаворкі і літаратурныя творы, таму часам ўводзіла ў навуковы зварот дыялектныя словы і ўтварала неалагізмы.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Падобная сітуацыя ўзнікла з назвай традыцыйнага народнага промыслу – пчалярства.

Для яго пазначэння ў слоўніках таго часу найчасцей ужываецца тэрмін *“зямецтва”*, утвораны ад назоўніка *“зямец”* – пчаляр, які, у адрозненні ад бортніка, размяшчае вуллі на зямлі [1, с. 81]. У рускай мове тэрміну *“зямец”* найбольш адпавядае тэрмін *“пасечник”*. І зямец, і бортнік з’яўляюцца пчалярамі, тымі, хто займаецца пчоламі, адрозніваючыся толькі спосабам вядзення гаспадаркі. У той час як бортніцтва скарачалася, амаль усе пчаляры да пачатку XX ст. сталі зямцамі. Але калі выкарыстанне тэрміна *“пчаляр-зямец”* дазваляе ўдакладніць від дзейнасці, то тэрміны *“зямец”* і *“зямецтва”* не ўтрымліваюць нават падказкі, пра што ідзе гаворка. У першую чаргу ўзнікае асацыяцыя з зямлёй. Менавіта ў гэтым значэнні тэрмін *“зямец”* сустракаецца ў гістарычных крыніцах XVI – XVIII стст. Так, у “Гістарычным слоўніку беларускай мовы” прысутнічаюць два азначэнні: *1. Мясцовы жыхар, уладальнік невялікага зямельнага надзелу 2. Дэталь пабудовы* [2, с. 210]. У першым выпадку тэрмін *“зямец”* адпавядае *“зямяніну”*. Падобны варыянт можна знайсці і ў першай рэдакцыі “Толкового словаря живого великорусского языка” Ўладзіміра Даля: *“Зе́мец – землевладелец, у кого своя земля, кто пашет на себя, хотя и не свою землю, земский обыватель, отбывающий повинности”* [3, с. 609].

А вось з прывязкай да пчалярства тэрмін *“зямец”* ужываў Іван Насовіч. Займаючыся зборам матэрыялаў для слоўніка беларускай мовы, ён падрыхтаваў да друку 2500 беларускіх прымавак. У 1852 г. ён публікуе 100, а ў 1867 г. у “Записках Императорского Русского Географического Общества” поўны спіс. Сярод гэтых прымавак знаходзім і такую: “*Коли рой выйдзець перед св. Іваном, будець земец паном. Замечание занимающихся пчеловодством”* [4, с. 329]. У слоўніку І. Насовіча, які быў выдадзены ў 1870 г. прысутнічаюць словы *“земецкий – принадлежащий пчеловоду*” (у якасці прыкладу

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

пазначаны нож, пасудзіна і прыхамоць – адмысловыя ці чароўныя веды) і *“земéц – пчеловод”,* да яго даецца тлумачэнне, чым зямец адрозніваецца ад бортніка і два выразы: *“Земцы маюць прихомоць переманиваць к собе чужих пчол. Угадай земец, сколько миль до Вицепску?”* [5, с. 208]. Ці мае другі з іх прамое дачыненне да пчаляроў сказаць складана, але ён дазваляе лакалізаваць тэрмін *“зямец”*. Верагодна, што ён быў запісаны І. Насовічам недзе ў Віцебскай губерні. У асобным зборніку беларускіх прымавак 1874 г. зноў змяшчаецца прымаўка з выдання 1867 г., а ў невялічкім слоўніку тэрмін *“земéц – пчеловод”* [6, с. 65, 211].

Не без уплыву І. Насовіча тэрмін *“зямец”* з’яўляецца ў другім выданні слоўніка У. Даля ўжо ў іншым значэнні: *“**Земéц** – зап. пчеливец, пасечник, пчеловод. Коли рой выйдет перед Иваном (24 июня), будет земец паном. **Земчевать** заниматься пчеловодством бортевым или пасечным”* [7, с. 700–701]. Ранейшае значэнне тут адсутнічае, а сам тэрмін пазначаны прыналежным да заходнерускіх гаворак. Справа ў тым, што гэтае выданне рыхтавалі да друку ўжо пасля смерці У. Даля, яго дапоўнілі матэрыялы Якава Грота, Івана Навумава і Паўла Шэйна. Менавіта апошні і мог з’яўляцца аўтарам пазначанага новаўвядзення, ён безумоўна быў знаёмы з вынікамі працы І. Насовіча, ды і сам збіраў этнаграфічны матэрыял і працаваў у Віцебскай гімназіі. Адметным з’яўляецца выкарыстанне дзеяслова *“земчевать”*, які ў І. Насовіча не сустракаецца, а таксама пашырэнне яго на ўсю пчалярскую дзейнасць, у тым ліку і на бортніцтва.

Аб тым, што тэрмін *“зямец”* меў рэгіянальны характар, сведчаць наступныя факты. Па-першае, яго не ўжывалі беларускія пісьменнікі і грамадскія дзеячы, якія паходзілі з цэнтральнай ці заходняй Беларусі (Якуб Колас, Янка Купала, Вацлаў Ластоўскі). У “Нашай Ніве” сустракаецца толькі паняцце *“зéмец”* – земскі службовец, служачы земскай установы

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

[8, с. 248]. У слоўніку В. Ластоўскага ўжываюцца словы *“пшчаляр”* і *“пшчальніцтва”,* пры гэтым аўтар карыстаўся ў сваёй рабоце матэрыяламі І. Насовіча і слоўнікам У. Даля, а менавіта яго другім выданнем, але не палічыў магчымым ужыць тэрмін *“зямец”* [9, с. 579, 831]. Па-другое, актыўна ўжывалі яго якраз ураджэнцы ўсходняй Беларусі, а найбольш актыўна Максім Гарэцкі. Адметна, што ў сваіх беларуска-рускіх слоўніках ён ужывае толькі тэрміны *“зямец”* і *“зямецтва”* [10, с. 112; 11, с. 72], а вось у руска-беларускім слоўніку, падрыхтаваным ў сааўтарстве з братам Гаўрылам Гарэцкім, прысутнічаюць варыянты *“зямецтва”* і *“пчалярства”* [12, с. 74]. Прысутнічае тэрмін *“зямец”* і ў літаратурнай спадчыне М. Гарэцкага, напрыклад, у апавяданні “Багатая пчэльня” (1921 г.) галоўным героям якога з’яўляецца “адзін заможны зямец” [13, с. 292].

У “Беларуска-расійскім слоўніку” Сцяпана Некрашэвіча і Міколы Байкова, які з’яўляўся адным з найбольш грунтоўных выдынняў 1920-х г., як і ў слоўніку братоў Гарэцкіх, ужываюцца варыянты *“зямецтва”* і *“пчалярства”* [14, с. 136, 264]. А вось “Расійска-беларускі слоўнік” 1928 г. тых жа аўтараў перакладае на беларускую мову *“пчеловодство”* як *“зямецтва, бортніцтва, пчалярства, пчальні́цтва”* [15, с. 502]. Шматварыятыўнасць у гэтым выпадку працавала не на карысць тэрміна “зямец”, як складанага да ўспрымання з-за адсутнасці прамой аналогіі з тым, што ён азначаў.

Згортванне палітыкі беларусізацыі і палітычныя рэпрэсіі 30-х гг. XX ст. прывялі да таго, што многія беларускія слоўнікі апынуліся ў спецфондах, а іх аўтары былі асуджаны як “ворагі народа”, ды і распрацоўка асобнай беларускай тэрміналогіі згубіла актуальнасць. Ва ўмовах, калі беларускі правапіс і лексіку, імкнуліся наблізіць да рускай, у рэдкіх слоў шансаў застацца ў новых выданнях слоўнікаў не было. У перакладных слоўніках 30–80 гг. слова “зямец” не зафіксавана [1, с. 81].

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Разам з гэтым яно фіксуецца ў слоўніках мясцовых гаворак і выданнях, прысвечаных традыцыйным народным промыслам. Згодна з імі можна вызначыць арэал яго распаўсюджвання. Так, у выдадзеным у 1927 г. “Віцебскім краёвым слоўніку” Мікалая Каспяровіча ёсць спасылка на в. Латыгаль на Сенненшчыне: “Ён дужа добры зямец, у яго і мёду дастанеш” [16, с. 139]. У “Слоўніку Сеннешчыны” (2013 г.) сустракаем наступны выраз: *“Ён прыродны пчылавот – зямец”* [17, с. 212]. “Рэгіянальны слоўнік Віцебшчыны” фіксуе выраз *“Мой зяць зямцом цяперака ў калхозе”* у Міерскім раёне [18, с. 216]. Іван Бялькевіч, які збіраў свае матэрыялы у 1920-я г., пазначае Касцюковіцкі, Краснапольскі, Чэрыкаўскі і Клімавіцкі раён Магілёўскай вобласці: *“Ну і які з цябе зямец, калі пчолы ў цябе ніяк не вядуцца?”* [19, с. 213]. У “Слоўніку беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча” пазначаюцца прыклады ўжывання тэрміну “зямец” у Вілейскім, Докшыцкім, Крупскім і Чэрвеньскім раёне: *“Мой дзед быў зямец: і ліжакі, і стаякі ў яго былі (Беразіно, Докшыцкі раён)*” [20, с. 336]. М. Макарэвіч да вышэй пералічаных лакацый дадае яшчэ і Слаўгарадскі раён: *“Ён добры зямец, у яго яшчэ да вайны пчолы былі”* [21, с. 57].

Такім чынам, тэрмін *“зямец”*, які першапачаткова датычыўся аднаго з відаў пчалярскай дзейнасці, паступова, са знікненнем бортніцтва, стаў пазначаць усіх пчаляроў. Сам тэрмін можна аднесці да дыялектных слоў беларускай мовы, арэал яго распаўсюджвання ахоплівае Віцебшчыну і ўсходнюю Магілёўшчыну, а таксама некаторыя раёны Мінскай вобласці. Яго распаўсюджванню спрыяла фіксацыя ў слоўніках І. Насовіча і М. Гарэцкага, але канчаткова ў навуковы зварот для пазначэння пчалярскай дзейнасці ён не ўвайшоў па сукупнасці аб’ектыўных (рэгіянальны характар і цяжкасць успрымання) і суб’ектыўных фактараў (змены ў моўнай палітыцы і палітычныя працэсы 1930-х г.).

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Губкіна, А. В. Лексікалогія і лексікаграфія беларускай мовы XX ст.: сацыялінгвістычны аспект / А. В. Губкіна. – Мн. : БДУ, 2012. – 143 с.

2. Гістарычны слоўнік беларускай мовы : у 37 вып. Вып. 12 / Акад. навук БССР, Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа ; гал. рэд. А. І. Жураўскі. – Мн. : Навука і тэхніка, 1993. – 286 с.

3. Даль, В. И. Толковый словарь живаго великорускаго языка = Толковый словарь живого великорусского языка : [в 4 ч.] / [соч.] В. И. Даля. – М. : О-во любителей Рос. словесности при Императ. Моск. ун-те, 1863. – Ч. 1. – 627 с.

4. Записки Императорского Русского Географического Общества по Отделению этнографии. – СПб., 1867. – Т. 1. – 754 с.

5. Словарь белорусского наречия / сост. И. И. Носовичем. – СПб. : Тип. Императ. Акад. Наук, 1870. – 756 с.

6. Сборник белорусских пословиц составленный И. И. Носовичем. – СПб. : Тип. Императ. Акад. Наук, 1874. – VI, 232, 17 с. – (Сборник Отделения русского языка и словесности Императорской Академии наук ; т. 12, № 2).

7. Даль, В. И. Толковый словарь живаго великорускаго языка = Толковый словарь живого великорусского языка : [в 4 т.] / [соч.] В. И. Даля. – 2-е изд., испр. – СПб. ; М. : Тип. М. О. Вольфа, 1880. – Т. 1. – 723 с.

8. Слоўнік мовы «Нашай Нівы», 1906–1915 : у 5 т. / НАН Беларусі, Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа ; пад рэд. В. П. Лемцюговай. – Мн. : Тэхналогія, 2007. – Т. 2. – 624 с.

9. Ластоўскі, В. Падручны расійска-крыўскі (беларускі) слоўнік / В. Ластоўскі. – Коўна : Друк. А. Бака, 1924. – 833 с.

10. Гарэцкі, М. Невялічкі беларуска-маскоўскі слоўнік / М. Гарэцкі ; пад рэд. Я. Станкеўчыка. – Вільня : Крыніца, 1919. – 264 с.

11. Гарэцкі, М. Беларуска-расійскі слоўнічак / М. Гарэцкі. – Вып. 3-е. – Мн. : Дзярж. выд-ва Беларусі, 1925. – 175 с.

12. Маскоўска-беларускі слоўнік / браты М. і Г. Гарэцкія. – Выд. 2-е, (з папр. і вялікімі дадад.). – Вільня : Выд-ва У. Знамяроўскага, 1920. – V, 144 с.

13. Гарэцкі М. Багатая пчэльня / М. Гарэцкі // Збор твораў : у 4 т. / М. Гарэцкі. – Мн., 1984. – Т. 1 : Апавяданні, 1913–1930 / рэд. С. А. Андраюк. – С. 292–295.

14. Байкоў, М. Беларуска-расійскі слоўнік / М. Байкоў, С. Некрашэвіч. – Мн. : Дзярж. выд-ва Беларусі, 1925. – 356 с.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

15. Байкоў, М. Расійска-беларускі слоўнік / М. Байкоў, С. Некрашэвіч. – Мн. : Дзярж. выд-ва Беларусі, 1928. – 728 с.

16. Каспяровіч, М. Віцебскі краёвы слоўнік : (матэрыялы) / М. Каспяровіч. – Выд. 2-е, стэр. – Мн. : [б. в.], 2011. – XIX, 371, [6] с.

17. Слоўнік Сенненшчыны : у 3 т. / НАН Беларусі, Цэнтр даслед. бел. культ., мовы і літ-ры, Філ. «Ін-т мовы і літ. імя Я. Коласа і Я. Купалы» ; уклад.: Н. М. Бунько [і інш.] ; навук. рэд.: В. М. Курцова, Л. П. Кунцэвіч. – Мн. : Бел. навука, 2013. – Т. 1. – 278 с.

18. Рэгіянальны слоўнік Віцебшчыны : у 2 ч. / Віцеб. дзярж. ун-т ; рэд. Л. І. Злобін ; склад.: Л. І. Злобін [і інш.]. – Віцебск : ВДУ, 2012. – Ч. 1. – 304 с.

19. Бялькевіч, І. К. Краёвы слоўнік усходняй Магілёўшчыны / І. К. Бялькевіч ; рэд.: М. В. Бірыла, А. А. Крывіцкі. – Мн. : Навука і тэхніка, 1970. – 511 с.

20. Слоўнік беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча : у 5 т. / Акад. навук БССР, Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа ; уклад.: Ю. Ф. Мацкевіч [і інш.] ; рэд. Ю. Ф. Мацкевіч. – Мн. : Навука і тэхніка, 1980. – Т. 2. – 728 с.

21. Макарэвіч, М. М. Слоўнік народных промыслаў і рамёстваў Беларусі / М. М. Макарэвіч ; пад. рэд. М. Р. Прыгодзіча. – Мн. : Права і эканоміка, 2010. – 130 с.

References:

1. Gubkina A. V. *Lexicology and lexicography of the Belarusian language of the 20th century: sociolinguistic aspect*. Minsk, Belarusian State University, 2012. 143 p. (in Belarusian).

2. Zhurauskii A. I. (ed.). *Historical dictionary of the Belarusian language: in 37 issues. Iss. 12*. Minsk, Navuka i tekhnika Publ., 1993. 286 p. (in Belarusian).

3. Dal V. I. *Explanatory dictionary of the living great Russian language by V. I. Dahl: in 4 parts. Part 1*. Moscow, Society of Amateurs of Russian Literature at the Imperial Moscow University, 1863. 627 p. (in Russian).

4. *Notes of the Imperial Russian Geographical Society in the Department of Ethnography. Vol. 1*. St. Petersburg, 1867. 754 p. (in Russian).

5. Nosovich I. I. (comp.). *The dictionary of the Belarusian local tongue*. St. Petersburg, Printing House of the Imperial Academy of Sciences, 1870. 756 p. (in Russian).

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

6. Nosovich I. I. (comp.). *Collection of Belarusian proverbs. Collection of the Department of Russian Language and Literature of the Imperial Academy of Sciences. Vol. 12, no. 2*. St. Petersburg, Printing House of the Imperial Academy of Sciences, 1874. VI, 232, 17 p. (in Russian).

7. Dal V. I. *Explanatory dictionary of the living great Russian language by V. I. Dahl: in 4 volumes. Vol. 1*. 2nd ed. St. Petersburg; Moscow, M. O. Wolf Publ., 1880. 723 p. (in Russian).

8. Lemtsyugova V. P. (ed.). *Dictionary of the language of "Nasha Niva" ["Our Field"], 1906–1915: in 5 volumes. Vol. 2.* Minsk, Tekhnalogiya Publ., 2007. 624 p. (in Belarusian).

9. Lastouski V. *Concise Russian-Krivich (Belarusian) dictionary*. Kaunas, A. Bak Publ., 1924. 833 p. (in Belarusian).

10. Garetski M. *Small Belarusian-Moscow dictionary*. Vilnius, Krynitsa Publ., 1919. 264 p. (in Belarusian).

11. Garetski M. *Belarusian-Russian dictionary*. 3rd. ed. Minsk, State Publishing House of Belarus, 1925. 175 p. (in Belarusian).

12. Garetski M., Garetski G. *Moscow-Belarusian dictionary*. 2nd ed. Vilnius, U. Znamyarouski Publ., 1920. V, 144 p. (in Belarusian).

13. Garetski M. Rich apiary. *Collection of works: in 4 volumes. Vol. 1*. *Stories, 1913–1930*. Minsk, 1984, pp. 292–295 (in Belarusian).

14. Baikou M., Nekrashevich S. *Belarusian-Russian dictionary*. Minsk, State Publishing House of Belarus, 1925. 356 p. (in Belarusian).

15. Baikou M., Nekrashevich S. *Russian-Belarusian dictionary*. Minsk, State Publishing House of Belarus, 1928. 728 p. (in Belarusian).

16. Kaspyarovich M. *Vitebsk regional dictionary: (materials)*. 2nd ed. Minsk, 2011. XIX, 371, [6] p. (in Belarusian).

17. Kurtsova V. M., Kuntsevich L. P. (eds.). *Dictionary of Sennenshchyna: in 3 volumes. Vol. 1*. Minsk, Belaruskaya navuka Publ., 2013. 278 p. (in Belarusian).

18. Zlobin L. I. (ed.). *Regional dictionary of Vitebsk region: in 2 parts. Part 1*. Vitebsk, Vitebsk State University, 2012. 304 p. (in Belarusian).

19. Byal'kevich I. K. *Regional dictionary of the eastern Mogilev region*. Minsk, Navuka i tekhnika Publ., 1970. 511 p. (in Belarusian).

20. Matskevich Yu. F. (ed.). *Dictionary of Belarusian dialects of northwestern Belarus and its border region: in 5 volumes. Vol. 2*. Minsk, Navuka i tekhnika Publ., 1980. 728 p. (in Belarusian).

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

21. Makarevich M. M. *Dictionary of folk arts and crafts of Belarus*. Minsk, Prava i ekanomika Publ., 2010. 130 p. (in Belarusian).

Дата паступлення артыкула 05.10.2025
Received 05.10.2025

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

УДК 376-056.263+81’221.24
https://doi.org/10.5281/zenodo.17598038

Т. Г. Трофимович, И. К. Русакович

Белорусский государственный педагогический университет имени Максима Танка, Минск, Беларусь

ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ СЛОВЕСНОГО И ЖЕСТОВОГО ЯЗЫКОВ ПРИ ОСВОЕНИИ ШКОЛЬНИКАМИ С НАРУШЕНИЕМ СЛУХА СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ

Аннотация. В докладе рассматриваются проблемы взаимодействия словесного и жестового языков в процессе обучения школьников с нарушением слуха, усвоение ими сельскохозяйственной терминологии. Авторы рассматКоривают особенности формирования естественнонаучных понятий, развитие и обогащение жестовой речи.

Ключевые слова: словесный язык, жестовый язык, потеря слуха, единицы жестового языка, формирование понятия, взаимодействие языков.

Для цитирования. Трофимович, Т. Г. Взаимодействие словесного и жестового языков при освоении школьниками с нарушением слуха сельскохозяйственной терминологии / Т. Г. Трофимович, И. К. Русакович // Актуальные проблемы сельскохозяйственной терминологии : доклады Международной научной конференции, Минск, 27 ноября 2025 г. / Национальная академия наук Беларуси, Белорусская сельскохозяйственная библиотека им. И. С. Лупиновича, Центр исследований белорусской культуры, языка и литературы, Институт языкознания им. Якуба Коласа ; редкол.: Ю. О. Каракулько (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2025. – С. 108–119.

Т. Г. Трафімовіч, І. К. Русаковіч

Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка, Мінск, Беларусь

УЗАЕМАДЗЕЯННЕ СЛОЎНАЙ І ЖЭСТАВАЙ МОЎ ПРЫ ЗАСВАЕННІ ШКОЛЬНІКАМІ З ПАРУШЭННЕМ СЛЫХУ СЕЛЬСКАГАСПАДАРЧАЙ ТЭРМІНАЛОГІІ

Анатацыя. У дакладзе разглядаюцца праблемы ўзаемадзеяння слоўнай і жэставай моў у працэсе навучання школьнікаў з парушэннем слыху, засваенне імі сельскагаспадарчай тэрміналогіі. Аўтары разглядаюць асаблівасці фарміравання прыродазнаўчых паняццяў, развіццё і ўзбагачэнне жэставай гаворкі.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Ключавыя словы: слоўная мова, мова жэстаў, страта слыху, адзінкі мовы жэстаў, фарміраванне паняцця, узаемадзеянне моў.

Tamara G. Trofimovich, Irina K. Rusakovich

Belarusian State Pedagogical University named after Maxim Tank, Minsk, Belarus

INTERACTION OF VERBAL AND SIGN LANGUAGES WHEN SCHOOLCHILDREN WITH HEARING IMPAIRMENT LEARN AGRICULTURAL TERMINOLOGY

Annotation. The paper discusses the problems of interaction of verbal and sign languages in the process of teaching schoolchildren with hearing impairment, their mastering of agricultural terminology. The authors consider the features of the formation of natural science concepts, the development and enrichment of sign language.

Keywords: verbal language, sign language, hearing loss, sign language units, concept formation, language interaction.

For citation. Trofimovich T. G., Rusakovich I. K. Interaction of verbal and sign languages when schoolchildren with hearing impairment learn agricultural terminology. Actual problems of agricultural terminology : proceedings of the International scientific conference, Minsk, November 27, 2025. Minsk, 2025, pp. 108–119 (in Russian).

По данным Всемирной организации здравоохранения около 5% населения мира страдает нарушением слуха. Сообщается также, что в Республике Беларусь около десяти тысяч таких лиц, из которых две тысячи детей [1]. Основной формой их общения является жестовый язык, который в последние годы все чаще называют белорусским жестовым языком. Это не переведенный на жесты словесный язык, а сформированная в определенных социокультурных условиях знаковая система.

Статья 10 действующего в нашей стране закона «О правах инвалидов и их социальной интеграции», принятого Палатой представителей 31 мая 2022 года, напрямую указывает, что «для инвалидов с нарушением слуха в качестве средств общения используются … средства визуализации информации в процессе общения (субтитрирование, письменная речь, перевод на

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

жестовый язык)». В статье 11 конкретизируется роль национального жестового языка в образовании неслышащих учащихся: «Государством признается языковая самобытность социокультурного (культурно-лингвистического) сообщества инвалидов с нарушением слуха. Жестовый язык признается языком общения инвалидов с нарушением слуха, в том числе в сферах устного использования государственных языков Республики Беларусь, является полноценной лингвистической языковой системой познания, развития, образования, обеспечения доступа к информации» [2].

Образовательная политика также легализует целенаправленное формирование учебных понятий, терминологии и компетенций лиц с нарушением слуха в условиях комплексирования словесной и жестовой речи в обучении. Основным средством обучения выступает словесный язык, а жестовый – дополнительным, вспомогательным на общеобразовательных уроках и основным на уроках жестового языка и коррекционных занятиях по развитию жестовой речи. Так, в Кодексе об образовании Республики Беларусь (2011) прописано: «Образовательный процесс при реализации образовательных программ специального образования для обучающихся с нарушением слуха (неслышащие и слабослышащие с потерей слуха в пределах 70–90 децибел) организуется на белорусском или русском (письменная, устная, дактильная формы) и жестовом языках» (ст. 268, п. 20) [3].

Согласно учебному плану специального образования, неслышащие учащиеся получают цензовое образование в специальных школах, где, как и в общеобразовательных школах, изучается весь цикл естественно-научных дисциплин, начиная с уроков «Человек и мир» (1–5 классы), и далее – на уроках биологии и географии. На коррекционных занятиях по развитию устной речи, жестовой речи, развитию слухового восприятия, социальному ориентированию весь речевой материал уроков,

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

включая природоведческий, становится основой для формирования компенсаторных механизмов, развития остаточного слуха, навыков чтения с губ, произносительных и коммуникативных умений и т.д. [4].

Практика современного обучения школьников с нарушением или потерей слуха подразумевает контактирование и взаимодействие словесного и жестового языков. Она опирается на теоретические положения отечественных и зарубежных ученых (Т. А. Григорьева, Г. Л. Зайцева, Т. Г. Богданова и др.) о положительной роли жестового языка в эмоционально-познавательном, социальном, коммуникативном развитии личности в условиях слуховой депривации [5], в том числе и о его важном значении для формирования правильных связей и отношений в цепочке «жест – смысл – слово» [6].

Сельскохозяйственная и естественнонаучная терминология на первой ступени общего среднего образования активно используется в процессе преподавания учебной дисциплины «Человек и мир». Действующие программы для 1–5 классов специальных школ включают в себя природоведческие разделы по временам года «Осень. Зима. Весна. Лето», в которых закладываются основы формирования терминологической лексики – например, в темах «Погода осенью» (С. 29) «Разнообразие растений» (С. 32), «Растения огорода» (С. 40)», «Листопад» (С. 46), «Растения весной» (С. 127), «Труд людей весной» (С. 135), «Растения летом» (С. 160). Учитывая большие трудности формирования словесной речи неслышащих детей (всех ее сторон – произносительной, лексико-грамматической, понятийной), объем изучаемого материала в первом классе небольшой. В это время закладываются основы – создаются условия для запоминания слов-обозначений и обобщающих понятий *растения, кустарники, деревья* (С. 33), *листья, ветви, стебель*, глагольной лексики – *растут, вырастают, созревают*, их предикатов *большой, маленький, толстый, тонкий* (С. 36).

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Впервые на страницах учебника появляются основные, знакомые детям продукты, связанные с сельским хозяйством: груша, *яблоня, слива, вишня* (С. 37), *черная смородина, красная смородина, малина, крыжовник* (С. 38), *свекла, морковь, капуста, картофель, помидор, огурец* (С. 41) и т.д. [8].

Для их более эффективного усвоения в словесной презентации в учебниках активно используется иллюстрирование, адаптация речевых инструкций и в целом текстов. Незнакомые и новые слова учитель показывает на табличках (письменно), произносит устно и может дактилировать (побуквенно передать состав слова с помощью дактилем – пальцевой азбуки). Также на уроках учитель начальных классов может показать и жестовое обозначение термина, напомнить его. Первоначально весь этот речевой материал рассматривается на коррекционных занятиях по «Развитию жестовой речи», которые создают благоприятные условия для интенсификации речевой деятельности в целом. Им отводится особая роль – опережения программы учебных предметов. Предмет, явление сначала обозначается средствами жестового языка, а затем их словесные эквиваленты осваиваются без дополнительного словотолкования. Например, вместе с учителем жестовой речи учащиеся усваивают жестовые обозначения овощей. При этом на коррекционных занятиях эти обозначения предъявляются и рассматриваются с детьми в процессе различных видов деятельности – составления частей из целого (разрезные картинки), называние блюд из овощей, дифференциация овощи – фрукты, описание по закрытой картинке, рисование, ощупывание в игре «волшебный мешочек» и др. Дети таким образом многократно возвращаются к необходимости показать нужный жест, в разных речевых ситуациях. Путь от предмета, явления к жесту, а через него, к слову, облегчает дальнейшее усвоение учебного материала; обеспечивается дополнительная поддержка, пропедевтика

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

трудностей оперирования словом, осознание читаемого материала. Педагоги специальных школ успешно практикуют совместное тематическое планирование коррекционных занятий «Развитие жестовой речи» и уроков «Человек и мир».

Раздел предмета «Природа и человек» от класса к классу в курсе преподавания постепенно обогащается новыми темами и сельскохозяйственной лексикой. Например, в 3 классе в программно-методическом обеспечении появляется разделение информации на разделы «Неживая природа», «Сезонные изменения в природе», «Живая природа. Растения и грибы», «Живая природа. Животные» и по временам года отдельно выделается подраздел «Сезонные изменения в природе» [9]. Конкретизируются понятия *почва, роса*, *первоцветы,* названия *ягод, деревьев, кустарников, травянистых, комнатных растений*: *фиалка, бегония* (С. 33); *незабудки, папоротник, люпин, клевер* (С. 139); *береза, ольха, ива, клен* (С. 90) и др.

С лингвистической точки зрения используемые термины могут быть однословными и стоять близко к обычным частотным словам: *огурец, помидор, кукуруза, горох, морковь, капуста, свекла, лук* и т.д. Их жестовые эквиваленты, как правило, фиксируют в пространстве внешние признаки: размер, цвет, особенности применения в приготовлении пищи, в уходе или в питании. Так как жестовый язык имеет образную природу, так называемую «иконичность», свойство знака (жеста) должно быть похожим на объект, который он обозначает, что проявляется в его визуальной или образной связи с понятием. Например, жест *морковь* состоит из двух указательных пальцев, один из которых символизируют сам овощ, а второй – имитирует его чистку. Жест *огурец* можно показать двумя способами: в первом одноручный жест в кулаке подносится ко рту, имитируется огурец в руке, который откусывают по кусочкам. Второй жест, двуручный и ассоциируется с приемом пищи, когда употребляют разрезанный пополам огурец, который солят и трут обе части друг о друга.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Некоторые из изучаемых терминов в жестовом языке носят пластический характер: например, *кукуруза* одноручный (жест включает указательный палец, обозначающий сам початок) и движение у рта, передающее как его едят. Многие двуручные жесты воспроизводят в пространстве действия, связанные с определенным предметом: в жесте *капуста* – в левой руке фиксируется захват кочана капусты, а в правой – имитация шинкования кочана; в жесте *банан* – в левой руке закрытый кулак обозначает сам фрукт, который держат в руках, а правая – соединением указательного и большого пальца передает, как его чистят. Такой же подход в жестообразовании свойственен многим сельскохозяйственным культурам, например, *картофель, апельсин, береза* и др.

Как правило, такие простые жестовые обозначения хорошо усваиваются в процессе объяснения, по подражанию, в конкретной ситуации, поскольку отображают видимую характеристику объекта. Их словесные эквиваленты запоминаются значительно сложнее, что обусловлено общеизвестными трудностями неслышащих детей в запоминании и воспроизведении звукобуквенного состава слова. Подкрепление жестом нужного термина обеспечивает более прочную смысловую связь образа и обозначения, основу для дальнейшего добавления термина, его осознанность.

Содержательная сторона учебных материалов предполагает также использование двусловных (бивербальных) терминологических наименований: *влаголюбивые растения, холодостойкие растения, теневыносливые растения, полярная ива, карликовая береза, кокосовая пальма* и т.д. Средства жестового языка в таких случаях используют для анализа состава слова и подбора правильного жестового обозначения. Внимание неслышащих детей обращают на то, что в словах *влаголюбивые, теневыносливые, дикорастущие* и т. п. есть два корня, два смысла, для каждого из которых есть соответствующий жест. Так

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

появляется понимание, что двухсловные термины могут воспроизводиться двухсоставными или трехсоставными жестами (например, *холодостойкие растения* в жестовой презентации выглядят как перечислением нескольких жестов *холод+терпеть могут+растения*). При этом один жест плавно перетекает во второй, и в жестовой речи термин тоже формируется как бивербальный.

Большую помощь в освоение сельскохозяйственной терминологии оказывает разработанный с 2016 года словарь белорусского жестового языка, размещенный в интернете на сайте известного международного интернет-ресурса «Распространим жест» [10]. Более 15000 слов и терминов там демонстрируют на национальных жестовых языках 40 стран мира. Сельскохозяйственная терминология различной степени сложности включена в следующие категории: *«Наука. Ботаника и садоводство»* (жесты *астра, батат, василек и др.); «Деревья и лесоводство» (лес, восстановление лесного массива, кустарник, озеленение, липа, персиковое дерево, тропический лес и др.); «Фрукты и ягоды» (крыжовник, морошка, можжевельник, тыква и др.); «Биология» (баран, барсук, курица, куропатка, лама и др.);* «География и путешествия» (*виноградник, землемер, запасание, континент, ландшафтный заповедник* и др.).

В процессе обучения для запоминания звукобуквенного состава каждого наименования оно всегда сначала обязательно дактилируется. Нередко основная дактилема (буква на пальцах) становится корневой в жесте. Например, в жесте *озеленение* есть дактилема З – . И обучающимся поясняют связь корня слова – зеленый – и корня жеста, его основного компонента (формы руки). В этом случае нередко приводятся смысловые параллели в жестообразовании: жест *молодой* также включает форму руки с выпрямленным указательным пальцем, тоже локализуется под глазами и имеет легкое движение в сторону. Он сигнализирует

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

связь – молодой, значит, с ровной, без морщин, кожей. Жест *зеленый* отличается от *молодой* только поворотом ладони. Визуализируется почти полное сходство, актуализируется словесная известная идиома «молодо – зелено».

Существует ряд жестов, которые только дактилируются (т. е. по сути являются полным аналогом последовательности букв, только в воздухе, при помощи пальцев) – в контексте сельскохозяйственной тематики это *сок, газ, май, сад* и др. Нередко дактилирование в жесте соединяется с жестом-обозначением родового понятия. Например, *акация* передадут сочетанием жеста *куст+акация (дактильно).* Бивербальными жестами показывают многие садовые деревья: *яблоня = дерево + яблоко, вишня = дерево + вишня* и т. д. В этих случаях используют двуручные жесты: в одной руке – дерево, а второй изолированный жест, обозначающий плод, пространственно локализуют его на дереве. Визуально сразу складывается картинка – пластический этюд – дерево с плодами.

Когда четко устанавливается связь жеста с образом, легче к ним потом добавлять словесное обозначение, закреплять в различных заданиях двухстороннюю связь «жест – смысл – слово (дактильно, устно, письменно)». Находить и правильно определять уже знакомые термины в текстах и упражнениях.

Таким образом, в специальной школе взаимодействие двух языков – словесного и жестового обеспечивает более прочное усвоение учебного материала, его большую доступность, эмоциональность и осознанность. Сельскохозяйственная терминология, которая усваивается путем правильного комплексирования различных видов речи, формируется в определенной системе и логике смысловой опоры на понятные неслышащим детям визуально-пространственные каналы информации. Жестовый язык выступает помощником в овладении словесным языком и учебным материалом общеобразовательных предметов, включая естественно-научные.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Список использованных источников:

1. Международная неделя глухих // Министерство труда и социальной защиты Республики Беларусь. – URL: https://www.mintrud.gov.by/ru/news-ru/view/mezhdunarodnaja-nedelja-gluxix-8635-2024 (дата обращения: 08.10.2025).

2. Закон о правах инвалидов и их социальной интеграции : Закон Респ. Беларусь от 30 июня 2022 г. № 183-З // ЭТАЛОН-ONLINE : правовая система. – URL: https://etalonline.by/document/?regnum=H12200183 (дата обращения: 08.10.2025).

3. Кодекс Республики Беларусь об образовании : 13 янв. 2011 г. № 243–З : принят Палатой представителей 2 дек. 2010 г. : одобр. Советом Респ. 22 дек. 2010 г. // Национальный правовой Интернет-портал Республики Беларусь. – URL: https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk1100243 (дата обращения: 08.10.2025).

4. Учебные планы специального образования // Министерство образования Республики Беларусь. – URL: https://edu.gov.by/urovni-obrazovaniya/spetsialnoe-obrazovanie/spets-obr/uchebnye-plany-spetsialnogo-obrazovaniya (дата обращения: 08.10.2025).

5. Богданова, Т. Г. Жестовая речь и психическое развитие глухих детей: современное состояние вопроса (обзор зарубежных исследований) / Т. Г. Богданова // Клиническая и специальная психология. – 2021. – Т. 10, № 2. – С. 3–22. https://doi.org/10.17759/cpse.2021100202

6. Григорьева, Т. А. Особенности познавательной деятельности детей с нарушением слуха : учеб.-метод. пособие / Т. А. Григорьева. – 2-е изд. – Мн. : Бел. гос. пед. ун-т, 2006. – 67 с.

7. Фоменок (Русакович), И. К. Формирование знаний на занятиях по жестовой речи у младших глухих школьников : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.03 / Фоменок (Русакович) Ирина Кузьминична. – Мн., 2003. – 21 с.

8. Григорьева, Т. А. Человек и мир : учеб. пособие для 1-го кл. спец. общеобразоват. шк. / Т. А. Григорьева, О. Р. Матвеева, Л. В. Михайловская. – Мн. : Выш. шк., 2015. – 174 с.

9. Матвеева, О. Р. Человек и мир : учеб. пособие для 3 кл. спец. шк., спец. шк.-интернатов : в 2 ч. / О. Р. Матвеева, Ю. А. Шлейко. – Мн. : Изд. центр БГУ, 2024. – 2 ч.

10. Слоўнік мовы жэстаў // Spreadthesign : междунар. словарь жестовых яз. – URL: https://www.spreadthesign.com/be/ (дата обращения: 30.09.2024).

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

11. Русакович, И. К. Взаимодействие словесной и жестовой речи на коррекционных занятиях в аспекте качества специального образования / И. К. Русакович // Спецыяльная адукацыя. – 2010. – № 5. – С. 30–36.

References:

1. International Week of the Deaf. *Ministry of Labor and Social Protection of the Republic of Belarus*. Available at: https://www.mintrud.gov.by/ru/news-ru/view/mezhdunarodnaja-nedelja-gluxix-8635-2024 (accessed 08.10.2025) (in Russian).

2. Law on the rights of persons with disabilities and their social inclusion: Law of the Republic of Belarus of June 30, 2022, no. 183-Z. *ETALON-ONLINE: legal system*. Available at: https://etalonline.by/document/?regnum=H12200183 (accessed 08.10.2025) (in Russian).

3. The Education Code of the Republic of Belarus: January 13, 2011, no. 243-Z: adopted by the House of Representatives on December 2. 2010: approved by the Council of the Republic on December 22, 2010. *National Legal Internet Portal of the Republic of Belarus*. Available at: https://pravo.by/document/?guid=3871&p0=hk1100243 (accessed 08.10.2025) (in Russian).

4. Curricula for special education. *Ministry of Education of the Republic of Belarus*. Available at: https://edu.gov.by/urovni-obrazovaniya/spetsialnoe-obrazovanie/spets-obr/uchebnye-plany-spetsialnogo-obrazovaniya (accessed 08.10.2025) (in Russian).

5. Bogdanova T. G. Sign language and psychological development of deaf children: state-of-the-art (foreign studies review). *Klinicheskaya i spetsial'naya psikhologiya = Clinical Psychology and Special Education*, 2021, vol. 10, no. 2, pp. 3–22 (in Russian). https:doi.org/10.17759/cpse.2021100202

6. Grigor'eva T. A. *Features of the cognitive activity of children with hearing impairment*. 2nd ed. Minsk, Belarusian State Pedagogical University, 2006. 67 p. (in Russian).

7. Fomenok (Rusakovich) I. K. *Formation of knowledge in sign speech classes among younger deaf schoolchildren*. Abstract of Ph. D. diss. Minsk, 2003. 21 p. (in Russian).

8. Grigor'eva T. A., Matveeva O. R., Mikhailovskaya L. V. *Man and the world*. Minsk, Vysheishaya shkola Publ., 2015. 174 p. (in Russian).

9. Matveeva O. R., Shleiko Yu. A. *Man and the world : textbook for 3rd grade of special schools, special boarding schools: in 2 parts*. Minsk, Publishing Center of Belarusian State University, 2024. 2 parts. (in Russian).

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

10. *Spreadthesign: international sign language dictionary*. Availabe at: https://www.spreadthesign.com/ (accessed 30.09.2024).

11. Rusakovich I. K. Interaction of verbal and gesture speech in correctional classes in the aspect of the quality of special education. *Spetsyyal'naya adukatsyya* [Special Education], 2010, no. 5, pp. 30–36 (in Russian).

Дата поступления статьи 06.10.2025
Received 06.10.2025

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

УДК 81'373.2:574
https://doi.org/10.5281/zenodo.17598061

А. В. Фролов

Белорусский государственный университет иностранных языков, Минск, Беларусь

СМЫСЛ И СОДЕРЖАНИЕ ПОНЯТИЯ ЭКОЛОГИЯ В СОВРЕМЕННОЙ ЛЕКСИКЕ

Аннотация. Понятие экология сегодня употребимо не только в науке, но и широко эксплуатируется за её рамками. В таких обстоятельствах оно приобрело смысловую и содержательную многозначность. При этом смысл и содержание понятия дискутируются. А в его толкованиях в справочных источниках не всегда либо не вполне учитывается современная многовариантность значения слова. Предлагается общая схема группирования вариантов использования слова экология в современной лексике.

Ключевые слова: экология, смысл понятия, содержание понятия, современная лексика.

Для цитирования. Фролов, А. В. Смысл и содержание понятия экология в современной лексике / А. В. Фролов // Актуальные проблемы сельскохозяйственной терминологии : доклады Международной научной конференции, Минск, 27 ноября 2025 г. / Национальная академия наук Беларуси, Белорусская сельскохозяйственная библиотека им. И. С. Лупиновича, Центр исследований белорусской культуры, языка и литературы, Институт языкознания им. Якуба Коласа ; редкол.: Ю. О. Каракулько (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2025. – С. 120–130.

А. В. Фралоў

Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт замежных моў, Мінск, Беларусь

СЭНС І ЗМЕСТ ПАНЯЦЦЯ ЭКАЛОГІЯ Ў СУЧАСНАЙ ЛЕКСІЦЫ

Анатацыя. Паняцце экалогія сёння скарыстоўваецца не толькі ў навуцы, але і шырока эксплуатуецца за яе рамкамі. У такіх абставінах яно набыло сэнсавую і зместавую шматзначнасць. Пры гэтым сэнс і змест паняцця дыскутуюцца. А ў яго тлумачэннях у даведачных крыніцах не заўсёды або не цалкам улічваецца сучасная шматварыянтнасць значэння слова. Прапануецца агульная схема групавання варыянтаў выкарыстоўвання слова экалогія ў сучаснай лексіцы.

Ключавыя словы: экалогія, сэнс панняцця, змест паняцця, сучасная лексіка.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Aliaksandr V. Fralou

The Belarusian State University of Foreign Languages, Minsk, Belarus

MEANING AND CONTENT OF THE CONCEPT OF ECOLOGY IN MODERN VOCABULARY

Abstract. The concept of ecology today is used not only in science but is also widely exploited beyond its boundaries. Under such circumstances, it has acquired semantic and substantive ambiguity. At the same time, the meaning and content of the term are subject to debate. Reference sources, however, do not always or do not fully reflect the modern diversity of meanings associated with the concept. A general framework for grouping the various uses of the word "ecology" in modern vocabulary is proposed.

Keywords: ecology, meaning of the concept, content of the concept, modern vocabulary.

For citation. Fralou A. V. Meaning and content of the concept of ecology in modern vocabulary. Actual problems of agricultural terminology : proceedings of the International scientific conference, Minsk, November 27, 2025. Minsk, 2025, pp. 120–130 (in Russian).

Понятие экология, появившееся в конце 60-х годов XIX века как название одного из разделов тогдашней биологии и затем около ста лет использовавшееся в таком качестве, с 60-х годов прошлого века распространилось за пределы сферы биологического знания и к настоящему времени не только стало специальным в целом ряде областей современной науки, но также стало широко использоваться за её рамками. Это явилось следствием произошедшего нарастания и обострения проблем качества природной среды и обеспечения человечества природными ресурсами. Которые поставили перед экологией как наукой о взаимодействии живых систем с внешней средой новые, более масштабные и сложные задачи и обусловили необходимость заниматься комплексными межпредметными вопросами. Вследствие чего наука экология не просто получила мощный импульс в развитии, но сфера её интересов и область применения расширились едва ли не до всей совокупности общепланетарных процессов и явлений, она обогатилась новыми

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

методами исследований, пополнилась новым содержанием и в итоге решительно вышла из рамок биологии. Сложились и получили развитие целый ряд междисциплинарных направлений исследований на стыке биологической экологии не только с другими естественными, но также со многими гуманитарными и техническими науками. В современной экологии выделяются общие и специальные, теоретические и прикладные разделы, многие из которых имеют междисциплинарный характер. В их рамках вопросы исследуются и решаются на основе глубокой интеграции методов и знаний как из естественнонаучной, так и технической и (или) гуманитарной областей науки. В результате чего современная экология фактически превратилась в системную сложно структурированную междисциплинарную область знаний. Которую, по нашему мнению, уже проблематично называть просто одной из наук в ряду других, но её скорее следует определять, как междисциплинарную и интегративную область знаний. Ядро, основу которой составляет общая экология как преимущественно биологическая наука.

Актуализировавшаяся проблематика качества природной среды и природных ресурсов также обусловили расширение области применения понятия экология. В итоге чего оно приобрело новые, не традиционные варианты смыслового наполнения. Поскольку, выйдя из науки в область практики, понятие распространилось на весь комплекс вопросов связи и взаимодействия человеческого общества с природной средой, а также на круг предметных проблем, которые при этом возникают. Понятие популяризовалось, вошло в широкий обиход, став эксплуатироваться в сфере природопользования и охраны природы. Оно превратилось в обыденное и укоренилось в массовом сознании. Будучи расхожим в современной лексике, понятие также стало нередко наполняться мировоззренческим содержанием и приобретать методологическое значение [1, с. 25–27]. При этом оно порой оказывается применимо и при

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

обсуждении, анализе и оценке состояния и функционирования во взаимодействии с внешней средой не только материальных объектов и систем, но также и некоторых нематериальных факторов и явлений.

В итоге в современной лексике слово экология приобрело многозначность. Его смысл и содержание стали многовариантными. При этом все различающиеся варианты значения слова в современной языковой практике с трудом и, по нашему мнению, пока не вполне успешно осмысливаются, обобщаются и систематизируются специалистами. Это, в частности, привносит сложности в преподавание учебной дисциплины экология, а также экологических разделов других учебных дисциплин. Так как во многих словарях и иных справочных источниках, как и в некоторых учебных изданиях, сегодняшняя вариативность смысла и содержания этого слова всё ещё не находит отражения. Но понятие экология истолковывается только как название одной из наук – в том или ином авторском варианте его определения. Существование множества определений экологии как науки происходит из того, что весь круг её сегодняшних задач и решаемых ею вопросов сложно и проблематично охватить и исчерпывающее выразить в одной краткой и ёмкой формулировке. При этом, однако, и сегодня преобладает презентирование экологии как биологической науки [2, с. 488; 3 и др.]. С чем, по нашему мнению, трудно согласиться ввиду указанного выше существования в рамках современной экологии множества прикладных разделов междисциплинарного характера, например, таких как сельскохозяйственная или, иначе, агроэкология и др. разделов, которые не укладываются в рамки биологической экологии. Но только некоторые авторы сегодня пытаются учесть в презентировании экологии как науки её нынешнюю фактическую междисциплинарность. Однако иногда и эти попытки выглядят противоречивыми. Так, например,

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

В. В. Денисов и соавт. определяют экологию как комплексную социоестественную науку [4, с. 22]. А Ю. Л. Хотунцев отмечает, что экология в целом является мировоззренческой, синтетической областью знаний, интегрирующей естественнонаучные и гуманитарные знания [5, с. 11]. Однако, к примеру, С. С. Маглыш, отметив, что представление об экологии как науке в настоящее время существенно расширилось, в тоже время называет её биологической наукой [6, с. 5]. А В. В. Маврищев, указав на то, что сегодня границы экологии «... раздвинуты далеко за рамки даже синтетической биологической дисциплины» [7, с. 8], тем не менее также пишет о том, что это биологическая наука [6, с. 5].

Очень непростым сегодня является вопрос использования понятия экология в языковой практике за рамками науки. Где эту практику использования слова можно назвать не унормированной, и где имеет место немало дискутируемых и спорных случаев и вариантов его употребления. Наибольшие возражения [7, с. 3 и др.] вызывает нередко встречающееся отождествление понятия экология с понятиями окружающая среда и природная среда, т. е., фактическое использование понятия экология как их синонима. Что, например, имеет место в таких расхожих сегодня, в том числе в печатных изданиях, выражениях как «хорошая» экология, «плохая» экология, «заботиться об экологии», «создать» или «разрушить» экологию и т. п. Оправданность происходящей при этом подмены словом экология таких соответствующих случаям понятий, как окружающая среда, природная среда, природная система или др. вызывает сомнение. Некоторые авторы даже называют употребление слова экология в приведенных и некоторых подобных словосочетаниях вульгаризацией понимания и содержания этого понятия [8, с. 7]. По нашему мнению, приведенные примеры являют собой действительно не очень грамотные, а порой бессмысленные выражения. Спорными, как

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

представляется, являются также некоторые случаи и варианты использования слова экология в сфере политической жизни и даже в названиях некоторых государственных органов. Напр., Министерство экологии и природных ресурсов Азербайджана [9]. Отрадно, что в Республике Беларусь в своё время при создании нового министерства, ставшего органом специальной компетенции в области природопользования и охраны природы и получившего название Министерство природных ресурсов и охраны окружающей среды, отказались от использования в его названии слова экология, которое фигурировало некоторое время в названии государственного органа-предшественника, носившего название Государственный комитет Республики Беларусь по экологии. Встречаются иногда также отдельные возражения и против употребления слова экология в таких появившихся в последние десятилетия языковых конструкциях как экология культуры, экология души или экология духа. Хотя нам представляется, что в ряде таких случаев использование понятия экология возможно и может быть приемлемым, на что мы обратим внимание далее.

Следствием существующей сегодня вольности в эксплуатации понятия экология за рамками науки является то, что отдельные авторы [10] фактически даже пытаются возражать против едва ли не самой практики использования этого слова вне научной области. Однако такая практика сложилась и имеет место. И даже наиболее критически оцениваемые варианты использования слова сегодня не только расхожи в разговорной речи, но и присутствуют в печатных изданиях разных лет, и это следует учитывать.

По настоящее время только в отдельных справочных источниках встречаются попытки обобщить и систематизировать реально существующее в современной лексике – как в науке, так и за её рамками многообразие значений слова экология. Так, в вышедшем в 2001 г. юридическом энциклопедическом словаре

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

под редакцией С. А. Боголюбова в качестве значения слова экология указывается обозначение им одной из наук и только попутно констатируется появление некоторых словосочетаний, включающих это слово, в языковой практике вне науки [11, с. 408–409]. В «Современном толковом словаре русского языка» А. Н. Чехоненко, изданным в 2007 г., приводится только один смысл слова экология – обозначение им одной из наук [12, с. 753]. И только в «Новом словаре русского языка» Т. Ф. Ефремовой, изданном в 2001 г., была сделана попытка предложить два варианта значения этого слова в современной лексике [13, с. 1046]. Чего явно оказалось недостаточно. Поэтому в «Современном толковом словаре русского языка» Т. Ф. Ефремовой 2006 г. приводится уже четыре варианта значения слова экология в современном языке [14, с. 916]. До настоящего времени это наиболее обстоятельная и детализированная попытка обобщения случаев и вариантов современного использования этого слова. Которая, однако, не всеми специалистами, и мы с этим согласны, признаётся успешной. Поэтому, в частности, в изданном в 2022 г. толковом словаре белорусского языка приведены только два значения понятия экология [15, с. 770], которые соответствуют всего лишь двум из четырёх вариантов значения этого слова в словаре Т. Ф. Ефремовой 2006 года.

В ситуации сложности систематизации сегодняшнего многообразия вариантов использования слова экология и существующей неупорядоченности его применения мы предлагаем следующую принципиальную схему группирования значений этого понятия в современной лексике. Можно говорить, что понятие экология сегодня используется в буквальном и методологическом смысле.

Буквальный смысл слово имеет, во-первых, в традиционной для него области научного знания. Где оно служит определением одной из современных наук или, по нашему мнению, фактически междисциплинарной области знаний, а также используется в

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

качестве названия соответствующей этой области знаний учебной дисциплины. А во-вторых, буквальный смысл слово имеет, будучи применяемым в области практики – в сфере социоприродного взаимодействия. Где оно носит предметный характер, отображает как сам комплекс вопросов этого взаимодействия, так и непосредственно те или иные его отдельные элементы, включая характеристику их возможных состояний. С учётом при этом того, что оправданность и целесообразность сегодняшнего использования понятия в области практики в ряде случаев обоснованно вызывает возражения.

Методологический смысл понятие экология приобретает при его использовании для выражения фактов и обстоятельств влияния внешней среды на состояние какого-либо материального или духовного объекта. Методологический смысл по сути присутствовал в понятии экология изначально, ещё при его появлении в биологии в 60-е годы XIX века. Когда понятие уже отражало факт нахождения центральной системы (на тот момент животных организмов) в окружении значимых для этой системы и влияющих на эту систему средовых факторов. В дальнейшем это вошло как методологический посыл в практику анализа ситуаций нахождения в значимых для них условиях внешней среды самых разных объектов материального и духовного мира. И привело, в частности, к появлению таких понятий как экологический подход, экологическое взаимодействие, экологическое мировоззрение. Именно методологический смыл, присущий понятию экология, на наш взгляд, и оправдывает его употребление в таких критикуемых иногда выражениях как экология души или экология культуры.

Приведенная схема систематизации и группирования вариантов значения слова экология в современной лексике проста и, как показывает наш опыт, удобна для использования в учебной работе при преподавании дисциплин экологического профиля.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Список использованных источников:

1. Мамедов, Н. М. Основы социальной экологии : учеб. пособие / Н. М. Мамедов. – М. : Ступени, 2003. – 256 с.

2. Бобылев, С. Н. Экономика природопользования : учебник / С. Н. Бобылев, А. Ш. Ходжаев. – М. : ИНФРА-М, 2004. – 501 с.

3. Экология // ВикипедиЯ: свободная энциклопедия. – URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Экология (дата обращения 01.10.2025).

4. Экология : учеб. пособие / под ред. В. В. Денисова. – Ростов н/Д. : Март, 2002. – 640 с.

5. Хотунцев, Ю. Л. Экология и экологическая безопасность : учеб. пособие / Ю. Л. Хотунцев. – М. : Academia, 2002. – 479 с.

6. Маглыш, С. С. Основы экологии и экономика природопользования : пособие / С. С. Маглыш. – Гродно : ГрГУ, 2002. – 126 с.

7. Маврищев, В. В. Экология : учебник / В. В. Маврищев. – 2-е изд., испр. – Мн. : Выш. шк., 2022. – 524 с.

8. Воронков, Н. А. Экология: общая, социальная, прикладная : учеб. для студентов вузов : пособие для учителей / Н. А. Воронков. – М. : Агар, 1999. – 422 с.

9. Министерство экологии и природных ресурсов Азербайджана // ВикипедиЯ: свободная энциклопедия. – URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/Министерство_экологии_и_природных_ресурсов_Азербайджана (дата обращения: 01.10.2025).

10. Михнюк, Т. Ф. Экология как научная база охраны природы / Т. Ф. Михнюк // Проблемы экологии и экологической безопасности : сб. материалов междунар. науч.-практ. конф., Минск, 14 июля 2014 г. / М-во по чрезвычайн. ситуациям Респ. Беларусь, Команд.-инженер. ин-т. – Мн., 2014. – С. 57–58.

11. Экология : юрид. энцикл. слов. / Ин-т законодательства и сравнит. правоведения при Правительстве Рос. Федерации ; под ред. С. А. Боголюбова. – М. : НОРМА, 2001. – 442 с.

12. Современный толковый словарь русского языка / авт.-сост. А. Н. Чемохоненко. – Мн. : Харвест, 2007. – 783 с.

13. Ефремова, Т. Ф. Новый словарь русского языка. Толково-словообразовательный : [св. 136000 слов, ок. 250000 семант. единиц] : в 2 т. / Т. Ф. Ефремова. – М. : Рус. яз., 2001. – Т. 2. – 1084 с.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

14. Ефремова, Т. Ф. Современный толковый словарь русского языка : [ок. 160000 слов] : в 3 т. / Т. Ф. Ефремова. – М. : АСТ Астрель, 2006. – Т. 3. – 974 с.

15. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы : [больш за 65000 слоў] : у 2 т. / уклад.: І. Л. Капылоў [і інш.] ; пад рэд. І. Л. Капылова. – Мн. : Беларусь, 2022. – Т. 2. – 483 с.

References:

1. Mamedov N. M. *Fundamentals of social ecology*. Moscow, Stupeni Publ., 2003. 256 p. (in Russian).

2. Bobylev S. N., Khodzhaev A. Sh. *Economics of environmental management*. Moscow, INFRA-M Publ., 2004. 501 p. (in Russian).

3. Ecology. *WikipediA: free encyclopedia*. Available at: https://en.wikipedia.org/wiki/Ecology (accessed 01.10.2025) (in Russian).

4. Denisov V. V. (ed.). *Ecology*. Rostov-on-Don, Mart Publ., 2002. 640 p. (in Russian).

5. Khotuntsev Yu. L. *Ecology and environmental safety*. Moscow, Academia Publ., 2002. 479 p. (in Russian).

6. Maglysh S. S. *Fundamentals of ecology and economics of nature management*. Grodno, Grodno State University, 2002. 126 p. (in Russian).

7. Mavrishchev V. V. *Ecology*. 2nd ed. Minsk, Vysheishaya shkola Publ., 2022. 524 p. (in Russian).

8. Voronkov N. A. *Ecology: general, social, applied*. Moscow, Agar Publ., 1999. 422 p. (in Russian).

9. Ministry of Ecology and Natural Resources of Azerbaijan. *WikipediA: the free encyclopedia*. Available at: https://ru.wikipedia.org/wiki/Министерство_экологии_и_природных_ресурсов_Азербайджана (accessed 01.10.2025) (in Russian).

10. Mikhnyuk T. F. Ecology as a scientific basis for nature conservation. *Problemy ekologii i ekologicheskoi bezopasnosti: sbornik materialov mezhdunarodnoi nauchno-prakticheskoi konferentsii, Minsk, 14 iyulya 2014 g.* [Problems of ecology and environmental safety: collection of materials of the international scientific and practical conference, Minsk, July 14, 2014]. Minsk, 2014, pp. 57–58 (in Russian).

11. Bogolyubov S. A. (ed.). *Ecology: legal encyclopedic dictionary*. Moscow, NORMA Publ., 2001. 442 p. (in Russian).

12. Chemokhonenko A. N. *Modern explanatory dictionary of the Russian language*. Minsk, Kharvest Publ., 2007. 783 p. (in Russian).

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

13. Efremova T. F. *New dictionary of the Russian language. Explanatory word-formation: in 2 volumes. Vol. 2*. Moscow, Russkii yazyk Publ., 2001. 1084 p. (in Russian).

14. Efremova T. F. *Modern explanatory dictionary of the Russian language: in 3 volumes. Vol. 3*. Moscow, AST Astrel' Publ., 2006. 974 p. (in Russian).

15. Kapylou I. L. (ed.). *Explanatory dictionary of the Belarusian language: in 2 volumes. Vol. 2*. Minsk, Belarus' Publ., 2022. 483 p. (in Belarusin).

Дата поступления статьи 05.10.2025
Received 05.10.2025

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

МЕЖЪЯЗЫКОВОЕ ВЛИЯНИЕ, ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИЯ И ПРОБЛЕМЫ ПЕРЕВОДА АГРАРНОЙ ЛЕКСИКИ

INTERLINGUAL INFLUENCE, INTERNATIONALIZATION, AND PROBLEMS OF TRANSLATING AGRICULTURAL TERMINOLOGY

УДК 811.161.3’373.613:63
https://doi.org/10.5281/zenodo.17598071

В. М. Босак

Гандлёвы Дом Тарфяныя Гуматы Мінск, Беларусь

ЗАПАЗЫЧАННІ І ТРАДЫЦЫЙНЫЯ БЕЛАРУСКІЯ НАЗВЫ Ў СУЧАСНАЙ СЕЛЬСКАГАСПАДАРЧАЙ ТЭРМІНАЛОГІІ

Анатацыя. Разгледжаны асаблівасці запазычанняў у літаратурнай беларускай мове, у тым ліку ў сучаснай сельскагаспадарчай тэрміналогіі. Прапанаваны шляхі для пашырэння ўжывання традыцыйных беларускіх найменняў у сучаснай беларускай сельскагаспадарчай тэміналогіі.

Ключавыя словы: сельскагаспадарчая тэрміналогія, лексіка, запазычанні, беларуская мова.

Для цытавання. Босак, В. М. Запазычанні і традыцыйныя беларускія назвы ў сучаснай сельскагаспадарчай тэрміналогіі / В. М. Босак // Актуальные проблемы сельскохозяйственной терминологии : доклады Международной научной конференции, Минск, 27 ноября 2025 г. / Национальная академия наук Беларуси, Белорусская сельскохозяйственная библиотека им. И. С. Лупиновича, Центр исследований белорусской культуры, языка и литературы, Институт языкознания им. Якуба Коласа ; редкол.: Ю. О. Каракулько (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2025. – С. 131–136.

В. Н. Босак

Торговый Дом Торфяные Гуматы, Минск, Беларусь

ЗАИМСТВОВАНИЯ И ТРАДИЦИОННЫЕ БЕЛОРУССКИЕ НАЗВАНИЯ В СОВРЕМЕННОЙ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Аннотация. Рассмотрены особенности заимствований в литературном белорусском языке, в том числе в современной сельскохозяйственной терминологии. Предложены пути для расширения употребления традиционных белорусских названий в современной белорусской сельскохозяйственной терминологии.

Ключевые слова: сельскохозяйственная терминология, лексика, заимствования, белорусский язык.

Viktor N. Bosak

Trading House Peat Humates, Minsk, Belarus

BORROWINGS AND TRADITIONAL BELARUSIAN NAMES IN MODERN AGRICULTURAL TERMINOLOGY

Abstract. The features of borrowings in the literary Belarusian language, including modern agricultural terminology, have been considered. The ways to expand the use of traditional Belarusian names in modern Belarusian agricultural terminology have been suggested.

Keywords: agricultural terminology, vocabulary, borrowings, Belarusian language.

For citation. Bosak V. N. Borrowings and traditional Belarusian names in modern agricultural terminology. Actual problems of agricultural terminology : proceedings of the International scientific conference, Minsk, November 27, 2025. Minsk, 2025, pp. 131–136 (in Belarusian).

Сучасная беларуская мова, як і іншыя сучасныя літаратурныя мовы, утрымлівае адпаведную частку запазычанняў, якія ўзніклі ў выніку кантактаў і ўзаемаадносін народаў, прафесійных грамадстваў і дзяржаў [1, 2].

Літаратурная беларуская мова мае найбольш запазычанняў з грэцкай, лацінскай, нямецкай, французскай, англійскай, польскай і рускай моў [1]. Некаторую частку складаюць цюркізмы, арабізмы і балтызмы. Сустракаюцца нават асобныя найменні з даволі экзатычных моў (кітайскай, японскай ды інш.), якія перайшлі ў беларускую мову, хутчэй за ўсё, з іншых замежных моў.

З грэцкай і лацінскай моў запазычаны многія навуковыя тэрміны, у прыватнасці ў галіне медыцыны, матэматыкі, хіміі,

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

юрыспрудэнцыі, з нямецкай мовы – назвы, якія тычацца рамёстваў, будаўніцтва, гандлю ці вайсковай справы, з французскай – мастацтва і грамадскага жыцця, з англійскай – тэхнікі і эканомікі.

Частка запазычанняў з'явілася ў беларускай мове праз непасрэдня стасункі, частка, напрыклад некаторыя германізмы, праз польскую мову ці ідыш [1, 3, 4].

Сучасная беларуская сельскагаспадарчая тэрміналогія таксама ўтрымлівае значную частку запазычанняў: напрыклад, з грэцкай мовы – *амфібія*, *аналіз*, *дэльта*, з лацінскай мовы – *дыфузія*, *крэйда*, *гумус*, *гібрыд*, з нямецкай мовы – *вівіяніт*, *зонд*, *шлак*, з французскай мовы – *газон*, *калорыя*, *фасфат*, з англійскай мовы – *вітамін*, *грэйпфрут*, *мімікрыя*, з італьянскай мовы – *граніт*, *лаванда*, *памідор*, цюркізмы – *гарбуз*, *кавун*, *туман* і г. д.

Некаторыя найменні, напрыклад '*цукар*', маюць доўгую гісторыю: паходжанне гэтай назвы, хутчэй за ўсё, арабскае (sukkar) (першапачаткова: санскрыт – śárkarā), затым яго "запазычылі" шэраг еўрапейскіх моў (лацінская – succarum, італьянская – zucchero, нямецкая – Zucker, польская – cukier), і, ў рэшце-рэшт, беларуская мова.

Запазычаныя найменні звычайна адаптуюцца да фанетычных і граматычных нормаў літаратурнай беларускай мовы. Некаторыя запазычаныя словы і выразы могуць набываць, у тым ліку пад уплывам традыцыйнай беларускай лексікі, нават новыя значэнні ў беларуская мове.

Побач з запазычаннямі, для развіцця сучаснай беларускай сельскагаспадарчай тэміналогіі неабходна пашыраць ужыванне традыцыйных беларускіх найменняў. Адной з крыніц папаўнення традыцыйных беларускіх тапонімаў для сучаснай сельскагаспадарчай тэрміналогіі з'яўляюцца дыялектызмы, якія пашыраны для большай часткі беларускіх гаворак [5–8]. Іншым накірункам папаўнення сучаснай сельскагаспадарчай тэміналогіі

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

з’яўляецца замена часткі запазычанняў на больш звыклыя беларускія назвы [9, 10].

Так, замест наймення ‘*брыльянт*’ прапануецца ўжываць ‘*дыямант*’; ‘*водарасць*’ – ‘*багавінне*’; ‘*галубіцы*” – ‘*буякі*’; ‘*гравій*’ – ‘*жвір*’; ‘*даліна*’ – ‘*лог*’; ‘*дзюна*’ – ‘*выдма*’; ‘*востраў*’ – ‘*выспа*’; ‘*замазка*’ – ‘*кіт*’; ‘*намаразь*’ – ‘*шэрань*’; ‘*ізумруд*’ – ‘*смарагд*’; ‘*глей*’ (русск. ‘ил’) – ‘*буза*’ (адпаведна ‘*бузаваты*’ (русск. ‘иловатый’), ‘*бузавы*’ (русск. ‘иловый’)), захаваўшы ‘*глей*’ для русск. ‘глей’ (адпаведна ‘*глеяваты*’ (русск. ‘глееватый’), ‘*глеісты*’ (русск. ‘глеистый’), ‘*глеевы*’ (русс. ‘глеевый’); ‘*квасцы*’ – ‘*галын*’; ‘*удабрэнне*’ (рэчыва) – ‘*угнаенне*’ (працэс – ‘*угнойванне*’); ‘*апілкі*’ – ‘*пілавінне*’; ‘*пора*’ – ‘*сітавіна*’; ‘*порыстаць*’ (русск. ‘порозность’) – ‘*сітаванасць*’ (захаваўшы ‘*порыстаць*’ для русск. ‘пористость’); ‘*стамленне*’ (глебы) – ‘*высіленне*’ (глебы); ‘*чай*’ (напой) – ‘*гарбата*’ (захаваўшы ‘*чай*’ для назвы расліны); ‘*шагамер*’ – ‘*крокамер*’; ‘*шчэбень*’ – ‘*друз*’ (захаваўшы назву ‘*шчэбень*’ для русск. ‘щебёнка’); ‘*шчолак*’ – ‘*луг*’ і г. д.

Такім чынам, сучасная беларуская сельскагаспадарчая тэрміналогія ўтрымлівае шэраг запазычанняў з грэцкай, лацінскай, нямецкай, французскай, англійскай, польскай, рускай ды іншых моў. Для далейшага развіцця беларускай сельскагаспадарчай тэрміналогіі, побач з выкарыстаннем запазычанняў, патрэбна пашыраць ужыванне традыцыйных беларускіх найменняў.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Булыка, А. М. З моў блізкіх і далёкіх / А. М. Булыка. – Мн. : Нар. асвета, 1986. – 72 с.

2. Донскова, Л. А. Сельскохозяйственная терминология: некоторые способы образования терминов и их многозначность / Л. А. Донскова, Т. Д. Федорова // Эпомен. – 2020. – № 38. – С. 72–77.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

3. Босак, А. А. Гісторыя развіцця нямецкай дыялекталогіі / А. А. Босак // Веснік Палескага дзяржаўнага універсітэта. Серыя грамадскіх і гуманітарных навук. – 2009. – № 2. – С. 50–53.

4. Лапицкая, И. А. Модификация просодической структуры слова в ассимиляционных процессах (на материале немецких заимствований в белорусском языке) / И. А. Лапицкая // Вестник Полоцкого государственного университета. Серия А, Гуманитарные науки. – 2017. – № 10. – С. 111–117.

5. Босак, А. А. Гаворкі Верхняга Над'ясельдзя / А. А. Босак, В. Н. Босак. – Мн. : [б. в.], 2007. – 132 с.

6. Босак, В. М. Лінгвагеаграфічнае даследаванне лексічных асаблівасцей гаворак Верхнягя Над'ясельдзя / В. М. Босак, А. А. Босак // Труды БГТУ. Серия 4, Принт- и медиатехнологии. – 2017. – № 1 (195). – С. 91–95.

7. Босак, В. М. Тапонім «крывяная каўбаса» ў гаворках Верхняга Над'ясельдзя / В. М. Босак, А. А. Босак // Общественные и гуманитарные науки. Военная подготовка : материалы 89-й науч.-техн. конф. профессор.-преподават. состава, науч. сотрудников и аспирантов (с междунар. участием), Минск, 3–18 февр. 2025 г. / Белорус. гос. технол. ун-т. – Мн., 2025. – С. 209–211.

8. Крывіцкі, А. А. Дыялекталогія беларускай мовы : дапаможнік / А. А. Крывіцкі. – Мн. : Выш. шк., 2003. – 296 с.

9. Босак, В. Н. Русско-немецко-белорусский словарь по почвоведению и агрохимии / В. Н. Босак, А. А. Босак. – Мн. : [б. и.], 1999. – 430 с.

10. Руска-беларускі слоўнік сельскагаспадарчай тэрміналогіі / Ін-т мовазнаўства імя Я. Коласа Акад. навук Беларусі ; пад рэд. М. В. Бірылы, Г. У. Арашонкавай. – Мн. : Ураджй, 1994. – 560 с.

References:

1. Bulyka A. M. *From languages near and far*. Minsk, Narodnaya asveta Publ., 1986. 72 p. (in Belarusian).

2. Donskova L. A., Fedorova T. D. Agricultural terminology: some ways of formation of terms and their multiplicity. *Epomen*, 2020, no. 38, pp. 72–77 (in Russian).

3. Bosak A. A. The history of the development of German dialectology. *Vesnik Paleskaga dzyarzhaunaga universiteta. Seryya gramadskikh i gumanitarnykh navuk = Bulletin of Palesky State University. Series in Social Sciences and Humanities*, 2009, no. 2, pp. 50–53 (in Belarusian).

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

4. Lapizkaja L. Modifications of the procodic word structure in assimilation processes (on the material of German borrowings in the Belarusian language). *Vestnik Polotskogo gosudarstvennogo universiteta. Seriya A, Gumanitarnye nauki = Vestnik of Polotsk State University. Part A. Humanities*, 2017, no. 10, pp. 111–117 (in Russian).

5. Bosak A. A., Bosak V. N. *Dialects of the Verkhnyaye Nadyaseldze*. Minsk, 2007. 132 p. (in Belarusian).

6. Bosak V. M., Bosak A. A. Lingvogeographic analysis of lexical features in subdialects of Verkhnyaye Nadyaseldya. *Trudy BGTU. Seriya 4, Print- i mediatekhnologii = Proceedings of BSTU. Issue 4, Print- and MediaTechnologies*, 2017, no. 1 (195), pp. 91–95 (in Belarusian).

7. Bosak, V. M., Bosak A. A. Toponym "black pudding" in the speech of Verkhnyaye Nadyaseldze. *Obshchestvennye i gumanitarnye nauki. Voennaya podgotovka: materialy 89-i nauchno-tekhnicheskoi konferentsii professorsko-prepodavatel'skogo sostava, nauchnykh sotrudnikov i aspirantov (s mezhdunarodnym uchastiem), Minsk, 3–18 fevralya 2025 g.* [Social and human sciences. Military training: proceedings of the 89th scientific and technical conference of professors, teaching staff, researchers and postgraduate students (with international participation), Minsk, February 3–18, 2025]. Minsk, 2025, pp. 209–211 (in Belarusian).

8. Kryvitski A. A. *Dialectology of the Belarusian language*. Minsk, Vysheishaya shkola Publ., 2003. 296 p. (in Belarusian).

9. Bosak V. N., Bosak A. A. *Russian-German-Belarusian dictionary of soil science and agrochemistry*. Minsk, 1999. 430 p. (in Russian).

10. Biryla M. V., Arashonkava G. U. (eds.). *Russian-Belarusian dictionary of agricultural terminology*. Minsk, Uradzhai Publ., 1994. 560 p. (in Belarusian).

Дата паступлення артыкула 06.10.2025
Received 06.10.2025

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

УДК 81’255=111=161.3
https://doi.org/10.5281/zenodo.17598083

Л. У. Глушыцкі

Інстытут мовазнаўства імя Якуба Коласа Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі, Мінск, Беларусь

АСАБЛІВАСЦІ ПЕРАКЛАДУ ТЭРМІНАЎ ШМАТМОЎНАГА ТЭЗАЎРУСА ХАРЧОВАЙ І СЕЛЬСКАГАСПАДАРЧАЙ АРГАНІЗАЦЫІ АБ’ЯДНАНЫХ НАЦЫЙ AGROVOC НА БЛІЗКАРОДНАСНЫЯ МОВЫ

Анатацыя. У матэрыяле разглядаюцца праблемы перакладу сельскагаспадарчай тэрміналогіі Шматмоўнага тэзаўруса Харчовай і сельскагаспадарчай арганізацыі Аб’яднаных Нацый AGROVOC на беларускую і рускую мовы. Аналізуюцца выпадкі, у якіх арыентацыя на рускія эквіваленты можа прывесці да няправільнага перакладу і скажэння значэння арыгінальных тэрмінаадзінак. На канкрэтных прыкладах дэманструюцца падыходы, выкарыстаныя аўтарам у час працы над беларускай часткай тэзаўруса.

Ключавыя словы: калькаванне; пераклад; перакладныя слоўнікі; тэрмінаадзінка; тэрміналогія; шматмоўны тэзаўрус.

Для цытавання. Глушыцкі, Л. У. Асаблівасці перакладу тэрмінаў шматмоўнага тэзаўруса Харчовай і сельскагаспадарчай арганізацыі Аб’яднаных Нацый AGROVOC на блізкароднасныя мовы / Л. У. Глушыцкі // Актуальные проблемы сельскохозяйственной терминологии : доклады Международной научной конференции, Минск, 27 ноября 2025 г. / Национальная академия наук Беларуси, Белорусская сельскохозяйственная библиотека им. И.С. Лупиновича, Центр исследований белорусской культуры, языка и литературы, Институт языкознания им. Якуба Коласа ; редкол.: Ю. О. Каракулько (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2025. – С. 137–146.

Л. В. Глушицкий

Институт языкознания имени Якуба Коласа Центра исследований белорусской культуры, языка и литературы НАН Беларуси, Минск, Беларусь

ОСОБЕННОСТИ ПЕРЕВОДА ТЕРМИНОВ МНОГОЯЗЫЧНОГО ТЕЗАУРУСА ПРОДОВОЛЬСТВЕННОЙ И СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ОБЪЕДИНЕННЫХ НАЦИЙ AGROVOC НА БЛИЗКОРОДСТВЕННЫЕ ЯЗЫКИ

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Аннотация. В материале рассматриваются проблемы перевода сельскохозяйственной терминологии Многоязычного тезауруса Продовольственной и сельскохозяйственной организации Объединенных Наций AGROVOC на белорусский и русский языки. Анализируются случаи, в которых ориентация на русские эквиваленты может привести к неправильному переводу и искажению значения оригинальных терминоединиц. На конкретных примерах демонстрируются подходы, использованные автором во время работы над белорусской частью тезауруса.

Ключевые слова: калькирование; перевод; переводные словари; терминоединица; терминология; многоязычный тезаурус.

Leu U. Hlushytski

Yakub Kolas Institute of Linguistics of the Centre for Belarusian Culture, Language and Literature Researches of the National Academy of Sciences of Belarus, Minsk, Belarus

FEATURES OF TRANSLATING TERMS OF THE AGROVOC MULTILINGUAL THESAURUS OF THE FOOD AND AGRICULTURE ORGANIZATION OF THE UNITED NATIONS INTO CLOSELY RELATED LANGUAGES

Abstract. The paper discusses issues related to the translation of agricultural terminology in the AGROVOC Multilingual Thesaurus of the Food and Agriculture Organization of the United Nations into Belarusian and Russian. The analysis highlights cases where a focus on Russian equivalents may lead to incorrect translations and distortion of the original terminological units. Using specific examples, the approaches employed by the author during the development of the Belarusian part of the thesaurus are demonstrated.

Keywords: calquing; translation; translation dictionaries; terminological unit; terminology; multilingual thesaurus.

For citation. Hlushytski L. U. Features of Translating Terms of the AGROVOC Multilingual Thesaurus of the Food and Agriculture Organization of the United Nations into Closely Related Languages. Actual problems of agricultural terminology : proceedings of the International scientific conference, Minsk, November 27, 2025. Minsk, 2025, pp. 137–146 (in Belarusian).

Дзяржаўныя мовы Беларусі – блізкароднасныя, і гэты фактар можа як спрашчаць, так і ўскладняць працу перакладчыка з замежнай мовы. У гэтым дакладзе мы хочам звярнуць увагу на тыя адрозненні паміж беларускімі і рускімі эквівалентамі, улік

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

якіх адыгрывае значную ролю ў дасягненні высокай якасці перакладу. Прыклады, якія прыводзяцца ў дакладзе, узяты аўтарам з уласных перакладаў, выкананых у межах працы над беларускай часткай Шматмоўнага тэзаўруса Харчовай і сельскагаспадарчай арганізацыі Аб'яднаных Нацый AGROVOC [1].

Перакладаючы з англійскай мовы, у пэўных выпадках можна сутыкнуцца з тым, што беларускі і рускі эквіваленты блізкія паміж сабой або нават вонкава ідэнтычныя. Гэта можна праілюстраваць такімі прыкладамі, як *pain – боль – боль*[1]; *shock – шок – шок*; *flight – палёт – полёт*; *collapse – калапс – коллапс*; *hydrochloric acid – саляная кіслата – соляная кислота* і інш.

Аднак гэта не павінна ўводзіць перакладчыка і даследчыка ў зман адносна прастаты перакладу з англійскай мовы пры дапамозе рускай. Сапраўды, бачачы такія выпадкі, можна ўспрыняць рускамоўны варыянт (пры яго наяўнасці) як добрую падказку пры перакладзе і ў выніку падаць блізкі да рускага па гучанні і форме адпаведнік.

Тым не менш відавочна, што такі падыход у вялікай колькасці выпадкаў прыводзіць да машынальнага перакладу, недапушчальнага спрашчэння задач перакладчыка і няправільных, штучных калек у беларускай частцы. Ніжэй будуць прыведзены разнастайныя выпадкі, у якіх механічнае прытрымліванне рускіх варыянтаў пры перакладзе магло б нашкодзіць якаснаму выкананню ўскладзенай на перакладчыка працы.

Сярод розных тыпаў адрозненняў перакладаў можна назваць выпадкі, калі ў рускай частцы пададзена запазычанне, але ў беларускай частцы сэнс арыгінальнага тэрміна мэтазгодна перадаць з дапамогай слоў з беларускімі каранямі. Гэта

[1]Тут і далей прыклады эквівалентных адзінак даюцца ў паслядоўнасці англ. – бел. – рус. – Л. Г.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

наступныя тэрміны: *acceleration – паскарэнне – акселерация* (у гэтым выпадку як аргумент можна прывесці і нямецкі тэрмін *Beschleunigung*: як бачым, нямецкія перакладчыкі таксама падалі слова з уласных каранёў, а не сталі запазычваць *acceleration*); *ratoons – парастак – ратуны*; *siblings – дзеці адных бацькоў – сиблинги.*

Апошні выпадак, на нашу думку, вельмі выразна паказвае, што не заўсёды можна дзеля дакладнасці ісці на запазычванне. Слова *siblings (сіблінгі)* – выразна небеларускае (зрэшты, і выразна нярускае). Аўтары «Англійска-беларускага слоўніка» (2013) адназначна перакладаюць *siblings* як *дзеці адных бацькоў* [2, с. 560]. І тут трэба з імі пагадзіцца, паколькі запазычанне было б нязвыклым па гучанні і ўвогуле малазразумелым для шырокіх слаёў насельніцтва нашай краіны.

Блізкі да гэтага тыпу выпадак – пераклад тэрміна *elderly nutrition*. У нашай версіі гэтыя адпаведнікі выглядаюць наступным чынам: *elderly nutrition – харчаванне пажылых людзей – геродиетическое питание.* Сітуацыя цікавая тым, што рускі варыянт не запазычаны з англійскай мовы, але пры гэтым усё роўна далёкі ад рускіх народных слоў. Рускі тэрмін паходзіць ад старажытнагрэчаскага *γέρων* (‘стары (прым.)’, ‘стары (наз.)’, ‘старшы’[1] [3, т. 1, с. 320]). Наўрад ці гэты тэрмін больш блізкі для сучаснага карыстальніка і навукоўца (як беларускага, так і рускага), чым словы з коранем *-стар-*.

Тым не менш у нашых перакладах сустракаюцца і адваротныя выпадкі. Гэта значыць, такія, калі ў беларускай версіі ўжыты запазычаны корань, хоць у рускай бачым выбар на карысць свайго слова. У якасці прыкладу можна прывесці такія радкі адпаведнікаў: *abrasion resistance – устойлівасць да абразіі – устойчивость к истиранию*; *genotyping – генатыпаванне – генетическая паспортизация*.

[1]Таксама гэта слова мела значэнне ‘старэйшына’.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

У першым выпадку наш выбар абумоўлены тым, што слова *абразія* ўжо даўно фіксуецца слоўнікамі беларускай мовы, у тым ліку англійска-беларускімі. У «Слоўніку іншамоўных слоў» (1999) А. М. Булыкі мы знаходзім лексему *абразія* ажно ў двух значэннях, што сведчыць пра ўжывальнасць гэтага слова [4, т. 1, с. 13]. Такім чынам, яго выкарыстанне ў якасці элемента тэрмінаадзінкі апраўданае і можа спрыяць большай дакладнасці тэрміналагічнай сістэмы (паколькі тэарэтычна можна ўявіць тэрміны *абразія* і *сціранне* з розных галін навукі).

У другім выпадку мы кіраваліся тым, што тэрмін *генатыпаванне* ўжо выкарыстоўваецца ў беларускіх тэкстах. Напрыклад, у навуковым стылі [5, с. 20]. Зафіксаваны ён і ў «Юрыдычным слоўніку» Нацыянальнага цэнтра заканадаўства і прававой інфармацыі Рэспублікі Беларусь [6]. Тут немалаважна і тое, што на названым рэсурсе пададзены англійскі адпаведнік тэрміна, які супадае з арыгінальным тэрмінам у тэзаўрусе: *genotyping*. Сярод дадатковых фактараў, якія гавораць на карысць гэтага варыянта, можна назваць аднаслоўнасць, а таксама тое, што гэта назоўнік на *-нне*, што дадаткова падкрэслівае працэсуальнае значэнне (пра гэта будзе гаварыцца таксама ніжэй). Дарэчы, у айчынным даведніку рускім адпаведнікам выступае *генотипирование*, а не *генетическая паспортизация*, як у перакладзе тэзаўруса.

У час перакладу сустракаюцца выпадкі, калі розныя тэрміны англійскай мовы перакладаюцца на рускую аднолькава. Напрыклад, у англійскамоўнай частцы ёсць тэрміны *footrot (plants)* і *root rots*. Яны абодва перакладзены на рускую як *гниль корней*. Але наўрад ці можна прызнаць такі пераклад адэкватным, паколькі гэтыя тэрміны абазначаюць блізкія паняцці, што можа прыводзіць да блытаніны.

Каб пазбегнуць такіх праблем, намі гэтыя паняцці разведзены на тэрміналагічным узроўні. У выніку атрымаліся такія радкі адпаведнікаў:

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

footrot (plants) – пнёвая гніль – гниль корней;

root rots – каранёвая гніль – гниль корней.

Важны фактар пры перакладзе тэрмінаў – наяўнасць азначэння арыгінальнай тэрмінаадзінкі. Для перакладчыкаў-практыкаў само сабой зразумелым з'яўляецца тое, што часта скажэнні пры перакладзе ўзнікаюць у выпадках, калі даводзіцца працаваць, не ведаючы, якое значэнне мелі на ўвазе аўтары арыгінальнага тэрміна.

З гэтым фактарам звязаны і адрозненні ў беларускай і рускай частках шматмоўнага тэзаўруса. Як прыклад можна прывесці тэрмін *ratooning*. Арыгінальны тэрмін на англійскай мове мае форму герундыя, які можа перакладацца разнастайнымі адзінкамі беларускай мовы. Гэта могуць быць як дзеепрыметнікі, так і прыметнікі, назоўнікі. У выпадку з *ratooning*, калі зыходзіць з яго дзеепрыметнікавага значэння, можна было б прапанаваць тэрмін *адрастальны*. Калі б гаворка ішла пра від культур, то можна было б запазычыць корань і стварыць прыметнік *ратунны*. Аднак у нашым выпадку было пададзена азначэнне: *Ratooning is the agricultural practice of harvesting a monocot crop by cutting most of the above-ground portion but leaving the roots and the growing shoot apices intact so as to allow the plants to recover and produce a fresh crop in the next season.*

Як відаць з азначэння, гаворка ідзе пра *сельскагаспадарчы метад* збору ўраджаю. Такім чынам, у гэтым выпадку найбольш адэкватным перакладам будзе назоўнік, а менавіта *абрэзванне* або *падрэзванне*.

Гэты прыклад звязаны таксама з тэмай аддзеяслоўных назоўнікаў у беларускай і рускай мовах, закранутай вышэй. Тут можна прывесці іншыя выпадкі, калі пры перакладзе англійскага герундыя беларускі і рускі варыянты могуць адрознівацца. Возьмем тэрміны *shivering* і *bundling*. Першы перакладзены на рускую мову як *дрожь*, а другі як *связка в пучки*. Калі ў першым выпадку пераклад на беларускую мову ў большай ступені

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

залежыць ад наяўнасці тлумачэння (бо ў адных кантэкстах будзе правільней ужыць *дрыжанне*, а ў іншых *дрыжыкі*), то ў другім выпадку элемент *звязванне* ў складзе тэрмінаадзінкі *звязванне ў пучкі* найлепш перадае значэнне працэсу.

Як асобная праблема-пастка для перакладчыка могуць выступаць выпадкі, у якіх рускі эквівалент звужае значэнне арыгінальнага тэрміна. Напрыклад, разгледзім такі радок адпаведнікаў: *breast height diameter – дыяметр на вышыні грудзей – диаметр на высоте 1,3 м.*

Як бачым, у арыгінальным тэрміне ніякім чынам не пазначана канкрэтная адзінка вымярэння (*м, см*). Тое самае і ў нямецкім (*Brusthöhendurchmesser*) і французскім (*diamètre à hauteur de poitrine*) перакладах. Але ў рускім перакладзе знаходзім 1,3 м. Да таго ж у тэзаўрусе не прыводзіцца дакладнае азначэнне тэрміна. І хоць у гэтым выпадку вялікага скажэння б не адбылося, усе вышэйназваныя фактары, на нашу думку, гавораць за тое, што беларускі варыянт перакладу *дыяметр на вышыні грудзей* – найбольш прымальны.

Безумоўна, падабенства слоў блізкароднасных беларускай і рускай моў можа падштурхоўваць да памылковага перакладу. Гэты вядомы для перакладчыкаў факт можна праілюстраваць некаторымі прыкладамі з шматмоўнага тэзаўруса.

Так, рускамоўны тэрмін *уборка* сам па сабе не можна паспрыяць правільнаму перакладу на беларускую. Паколькі ў беларускай мове рускаму *уборка* адпавядаюць розныя словы. У сельскагаспадарчым значэнні гэта лексема *ўборка* (*убіранне*) або *збор* (*збіранне*). Аднак у іншых выпадках у якасці адэкватнага перакладу могуць выступаць словы *прыманне*; *забіранне*; *здыманне*; *скручванне*; *падыманне*; *прыбіранне, прыборка*; *складанне, складванне*; *хаванне*.

Зыходзячы з гэтага, можна сцвярджаць, што выкарыстанне рускага перакладу для больш хуткага і правільнага разумення тэрмінаў можа нашкодзіць якасці перакладу. Паколькі сёння ўжо

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

існуюць англійска-беларускія слоўнікі, першы варыянт трэба шукаць менавіта ў іх. Так, дзеяслоў *to harvest* (ад якога ўтворана форма герундыя *harvesting*) перакладаецца ў «Англійска-беларускім слоўніку» як *збіра́ць ураджа́й*; *жаць* [2, с. 274]. Таму пры перакладзе непасрэдна з англійскай не павінна ўзнікнуць няправільнага варыянта *прыборка* або падобнага.

Некаторыя рускія тэрміны маюць дадатковыя элементы, паколькі аднаслоўны адпаведнік можа ўспрымацца неадназначна. Напрыклад, у радку *manuals – інструкцыя, даведнік – справочные руководства* слова *справочные* ў рускім перакладзе пададзена толькі таму, што *руководство* можа абазначаць як надрукаваную інструкцыю, так і людзей, якія кіруюць чым-н., або сам працэс кіравання.

У пэўных выпадках у рускай мове ўжо ёсць свая ўстояная сістэма абазначэнняў, якую, аднак, наўрад ці варта пераносіць у беларускую мову. Разгледзім наступны радок: *leaf eating insects – лістаедныя насякомыя – листогрызущие насекомые*. Як бачым, у англійскай мове першыя два тэрмінаэлементы паходзяць ад слоў *leaf* ‘ліст’ і *eat* ‘есці’. Калі звярнуцца да нямецкага перакладу, то там адпаведнікам выступае *blattfressendes Insekt* (першае слова – дзеепрыметнік, утвораны ад *Blatt* ‘ліст’ і *fressen* ‘есці, жэрці’).

Такім чынам, лішнімі ўяўляюцца спробы зрабіць дакладную кальку дзеепрыметніка *листогрызущие* ў беларускай мове, паколькі для зместу паняцця важна тое, што насякомыя *ядуць лісце*, прытым розныя віды могуць есці яго па-рознаму.

Асобныя тэрміны набываюць розны выгляд у беларускай і рускай частках праз тую розніцу, якая існуе паміж лексіка-граматычнымі сістэмамі беларускай і рускай моў. Гэта відаць на прыкладзе перакладу тэрміна *weaners*: у рускай мове яму адпавядае *поросенок-отъемыш*, а ў беларускай – *парася, якое адлучылі ад маткі*.

Падсумоўваючы, адзначым, што руская частка Шматмоўнага тэзаўруса Харчовай і сельскагаспадарчай арганізацыі

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Аб’яднаных Нацый AGROVOC у асобных выпадках можа дапамагчы знайсці правільны варыянт перакладу. Аднак вялікая колькасць нюансаў, якія адрозніваюць сістэмы беларускай і рускай моў увогуле і іх тэрміналагічныя падсістэмы ў прыватнасці, не дазваляе карыстацца такім падыходам як асноўным і прымушае арыентавацца ў першую чаргу на англійскамоўны арыгінал.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. AGROVOC Multilingual Thesaurus // Food and Agriculture Organization of the United Nations. – URL: https://agrovoc.fao.org/browse/agrovoc/en/?clang=be (date of access: 23.08.2025).

2. Англійска-беларускі слоўнік = English-Belarusian dictionary : [каля 60 000 слоў і словазлучэнняў] / [Т. М. Суша, А. У. Таболич, А. К. Шчука і інш.] ; пад кіраўн. Т. М. Сушы. – Мн. : Выш. шк., 2013. – 765 с.

3. Древнегреческо-русский словарь : в 2 т. : [ок. 70000 слов] / сост. И. Х. Дворецкий ; под ред. С. И. Соболевского. – М. : ГИС, 1958. – 2 т.

4. Булыка, А. М. Слоўнік іншамоўных слоў : [каля 25000 слоў і тэрмінаў] : у 2 т. / А. М. Булыка. – Мн. : Бел. Энцыкл., 1999. – 2 т.

5. Сосинович, С. В. Молекулярно-генетическая характеристика рекомбинантных форм вируса иммунодефицита человека 1 типа, выявленных на территории Республики Беларусь : автореф. дис. … канд. биол. наук : 03.02.02 / Сосинович Святослав Викторович ; Респ. науч.-практ. центр эпидемиологии и микробиологии. – Мн., 2016. – 22 с.

6. Генатыпаванне // Юрыдычны слоўнік. – URL: https://multilang.pravo.by/be/term/index/27082?langname=be&page=1&type=3&etalon=0 (дата звароту: 25.08.2025).

References:

1. AGROVOC Multilingual Thesaurus. *Food and Agriculture Organization of the United Nations*. Available at: https://agrovoc.fao.org/browse/agrovoc/en/ (accessed 23.08.2025).

2. Susha T. M. (ed.). *English-Belarusian dictionary*. Minsk, Vysheishaya shkola Publ., 2013. 765 p. (in Belarusian).

3. Dvoretskii I. Kh. (comp.). *Ancient Greek-Russian dictionary: in 2 volumes*. Moscow, GIS Publ., 1958. 2 vol. (in Russian).

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

4. Bulyka A. M. *Dictionary of Foreign Words: in 2 volumes*. Minsk, Belaruskaya Entsyklapedyya Publ., 1999. 2 vol. (in Belarusian).

5. Sosinovich S. V. *Molecular genetic characteristics of recombinant forms of human immunodeficiency virus type 1, identified in the territory of the Republic of Belarus*. Abstract of Ph. D. diss. Minsk, 2016. 22 p. (in Russian).

6. Genotyping. *Legal dictionary*. Available at: https://multilang.pravo.by/en/term/index/27082?size=25&type=3&langname=en (accessed 25.08.2025).

Дата паступлення артыкула 22.10.2025
Received 22.10.2025

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

УДК 81’373.46
https://doi.org/10.5281/zenodo.17598095

А. М. Лапцёнак

Інстытут мовазнаўства імя Якуба Коласа Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі, Мінск, Беларусь

БЕЛАРУСКАМОЎНАЯ ВЕРСІЯ ТЭЗАЎРУСА AGROVOC: ПАДЫХОДЫ ДА АДБОРУ ЛЕКСІЧНЫХ АДЗІНАК

Анатацыя. У артыкуле разгледжаны асаблівасці падрыхтоўкі беларускамоўнай версіі тэзаўруса AGROVOC. Апісаны падыходы, выкарыстаныя пры адборы адпаведнікаў для корпуса тэрмінаў, адзначана спецыфіка прадстаўлення інтэрнацыянальных і нацыянальных па форме тэрміналагічных адзінак, закрануты пытанні аманіміі тэрмінаў.

Ключавыя словы: AGROVOC, тэзаўрус, тэрмін, тэрміналагічная сістэма, крытэрыі адбору.

Для цытавання. Лапцёнак, А. М. Беларускамоўная версія тэзаўруса AGROVOC: падыходы да адбору лексічных адзінак / А. М. Лапцёнак // Актуальные проблемы сельскохозяйственной терминологии : доклады Международной научной конференции, Минск, 27 ноября 2025 г. / Национальная академия наук Беларуси, Белорусская сельскохозяйственная библиотека им. И. С. Лупиновича, Центр исследований белорусской культуры, языка и литературы, Институт языкознания им. Якуба Коласа ; редкол.: Ю. О. Каракулько (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2025. – С. 147–157.

Е. Н. Лаптёнок

Институт языкознания имени Якуба Коласа Центра исследований белорусской культуры, языка и литературы НАН Беларуси, Минск, Беларусь

БЕЛОРУССКОЯЗЫЧНАЯ ВЕРСИЯ ТЕЗАУРУСА АГРОВОК: ПОДХОДЫ К ОТБОРУ ЛЕКСИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ

Аннотация. В статье рассмотрены особенности подготовки белорусскоязычной версии тезауруса AGROVOC. Описаны подходы, использованные при подборе соответствий для корпуса терминов, отмечена специфика представления интернациональных и национальных по форме терминологических единиц, затронуты вопросы омонимии терминов.

Ключевые слова: AGROVOC, тезаурус, термин, терминолоическая система, критерии отбора.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Alena M. Laptsionak

Yakub Kolas Institute of Linguistics of the Centre for Belarusian Culture, Language and Literature Researches of the National Academy of Sciences of Belarus, Minsk, Belarus

BELARUSIAN VERSION OF THE AGROVOC THESAURUS: APPROACHES TO SELECTION OF LEXICAL UNITS

Abstract. The article discusses the features of the preparation of the Belarusian-language version of the AGROVOC thesaurus. The approaches used in the selection of correspondences for the corpus of terms are described, the specifics of the presentation of international and national terminological units are noted, and issues of homonymy of terms are touched upon.

Keywords: AGROVOC, thesaurus, term, terminological system, selection criteria.

For citation. Laptsionak A. M. Belarusian version of the AGROVOC thesaurus: approaches to selection of lexical units. Actual problems of agricultural terminology : proceedings of the International scientific conference, Minsk, November 27, 2025. Minsk, 2025, pp. 147–157 (in Belarusian).

Гісторыя праекта AGROVOC пачынаецца з 1980-х гг., калі была распрацавана тэрміналагічная база па сельскай гаспадарцы, першапачаткова апублікаваная ў выглядзе друкаваных каталогаў [1]. Сёння гэты шматмоўны корпус тэрміналагічных адзінак размешчаны ў свабодным доступе ў інтэрнэце і змяшчае больш за 41 тысячу базавых тэрмінаў, а агульны аб’ём з улікам сінанімii складае 1 219 000 адзінак на 42 мовах [2]. Прадстаўлена там і беларуская мова. Зыходным пунктам падрыхтоўкі беларускамоўнай версіі можна лічыць 2020 г., калі да праекта далучылася Беларуская сельскагаспадарчая бібліятэка імя І.С. Лупіновіча ў якасці каардынатара, а ў 2022 г. да падрыхтоўкі корпуса прыступілі айчынныя філолагі, якія займаліся падборам беларускамоўных эквівалентных тэрміналагічных адзінак. Сёння на сайце FAO размешчана каля 20 тысяч беларускамоўных адпаведнікаў тэрмінаў.

Паспяховая распрацоўка нацыянальнай версіі тэзаўруса, акрамя лінгвістычнай дасведчанасці, патрабуе ведання

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

структуры і прынцыпаў арганізацыі корпуса тэрмінаў. Асноўным элементам гэтай базы звестак з'яўляюцца пераважныя, базавыя тэрміны, або канцэпты, дэскрыптары, паміж якімі ўстаноўлены розныя лагічныя сувязі. Пры дэскрыптарах фіксуюцца альтэрнатыўныя тэрміны (аскрыптары, сінонімы канцэптаў). Падбор беларускіх тэрміналагічных адзінак праводзіўся ў адпаведнасці з крытэрыямі нарматыўнасці, сінхроннасці, ужывальнасці (частотнасці), уліку спалучальнасці і тэрмінаўтваральнай здольнасці. На аснове праведзенага аналізу выбраных беларускіх тэрмінаў-адпаведнікаў для корпуса AGROVOC стала магчымым вызначыць некаторыя дадатковыя падыходы да адбору адзінак на лексіка-семантычным узроўні.

Натуральна, што пры выбары тэрміналагічнай адзінкі неабходна звяртацца да сучасных спецыяльных галіновых слоўнікаў і энцыклапедычных выданняў, у якіх змешчаны адзінкі, што адлюстроўваюць традыцыю ўжывання тэрміна і адпавядаюць моўным нормам. У якасці крыніц тэрмінаў могуць прымяняцца і нетэрміналагічныя выданні – падручнікі і дапаможнікі вышэйшай школы, навуковыя артыкулы. У тэзаўрусе базавай з'яўляецца сельскагаспадарчая тэрміналогія, але прадстаўлены таксама тэрміны іншых навук – фізікі, хіміі, эканомікі, правазнаўства, сацыялогіі і інш. Сёння тэрмінасістэмы гэтых галін ведаў дастаткова добра ўпарадкаваны, тэрмінаадзінкі прадстаўлены ў разнастайных слоўніках, даведніках і энцыклапедыях, якія і выкарыстоўваліся пры падборы эквівалентаў: *bunding – абвалаванне, berry crops – ягадныя культуры, floriculture – кветкаводства, rooting – укараненне, plant structure – будова расліны, acquired immunity – набыты імунітэт, skull – чэрап, wind resistance – ветраўстойлівасць, consistency – кансістэнцыя, radio waves – радыёхвалі, property – маёмасць, debt – доўг* і г.д. Больш складана падабраць адпаведнікі для тэрмінаў, што абазначаюць рэаліі, не характэрныя для Беларусі, або новых тэрміналагічных паняццяў. Адзінкі, што

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

абазначаюць такія паняцці, могуць функцыянаваць у беларускамоўным дыскурсе ў розных фанетыка-арфаграфічных варыянтах, мець значную колькасць сінонімаў або наогул не мець эквівалентных адпаведнікаў на сучасным этапе. У такіх выпадках неабходна падабраць семантычна тоесны арыгінальнаму паняццю адпаведнік з улікам базавых патрабаванняў да тэрміналагічных адзінак. Так, для англ. *fish poisoning* быў выбраны эквівалент *лоўля з прымяненнем атрутных рэчываў,* а для *pump fishing – лоўля рыбы помпай.* Параўн. таксама: *echinoderm culture – культываванне ігласкурых, развядзенне ігласкурых, companion planting – спадарожная пасадка; sablefish – вугальная рыба; spray drift – знос пры апырскванні* і інш.

У складзе некаторых арыгінальных тэрміналагічных адзінак ужываюцца тоесныя кампаненты, падаецца мэтазгодным у працэсе падбору эквівалентных тэрмінаадзінак адзін і той жа кампанент у складзе розных спалучэнняў перадаваць аднастайна. Так, назоўнік *tolerance* ў межах розных тэрмінаў быў перакладзены як *устойлівасць*: *drought tolerance – засухаўстойлівасць, cold tolerance – холадаўстойлівасць, drug tolerance – устойлівасць да лекаў, disease tolerance – устойлівасць да захворванняў*. Аднак гэты падыход нельга назваць абсалютным, у складзе асобных тэрмінаў такія кампаненты могуць перадавацца іншымі лексічнымі адзінкамі. Напрыклад, субстантыў *culture* ў складзе розных спалучэнняў перадаецца аддзеяслоўным назоўнікам *культываванне*: *культываванне амараў, культываванне крабаў, культываванне крэветак, кантэйнеры для культывавання* і інш. Але побач з імі прадстаўлены адрозны па форме традыцыйны адпаведнік: *pearl culture – вырошчванне жэмчугу*.

Пры выбары эквівалентаў з тэрміналагічных адзінак, якія ў нацыянальнай мове здаўна маюць некалькі сінонімаў, перавага павінна аддавацца больш пашыранай адзінцы. Паводле даных нацыянальнага корпуса беларускай мовы, тэрмін *Bordeaux*

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

mixture прадстаўлены ў беларускамоўным дыскурсе спалучэннямі прыметніка *бардоскі* з граматычна галоўнымі субстантывамі *вадкасць, сумесь, жыжка і цеча* [3]. Калі спалучэнні *бардоская жыжка* і *бардоская цеча* можна лічыць устарэлымі (яны адзначаюцца выключна ў перыёдыцы 20–30 гг. XX ст.), то выразы *бардоская вадкасць* і *бардоская сумесь* шырока ўжываюцца ў сучасных выданнях, у тым ліку энцыклапедычных даведніках, школьных падручніках, на старонках СМІ. Колькасная перавага спалучэння *бардоская вадкасць* дала падставы выбраць яго ў якасці эквівалентнай адзінкі да англійскага тэрміна.

Крытэрыем выбару тэрмінаадзінкі з'яўляецца таксама яе фіксацыя ў больш аўтарытэтных крыніцах (напрыклад, энцыклапедыі або галіновым слоўніку ў параўнанні з агульнамоўным слоўнікам ці падручнікам). Да прыкладу, канцэпт *chervil* атрымаў адпаведнікі *маркоўнік* і ў якасці сіноніма – *кервель* згодна з матэрыяламі спецыялізаваных даведнікаў. Для назвы *tarragon* дэскрыптарам быў абраны тэрмін *эстрагон,* а *тархун* пазначаны як альтэрнатыўны. Менавіта такі падыход адзначаецца ў «Беларускай энцыклапедыі» [4, т. 18, кн. 1 с. 171]. У шматтомным даведніку «Энцыклапедыя прыроды Беларусі» *эстрагон* таксама вынесены ў рэестр [5, с. 439]. Для лацінскага наймення *Morus* былі прапанаваны як аскрыптары нацыянальныя па форме адпаведнікі *тут, морва*, зафіксаваныя ў «Лаціна-руска-беларускім батанічным слоўніку» А.І. Кісялеўскага, які хоць і быў выдадзены ў 1967 г, да гэтага часу не губляе актуальнасці. Параўн. таксама*: cinnamon – карыца, цынамон, garden biennials – садовыя двухгадовыя расліны, садовыя двухлетнікі, bee plants – меданосныя расліны, меданосы* і інш.

У той жа час аналіз значнай колькасці адпаведнікаў да адзінак арыгінала ў тэзаўрусе дазваляе сцвярджаць, што адбор тэрмінаў праводзіўся з улікам прынцыпу інтэрнацыяналізацыі, які К. П. Любецкая тлумачыць як суаднесенасць беларускіх тэрмінаў

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

з блізкімі па форме іншамоўнымі адзінкамі з вызначэннем паміж імі дакладных адпаведнасцей і выбару з ліку сінонімаў інтэрнацыянальных формаў у якасці адпаведніка [6, с. 22].

Даследчыкі айчыннай тэрміналогіі адзначалі, што ў розныя перыяды яе функцыянавання перавага аддавалася тым ці іншым спосабам упарадкавання тэрмінаў, абумоўленым асаблівасцямі сацыякультурнай і моўнай арыентацыі грамадства [6, с. 18]. У агульным іх можна звесці да дзвюх супрацьлеглых тэндэнцый – інтэрнацыяналізацыі і арыентацыі на нацыянальныя моўныя сродкі, а перыяду канца XX ст. уласціва іх пэўнае спалучэнне, суіснаванне. Падобнае адзінства дзвюх тэндэнцый у тэрміналогіі Д. В. Дзятко лічыць найбольш канструктыўным, паколькі «арыентацыя на нацыянальныя моўныя рэсурсы дазваляе тэрмінасістэме гарманічна ўваходзіць у сістэму нацыянальнай мовы, а выкарыстанне інтэрлексаў дазваляе максімальна ўніфікаваць міжнародную тэрміналогію» [7, с. 116].

Працэс інтэрнацыяналізацыі тэрміналогіі канца XX ст. быў выкліканы ўзмацненнем ролі англійскай мовы ў міжнароднай камунікацыі, гэта тэндэнцыя захоўваецца і сёння, яна абумоўлена спробамі гарманізацыі тэрміналогіі. Шматмоўныя банкі даных, да якіх адносіцца і AGROVOC, дазваляюць сабраць і захаваць інфармацыю «аб асаблівасцях тэрмінаў, іх ужыванні, эквівалентах і ступені ўпарадкаванасці», і ў той жа час з'яўляюцца «сродкам фіксацыі міжнародных рашэнняў па ўпарадкаванні семантыкі тэрмінаў» [6, с. 22]. Актыўнае развіццё навукі і тэхнікі прыводзіць да з'яўлення іншамоўных запазычанняў. Такія тэрміны шырока адзначаюцца ў беларускамоўнай версіі тэзаўруса: *biotransformation of xenobiotics – біятрансфармацыя ксенабіётыкаў, crossing over – красінговер, replication – рэплікацыя, Ectomycorrhizae – эктамікрыза, merchandising – мерчандайзінг, dumping – дэмпінг, cartels – картэль, tangelos – танжэла, jack fruit – джэкфрут, mitosis – мітоз, biotin – біяцін, вітамін H, adaptability – адаптыўнасць* і г.д.).

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

У той жа час прынцыпы пабудовы тэзаўруса дазваляюць актыўна выкарыстоўваць і нацыянальныя моўныя сродкі. Як справядліва адзначаў В. П. Красней, «без арыентацыі на спрадвечныя моўныя рэсурсы нельга сфарміраваць нацыянальную па форме тэрміналогію» [8, с. 186]. Пры сінаніміі тэрміналагічныя адзінкі з нацыянальнай формай падаваліся ў тэзаўрусе ў якасці альтэрнатыўных тэрмінаў: *Aujeszky's disease – хвароба Аўескі, несапраўднае шаленства; gurnards – трыгла, марскі певень; tycoprotein – мікапратэін, бялок грыбоў; transmissions – трансмісія, каробка перадач; latex – латэкс, млечны сок; stecklings – штэклінг, насеннік; acupuncture – акупунктура, іголкалячэнне* і інш. Такі падыход дазваляе ў тым ліку ажыццяўляць працу з тэзаўрусам больш эфектыўна, бо сінанімія не становіцца перашкодай пры пошуку суадносных тэрмінаў – ён можа ажыццяўляцца як па канцэптах, так і па альтэрнатыўных адзінках. Варта адзначыць, што ў лінгвістыцы да гэтага часу няма адзінага разумення паняццяў варыянтнасць, сінанімія і дублетнасць, навукоўцы прапануюць розныя погляды на гэтыя з'явы, гл., напрыклад у [9]. Такая разнастайнасць тлумачыцца адсутнасцю на сучасным этапе агульнага несупярэчлівага падыходу да пытання суаднесенасці формы і зместу слова ў лексікалогіі, якое ў тэрміналогіі ўскладняецца састаўной формай намінатыўнай адзінкі. У тэрміналогіі таксама пашырана думка, згодна з якой сінанімія тэрміналагічных адзінак з'яўляецца недахопам тэрміналагічнай сістэмы, яна часцей адзначаецца на пачатковым этапе ўзнікнення тэрмінаў [10, с. 14], што сведчыць аб яе нераспрацаванасці. У ідэале для тэрмінасістэмы «характэрна ўзаемаадназначная адпаведнасць паміж тэрмінам і паняццем (адзін тэрмін ↔ адно паняцце)» [8, с. 118]. Але мы падтрымліваем думку, выказаную некаторымі лінгвістамі (напрыклад, В. П. Даніленка), што сінанімія ў тэрміналогіі з'яўляецца вынікам натуральнага праяўлення законаў развіцця лексікі літаратурнай мовы, а ў межах артыкула

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

да падобных адзінак ужываем тэрмін сінонім, не паглыбляючыся ў праблему суаднесенасці паняццяў сінонім, дублет, варыянт.

З практычнага пункту погляду пэўныя праблемы пры падборы эквівалентаў складае наяўнасць міжнавуковых амонімаў у тэзаўрусе. Аманімія можа закранаць англамоўныя адзінкі, так, у корпусе прадстаўлены два тэрміны *dredging,* якія адносяцца да розных галін ведаў. Для размежавання пры адным з іх выкарыстоўваецца семантычнае ўдакладненне, што абазначае больш шырокае відавое паняцце: *dredging (catching methods).* Падобнае семантычнае ўдакладненне было прыменена і ў беларускамоўным адпаведніку: *драгіраванне (спосаб лоўлі).* Другі тэрмін *dredging* не быў уключаны ў склад адзінак, для якіх падбіраліся адпаведнікі, але пры яго перакладзе найлепшым спосабам перадачы, на наш погляд, будзе фіксацыя сінанімічнага тэрміна: *dredging – драгіраванне, днопаглыбленне.* Такія відавыя ўдакладненні выкарыстоўваюцца і пры фіксацыі аманімічных наменклатурных найменняў, якія ў тэзаўрусе звычайна не перакладаюцца на іншыя мовы, а даюцца ў лацінамоўным напісанні. Так, *Calamus (fish)* у беларускай версіі фіксуецца як *Calamus (рыба)*, паколькі ў AGROVOC прадстаўлена адзінка *Calamus (Palmae)*.

Розныя спосабы забеспячэння эквівалентнасці тэрмінаў выкарыстоўваюцца, калі аманімія ўласціва беларускім тэрмінаадзінкам пры фармальным адрозненні арыгінальных тэрмінаў. Англійскія лексемы *farrier* і *blacksmith* маюць адзіны нарматыўны перакладны адпаведнік *каваль* у беларускай мове. Каб пазбегнуць аманіміі і развесці паняцці, быў выкарыстаны прыём семантычнага ўдакладнення: *каваль і каваль (майстар).* Таксама адзін перакладны адпаведнік *рыбін клей* маюць англійскія тэрміны *fish glue* і *isinglass*. Для першай адзінкі быў выбраны эквівалент *рыбін клей*, а для другой прапанаваны шматкампанентны тэрмін *рыбін клей харчовы* з альтэрнатыўным тэрмінам-англіцызмам *ізінглас*.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Работа над беларускамоўнай версіяй тэзаўруса таксама выразна паказала, што неабходна ўлічваць месца тэрміна ў іерархічнай структуры базы AGROVOC і сувязь з іншымі адзінкамі пры падборы эквівалентаў. Пры наяўнасці некалькіх перакладных адпаведнікаў лексемы *marasmus – маразм, агульнае знясіленне, агульная атрафія* і інш. у якасці канцэпту быў выбраны выраз *аліментарная дыстрафія*, паколькі тэрмін уключаецца ў больш шырокія паняцці *malnutrition – недастатковае харчаванне і protein deficiencies – дэфіцыт бялку*. Параўн. у «Беларускай энцыклапедыі»: **ДЫСТРАФІЯ АЛІМЕНТАРНАЯ**, … хвароба, што развіваецца пры адсутнасці ці недастатковым паступленні харчовых рэчываў у арганізм [4, т. 6, с. 297]; **МАРАЗМ**, … паступовае згасанне псіхічнай дзейнасці чалавека з агульным знясіленнем і атрафіяй органаў і тканак [4, т. 10, с. 102]. У значнай ступені выбару дакладнага адпаведніка садзейнічае азначэнне, размешчанае ў тэзаўрусе, якое дазваляе размежаваць блізкія паняцці.

Такім чынам, падрыхтоўка беларускамоўнага корпуса тэзаўруса AGROVOC засведчыла шырокія магчымасці беларускай мовы ў стварэнні эквівалентнай базы тэрмінаў сельскай гаспадаркі і сумежных навук. Пры адборы тэрміналагічных лексічных адзінак для корпуса тэрмінаў былі прыменены такія падыходы, як выкарыстанне пастаянных міжмоўных тэрміналагічных адпаведнікаў, зафіксаваных у нарматыўных даведніках; па магчымасці аднастайная перадача тоесных лексічных адзінак у складзе тэрмінаў; выкарыстанне найбольш пашыраных тэрмінаў пры іх сінанімії; прымяненне прынцыпу інтэрнацыяналізацыі адначасова з фіксацыяй нацыянальных па форме тэрмінаадзінак; ужыванне дадатковых прыёмаў для забеспячэння эквівалентнасці тэрмінаў, а таксама ўлік месца тэрміна ў іерархічнай структуры тэзаўруса.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Об АГРОВОК // Продовольственная и сельскохозяйственная организация Объединенных Наций. – URL: https://www.fao.org/agrovoc/ru/об-агровок (дата обращения: 10.10.2025).

2. AGROVOC Multilingual Thesaurus // Food and Agriculture Organization of the United Nations. – URL: https://agrovoc.fao.org/browse/agrovoc/ru/?clang=en (date of access: 10.10.2025).

3. Нацыянальны корпус беларускай мовы (беларускі N-корпус). – URL: https://bnkorpus.info/ (дата звароту: 10.10.2025).

4. Беларуская энцыклапедыя : у 18 т. / рэдкал.: Г. П. Пашкоў (гал. рэд.) [і інш.]. – Мн. : БелЭн, 1996–2004. – 18 т.

5. Энцыклапедыя прыроды Беларусі : у 5 т. / рэдкал.: І. П. Шамякін (гал. рэд.) [і інш.]. – Мн. : БелСЭ, 1983–1986. – Т. 5 : Стаўраструм – Яшчур. – 1986. – 583 с.

6. Любецкая, Е. П. Белорусская национальная терминология: тенденции формирования в XX–XXI вв. / Е. П. Любецкая // Термінологічний вісник. – 2015. – Вип. 3 (1). – С. 17–24.

7. Дятко, Д. В. Об основных тенденциях в развитии белорусской и украинской математической терминологии и терминографии / Д. В. Дятко // Актуальные вопросы современной филологии: теоретические проблемы и прикладные аспекты : материалы Междунар. науч.-практ. конф., посвящ. 80-летию акад. М. М. Багизбаевой (Четвертые Багизбаевские чтения) / Каз. нац. ун-т ; редкол.: К. Абдезулы [и др.]. − Алматы, 2012. – С. 114–117.

8. Красней, В. П. Беларуская тэрміналогія : зб. арт. / В. П. Красней ; рэдкал.: Э. А. Ялоўская (адк. рэд.) [і інш.] ; навук. рэд. М. Р. Прыгодзіч. – Мн. : БДУ, 2011. – 216 с.

9. Палуян, А. М. Сінанімія і дублетнасць тэрмінаў фізічнай геаграфіі / А. М. Палуян // Известия Гомельского государственного университета им. Ф. Скорины. – 2014. – № 1 (82). – С. 119–122.

10. Буракова, М. У. Беларуская мова. Тэхнічная тэрміналогія : вучэб. дапам. / М. У. Буракова. – Мн. : РІВШ, 2016. – 262 с.

References:

1. About AGROVOC. *Food and Agricultural Organization of the United Nations*. Available at: https://www.fao.org/agrovoc/about (accessed 10.10.2025).

2. *AGROVOC Multilingual Thesaurus*. Available at: https://agrovoc.fao.org/browse/agrovoc/ru/?clang=en (accessed 10.10.2025).

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

3. *National Corpus of the Belarusian language*. Available at: https://bnkorpus.info/index.en.html (accessed 10.10.2025).

4. Pashkou G. P. (ed.). *Belarusian encyclopedia: in 18 volumes*. Minsk, Belaruskaya Entsyklapedyya Publ., 1996–2004. 18 vol. (in Belarusian).

5. Shamyakin I. P. (ed.). *Encyclopedia of the Nature of Belarus: in 5 volumes. Vol. 5*. Minsk, Belaruskaya Savetskaya Entsyklapedyya Publ., 1986. 583 p. (in Belarusian).

6. Liubetskaya E. P. "Belarusian national terminology: trends of formation in the 20th–21st centuries. *Terminologichnii visnik* [Terminological Bulletin], 2015, iss. 3 (1), pp. 17–24 (in Russian).

7. Dyatko D. V. On the main trends in the development of Belarusian and Ukrainian mathematical terminology and terminography. *Aktual'nye voprosy sovremennoi filologii: teoreticheskie problemy i prikladnye aspekty: materialy Mezhdunarodnoi nauchno-prakticheskoi konferentsii, posvyashchennoi 80-letiyu akademika M. M. Bagizbaevoi (Chetvertye Bagizbaevskie chteniya)* [Topical issues of modern philology: theoretical problems and applied aspects: proceedings of the International scientific and practical conference dedicated to the 80th anniversary of academician M. M. Bagizbaeva (Fourth Bagizbaeva Readings)]. Almaty, 2012, pp. 114–117 (in Russian).

8. Krasnei V. P. *Belarusian terminology: collection of articles*. Minsk, Belarusian State University, 2011. 216 p. (in Belarusian).

9. Poluyan E. N. Synonymy and doublet terms of physical geography. *Izvestiya Gomel'skogo gosuidarstvennogo universiteta im. F. Skoriny = Proceedings of Francisk Scorina Gomel State University*, 2014, no. 1 (82), pp. 119–122 (in Belarusian).

10. Burakova M. V. *Belarusian language. Technical terminology*. Minsk, Republican Institute of Higher Education, 2016. 262 p. (in Belarusian).

Дата паступлення артыкула 05.11.2025
Received 05.11.2025

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

УДК 811.161.3’373.421
https://doi.org/10.5281/zenodo.17598114

О. А. Морозова

Белорусская сельскохозяйственная библиотека имени И. С. Лупиновича Национальной академии наук Беларуси, Минск, Беларусь

ОБ ОСОБЕННОСТЯХ ИНТЕРПРЕТАЦИИ СИНОНИМИЧНЫХ ПОНЯТИЙ ТЕЗАУРУСА AGROVOC ПРИ ПОДБОРЕ БЕЛОРУССКИХ ЭКВИВАЛЕНТОВ ИНОЯЗЫЧНЫХ ТЕРМИНОВ

Аннотация. В статье рассматриваются проблемы перевода и унификации аграрной терминологии на примере терминов в области животноводства, птицеводства и ветеринарии. На основе анализа тезаурусов и специализированных словарей выявлены расхождения в интерпретации таких понятий, как aviculture, disease management, livestock production, animal husbandry, animal breeding и livestock raising. Показано, что в национальной практике наблюдается тенденция к унификации различных англоязычных терминов под общим словом «животноводство», что приводит к потере смысловых различий и затрудняет научную коммуникацию. Особое внимание уделено проблемам многоэквивалентности и безэквивалентной лексики, а также необходимости привлечения отраслевых специалистов для уточнения дефиниций. В результате предложены разграниченные белорусскоязычные эквиваленты ключевых терминов, что позволит обеспечить точность, согласованность и сопоставимость терминологии в национальной и международной научной среде.

Ключевые слова: аграрная терминология, животноводство, птицеводство, ветеринария, перевод, унификация, AGROVOC, глоссарий, многоэквивалентность, безэквивалентная лексика.

Для цитирования. Морозова, О. А. Об особенностях интерпретации синонимичных понятий тезауруса AGROVOC при подборе белорусских эквивалентов иноязычных терминов / О. А. Морозова // Актуальные проблемы сельскохозяйственной терминологии : доклады Международной научной конференции, Минск, 27 ноября 2025 г. / Национальная академия наук Беларуси, Белорусская сельскохозяйственная библиотека им. И. С. Лупиновича, Центр исследований белорусской культуры, языка и литературы, Институт языкознания им. Якуба Коласа ; редкол.: Ю. О. Каракулько (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2025. – С. 158–169.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

А. А. Марозава

Беларуская сельскагаспадарчая бібліятэка імя І. С. Лупіновіча Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, Мінск, Беларусь

ПРА АСАБЛІВАСЦІ ІНТЭРПРЭТАЦЫІ СІНАНІМІЧНЫХ ПАНЯЦЦЯЎ ТЭЗАЎРУСА AGROVOC ПРЫ ПАДБОРУ БЕЛАРУСКІХ ЭКВІВАЛЕНТАЎ ІНАЗАМОВЫХ ТЭРМІНАЎ

Анатацыя. У артыкуле разглядаюцца праблемы пераводу і уніфікацыі аграрнай тэрміналогіі на прыкладзе тэрмінаў у галіне жывёлагадоўлі, птушкагадоўлі і ветэрынарыі. На аснове аналізу тэзаўрусаў і спецыялізаваных слоўнікаў выяўлены разыходжанні ў інтэрпрэтацыі такіх паняццяў, як aviculture, disease management, livestock production, animal husbandry, animal breeding і livestock raising. Паказана, што ў нацыянальнай практыцы назіраецца тэндэнцыя да уніфікацыі розных англамоўных тэрмінаў пад агульным словам "жывёлагадоўля", што прыводзіць да страты сэнсавых адрозненняў і абцяжарвае навуковую камунікацыю. Адмысловая ўвага нададзена праблемам шматэквівалентнасці і безэквівалентнай лексікі, а таксама неабходнасці прыцягнення галіновых адмыслоўцаў для ўдакладнення дэфініцый. У выніку прапанаваны размежаваныя беларускамоўныя эквіваленты ключавых тэрмінаў, што дазволіць забяспечыць дакладнасць, узгодненасць і супастаўнасць тэрміналогіі ў нацыянальным і міжнародным навуковым асяроддзі.

Ключавыя словы: аграрная тэрміналогія, жывёлагадоўля, птушкагадоўля, ветэрынарыя, пераклад, уніфікацыя, AGROVOC, гласарый, шматэквівалентнасць, безэквівалентная лексіка.

Oksana A. Morozova

I.S. Lupinovich Belarusian Agricultural Library of the National Academy of Sciences of Belarus, Minsk, Belarus

ON THE SPECIFICS OF INTERPRETING SYNONYMOUS CONCEPTS OF THE AGROVOC THESAURUS WHEN SELECTING BELARUSIAN EQUIVALENTS FOR FOREIGN-LANGUAGE TERMS

Abstract. The article explores the challenges of translating and standardizing agricultural terminology, using examples from livestock farming, poultry breeding, and veterinary science. Through an analysis of thesauri and specialized dictionaries,

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

discrepancies were identified in the interpretation of terms such as aviculture, disease management, livestock production, animal husbandry, animal breeding, and livestock raising. The study reveals a national tendency to unify various English-language terms under the umbrella of "livestock farming," which leads to the loss of semantic distinctions and hinders scientific communication. Special attention is given to issues of multi-equivalence and non-equivalent vocabulary, as well as the need to involve industry experts in refining definitions. As a result, differentiated Belarusian-language equivalents for key terms are proposed, aiming to ensure accuracy, consistency, and comparability of terminology in both national and international scientific contexts.

Keywords: agricultural terminology, animal husbandry, poultry farming, veterinary science, translation, standardization, AGROVOC, glossary, multi-equivalence, non-equivalent vocabulary.

For citation. Morozova O. A. On the specifics of interpreting synonymous concepts of the AGROVOC thesaurus when selecting Belarusian equivalents for foreign-language terms. Actual problems of agricultural terminology : proceedings of the International scientific conference, Minsk, November 27, 2025. Minsk, 2025, pp. 158–169 (in Russian).

С 2025 года в Белорусской сельскохозяйственной библиотеке (БелСХБ) реализуется проект по созданию белорусскоязычного терминологического глоссария на основе международного тезауруса AGROVOC[1], который будет функционировать как открытая поисковая система. Данный ресурс ориентирован на использование наиболее употребительных словоформ, зафиксированных в международной практике, и предполагает современный формат представления информации: каждая словарная статья будет включать нормативное определение, ссылку на соответствующий термин в AGROVOC, пример употребления в контексте, а также отсылку к электронному каталогу БелСХБ. Особое значение придаётся белорусскому языку как стратегическому инструменту развития национальной научной и информационной инфраструктуры. Кроме того, каждая статья будет содержать связи с белорусскоязычными научно-отраслевыми изданиями, что обеспечит интеграцию

[1]Информация о словаре // AGROVOC Multilingual Thesaurus / FAO. URL: https://agrovoc.fao.org/browse/agrovoc/ru/ (дата обращения: 02.10.2025).

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

словаря в единую систему научной коммуникации и позволит пользователям переходить от термина к конкретным публикациям.

Важной предпосылкой для реализации данного проекта стал лексикографический анализ, проведённый в БелСХБ. В ходе исследования была осуществлена систематизация словоформ, применяемых при индексации белорусскоязычных сельскохозяйственных изданий. В результате были выявлены наиболее частотные общенаучные и отраслевые термины, отражающие ключевые понятия и процессы аграрной сферы. Эти данные послужили основой для формирования специализированного терминологического глоссария, призванного обеспечить единообразие и точность при переводе и интерпретации профессиональной лексики.

Вместе с тем в ходе анализа англоязычных, русскоязычных и белорусскоязычных терминов по сельскому хозяйству специалисты столкнулись с проблемами их интерпретации: одни и те же англоязычные термины в разных словарях трактуются по-разному, что затрудняет выработку точного и универсального толкования. Особенно ярко эта проблема проявилась при работе с терминологией в области животноводства, где различия в дефинициях могут существенно влиять на понимание содержания научных публикаций и практических рекомендаций. Проведённый анализ показал необходимость унификации и согласования терминов, что ещё раз подтверждает значимость создаваемого глоссария как инструмента обеспечения точности и сопоставимости аграрной информации.

В ходе работы над глоссарием выявились такие трудности, как многоэквивалентность (наличие нескольких возможных переводов одного и того же термина в зависимости от контекста) и безэквивалентная лексика (отсутствие точного соответствия термину в другом языке). Эти явления существенно осложняют процесс перевода и требуют не только лексикографического

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

анализа, но и привлечения отраслевых специалистов для уточнения семантики.

В связи с этим одной из ключевых задач исследования стал анализ интерпретации некоторых терминов на английском, русском и белорусском языках на примере тематики «Сельскохозяйственные животные и животноводство. Ветеринарная медицина», вызвавших затруднения в их толковании, а также сопоставление того, как различные ресурсы – международные тезаурусы и специализированные словари – интерпретируют одни и те же понятия. Проблема неоднозначности особенно ярко проявляется при анализе отдельных терминов.

Так, рассмотрение понятия **aviculture** позволяет наглядно показать, как различия в дефинициях влияют на точность научной коммуникации. Анализ данного термина выявил значительные расхождения в его интерпретации различными лексикографическими и нормативными источниками, что подтверждает актуальность проблемы многоэквивалентности и безэквивалентной лексики в аграрной терминологии.

В международном тезаурусе **AGROVOC** данный термин закреплён как концепт и в русскоязычной версии представлен как *авикультура*, тогда как в белорусскоязычной версии он переводится как *птушкагадоўля*. Такая вариативность указывает на отсутствие единого подхода к его закреплению в национальных языках.

Сопоставление с другими источниками демонстрирует ещё более широкий спектр трактовок. Так, в *Современном англо-русском словаре по животноводству* (2012 г.) термин *aviculture* переводится как *птицеводство* [1, с. 26], при этом для термина *poultry farming* также приводится эквивалент *птицеводство* [1, с. 120]. Это свидетельствует о наложении значений и отсутствии чёткой дифференциации между терминами.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

В *Comprehensive Veterinary Dictionary* (2021) термин *aviculture* определяется как «the rearing and breeding of birds, usually caged» [2, с. 104], что указывает на более узкое понимание – разведение преимущественно декоративных или клеточных птиц. В то же время в том же словаре термин *poultry* трактуется как «farmed, domestic birds including fowls, turkeys, ducks, geese» [2, с. 886], то есть охватывает исключительно сельскохозяйственные виды.

В нормативных документах также фиксируются различия. Согласно ГОСТу «Птицеводство» [3, с. 1], данный термин определяется как «отрасль животноводства, занимающаяся разведением и использованием разных видов сельскохозяйственной птицы для производства и переработки яиц, мяса, пера, пуха». Таким образом, в отечественной нормативной традиции *птицеводство* имеет строгое отраслевое значение, связанное с сельскохозяйственным производством.

Особый интерес представляет *Информационно-поисковый тезаурус по сельскому хозяйству и продовольствию*[1] Федерального государственного бюджетного научного учреждения «Центральная научная сельскохозяйственная библиотека» (ФГБНУ ЦНСХБ), где термин *aviculture / авикультура* отсутствует, а для термина *птицеводство* приводятся два иноязычных эквивалента: *poultry breeding* и *poultry production*, с отсылкой к эквивалентному термину в другом тезаурусе – *poultry farming*. Это ещё раз подтверждает, что в национальной практике закреплён именно термин *птицеводство*, тогда как *aviculture* остаётся периферийным и неустоявшимся.

[1]Информационно-поисковый тезаурус по сельскому хозяйству и продовольствию // Центральная научная сельскохозяйственная библиотека. URL: https://www.cnshb.ru/jour/th_home.asp?sinp=qthes (дата обращения: 15.10.2025).

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Дополнительно установлено, что ряд исследователей использует термин *aviculture* при переводе заглавий и ключевых слов научных статей для обозначения понятия *птицеводство*. Такой подход нельзя признать корректным, поскольку он не учитывает различия в объёме понятий: *aviculture* в международной практике охватывает не только сельскохозяйственное птицеводство, но и разведение декоративных и диких видов птиц. Это приводит к искажению смысла и затрудняет поиск релевантной информации в международных базах данных.

Таким образом, проведённый анализ показал, что термин *aviculture* является примером проблемной единицы и его использование требует строгой контекстуализации и унификации, что должно найти отражение в создаваемом белорусскоязычном терминологическом глоссарии.

В результате проведенного анализа рекомендуется закрепить в белорусскоязычном глоссарии основной эквивалент *птушкагадоўля* для сельскохозяйственного контекста; *авікультура* – как дополнительный международный термин с пояснением. Разграничить употребление терминов: в аграрных публикациях использовать *птушкагадоўля*, в междисциплинарных – *авікультура* с уточнением значения. Согласовать с международными стандартами: при индексировании указывать оба варианта (*aviculture* и *poultry farming*) и предусмотреть перекрёстные ссылки. Избегать некорректного перевода: не использовать aviculture как прямой эквивалент птицеводства в заглавиях и ключевых словах.

Термин **disease management** представляет собой ещё один пример сложной лексической единицы, которая широко используется в международной научной и практической литературе, но при этом отсутствует в национальных нормативных документах, энциклопедиях и специализированных словарях. В международном тезаурусе

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

AGROVOC данный термин закреплён как *кіраванне хваробамі* (бел.) / *управление заболеваниями* (рус.).

В медицинской и ветеринарной литературе *disease management* трактуется как комплекс мероприятий по профилактике, диагностике и лечению хронических заболеваний с использованием систематического подхода и различных методов терапии. Так, Schrijvers определяет его как «интервенцию, направленную на управление или предотвращение хронического состояния с применением системного подхода к уходу и множественных методов лечения» [4].

В аграрной сфере термин приобретает иное содержание. В источниках по растениеводству он описывается как совокупность стратегий и практик, направленных на контроль болезней растений, поддержание качества и количества сельскохозяйственной продукции и обеспечение здоровья людей и животных[1]. При этом подчёркивается необходимость устойчивых методов, минимизирующих негативное воздействие на окружающую среду и нецелевые организмы.

В области животноводства чаще используется близкий по смыслу термин *animal health management*, который определяется как стратегический подход к обеспечению физического и поведенческого здоровья животных. Он включает профилактику заболеваний, вакцинацию, контроль паразитов, мониторинг состояния поголовья и организацию условий содержания, способствующих благополучию животных[2].

---

[1]Plant disease management // ScienceDirect. URL: https://www.sciencedirect.com/topics/agricultural-and-biological-sciences/plant-disease-management (date of access: 15.10.2025).

[2]Словарь терминов Кодекса здоровья наземных животных (Ч. 1) // Управление ветеринарии Орловской области. URL: https://veterinaria57.ru/ournews.php?url=Slovar_terminov_Kodeksa_zdorovya_nazemnyx_zhivotnyx_(chast_1)_2017-09-19 (дата обращения: 15.10.2025).

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Таким образом, при попытке закрепить *disease management* в национальном глоссарии возникает методологическая трудность: в разных словарях и справочниках даются отдельные толкования для медицины, растениеводства и животноводства. Универсального определения, охватывающего все сферы, не существует. Для целей глоссария целесообразно зафиксировать базовый вариант *кіраванне хваробамі* с обязательным уточнением области применения (человеческая медицина, агрономия, ветеринария). Такой подход позволит сохранить соответствие международной практике и одновременно учесть специфику тезауруса AGROVOC.

Не менее показательной является ситуация с терминологией в области животноводства. В международном тезаурусе AGROVOC несколько англоязычных терминов переводятся на русский язык одинаково как *животноводство*, хотя их иерархическое положение и смысловое наполнение различаются. Это приводит к потере нюансов и затрудняет точное использование терминологии в научной и практической коммуникации.

Термин *livestock production* в AGROVOC определяется как *животноводство / разведение сельскохозяйственных животных* и отнесён к категории «производство». Он акцентирует внимание на выпуске продукции животноводства — мяса, молока, шерсти и других продуктов. В белорусском языке наиболее адекватным эквивалентом будет *жывёлагадоўчая вытворчасць*. В Современном англо-русском словаре по животноводству [1] данный термин отсутствует, что указывает на разрыв между международной и национальной практикой.

Термин *animal husbandry* в AGROVOC также переводится как *животноводство*, но отнесён к категории «экономические виды деятельности». Это более широкое понятие, включающее организацию содержания, кормления, ухода и разведения животных. В белорусском языке целесообразно закрепить

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

эквивалент *жывёлагадоўля*. В словаре 2012 года *animal husbandry* переводится как *животноводство, животноводческое хозяйство* [1, с. 170], что подтверждает его отраслевой характер.

Термин *animal breeding* в AGROVOC трактуется как *селекция и разведение животных*. Это специализированное понятие, относящееся к генетике и племенной работе. В белорусском языке уместно использовать *селекцыя і развядзенне жывёл*. В словаре 2012 года *animal breeding* переводится как *разведение животных* [1, с. 44], что сужает значение и не отражает селекционного аспекта.

Термин *livestock raising* (или *livestock rearing*) в AGROVOC переводится как *разведение животных (выращивание животных)*. Он акцентирует внимание на процессе выращивания, а не на отрасли или производстве. В белорусском языке возможны варианты *развядзенне жывёл* или *вырошчванне жывёл*. При этом перевод *livestock raising* как *расплоджванне жывёлы* является совсем некорректным, поскольку слово *расплоджванне* в белорусском языке связано в первую очередь с процессом размножения и не всегда охватывает весь комплекс действий по выращиванию и содержанию животных. Его использование приводит к искажению смысла и нарушению терминологической точности.

Термин *livestock breeding* в словаре 2012 года переводится как *скотоводство, животноводство* [1, с. 44]. Этот вариант отсутствует в AGROVOC как отдельная единица, что демонстрирует расхождения между источниками.

Сопоставление AGROVOC, словаря 2012 года и тезауруса ЦНСХБ показывает, что в национальной практике наблюдается тенденция к унификации разных англоязычных терминов под общим словом «животноводство». Это приводит к потере смысловых различий между *livestock production*, *animal husbandry*, *animal breeding* и *livestock raising*. Для белорусскоязычного глоссария необходимо закрепить

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

разграниченные эквиваленты: *livestock production* как *жывёлагадоўчая вытворчасць*, *animal husbandry* как *жывёлагадоўля*, *animal breeding* как *селекцыя і развядзенне жывёл*, *livestock raising* как *развядзенне / вырошчванне жывёл* при обязательном исключении варианта *расплоджванне жывёлы*. Такой подход позволит сохранить точность, согласованность и сопоставимость терминологии в национальной и международной научной коммуникации.

Проведённый анализ показал, что создание белорусскоязычного терминологического глоссария на основе международного тезауруса AGROVOC является не только научной, но и стратегической задачей для развития национальной информационной инфраструктуры. Систематизация и унификация терминов позволяют устранить разночтения, возникающие при переводе и интерпретации профессиональной лексики, а также обеспечивают сопоставимость данных в международном научном пространстве.

Предлагаемые разграниченные белорусские эквиваленты и рекомендации по их закреплению в глоссарии создают основу для формирования единой системы понятий, которая будет учитывать, как международные стандарты, так и национальные языковые особенности.

Таким образом, проект БелСХБ не только восполняет существующие пробелы в терминологической практике, но и способствует укреплению позиций белорусского языка в научной коммуникации, обеспечивая его интеграцию в глобальное информационное пространство.

Список использованных источников:

1. Адаменко, П. А. Современный англо-русский словарь по животноводству : учеб. пособие / П. А. Адаменко, И. В. Вихриева. – СПб. : Проспект Науки, 2012. – 504 с.

2. Saunders comprehensive veterinary dictionary / ed.: V. P. Studdert, C. C. Gay, K. W. Hinchcliff. – 5th ed. – St. Louis : Elsevier, 2021. – 1312 p.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

3. Птицеводство. Термины и определения : ГОСТ Р 58521-2019. – Введ. 03.09.2019. – М. : Стандартинформ, 2019. – 14 с.

4. Schrijvers, G. Disease management: a proposal for a new definition / G. Schrijvers // International Journal of Integrated Care. – 2009. – Vol. 9. – P. 1–6. https://doi.org/10.5334/ijic.317

References:

1. Adamenko P. A., Vikhrieva I. V. *Modern English-Russian dictionary of animal husbandry*. St. Petersburg, Prospekt Nauki Publ., 2012. 504 p.

2. Studdert V. P., Gay C. C., Hinchcliff K. W. (eds.). *Saunders comprehensive veterinary dictionary*. 5th ed. St. Louis, Elsevier, 2021. 1312 p.

3. State Standard R 58521-2019. *Poultry Farming. Terms and definitions*. Moscow, Standartinform Publ., 2019. 14 p. (in Russian).

4. Schrijvers G. Disease management: a proposal for a new definition. *International Journal of Integrated Care*, 2009, vol. 9, pp. 1–6. https://doi.org/10.5334/ijic.317

Дата поступления статьи 16.10.2025
Received 16.10.2025

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННАЯ ТЕРМИНОГРАФИЯ: КЛАССИЧЕСКАЯ И КОМПЬЮТЕРНАЯ

AGRICULTURAL TERMINOGRAPHY: CLASSICAL AND DIGITAL

УДК 81’373.46:001.4=161.3
https://doi.org/10.5281/zenodo.17598128

В. Б. Бабарыка-Амельчанка
Беларуская сельскагаспадарчая бібліятэка імя І.С. Лупіновіча Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, Мінск, Беларусь

ДЗЕЙНАСЦЬ ТЭРМІНАЛАГІЧНЫХ КАМІСІЙ ПА АПРАЦОЎЦЫ БЕЛАРУСКАЙ СЕЛЬСКАГАСПАДАРЧАЙ ТЭРМІНАЛОГІІ Ў 1921–1930 ГГ.

Анатацыя. У артыкуле разглядаецца дзейнасць па апрацоўцы сельскагаспадарчай тэрміналогіі, якую вялі тэрміналагічныя камісіі пры Народным камісарыяце асветы БССР, Інстытуце беларускай культуры і Беларускай акадэміі навук у перыяд з1921 па 1930 гады. Выкладзены падыходы да арганізацыі работы камісій, прынцыпы апрацоўкі тэрміналагічнага матэрыялу і тэрмінаграфічныя вынікі, якія ўвасобіліся ў выданні шасці слоўнікаў беларускай тэрміналогіі, звязаных з сельскагаспадарчай галіной. Адзначаецца значнасць праведзенай працы для развіцця аграрнай тэрміналогіі беларускай мовы.

Ключавыя словы: сельскагаспадарчая тэрміналогія, тэрмінаграфія, Інстытут беларускай культуры, Беларуская акадэмія навук, беларуская мова.

Для цытавання. Бабарыка-Амельчанка, В. Б. Дзейнасць тэрміналагічных камісій па апрацоўцы беларускай сельскагаспадарчай тэрміналогіі ў 1921–1930 гг. / В. Б. Бабарыка-Амельчанка // Актуальные проблемы сельскохозяйственной терминологии : доклады Международной научной конференции, Минск, 27 ноября 2025 г. / Национальная академия наук Беларуси, Белорусская сельскохозяйственная библиотека им. И. С. Лупиновича, Центр исследований белорусской культуры, языка и литературы, Институт языкознания им. Якуба Коласа ; редкол.: Ю. О. Каракулько (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2025. – С. 170–181.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

В. Б. Бабарико-Омельченко

Белорусская сельскохозяйственная библиотека им. И.С. Лупиновича Национальной академии наук Беларуси, Минск, Беларусь

ДЕЯТЕЛЬНОСТЬ ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКИХ КОМИССИЙ ПО ОБРАБОТКЕ БЕЛОРУССКОЙ СЕЛЬСКОХОЗЯЙСТВЕННОЙ ТЕРМИНОЛОГИИ В 1921–1930 ГГ.

Аннотация. В статье рассматривается деятельность терминологических комиссий при Народном комиссариате просвещения БССР, Институте белорусской культуры и Белорусской академии наук в период с 1921 по 1930 годы. Излагаются подходы к организации работы комиссий, принципы обработки терминологического материала и терминографические результаты, которые воплотились в издании шести словарей белорусской терминологии, связанных с сельскохозяйственной отраслью. Отмечено значение проведённой работы для развития аграрной терминологии белорусского языка.

Ключевые слова: сельскохозяйственная терминология, терминография, Институт белорусской культуры, Белорусская академия наук, белорусский язык.

V. B. Babaryka-Amelchanka

I.S. Lupinovich Belarusian Agricultural Library of the National Academy of Sciences of Belarus, Minsk, Belarus

THE ACTIVITIES OF TERMINOLOGICAL COMMISSIONS ON THE DEVELOPMENT OF BELARUSIAN AGRICULTURAL TERMINOLOGY DURING 1921–1930

Abstract. The article examines the activities of the terminological commissions under the People's Commissariat of Education of the BSSR, the Institute of Belarusian Culture, and the Belarusian Academy of Sciences during the period from 1921 to 1930. The approaches to organizing the work of the commissions, the principles of processing terminological material, and the terminographic results are presented, which were embodied in the publication of six dictionaries of Belarusian terminology related to the agricultural sector. The significance of the work carried out for the development of agricultural terminology in the Belarusian language is noted.

Keywords: agricultural terminology, terminography, Institute of Belarusian Culture, Belarusian Academy of Sciences, Belarusian language.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

For citation. Babaryka-Amelchanka V. B. The activities of terminological commissions on the development of Belarusian agricultural terminology during 1921–1930. Actual problems of agricultural terminology : proceedings of the International scientific conference, Minsk, November 27, 2025. Minsk, 2025, pp. 170–181 (in Belarusian).

З развіццём беларусізацыі на пачатку 1920-х гг. сфера функцыянавання беларускай мовы значна пашырылася. Арганізацыя сярэдняй і вышэйшай школы, стварэнне нацыянальнага перыядычнага друку, падрыхтоўка школьных падручнікаў, перакладчыцкая дзейнасць, вядзенне афіцыйнага справаводства, развіццё навуковых даследаванняў патрабавалі хуткага развіцця і ўдасканалення беларускай мовы. Важным крокам у гэтай справе была распрацоўка мінімуму тэрміналогіі, неабходнага для выкладання на роднай мове ў сярэдняй школе, стварэння праграм, падручнікаў, вучэбных дапаможнікаў.

У лютым 1921 г. Навукова-літаратурным аддзелам Народнага камесарыята асветы БССР была створана Беларуская навукова-тэрміналагічная камісія. Менавіта ад гэтай падзеі прынята весці перадгісторыю Інстытута беларускай культуры.

Першапачаткова мэтай дзейнасці навукова-тэрміналагічнай камісіі з’яўлялася апрацоўка беларускай тэрміналогіі па ўсіх галінах ведаў у аб’ёме сярэдняй школы. Аднак ужо цягам некалькі месяцаў было відавочна, што камісія павінна распрацоўваць беларускую тэрміналогію шырэй і паўней: да яе кампетэнцыі было аднесена апрацаванне праўнай тэрміналогіі, тэхнічнай, сельскагаспадарчай і іншай. У чэрвені 1921 г. Беларуская навукова-тэрміналагічная камісія ўвайшла ў навуковую групу ўтворанага Акадэмічнага цэнтра Наркамасветы БССР і была падзелена на тры секцыі: гуманітарных, прыродазнаўчых і матэматычных навук. У кожную секцыю ўвайшлі адпаведныя спецыялісты [1, с. 11].

Адзначаючы існуючыя дасягенні ў развіцці беларускай мовы і літаратуры, заснавальнік беларусазнаўства Яўхім Фёдаравіч

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Карскі ў сваім артыкуле «Что предстоит сделать по белорусскому языку и литературе?» (“Вестник Народного Комиссариата Просвещения”, 1921 № 1) зазначаў, што “по языку ещё предстоит огромная задача составления полного белорусского словаря”. Уяўляючы складаны шлях дасяжэння гэтай мэты, Я.Ф. Карскі заклікае да супольнай працы над поўным беларускім слоўнікам знаўцаў і аматараў беларускага слова і прапануе праграму дзеянняў у гэтым накірунку. Сярод неабходных захадаў па стварэнні слоўніка жывой беларускай мовы ён заўважае, што для поўнасці такога слоўніка неабходна ўключэнне “названий для растений ботанических, названий животных, птиц, рыб, насекомых, пресмыкающихся, минералогических и некоторых химических названий, специальных технических терминов. Их необходимо записать непосредственно из уст народа. … Во избежание недорозумений при названиях растений и животных необходимо приводить русский перевод, а кто знает и латинское название” [2, с. 26–27].

Парадак працы па ўкладанні тэрміналогіі уключаў наступныя стадыі:

– кожны з членаў секцыі браў на сябе апрацоўку тэрміналогіі па пэўнай галіне;

– праект тэрміналогіі на некалькіх мовах прадстаўляўся на раздгяд адпаведнай секцыі (некаторыя праекты падавліся на разгляд секцый не членамі камісіі);

– прынятая секцыяй тэрміналогія зацвярджалася агульным сходам, які складаўся з усіх членаў камісіі. Звачайна агульны сход прымаў тэрміналогію аднагалосна, пры спрэчных словах рашэнне прымалася большасцю 3/4 прысутных на сходзе. Такім чынам, кожны праект тэрміналогіі праходзіў праз двайную экспертызу, што забяспечывала большую грунтоўнасць, а таксама атрыманне пэўнай згоднасці паміж працаю ўсіх секцый [1, с. 11].

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

На старонках 2-га нумара “Вестника Народного Комиссариата Просвещения” у раздзеле “Беларускі аддзел”, былі прадстаўлены першыя вынікі працы навукова-тэрміналагічнай камісіі па апрацоўцы тэрміналогіі (граматычная тэрміналогія). Усяго на працягу выхаду “Вестника” у 1921–1922 гг. было надрукавана сем выпускаў беларускай навуковай тэрміналогіі, сярод іх – 5-ты выпуск, прысвечаны батанічнай тэрміналогіі, якая натуральна звязана з сельскагаспадарчай галіной.

Батанічная тэрміналогія, апублікаваная ў выпуску 5–6 (май–чэрвень) “Вестника Народного Комиссариата Просвещения” за 1922 г. (агульны вып. 7–8) складалася з расійска-беларускага тэкста, які ўтрымліваў і лацінскія найменні, і ўключала 451 тэрмін [3].

Што тычыцца характару тэрміналогіі, то пры яе апрацоўцы камісія прытрымлівалася агульных прынцыпаў для ўсіх галін [1].

Галоўным прынцыпам працы камісіі было ўвядзенне слоў, якія бытавалі ў жывой народнай мове: *хмызняк* (заросль), *насеньне* (семена), *вільгаць* (влажность), *глеба* (почва).

Другі напрамак – стварэнне неалагізмаў шляхам шырокага прымянення на базе нацыянальнай мовы афіксальнага словаўтварэння, аснова- і словаскладання, калькавання, семантычнага перакладу: *голанасенныя* (голосемянные), *павойныя* (вьюнковые), *алеістыя расліны* (масленистые растения), *каморка* (клетка), *суквецце* (соцветие). У некаторых выпадках камісія прымала два беларускіх тэрміна, у выпадках, калі такія словы часта ўжываюцца ў жывой народнай мове, альбо як кампраміс пры спрэчных тэрмінах: *кветка* і *краска* (цветок), *ігліца* і *шыльнік* (хвоя), *булаўка* і *кіёўка* (початок).

Іншамоўныя тэрміны ўжываліся вельмі рэдка і, як правіла, у выпадках, калі ў народнай мове не было адпаведнага беларускага тэрміна. Бывала і так, што даваўся беларускі тэрмін і побач з ім іншамоўнае слова (калі беларускі тэрмін не зусім дакладна

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

выражаў паняцце): *скурка* і *эпідэрміс* (эпидермис), *хлёрофіль* і *лістазелень* (хлорлофил), *надскурка* і *кутыкуля* (надкожица).

З утварэннем Інбелкульта працягам працы Навукова-тэрміналагічнай камісіі па апрацоўцы тэрміналогіі сельскагаспадарчай галіны займаюцца тэрміналагічныя камісіі пры яго прыродазнаўчай секцыі, лясной падсекцыі сельскагаспадарчай секцыі, галоўнай тэрміналагічнай камісіі, пры Навуковым таварыстве для вывучэння Беларусі ў Горках (установа Інбелкульта), а пасля ўтварэння Беларускай акадэміі навук – тэрміналагічная камісія Інстытута мовазнаўства. Вынікам дзейнасці вышэйназваных камісій стала выданне шасці слоўнікаў беларускай навуковай тэрміналогіі, звязаных з сельскагаспадарчай галіной.

Шосты выпуск беларускай навуковай тэрміналогіі *“Батаніка: агульная і спэцыяльная”* быў падрыхтаваны прыродазнаўчай секцыяй Інстытута беларускай культуры ў 1924 годзе [4]. Выданне ўтрымлівае расійска-беларускі і лацінска-расійска-беларускі слоўнікі і складаецца з двюх частак:

1) агульная батаніка (анатомія, марфалогія і фізіялогія раслін) прадстадстаўлена расійска-беларускім слоўнікам (580 тэрмінаў, прычым беларуская частка крыху большая за рускую, бо некаторым рэестравым словам прапануецца два беларускія эквіваленты) і двух паказчыкаў – лацінскіх (102) і беларускіх тэрмінаў;

2) спецыяльная батаніка (сістэматыка раслін) складаецца з лацінска–расійска–беларускага слоўніка (1 248 тэрмінаў), у якім назвы сем’яў, відаў і родаў сустракаемых і агульнавядомых у Буларусі раслін размешчаны ў алфавітным парадку, а таксама двух паказчыкаў тэрмінаў – расійскіх і беларускіх назваў.

Як зазначаецца у прадмове, увесь праект тэрміналогіі быў падрыхтаваны дырэктарам Мінскай балотнай станцыі, сябрам Інбелкульту, Вітольдам Міхальскім. На працягу 1922–1923 гг. праект быў перегледжаны і прыняты прыродазнаўчай секцыяй і

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

часткова заслуханы на пленуме Інбелкульту. Найбольш значны ўдзел у працы па пераглядзе прымалі сябры Інбелкульту Сцяпан Некрашэвіч, Мікалай Азбукін, Міхаіл Грамыка, Аляксандр Круталевіч, Часлаў Родзевіч і Аркадзь Смоліч. Агульная батаніка, як узгадавалася вышэй, ужо была надрукавана ў вып. 7–8 “Вестника Народного Комиссариата Просвещения” (1922 г.). Папраўкі і дадаткі ў гэтую частку, як і ўпарадкаванне, тэхнічнае рэдагаванне абодзвюх частак, укладанне паказчыкаў выканаў А. Смоліч.

“Слоўнік лясных тэрмінаў”, выдадзены ў 1926 годзе, стаў восьмым выпускам беларускай навуковай тэрміналогіі падрыхтаванай Інстытутам беларускай культуры [5]. Слоўнік быў складзены тэрміналагічнай камісіяй лясной падсекцыіі Інбелкульта, у якой працавалі члены падсекцыі Язэп Троська, Якуб Шамоль, Амбр. Хацяновіч, Часлаў Бялюнас і П. Санько, канчатковая рэдакцыя была зацверджана правапісна-тэрміналагічнай камісіяй Інбелкульта. У выданні былі сабраныя тэрміны, якія ўжываюцца як у асобных галінах лясной навукі, так і ў канцылярыі лясніцтва. Слоўнік складаецца з дзвюх частак: расійска–беларускі слоўнік (1 657 рускамоўных тэрмінаў) і паказчык беларускіх тэрмінаў у алфавітным парадку.

Дванаццаты выпуск беларускай навуковай тэрміналогіі Інстытута беларускай культуры *“Назовы жывёл”* выйшаў у 1927 годзе [6]. Выданне складаецца з лацінска–расійска–беларускага слоўніка (1 037 лацінскіх тэрмінаў), у якім назвы пераважна тых жывёл, якія сустракаюцца ў межах Беларусі і тых, якія ўзгадваюцца ў элементарных падручніках па прыродазнаўстве размешчаны ў алфавітным парадку, а таксама з двух паказчыкаў – расійскіх і беларускіх тэрмінаў. У прадмове даюцца друкаваныя крыніцы, якія выкарыстоўваліся пры ўкладанні праекта (слоўнік Насовіча, “Маскоўска-Крыўскі слоўнік” Ластоўскага, “Рыбы пресноводных вод России” Л. С. Берга, “Птицы России. Изд. 2.” М. А. Мензбіра і інш.), і зазначаецца, што складзены

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

М. Азбукіным праект быў разгледжаны спецыяльнай тэрміналагічнай камісіяй прыродазнаўчай секцыі, пераглежданы правапісна-тэрміналагічнай камісіяй Інбелкульту і зацверджаны да выдання Прэзідыумам прыродазнаўчай секцыі.

“Слоўнік глебазнаўчае тэрмінолёгіі (праект)” стаў шаснаццатым выпускам падрыхтаванай у 1927 годзе беларускай навуковай тэрміналогіі [7]. Ён складаецца з руска–беларуска–нямецкага слоўніка (832 рускамоўных тэрміна) і паказчыка беларускіх тэрмінаў. У прадмове ўкладальнік глебазнаўчай тэрміналогіі П. Кучынскі, аспірант пры глебазнаўчай кафедры Беларускай дзяржаўнай сельскагаспадарчай акадэміі ў Горках, коратка распавядае аб своёй працы па складанні тэрміналогіі (адбор і запіс расійскіх тэрмінаў з лепшых глебазнаўчых выданняў; узгадненне з ужо надрукаванай Інбелкультам тэрміналогіяй; укладанне беларускай тэрміналогіі – пошук адпаведнікаў у жывой народнай мове або пакіданне міжнароднай формы ў беларускай транскрыпцыі; укладанне нямецкай часткі) і дае спіс выкарыстанай літаратуры. Праект быў перагледжаны, выпраўлены і ўхвалены да друка Галоўнай тэрміналагічнай камісіяй Інбелкульта.

Дзевятнаццаты выпуск беларускай навуковай тэрміналогіі *“Слоўнік сельскага-спадарчае тэрмінолёгіі (проект)”* быў надрукаваны ў 1928 годзе [8]. Выданне складаецца з расійска–беларускага слоўніка (1 674 рускіх тэрміна) і паказчыка беларускіх тэрмінаў. У прадмове падкрэсліваецца, што пры апрацоўцы сельскагаспадарчай тэрміналогіі існуе шмат асаблівасцей і складанасцей, звязаных з дыялектнай разнастайнасцю народнай мовы і стварэннем новых тэрмінаў для азначэння пэўных паняццяў, тым не менш, адзначаецца тэрміновая неабходнасць выдання слоўніка, нягледзячы на непаўнату і недасканаласць. Тэрміналогія была апрацавана асобнай тэрміналагічнай камісіяй, якая была ўтворана замест былой сельскагаспадарчай секцыі ў складзе аграномаў

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Я. Грабоўскага, Я. Кіслякова, М. Лайкова, П. Рагавога і А. Смоліча, пры ўдзеле тэрміналагічных камісій пры Навуковым таварыстве для вывучэння Беларусі ў Горках. Праект перагледжаны і зацверджаны Галоўнай тэрміналагічнай камісіяй Інстытута навуковай мовы Інбелкульта.

“Слоўнік тэрміналёгіі агульнае расьлінагадоўлі (праект)” увасобіўся ў дваццаць чацвёртым выпуску беларускай навуковай тэрміналогіі, якая вышла ў 1930 годзе [9]. Слоўнік скаладаецца з расійска–беларускага слоўніка (2 092 рускіх тэрміна) і паказчыка беларускіх тэрмінаў і мае спіс выкарыстанай пры ўкладанні літаратуры з 44 крыніц. Тэрміналогія апрацавана тэрміналагічнай камісіяй Інстытута мовазнаўства Беларускай акадэміі навук і апублікавана з дазволу яе Прэзідыума.

Ва ўступных словах кожнага з вышэйразгледжаных слоўнікаў адзначаецца праектны характар выдадзеных тэрміналогій, выказваецца намер далейшай працы ў накірунках выяўлення народнага матэр’ялу, яго апрацавання і ўпарадкавання, а таксама ўтрымліваецца зварот ад імя тэрміналагічнай камісіі да ўсіх зацікаўленых асоб і ўстаноў далучыцца да актыўнай працы па ўдасканаленні беларускай навуковай тэрміналогіі.

Характэрнай асаблівасцю тэрміналогіі, распрацаванай тэрміналагічнымі камісіямі ў 1921–1930 гг., была высокая ступень варыятыўнасці, абумоўленая перш за ўсё падачай часткі запазычаных тэрмінаў разам з беларускімі лексемамі або неалагізмамі. Імкненне ўкладальнікаў тэрміналагічных выпускаў максімальна выкарыстаць беларускія эквіваленты тлумачыцца не толькі прытрымліваннем нацыянальнай чысціні мовы, але і даволі часта тым, што на раннім этапе развіцця навукі ў Беларусі вучоныя і папулярызатары навукі ў сваіх публікацыях навуковага і навукова-папулярнага зместу часта выкарыстоўвалі замест невядомых шырокаму колу чытачоў запазычаных тэрмінаў словы жывой беларускай мовы, а часам і вузкія рэгіяналізмы, якія і былі зафіксаваны ўкладальнікамі выпускаў. Акрамя таго,

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

аналагічнымі матывамі часам кіраваліся і самі ўкладальнікі пры неабходнасці выбару паміж запазычаннем і словам жывой народнай мовы. З гэтага боку апрацоўка тэрміналогіі, звязанай з сельскагаспадарчай галіной, у імкненні да выкарыстання сродкаў нацыянальнай мовы ў цэлым не мела значных крайнасцей, бо беларуская мова мае вельмі багаты запас сельскагаспадарчых і роднасных назваў і тэрмінаў.

Такім чынам, тэрміналагічныя камісіі, якія працавалі спачатку пры Народным камісарыяце асветы БССР, затым, з 1922 па 1929 г., – у Інстытуце беларускай культуры, а ў 1929–1930 гг. – у Беларускай акадэміі навук, правялі вялікую работу па ўпарадкаванні беларускай навуковай тэрміналогіі. Шэсць слоўнікаў беларускай тэрміналогіі, звязанай з сельскагаспадарчай галіной, былі выдадзены агульным накладам 5 750 асобнікаў. Агульная колькасць тэрмінаў, уключаных у гэтыя выданні склала больш за 9 тыс. Нягледзячы на некаторыя дубліраванні тэрмінаў у слоўніках роднаснай тэрміналогіі, праведзеная тэрміналагічнымі камісіямі навуковая праца па беларускай лексікалогіі заклала грунтоўны падмурак далейшага развіцця аграрнай тэрміналогіі.

Тэрмінаграфічная спадчына, створаная тэрміналагічнымі камісіямі ў 1921–1930 гг., і сёння захоўвае навуковую значнасць для розных галін ведаў. Да таго ж паляпшаецца яе агульная даступнасць: у 2010 годзе пабачыла свет перавыданне 24 выпускаў беларускай навуковай тэрміналогіі у выглядзе 2-га стэрэатыпнага выдання ў 4-х кнігах (шэсць слоўнікаў беларускай тэрміналогіі, звязанай з сельскагаспадарчай галіной, уключаны ў кнігі 1–3) [10], ствараюцца лічбавыя копіі арыгінальных выданняў і забеспячваецца вольны доступ да іх у інтэрнэце. Гэта, безумоўна, спрыяе ракрыццю нацыянальных моўных традыцый, а таксама развіццю сучаснай беларускай тэрміналогіі.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Беларуская навуковая тэрміналогія // Вестник Народного Комиссариата Просвещения ССРБ. – 1921. – № 2. – С. 11–13 (2-я паг.).

2. Карский, Е. Ф. Что предстоит сделать по белорусскому языку и литературе? / Е. Ф. Карский // Вестник Народного Комиссариата Просвещения ССРБ. – 1921. – № 1. – С. 25–28.

3. Беларуская навуковая тэрміналогія (працяг). Батанічная тэрміналогія // Вестник Народного Комиссариата Просвещения ССРБ. – 1922. – № 5–6. – С. 13–21 (2-я паг.).

4. Батаніка: агульная і спецыяльная : [рас.-бел. і лац.-рас.-бел. слоўн.] / Ін-т бел. культуры, Прыродазн. секцыя. – Мн. : Ін-т бел. культуры, 1924. – 83 с. – (Беларуская навуковая тэрміналогія ; вып. 6).

5. Слоўнік лясных тэрмінаў : [рас.-бел. слоўн.] / Ін-т бел. культуры, С.-г. секцыя. – Мн. : Ін-т бел. культуры, 1926. – 79 с. – (Беларуская навуковая тэрміналогія ; вып. 8).

6. Назвы жывёл : [лац.-рас.-бел. слоўн.] / Ін-т бел. культуры, Прыродазн. секцыя. – Мн. : Ін-т бел. культуры, 1927. – 71 с. – (Беларуская навуковая тэрміналогія ; вып. 12).

7. Слоўнік глебазнаўчай тэрміналогіі : (праект) : [рас.-бел.-ням. слоўн.] / Ін-т бел. культуры, Аддз. мовы і літ., Гал. тэрмінал. каміс. – Мн. : Ін-т бел. культуры, 1927. – 62 с. – (Беларуская навуковая тэрміналогія ; вып. 16).

8. Слоўнік сельскагаспадарчай тэрміналогіі : (праект) : [рас.-бел. слоўн.] / Ін-т бел. культуры, Аддз. мовы і літ., Ін-т навук. мовы. – Мн. : Ін-т бел. культуры, 1928. – 76 с. – (Беларуская навуковая тэрміналогія ; вып. 19).

9. Слоўнік тэрміналогіі агульнай раслінагадоўлі : (праект) : [рас.-бел. слоўн.] / Бел. акад. навук, Тэрмінал. каміс. Ін-ту мовазнаўства. – Мн. : [б. в.], 1930. – 100 с. – (Беларуская навуковая тэрміналогія ; вып. 24).

10. Беларуская навуковая тэрміналогія : у 4 кн. – Выд. 2-е, стэр. – [Мн.? : б. в.], 2010. – 4 кн.

References:

1. Belarusian scientific terminology. *Vestnik Narodnogo Komissariata Prosveshcheniya SSRB* [Bulletin of the People's Commissariat of Education of the SSRB], 1921, no. 2, pp. 11–13 (in Belarusian).

2. Karskii E. F. What remains to be done in the Byelorussian language and literature? *Vestnik Narodnogo Komissariata Prosveshcheniya SSRB* [Bulletin of the

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

People's Commissariat of Education of the SSRB], 1921, no. 1, pp. 25–28 (in Russian).

3. Belarusian scientific terminology (continuation). Botanical terminology. *Vestnik Narodnogo Komissariata Prosveshcheniya SSRB* [Bulletin of the People's Commissariat of Education of the SSRB], 1922, no. 5–6, pp. 13–21 (in Belarusian).

4. Institute of Belarusian Culture. *Botany: general and special. Belarusian Scientific Terminology. Issue 6.* Minsk, Institute of Belarusian Culture, 1924. 83 p. (in Belarusian).

5. Institute of Belarusian Culture. *Dictionary of forest terms. Belarusian Scientific Terminology. Issue 8*. Minsk, Institute of Belarusian Culture, 1926. 79 p. (in Belarusian).

6. Institute of Belarusian Culture. *Names of animals. Belarusian Scientific Terminology. Issue 12*. Minsk, Institute of Belarusian Culture, 1927. 71 p. (in Belarusian).

7. Institute of Belarusian Culture. *Dictionary of soil science terminology: (draft). Belarusian Scientific Terminology. Issue 16*. Minsk, Institute of Belarusian Culture, 1927. 62 p. (in Belarusian).

8. Institute of Belarusian Culture. *Dictionary of agricultural terminology: (draft). Belarusian Scientific Terminology. Issue 19*. Minsk, Institute of Belarusian Culture, 1928. 76 p. (in Belarusian).

9. Belarusian Academy of Sciences. *Dictionary of general plant growing terminology: (draft). Belarusian Scientific Terminology. Issue 24*. Minsk, 1930. 100 p. (in Belarusian).

10. *Belarusian scientific terminology: in 4 books*. 2nd ed. Minsk, 2010. 4 books. (in Belarusian).

Дата паступлення артыкула 13.10.2025
Received 13.10.2025

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

УДК 81’374:34
https://doi.org/10.5281/zenodo.17598147

І. Л. Капылоў, Н. В. Паляшчук, Э. В. Ярмоленка

Інстытут мовазнаўства імя Якуба Коласа Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі, Мінск, Беларусь

АБ СТВАРЭННІ НОВАГА РУСКА-БЕЛАРУСКАГА СЛОЎНІКА ЮРЫДЫЧНЫХ ТЭРМІНАЎ

Анатацыя. У артыкуле апісаны прынцыпы ўкладання новага руска-беларускага слоўніка юрыдычных тэрмінаў, падрыхтоўка якога вядзецца на матэрыяле дзеючых адзінаццаці кодэксаў Рэспублікі Беларусь, акрэслены перспектывы яго практычнага выкарыстання ў сферы заканадаўства, права, справаводства, мовазнаўства і інш.

Ключавыя словы: кодэкс, юрыдычны тэрмін, юрыдычная тэрміналогія, перакладная тэрмінаграфія, руска-беларускі слоўнік.

Для цытавання. Капылоў, І. Л. Аб стварэнні новага руска-беларускага слоўніка юрыдычных тэрмінаў / І. Л. Капылоў, Н. В. Паляшчук, Э. В. Ярмоленка // Актуальные проблемы сельскохозяйственной терминологии : доклады Международной научной конференции, Минск, 27 ноября 2025 г. / Национальная академия наук Беларуси, Белорусская сельскохозяйственная библиотека им. И.С. Лупиновича, Центр исследований белорусской культуры, языка и литературы, Институт языкознания им. Якуба Коласа ; редкол.: Ю. О. Каракулько (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2025. – С. 182–192.

И. Л. Копылов, Э. В. Ермоленко, Н. В. Полещук

Институт языкознания имени Якуба Коласа Центра исследований белорусской культуры, языка и литературы НАН Беларуси, Минск, Беларусь

О СОЗДАНИИ НОВОГО РУССКО-БЕЛОРУССКОГО СЛОВАРЯ ЮРИДИЧЕСКИХ ТЕРМИНОВ

Аннотация. В статье описаны принципы составления нового русско-белорусского словаря юридических терминов, подготовка которого ведется на материале действующих одиннадцати кодексов Республики Беларусь, обозначены перспективы его практического использования в сфере законодательства, права, делопроизводства, языкознания и др.

Ключевые слова: кодекс, юридический термин, юридическая терминология, переводная терминография, русско-белорусский словарь.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Ihar L. Kapylou, Elvira V. Yarmolenka, Natallia V. Paliashchuk

Yakub Kolas Institute of Linguistics of the Centre for Belarusian Culture, Language and Literature Researches of the National Academy of Sciences of Belarus, Minsk, Belarus

ON THE CREATION OF A NEW RUSSIAN-BELARUSIAN DICTIONARY OF LEGAL TERMS

Abstract. The article describes the principles for compiling a new Russian-Belarusian dictionary of legal terms, which is being developed using eleven current codes of the Republic of Belarus. It also outlines the prospects for its practical use in legislation, law, office work, linguistics, and other fields.

Keywords: code, legal term, legal terminology, translation terminology, Russian-Belarusian dictionary.

For citation. Kapylou I. L., Palaschuk N. V., Yarmolenka E. V. On the creation of a new Russian-Belarusian dictionary of legal terms. Actual problems of agricultural terminology : proceedings of the International scientific conference, Minsk, November 27, 2025. Minsk, 2025, pp. 182–192 (in Belarusian).

З пачатку XX ст. вывучэнне юрыдычнай тэрмінасістэмы беларускай мовы айчыннымі мовазнаўцамі вядзецца ў наступных напрамках: аналіз развіцця юрыдычнай лексікі і тэрміналогіі ў XIV – першай палавіне XVIII стагоддзя (А. М. Булыка, А. І. Жураўскі, В. Э. Зіманскі, М. А. Новік, Н. В. Паляшчук); даследаванне іх дынамікі ў першай палавіне XX стагоддзя (С. Я. Богуш, Г. І. Кулеш); разгляд колькаснага і якаснага складу юрыдычнай тэрміналогіі і яе функцыянавання ў другой палавіне XX – першай чвэрці XXI стагоддзя (М. Г. Антанюк, М. У. Буракова, Г. І. Кулеш); аналіз перакладу юрыдычнай лексікі з рускай мовы на беларускую мову і яе рэпрэзентацыі ў лексікаграфічных выданнях (Г. І. Кулеш, А. М. Лапцёнак). Таксама сёння ўвага павінна быць скіравана і на вырашэнне такіх пытанняў, як выпрацоўка навукова абгрунтаваных патрабаванняў да мовы заканадаўства на падставе вывучэння нацыянальных стылеўтваральных рэсурсаў наяўных беларускамоўных юрыдычных тэкстаў; тэрміналагічнае,

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

перакладчыцкае і тэрмінаграфічнае забеспячэнне юрыдычнай дзейнасці; лінгвістычная адукацыя спецыялістаў у галіне права і падрыхтоўка філолагаў для лінгвістычнай экспертызы заканадаўчых тэкстаў [гл.: 1].

Неабходнасцю сістэматызацыі і кадыфікацыі тэрміналогіі права, змены ў якой звязаны з экстралінгвістычнымі фактарамі, абумоўлена з'яўленне серыі юрыдычных слоўнікаў, сярод якіх "Юрыдычны энцыклапедычны слоўнік" (Мінск, 1992); "Краткий русско-белорусско-английский словарь для юридических институтов и факультетов" (М. О. Лойка, І. І. Штоп. Гродна, 1997); "Краткий русско-белорусский словарь юридических и социально-экономических терминов" (Т. В. Кузьмянкова. Мінск, 2009), "Краткий русско-белорусский словарь юридической лексики" (Т. І. Скікевіч, Г. І. Малько, С. П. Дабіжы. Горкі, 2016), "Французска-беларускі слоўнік прававой лексікі" (І. Г. Баўтрэль, Я. В. Волкава, А. А. Завадская і інш. Мінск, 2019), "Шматмоўны слоўнік юрыдычных тэрмінаў" (http://multilang.pravo.by/ru) і інш. Акрамя таго, юрыдычная лексіка прадстаўлена ў шэрагу вучэбных дапаможнікаў па дысцыпліне "Беларуская мова (прафесійная лексіка)", напрыклад, "Беларуская мова. Юрыдычная лексіка" Т. М. Смольскай і Л. У. Хрышчановіч (Мінск, 2011), "Беларуская мова. Юрыдычная лексіка" В. К. Мароз, А. В. Каценка (Мінск 2018).

Новы руска-беларускі слоўнік юрыдычных тэрмінаў упершыню рыхтуецца на матэрыяле дзеючых адзінаццаці кодэксаў Рэспублікі Беларусь (Водны кодэкс Рэспублікі Беларусь, Лясны кодэкс Рэспублікі Беларусь, Кодэкс гандлёвага мараплаўства Рэспублікі Беларусь, Працоўны кодэкс Рэспублікі Беларусь, Грамадзянскі працэсуальны кодэкс Рэспублікі Беларусь, Кодэкс Рэспублікі Беларусь аб судовым ладзе і статусе суддзяў, Крымінальны кодэкс Рэспублікі Беларусь, Кодэкс Рэспублікі Беларусь аб адміністрацыйных правапарушэннях,

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Працэсуальна-выканаўчы кодэкс Рэспублікі Беларусь аб адміністрацыйных правапарушэннях, Крымінальны кодэкс Рэспублікі Беларусь, Крымінальна-выканаўчы кодэкс Рэспублікі Беларусь, Кодэкс Рэспублікі Беларусь аб адукацыі), што дазволіць *максімальна поўна* прадставіць ужывальную ў сучаснай прававой, заканадаўчай, справаводчай практыцы юрыдычную лексіку і тэрміналогію.

Праца над слоўнікам вядзецца паэтапна: спачатку ствараюцца асобныя даведнікі па пэўным відзе права (напрыклад, слоўнік тэрміналогіі экалагічнага права распрацоўваецца на аснове Воднага кодэкса Рэспублікі Беларусь і Лясного кодэкса Рэспублікі Беларусь, працоўнага права – на аснове Працоўнага кодэкса Рэспублікі Беларусь і інш.), якія затым будуць аб'яднаны ў зводны руска-беларускі слоўнік юрыдычных тэрмінаў; пасля распрацоўкі адпаведнага праграмнага забеспячэння ім можна будзе карыстацца ў анлайн-рэжыме. Такім чынам, новы лексікаграфічны даведнік дапоўніць серыю перакладных і тлумачальных слоўнікаў спецыяльнай лексікі беларускай мовы, у тым ліку і юрыдычнай, павялічыць факталагічную базу для вырашэння пытанняў упарадкавання і кадыфікацыі беларускай нацыянальнай тэрміналогіі, паспрыяе стандартызацыі юрыдычнай тэрмінасістэмы, уніфікаванаму выкарыстанню тэрмінаў у спецыяльнай літаратуры, перыядычным друку і інш.

Пры стварэнні новага руска-беларускага слоўніка юрыдычных тэрмінаў улічаны вопыт іх лексікаграфавання беларускімі і замежнымі вучонымі [гл., напрыклад: 2, 3, 4, 5, 6].

Праца будзе складацца з прадмовы, рэкамендацый па карыстанні слоўнікам, спіса прынятых скарачэнняў і ўмоўных абазначэнняў, слоўнікавых артыкулаў, дадатку.

У слоўніку прыняты алфавітна-гнездавы прынцып размяшчэння слоў. Рэестр складаюць аднаслоўныя і неаднаслоўныя адзінкі на рускай мове ў алфавітным парадку (яны падаюцца з малой літары паўтлустым шрыфтам).

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Аднаслоўныя тэрміны прадстаўлены ў пачатковай форме (форма назоўнага склону адзіночнага ліку для назоўнікаў, назоўнага склону адзіночнага ліку мужчынскага роду для прыметнікаў і дзеепрыметнікаў, інфінітыва для дзеясловаў). Неаднаслоўныя назвы падаюцца паводле пачатковай формы галоўнага слова.

вода вада *ж.*[1]

возрастная структура древостоя ўзроставая структура дрэвастою

питомник гадавальнік *м.*

ликвидировать ліквідаваць

обязательный для соблюдения абавязковы для выканання

соблюдать 1) выконваць; 2) захоўваць

Для некаторых тэрміналагічных адзінак у якасці рэестравай абіраецца форма множнага ліку як найбольш ужывальная:

отходы адходы *мн.*

питьевые нужды пітныя патрэбы

поливомоечные работы палівальна-мыйныя работы

потери воды страты вады

Пры аднаслоўных тэрмінах-назоўніках указваецца род (*м., ж., ср.*/*н.*), калі ён супадае ў рускай і беларускай лексемы – пасля беларускага эквівалента, калі не супадае – пасля кожнага слова:

животное *ср.* жывёла *ж.*

пруд *м.* сажалка *ж.*

пруд-испаритель *м.* сажалка-выпарнік *ж.*

пруд-копань *м.* сажалка-копанка *ж.*

пруд-усреднитель *м.* сажалка-ўсярэднівальнік *ж.*

Тэрміналагічныя спалучэнні ў складзе прыметніка / дзеепрыметніка і назоўніка падаюцца двойчы: у алфавітным парадку па першай літары залежнага слова (прыметніка /

[1]Тут і далей прыклады прыведзены з Воднага Кодэкса Рэспублікі Беларусь і Ляснога Кодэкса Рэспублікі Беларусь, на аснове якіх ужо падрыхтаваны рукапіс слоўніка тэрмінаў экалагічнага права.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

дзеепрыметніка) і ў гняздзе пры галоўным слове (назоўніку). Так, напрыклад, тэрмін **сельское хозяйство** падаецца на сваім месцы па алфавіце на літару «С» і пад літарай «Х» у гняздзе слова **хозяйство**, якое з'яўляецца галоўным і апорным для шэрага пададзеных пры ім састаўных тэрміналагічных адзінак:

сельское хозяйство сельская гаспадарка

хозяйство *н.* гаспадарка *ж.* ...

сельское х. сельская гаспадарка

Неаднаслоўныя тэрміны пад загалоўным словам гнязда размяшчаюцца па алфавіце з новага радка. Замест паўтору загалоўнага слова ў рускай частцы падаецца першая яго літара з кропкай (калі яно мае ў выразе пачатковую форму; у іншых выпадках – слова падаецца поўнасцю). У беларускай частцы словы не скарачаюцца:

рубка высечка *ж.*

выборочная р. выбарачная высечка

выборочная санитарная р. выбарачная санітарная высечка

длительно-постепенная р. працягла-паступовая высечка

незаконная р. незаконная высечка

прочие рубки іншыя высечкі

р. главного пользования высечка галоўнага карыстання

Калі руская лексема перакладаецца рознымі па значэнні адзінкамі, то яны даюцца пад парадкавымі нумарамі праз кропку з коскай. Далей з абзаца прыводзяцца тэрміналагічныя выразы ў алфавітным парадку ў адпаведнасці з патрабаваннямі да афармлення выразаў пасля загалоўнага слова гнязда:

защита 1. абарона; 2. ахова *ж.*

з. водоносных горизонтов ахова ваданосных гарызонтаў

з. населения абарона насельніцтва

з. населения и территорий абарона насельніцтва і тэрыторый

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

з. прав и законных интересов абарона правоў і законных інтарэсаў

з. растений абарона раслін

изъятие *ср.* 1. забор *м.*; 2. адабранне *ср.*

и. вод забор вод;

и. поверхностных вод забор паверхневых вод;

и. поверхностных водных объектов адабранне паверхневых водных аб'ектаў

Тэрміны-амонімы абазначаюцца надрадковымі арабскімі лічбамі:

образование[1] *н.* адукацыя *ж.*

образование[2] утварэнне *н.*

Акрамя тэрмінаў, у слоўнік уключаны найбольш частотныя ў кодэксах лексічныя адзінкі і ўстойлівыя выразы тыпу *внесение изменений и (или) дополнений*, *во избежание*, *принять меры*, *по мнению*, *с целью*, *требовать*:

выполнение требований выкананне патрабаванняў

на основании на падставе

на условиях на ўмовах

Укладанне рукапісу слоўніка тэрмінаў грунтуецца на ўліку вынікаў супастаўляльнага даследавання юрыдычных тэрмінасістэм беларускай і рускай моў і асноўных прынцыпаў тэорыі перакладу з адной мовы на іншую.

Пры перакладзе тэрмінаў з рускай мовы на беларускую выкарыстаны лексічныя адзінкі сучаснай беларускай літаратурнай мовы. Гэта накіравана на стабілізацыю моўных нормаў і захаванне адзінага моўнага рэжыму ў Рэспубліцы Беларусь.

Пры наяўнасці эквівалентных лексічных адзінак (эквівалентам лічыцца пастаянны раўназначны адпаведнік) мэтазгодна карыстацца толькі імі:

озеро возера *н.*

пруд *м.* сажалка *ж.*

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Пры адпаведнасці слову рускай мовы некалькіх слоў у беларускай мове выбар адпаведніка вызначаецца кантэкстам, у якім рэалізуецца семантыка слова, якое перакладаецца, частотнасцю і традыцыяй яго выкарыстання, напрыклад:

изъятие *ср*. 1. забор *м*.; 2. адабранне *ср*.

и. вод забор вод…

и. поверхностных водных объектов адабранне паверхневых водных аб'ектаў

решение Минского городского исполнительных комитета рашэнне Мінскага гарадскога выканаўчага камітэта

решение экологических проблем вырашэнне экалагічных праблем

Калі слова рускай мовы, якое перакладаецца, не зафіксавана перакладнымі лексікаграфічнымі даведнікамі беларускай мовы, то разглядаецца яго семантыка і прапаноўваецца яго беларускамоўны адпаведнік, напрыклад:

водорегулирующие устройства водарэгулюючыя прылады

водорегулирующие сооружения водарэгулюючыя збудаванні

добываемые подземные воды здабываемыя падземныя воды

изымаемые поверхностные воды забіраемыя паверхневыя воды

Дадатак да слоўніка ўключае пералік уласных назваў на рускай мове і іх адпаведнікі на беларускай мове, што будзе садзейнічаць іх аднолькавай перадачы:

Белорусское республиканское общество спасания на водах Беларускае рэспубліканскае таварыства ратавання на водах

Водный кодекс Республики Беларусь Водны кодэкс Рэспублікі Беларусь

Государственная граница Республики Беларусь Дзяржаўная граніца Рэспублікі Беларусь

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Государственная инспекция охраны животного и растительного мира при Президенте Республики Беларусь Дзяржаўная інспекцыя аховы жывёльнага і раслiннага свету пры Прэзідэнце Рэспублікі Беларусь

Руска-беларускі слоўнік юрыдычных тэрмінаў, які будзе падрыхтаваны, забяспечыць тэрміналагічную аднастайнасць пры стварэнні нарматыўных прававых актаў, іх перакладзе з рускай мовы на беларускую, а таксама паспрыяе распаўсюджванню афіцыйнай прававой інфармацыі на беларускай мове ў глабальнай камп'ютарнай сетцы Інтэрнэт.

Слоўнік знойдзе прымяненне:

у заканадаўчай і заканатворчай дзейнасці, у рабоце органаў дзяржаўнага кіравання (Міністэрства юстыцыі Рэспублікі Беларусь, Нацыянальнага цэнтра прававой інфармацыі Рэспублікі Беларусь, Нацыянальнага цэнтра заканадаўства і прававых даследаванняў Рэспублікі Беларусь) і мясцовага кіравання (упраўленні, службы, структурныя падраздзяленні выканаўчых камітэтаў);

у далейшым вывучэнні юрыдычнай тэрмінасістэмы, канкрэтызацыі і ўдакладненні крыніц, шляхоў і спосабаў яе папаўнення, устанаўленні суадносін тэрміналагічнай і агульнаўжывальнай лексікі, тэрмінаў і наменклатурных назваў, даследаванні з'яў сінанімii, фармальнай і семантычнай варыянтнасці, аманімii, антанімii тэрмінаў, што станоўча паўплывае на развіццё тэорыі беларускага тэрміназнаўства;

у выкананні міждысцыплінарных праектаў;

у вучэбным працэсе: пры чытанні лекцый па сучаснай беларускай літаратурнай мове, пры правядзенні спецкурсаў і спецсемінараў па лексікалогii, лексікаграфii, тэрміналогii, тэрмінаграфii, стылістыцы ў вышэйшых навучальных установах Рэспублікі Беларусь; пры выкладанні дысцыпліны "Беларуская мова: прафесійная лексіка"; пры напісанні курсавых, дыпломных,

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

магістарскіх работ; пры стварэнні падручнікаў, вучэбна-метадычных дапаможнікаў, практыкумаў, вучэбных праграм;

у лексікаграфічнай практыцы: пры ўкладанні і папаўненні двухмоўных (беларуска/рускіх, руска/беларускіх), тэрміналагічных, тлумачальных, энцыклапедычных слоўнікаў.

Слоўнік будзе садзейнічаць удасканаленню моўнай і маўленчай культуры носьбітаў беларускай мовы, што з'яўляецца актуальным ва ўмовах беларуска-рускага білінгвізму ў Беларусі.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Кулеш, Г. І. Актуальныя задачы лінгвістычнага забеспячэння парытэту беларускай і рускай моў у юрыдычнай сферы / Г. І. Кулеш // Беларускае слова: на хвалях часу : матэрыялы навук. чытанняў, прысвеч. памяці дац. І. М. Шчарбаковай, г. Мінск, 23 лют. 2022 г. / Бел. дзярж. ун-т ; рэдкал.: М. І. Свістунова (адк. рэд.) [і інш.]. – Мн., 2022. – С. 80–86.

2. Баскакова, М. А. Толковый юридический словарь: право и бизнес = Legal glossary: law and business : (рус.-англ., англ.-рус.) / М. А. Баскакова. – Изд. 8-е, перераб. и доп. – М. : Финансы и статистика, 2004. – 703 с.

3. Баско, Н. В. Краткий русско-китайский и китайско-русский юридический словарь / Н. В. Баско, Син Янь, Фу Чэнчжи. – М. : Флинта : Наука, 2003. – 298 с.

4. Краткий англо-русский словарь юридических терминов / под общ. ред. О. И. Васючковой. – Мн. : БГУ, 2004. – 120 с.

5. Краткий англо-русско-белорусский словарь юридических терминов / Юрид. колледж Бел. гос. ун-та. – Мн. : ИВЦ Минфина, 2012. – 139 с.

6. Лапцёнак, А. М. Некаторыя асаблівасці перакладных шматмоўных слоўнікаў юрыдычнай тэрміналогіі / А. М. Лапцёнак // Язык и межкультурные коммуникации : сб. науч. ст. / Бел. гос. пед. ун-т ; отв. ред. В. Д. Старичёнок. – Мн., 2021. – С. 131–135.

References:

1. Kulesh G. I. Current tasks of linguistic provision of parity of Belarusian and Russian languages in the legal sphere. *Belaruskae slova: na khvalyakh chasu: materyyaly navukovykh chytannyau, prysvechanykh pamyatsi datsenta I. M. Shcharbakovai, g. Minsk, 23 lyutaga 2022 g.* [Belarusian word: on the waves of time: proceedings of scientific readings dedicated to the memory of associate professor I. M. Shcherbakova, Minsk, February 23, 2022]. Minsk, 2022, pp. 80–86 (in Belarusian).

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

2. Baskakova M. A. *Legal glossary: law and business: Russian-English, English-Russian*. 8th ed. Moscow, Finansy i statistika Publ., 2004. 703 p. (in Russian).

3. Basko N. V., Xing Yan, Fu Chengzhi. *Concise Russian-Chinese and Chinese-Russian Legal Dictionary*. Moscow, Flinta: Nauka Publ., 2003. 298 p. (in Russian).

4. Vasyuchkova O. I. (ed.*). Concise English-Russian dictionary of legal terms*. Minsk, Belarusian State University, 2004. 120 p. (in Russian).

5. The Law College of the Belarusian State University. *Concise English-Russian-Belarusian dictionary of legal terms*. Minsk, IVTs Minfina Publ., 2012. 139 p. (in Russian).

6. Laptsenak A. M. Some features of translated multilingual dictionaries of legal terminology. *Yazyk i mezhkul'turnye kommunikatsii: sbornik nauchnykh statei* [Language and intercultural communication: collection of scientific articles]. Minsk, 2021, pp. 131–135 (in Belarusian).

Дата паступлення артыкула 06.11.2025
Received 06.11.2025

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

УДК 025.43:63-048.87(470)
https://doi.org/10.5281/zenodo.17598160

Е. В. Климова

Центральная научная сельскохозяйственная библиотека, Москва, Россия

СОЗДАНИЕ И СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ РУССКОЯЗЫЧНОЙ ВЕРСИИ ТЕЗАУРУСА AGROVOC

Аннотация. Описан процесс первичной разработки русскоязычной версии тезауруса AGROVOC, осуществленный сотрудниками Центральной научной сельскохозяйственной библиотеки (Москва, Россия) в 2007–2010 гг. Специфика следующего этапа развития этой версии, который начался в 2018 г., заключалась в поиске и устранении различных пробелов и неточностей. Раскрывается налаженная система взаимодействия между специалистами ЦНСХБ и ФАО по актуализации русскоязычной версии AGROVOC после его полного перевода на русский язык в 2024 г.

Ключевые слова: сельское хозяйство, лингвистическое обеспечение, тезаурусы, AGROVOC, ФАО, ЦНСХБ.

Для цитирования. Климова, Е. В. Создание и совершенствование русскоязычной версии тезауруса AGROVOC / Е. В. Климова // Актуальные проблемы сельскохозяйственной терминологии : доклады Международной научной конференции, Минск, 27 ноября 2025 г. / Национальная академия наук Беларуси, Белорусская сельскохозяйственная библиотека им. И. С. Лупиновича, Центр исследований белорусской культуры, языка и литературы, Институт языкознания им. Якуба Коласа ; редкол.: Ю. О. Каракулько (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2025. – С. 193–200.

А. У. Клімава

Цэнтральная навуковая сельскагаспадарчая бібліятэка, Масква, Расія

СТВАРЭННЕ І ЎДАСКАНАЛЕННЕ РУСКАМОЎНАЙ ВЕРСІІ ТЭЗАЎРУСА AGROVOC

Анатацыя. Апісаны працэс першаснай распрацоўкі рускамоўнай версіі тэзаўруса AGROVOC, ажыццёўлены супрацоўнікамі Цэнтральнай навуковай сельскагаспадарчай бібліятэкі (Масква, Расія) у 2007–2010 гг. Спецыфіка наступнага этапа развіцця гэтай версіі, які пачаўся ў 2018 г., заключалася ў пошуку і выпраўленні розных прабелаў і недакладнасцяў. Раскрываецца наладжаная сістэма ўзаемадзеяння паміж спецыялістамі ЦНСГБ і ФАО па

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

актуалізацыі рускамоўнай версіі AGROVOC пасля яго поўнага перакладу на рускую мову ў 2024 г.

Ключавыя словы: сельская гаспадарка, лінгвістычнае забеспячэнне, тэзаўрусы, AGROVOC, ФАО, ЦНСГБ.

Elena V. Klimova

Central Scientific Agricultural Library, Moscow, Russian

RUSSIAN VERSION OF AGROVOC THESAURUS: DEVELOPMENT AND IMPROVEMENT

Abstract. The process of initial development of the Russian-language version of the AGROVOC thesaurus by the staff of the Central Scientific Agricultural Library (CSAL, Moscow, Russia) in 2007-2010 is described. The specifics of the next phase of development of this version, which began in 2018, was to find and eliminate various gaps and inaccuracies. The article discloses the established system of interaction between the specialists of the CSAL and FAO on updating the Russian version of AGROVOC after its full translation into Russian in 2024.

Keywords: agriculture, linguistic support, thesauri, AGROVOC, FAO, CSAL.

For citation. Klimova E. V. Russian version of AGROVOC thesaurus: development and improvement. Actual problems of agricultural terminology : proceedings of the International scientific conference, Minsk, November 27, 2025. Minsk, 2025, pp. 193–200 (in Russian).

Тезаурус AGROVOC [1] – это многоязычный контролируемый словарь нормализованной лексики, охватывающий все области деятельности и знаний, попадающие в сферу интересов Продовольственной и сельскохозяйственной организации Объединенных Наций (ФАО). Он был разработан специально для описания документов, индексации и поиска информации в AGRIS (Agricultural Research Information System) – международной информационной системе по сельскому хозяйству и смежным с ним отраслям, функционирующей под эгидой ФАО. Со временем AGROVOC стал общепризнанным мировым инструментом для обработки и поиска информации, а также основным информационно-поисковым тезаурусом в области сельского хозяйства.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Первое печатное издание AGROVOC, подготовленное группой экспертов, вышло в свет в 1982 г. Его разработка велась параллельно на английском, французском, испанском, немецком и итальянском языках, хотя основным рабочим языком был и остаётся английский. Затем было выпущено еще несколько печатных версий (1992, 1995, 1999) [2]. С 2000 г. AGROVOC существует только в электронном виде – как база данных, которая поддерживается с помощью семантических Web-технологий. Совершенствование тезауруса идет по нескольким направлениям и предусматривает увеличение количества понятий и уточнение семантических связей между ними путем более детальной проработки терминологии в отдельных предметных областях, дополнение терминов их определениями, а также увеличение количества языковых версий.

Поскольку русский – один из официальных языков ФАО, разработка русскоязычной версии AGROVOC была в числе приоритетов развития тезауруса. Она началась в 2007 г. по инициативе ФАО и осуществлялась силами специалистов Центральной научной сельскохозяйственной библиотеки (ЦНСХБ) в рамках государственных контрактов с Минсельхозом России. Авторские права при этом остались за ФАО. На предварительном этапе были проведены масштабные исследовательские работы, включающие анализ структуры и лексики AGROVOC, изучение опыта создания национальных версий в ряде стран (Китай, Венгрия, Словакия и др.), ознакомление с методическими рекомендациями и стандартами [3]. Был принят во внимание и собственный опыт, накопленный ранее при разработке отечественного «Информационно-поискового тезауруса по сельскому хозяйству и продовольствию», частично переведенного на английский язык [4, 5].

Понятия AGROVOC, подлежащие переводу, были распределены между индексаторами – специалистами в

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

отдельных областях сельского хозяйства, имеющими опыт аналитико-синтетической обработки документов на английском языке, знающими принципы и правила разработки тезаурусов и имеющими опыт разработки отечественного отраслевого тезауруса. Это обеспечило оптимальный подбор русских эквивалентов терминам англоязычной версии. Подбор эквивалента означал не дословный перевод термина, а раскрытие его содержания и семантических связей с учетом терминологии, принятой в российской сельскохозяйственной науке. В первую очередь переводили базовые понятия, занимающие верхний уровень иерархии, затем – понятия более низкого уровня [6]. В AGROVOC различают предпочтительные термины (дескрипторы) и альтернативные термины (синонимы). Дескрипторы переводили в обязательном порядке, синонимы – только те, которые используются в национальной терминологии, т. е. при наличии в русскоязычной версии.

Результатом проведенных в 2007–2010 гг. работ стал «Словарь нормализованной научной лексики по различным отраслям АПК, эквивалентной терминам тезауруса AGROVOC», содержащий около 33 тыс. лексических единиц. Русскоязычная версия AGROVOC впервые появилась на сайте ФАО в 2010 г. Тогда же AGROVOC на русском языке был включен в состав лингвистического обеспечения ЦНСХБ и мог использоваться как справочный инструмент при индексировании документов.

В 2010 г. AGROVOC в соответствии с требованиями стандарта W3C Semantic Web был преобразован в SKOS (Simple Knowledge Organization System – «простая система организации знаний») и с тех пор существует именно в таком виде.

С 2018 г. совершенствование AGROVOC стало системным процессом. Сформировалось международное сообщество, которое объединяет организации, курирующие работы по AGROVOC в своей стране или предметной области, но представляют эти организации конкретные люди – редакторы

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

AGROVOC. В сообществе регулярно проводятся рабочие встречи в очном, онлайн или гибридном формате, на которых фиксируется текущее состояние тезауруса и выделяются приоритетные проблемы и направления его развития. От России помимо ЦНСХБ в поддержке русскоязычной версии AGROVOC (в пределах своей предметной области) с 2019 г. участвуют представители Всероссийского научно-исследовательского института рыбного хозяйства и океанографии (ВНИРО) как члены международной партнерской сети ASFA, область интересов которой – рыболовство, аквакультура, науки о воде.

В период с 2018 по 2024 гг. специалисты ЦНСХБ выявляли и постепенно заполняли лакуны в русскоязычной версии AGROVOC. Отсутствующие или нуждающиеся в корректировке эквиваленты можно было обнаружить при работе с тезаурусом, в частности при индексировании документов для AGRIS. По запросу, составленному на языке SPARQL, также можно было найти и сохранить в виде таблицы понятия, у которых нет русского эквивалента. С января 2022 г. списки всех откорректированных и вновь добавленных терминов на каждом из языков AGROVOC (в том числе на русском) стали ежемесячно размещать в специальном репозитории ФАО. Некоторые переводы на русский разработчики AGROVOC брали из других доступных источников ФАО, например, на терминологическом портале FAOTERM. Проверка таких переводов специалистом-носителем языка имела смысл. Необходимые правки можно было сделать, используя предоставленное ФАО программное обеспечение – многопользовательскую многоязычную платформу VocBench, разработанную Группой по исследованию искусственного интеллекта при университете Тор Вергата в Риме. Если накапливался большой массив данных, его можно было отправить команде поддержки AGROVOC в виде таблиц Excel.

В 2024 г. ФАО поставило цель перевести AGROVOC на все 6 официальных языков ФАО. Эта задача была в кратчайшие сроки

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

выполнена совместными усилиями ФАО и ЦНСХБ; перевод всех включенных в AGROVOC понятий на русский язык завершили к сентябрю 2024 г. На этом этапе эквиваленты были подобраны без малого к 2800 понятиям. Формальный перевод выполнил переводчик ФАО, а специалисты ЦНСХБ (в ряде случаев с привлечением специалистов ВНИРО) проверили адекватность перевода каждого термина и уточнили его место в иерархическом дереве. Важно было проконтролировать, чтобы предложенный вариант перевода использовался в тезаурусе только один раз (это вызывало определенные сложности).

К концу 2024 г. сложилась система взаимодействия между специалистами ЦНСХБ и командой поддержки AGROVOC, предусматривающая оперативный перевод всех вновь добавляемых понятий на русский язык перед выходом очередного релиза (а не после, как это было ранее). В конце каждого месяца предполагаемые варианты перевода новых терминов теперь поступают в ЦНСХБ в виде таблицы, позволяющей увидеть также относящиеся к термину понятия более высокого уровня и определения. При необходимости в таблицу вносятся коррективы, а зачастую и определения на русском языке, которые могут быть переводом с английского или оригинальным текстом из авторитетного источника на русском. При очередном обновлении эти данные попадают в AGROVOC. О любых неточностях, выявленных дополнительно, всегда можно написать в команду поддержки AGROVOC и предложить варианты исправлений.

По состоянию на июль 2025 г. русскоязычная версия содержит 41 447 концептов (дескрипторов, разрешенных для использования понятий), 9 342 альтернативных терминов (синонимов) и 71 скрытый термин. Ее разработка продолжается в соответствии с приоритетами, намеченными командой поддержки AGROVOC. Курс взят на повышение качества тезауруса: тщательную проработку иерархий и семантических

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

связей в отдельных предметных областях, дополнение терминов определениями (на разных языках), документирование всех вносимых изменений.

Список использованных источников:

1. AGROVOC Multilingual Thesaurus // Food and Agriculture Organization of the United Nations. – URL: https://agrovoc.fao.org/browse/agrovoc/ru/ (дата обращения: 30.07.2025).

2. Сивурова, О. А. Создание языковых версий многоязычного тезауруса AGROVOC в период печатных каталогов / О. А. Сивурова // Библиотеки в информационном обществе: сохранение традиций и развитие новых технологий. Тема 2022 года – «Библиотеки в системе информационных и социальных коммуникаций» : докл. V Междунар. науч. конф., Минск, 1–2 дек. 2022 г. / Белорус. с.-х. б-ка им. И. С. Лупиновича НАН Беларуси ; редкол.: Ю. О. Каракулько (отв. ред.) [и др.]. – Мн., 2022. – С. 110–120. ttps://doi.org/10.47612/978-985-880-283-7-2022-110-120

3. Климова, Е. В. Опыт сотрудничества ЦНСХБ и ФАО / Е. В. Климова // Библиотеки в информационном обществе: сохранение традиций и развитие новых технологий. Тема 2018 года – «Научная библиотека как центр культурно-информационного пространства» : докл. III Междунар. науч. конф., Минск, 6–7 дек. 2018 г. / Белорус. с.-х. б-ка им. И. С. Лупиновича НАН Беларуси ; редкол.: В. Н. Гердий [и др.]. – Мн., 2018. – С. 264–270.

4. Костин, А. К. Использование тезауруса базы данных «Агрос» / А. К. Костин, Л. Т. Харченко // Библиотечное дело – 2007: современные технологии и ресурсы : материалы XII Междунар. науч. конф. (18–19 апр. 2007 г.) : в 2 ч. / Моск. гос. ун-т культуры и искусств ; редкол.: Г. А. Алтухова [и др.]. – М., 2007. – Ч. 2. – С. 115–119.

5. Пирумова, Л. Н. Тезаурус по сельскому хозяйству и продовольствию: индексирование документов и поиск информации в БД АГРОС : метод. материалы / Л. Н. Пирумова, Л. Т. Харченко. – М. : ЦНСХБ Россельхозакадемии, 2001. – 69 с.

6. Пирумова, Л. Н. Методические подходы к созданию русскоязычной версии тезауруса AGROVOC / Л. Н. Пирумова // Библиотечно-информационный дискурс. – 2022. – Т. 2, № 1. – С. 41–48. https://doi.org/10.47612/2791-2841-2022-2-1-41-48

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

References:

1. AGROVOC Multilingual Thesaurus. *Food and Agriculture Organization of the United Nations.* Available at: https://agrovoc.fao.org/browse/agrovoc/ru/ (accessed 30.07.2025).

2. Sivurova O. A Creation of language versions of the AGROVOC multilingual thesaurus in the period of printed catalogues. *Biblioteki v informatsionnom obshchestve: sokhranenie traditsii i razvitie novykh tekhnologii. Tema 2022 goda – «Biblioteki v sisteme informatsionnykh i sotsial'nykh kommunikatsii»: doklady V Mezhdunarodnoi nauchnoi konferentsii, Minsk, 1–2 dekabrya 2022 g. = Libraries in the information society: preserving traditions and developing new technologies. The theme for 2022 – «Libraries in the information and social communication system»: proceedings of the V international scientific conference, Minsk, December 1–2, 2022.* Minsk, 2022, pp. 110–120 (in Russian). https://doi.org/10.47612/978-985-880-283-7-2022-110-120

3. Klimova E. V. Experience in cooperation between CSAL and FAO. *Biblioteki v informatsionnom obshchestve: sokhranenie traditsii i razvitie novykh tekhnologii. Tema 2018 goda – «Nauchnaya biblioteka kak tsentr kul'turno-informatsionnogo prostranstva»: doklady III Mezhdunarodnoi nauchnoi konferentsii, Minsk, 6–7 dekabrya 2018 g*. [Libraries in the information society: preservation of traditions and development of new technologies. Theme 2018 – «A scientific library as a center for cultural and information space»: proceedings of the III international scientific conference, Minsk, 6–7 December 2018]. Minsk, 2018, pp. 264–270 (in Russian).

4. Kostin A. K., Kharchenko L. T. Using the thesaurus of the “Agros” database. *Bibliotechnoe delo – 2007: sovremennye tekhnologii i resursy: materialy XII Mezhdunarodnoi nauchnoi konferentsii (18–19 aprelya 2007 g.)* [Library science – 2007: modern technologies and resources: proceedings of the XII International scientific conference (April 18–19, 2007)]. Moscow, 2007, pt. 2, pp. 115–119 (in Russian).

5. Pirumova L. N., Kharchenko L. T. *Thesaurus for agriculture and food: indexing documents and information retrieval in the AGROS database: methodological materials*. Moscow, Central Scientific Agricultural Library of the Russian Academy of Agricultural Sciences, 2001. 69 p. (in Russian).

6. Pirumova L. N. Methodological approaches to creating a Russian-language version of the AGROVOC thesaurus. *Bibliotechno-informatsionnyi diskurs = Library & Information Discourse,* 2022, vol. 2, no. 1, pp. 41–48 (in Russian). https://doi.org/10.47612/2791-2841-2022-2-1-41-48

Дата поступления статьи 08.08.2025
Received 08.08.2025

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

УДК 025.43:63:004
https://doi.org/10.5281/zenodo.17598168

Л. Н. Пирумова, И. А. Коленченко

Центральная научная сельскохозяйственная библиотека, Москва, Россия

К ВОПРОСУ О НОРМАЛИЗАЦИИ И ГАРМОНИЗАЦИИ ТЕРМИНОЛОГИИ В ИНФОРМАЦИОННО-ПОИСКОВОМ ТЕЗАУРУСЕ ПО СЕЛЬСКОМУ ХОЗЯЙСТВУ И ПРОДОВОЛЬСТВИЮ

Аннотация. Информационно-поисковый тезаурус по сельскому хозяйству и продовольствию (ИПТ), создаваемый в Центральной научной сельскохозяйственной библиотеке, включает более 69 тыс. терминов по всем отраслям агропромышленного комплекса и смежным с ним дисциплинам. В функции ИПТ входят в том числе: контроль и нормализация лексики по сельскому хозяйству и продовольствию и функция отраслевого терминологического справочного пособия. Представлены научные исследования и процессы, проводимые с целью нормализации научной лексики, включаемой в ИПТ: отбор терминов, нормализация и лексикографическая обработка, систематизация и группировка лексики, создание иерархических деревьев и классификационных схем. ИПТ является средством нормализации и гармонизации отраслевой терминологии, его использование в качестве терминологического справочника способствует внедрению стандартизированной, нормализованной, унифицированной лексики.

Ключевые слова: терминология; научная лексика; стандартизация; тезаурус; АПК; ЦНСХБ.

Для цитирования. Пирумова, Л. Н. К вопросу о нормализации и гармонизации терминологии в информационно-поисковом тезаурусе по сельскому хозяйству и продовольствию / Л. Н. Пирумова, И. А. Коленченко // Актуальные проблемы сельскохозяйственной терминологии : доклады Международной научной конференции, Минск, 27 ноября 2025 г. / Национальная академия наук Беларуси, Белорусская сельскохозяйственная библиотека им. И. С. Лупиновича, Центр исследований белорусской культуры, языка и литературы, Институт языкознания им. Якуба Коласа ; редкол.: Ю. О. Каракулько (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2025. – С. 201–211.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Л. М. Пірумава, І. А. Каленчанка

Цэнтральная навуковая сельскагаспадарчая бібліятэка, Масква, Расія

ДА ПЫТАННЯ ПРА НАРМАЛІЗАЦЫЮ І ГАРМАНІЗАЦЫЮ ТЭРМІНАЛОГІІ Ў ІНФАРМАЦЫЙНА-ПОШУКАВЫМ ТЭЗАЎРУСЕ ПА СЕЛЬСКАЙ ГАСПАДАРКІ І ХАРЧАВАННЮ

Анатацыя. Інфармацыйна-пошукавы тэзаўрус па сельскай гаспадарцы і харчаванні (ІПТ), які ствараецца ў Цэнтральнай навуковай сельскагаспадарчай бібліятэцы, уключае больш за 69 тыс. тэрмінаў па ўсіх галінах аграпрамысловага комплексу і сумежных з ім дысцыплінах. У функцыі ІПТ уваходзяць у тым ліку: кантроль і нармалізацыя лексікі па сельскай гаспадарцы і харчаванні і функцыя галіновага тэрміналагічнага даведачнага дапаможніка. Прадстаўлены навуковыя даследаванні і працэсы, якія праводзяцца з мэтай нармалізацыі навуковай лексікі, якая ўключаецца ў ІПТ: адбор тэрмінаў, нармалізацыя і лексікаграфічная апрацоўка, сістэматызацыя і групоўка лексікі, стварэнне іерархічных дрэваў і класіфікацыйных схем. ІПТ з'яўляецца сродкам нармалізацыі і гарманізацыі галіновай тэрміналогіі, яго выкарыстанне ў якасці тэрміналагічнага даведніка садзейнічае ўкараненню стандартызаванай, нармалізаванай, уніфікаванай лексікі

Ключавыя словы: тэрміналогія; навуковая лексіка; стандартызацыя; тэзаўрус; АПК; ЦНСГБ.

Lidiya N. Pirumova, Irina A. Kolenchenko

Central Scientific Agricultural Library, Moscow, Russia

REGARDING THE NORMALIZATION AND HARMONIZATION OF TERMINOLOGY IN THE INFORMATION RETRIEVAL THESAURUS ON AGRICULTURE AND FOOD

Abstract. The information retrieval thesaurus on agriculture and food (IRT), which is being created, at the Central Scientific Agricultural Library (CSAL, Moscow, Russia), includes more than 69 thousand terms for all branches of the agro-industrial complex and related disciplines. The functions of the IRT include, inter alia: control and normalization of vocabulary on agriculture and food and the function of an industry-specific terminological reference guide. The article presents scientific research and processes carried out to normalise the scientific vocabulary included in the IRT: selection of terms, normalisation and lexicographic processing,

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

systematisation and grouping of vocabulary, creation of hierarchical trees and classification schemes. IRT is a means of normalisation and harmonisation of industry terminology, its use as a terminological reference guide promotes the introduction of a standardised, normalised, unified vocabulary.

Keywords: terminology; scientific vocabulary; standardization; thesaurus; AIC; CSAL.

For citation. Pirumova L. N., Kolenchenko I. A. Regarding the normalization and harmonization of terminology in the information retrieval thesaurus on agriculture and food. Actual problems of agricultural terminology : proceedings of the International scientific conference, Minsk, November 27, 2025. Minsk, 2025, pp. 201–211 (in Russian).

Введение. Язык науки – это система понятий, знаков, символов, создаваемая и используемая в науке для получения, обработки, хранения и применения знаний. Язык науки стремится к точности и однозначности выражений. Собственно, основой языка отдельных наук является естественный язык, дополненный специальными терминами, знаками и символами. Специфика отдельных отраслей науки выражается терминами, которые в форме слова, словосочетания, аббревиатуры, символа, сочетания слова и символа являются определением отдельного понятия научной или профессиональной деятельности, отражая наиболее существенные его признаки [1]. Эти понятия составляют научную лексику, составляющей частью которой является терминология – совокупность терминов, определяющих отдельные понятия и явления в конкретной области знания. Для терминологии характерны с одной стороны динамичность и подвижность, связанные с развитием науки и техники, а с другой – отраслевые и национальные корни. Формирование терминологии в отдельной области знания является сложным процессом и имеет национальный характер. Вместе с тем, очевидно, что следует выработать такой набор научной лексики, который позволяет однозначно трактовать научные явления и понятия в отдельной научной области как на национальном, так и международном уровне. Целью нормализации и гармонизации

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

является создание единого языка науки для обмена и распространения знаний. Для этого создаются справочники, словари, а также тезаурусы. Гармонизации научной терминологии в области сельского хозяйства способствует многоязычный тезаурус AGROVOC международной информационной системы AGRIS ФАО ООН. Понятие «тезаурус» вмещает несколько значений, которые все равнозначны. Тезаурус – информационно-поисковый язык дескрипторного типа, специально разрабатываемый для обеспечения тематического поиска в автоматизированных информационно-поисковых системах. Тезаурус – инструмент индексирования документов, использование которого индексатором обеспечивает релевантный и эффективный поиск в информационных массивах. Тезаурус – словарь терминов из определенной области знания, но в отличие от обычного терминологического словаря включает сведения о различных семантических и лексических связях представленного в нем термина. Стремление тезауруса представить как можно полнее терминологию по конкретной тематической области оправдывает название – «сокровищница» (слово тезаурус в переводе с греческого языка означает сокровищница). Можно рассматривать тезаурус как систему знаний, систему, отражающую состояние знаний специалистов по конкретной тематической области, поскольку терминология определяет конкретные явления и понятия, происходящие в науке и производстве, относящиеся к данной научной области и таким образом представляя, т. е. описывая ее современное состояние. Как инструмент индексирования информационно-поисковый тезаурус нуждается в постоянной актуализации, пополнении новой лексикой с целью максимально полного отражения современного состояния тематических областей.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Нормализация отраслевой лексики в тезаурусе ЦНСХБ. В Федеральном государственном бюджетном научном учреждении «Центральная научная сельскохозяйственная библиотека» (ЦНСХБ) с 1992 г. разрабатывается информационно-поисковый тезаурус по сельскому хозяйству и продовольствию (ИПТ). ИПТ создавался в соответствии с ГОСТ 7-25-2001 «Тезаурус информационно-поисковый одноязычный. Правила разработки, структура состав и форма представления», по разработанной в ЦНСХБ методике [2, с. 25–62]. Ежегодно проводятся исследования по выявлению новой терминологии из входного документного потока, а также по выявлению отсутствующей в ИПТ терминологии на понятия уже утвердившиеся в современной науке и практике. Объем ИПТ после актуализации в 2025 г. составил 69815 лексических единиц (ЛЕ), более 33690 ЛЕ являются научными (латинскими) наименованиями организмов (из них 2382 новые). Ежегодное пополнение ИПТ от 2 до 3 тыс. терминов.

По состоянию ИПТ на 2025 г. отрасли знаний представлены в тезаурусе следующим образом: ветеринария – 12 %; пищевая и перерабатывающая промышленность – 9 %; защита растений – 27 %, животноводство – 5 %; лесное хозяйство – 6 %; садоводство и виноградарство – 2 %; генетика и селекция – 3 %; декоративные культуры – 2 %; техническое обеспечение АПК – 2 %; экономика сельского хозяйства – 2 %; прочие – 30 %.

Тезаурус называют словарем нормализованной лексики, поскольку до включения термина в тезаурус он проходит стадии нормализации.

При создании и обогащении контента ИПТ новой лексикой учитывались требования, которые отвечают задаче обеспечения полноты и точности поиска:

1. Однозначность: каждая запись должна иметь только один смысл (т. е. в тезаурусе устраняются такие недостатки, с точки

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

зрения поиска, естественного языка как полисемия и омонимия, синонимия).

2. Явное выражение полезных для поиска семантических отношений между словами: логических отношений и психологических ассоциаций, что делает ИПТ справочником, позволяющим ориентироваться в области знания, устанавливать виды связей и взаимодействия между отдельными понятиями.

3. Возможность корректировки и дополнения ИПТ (гибкость и способность включать новые понятия без принципиального изменения его структуры).

4. Удобство пользования (алфавитное расположение ЛЕ).

5. Способность точно идентифицировать предмет, отличить его особенности и описать его с необходимой степенью детализации и глубины. Это зависит от лексического состава, от развития системы синтаксических отношений между ЛЕ. Все эти качества, необходимые для обеспечения релевантного тематического поиска, важны и для терминологического справочника.

Семантическая сила, богатство ИПТ выражаются терминологическим запасом, дифференцированным характером парадигматических отношений, развитостью структуры. Работа над обогащением контента ИПТ новой лексикой включает несколько этапов, которые проходят все термины, включаемые в него [3].

Отбор терминов в процессе аналитико-синтетической обработки документов включает просмотр, изучение, анализ, сопоставление научных документов из входного потока и происходит по следующим критериям:

– частота появления в индексируемых документах и поисковых запросах;

– полезность для поиска информации;

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

– наличие в авторитетных справочниках, терминологических стандартах;

– наличие в тезаурусах зарубежных и международных систем по сельскому хозяйству и продовольствию.

Процесс нормализации лексики (лексикографическая обработка) – выбор наиболее удобных и точных вариантов употребления терминов и утверждение их в качестве предпочтительных, выбор оптимальной формы терминов. При этом происходит унификация терминов с целью обеспечения однозначного соответствия между системой понятий и терминосистемой: одному понятию в ИПТ должен соответствовать только один термин. Терминосистема должна наглядно отражать систему научных понятий с их связями. Поэтому основная задача оптимизации терминологии – поиск оптимальной формы термина, непосредственно или косвенно отражающей основные классификационные признаки называемого им понятия. С этой же целью установлены унифицированные формы записи для ИПТ: род, падеж, число, разрешение использования словосочетаний и целостных понятий, определения порядка записей в них (наличие инверсии). Каждый термин проходит научную обработку, включающую выявление синонимии, определение статуса в ИПТ, для этого выясняются его происхождение, история использования, страна происхождения, эволюция формулировки и т. д. Для выражения статуса используются различные уточняющие или ограничительные пометки. Для преодоления языковой неоднозначности (полисемия, омонимия) в ИПТ используются реляторы (краткое уточнение термина). Для этой же цели используются разные формы грамматического числа и лексические примечания методического характера. Лексические примечания (свободный текст, размещенный в словарной статье) используются для уточнения понятия, отражаемого

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

дескриптором, в целях облегчения выбора термина. Таким образом, нормализация имеет две стороны - унификацию, направленную на упорядочение содержания терминов, и оптимизацию, имеющую целью выбор оптимальной формы терминов.

ИПТ – сложная терминологическая система, между элементами (ЛЕ) которой существуют различные виды связи – отношения. Смысловые (парадигматические отношения) между дескрипторами (разрешенными к использованию терминами) и аскрипторами (запрещенными к использованию терминами) определяют структуру ИПТ. Основными методологическими принципами формирования парадигматической структуры ИПТ являются: категоризация лексического состава; построение классификационных схем основных понятий, в результате чего становятся наглядными существенные признаки понятий; уточнение на основании классификационных схем существующих дефиниций понятий или создание новых дефиниций.

Построение классификационных схем – это установление парадигматических, т. е. внеконтекстных логических связей для ЛЕ. Результатом построения классификационной схемы является словарная статья ЛЕ, содержащая лексическое примечание, аскрипторы, вышестоящие термины, нижестоящие термины, ассоциативные термины. Между ЛЕ устанавливаются иерархические отношения (отношения подчинения), объем одного из которых составляет часть другого (отношения типа «род-вид», «целое-часть»). Для основных понятий выделяются наиболее существенные их признаки, выступающие в качестве основания деления широких понятий на более узкие, которые, в свою очередь, также делятся на более узкие. Так строится классификационная схема понятия с иерархической структурой (иерархическое дерево). Иерархические деревья, отображают родо-видовые отношения между дескрипторами. ЛЕ имеют

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

отношения синонимии (предпочтения, условной эквивалентности). Из множества ЛЕ класса условной эквивалентности только одной ЛЕ придается статус дескриптора, другие становятся запрещенными к использованию при индексировании документов. Это синонимы, омонимы, термины, обладающие многозначностью (лексической полисемией, например, сыворотка молока, сыворотка крови). Между ЛЕ устанавливаются ассоциативные связи – любой вид смысловых отношений между понятиями, возможный в данной предметной области, кроме отношений синонимии [4].

На последнем этапе упорядочения производится оформление терминосистемы в виде нормативного словаря наиболее правильных терминов. ИПТ как терминологический справочник нормализованных терминов может считаться стандартом отраслевой терминологии и это является основной задачей нормализации и гармонизации отраслевой терминологии. При этом под гармонизацией мы понимаем приведение в систему, в состояние гармонии, т. е. порядка и единообразия отечественной отраслевой терминологии. В целях межъязыкового упорядочения терминологий – гармонизации – производится сопоставление отраслевых терминосистем (тезаурусов) двух языков: русского и английского. Основное средство гармонизации – корректировка содержания и форм национальных терминов с целью установления между ними точных соответствий. ИПТ ЦНСХБ является результатом гармонизации зарубежной, международной (ФАО) и национальной терминологии, в нем каждому основному термину, разрешенному к использованию и получившему статус дескриптора на русском языке, подбирается эквивалент на английском языке и эквивалент в международных тезаурусах, таких как AGROVOC (тезаурус AGRIS, ФАО ООН), CABI (Великобритания) [5]. Это дает возможность ученому сравнить выражения понятия на обоих языках, а также использовать ИПТ при написании научных статей и переводе их на английский

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

язык. В процессе формирования словарной статьи ИПТ, выстраивания иерархических деревьев и определения статуса термина происходит изучение и сравнение данной терминологической области и отдельного термина в международных и зарубежных тезаурусах (AGROVOC и тезауруса базы данных CABI – международного информационного бюро стран Британского содружества), что также способствует гармонизации терминологии.

Заключение. В процессе нормализации отраслевой научной лексики создаются иерархические деревья термина, выявляются его парадигматические связи, создается словарная статья на новые понятия. Результатом нормализации новой отраслевой лексики является обогащение контента ИПТ иерархическими деревьями, составляющими словарные статьи новых терминов.

Таким образом, тезаурус является средством нормализации и гармонизации отраслевой терминологии. Использование тезауруса в качестве терминологического справочника способствует внедрению стандартизированной, нормализованной, унифицированной лексики.

Список использованных источников:

1. Хакиева, З. У. Место терминологии в лексической системе языка / З. У. Хазиева // Современная филология : материалы междунар. заоч. науч. конф. (г. Уфа, апр. 2011 г.) / под общ. ред. Г. Д. Ахметовой. – Уфа, 2011. – С. 209–212.

2. Пирумова, Л. Н. Тезаурус по сельскому хозяйству и продовольствию: индексирование документов и поиск информации в БД АГРОС : метод. материалы / Л. Н. Пирумова, Л. Т. Харченко. – М. : ЦНСХБ Россельхозакадемии, 2001. – 69 с.

3. Пирумова, Л. Н. Нормализация и гармонизация отраслевой терминологии в отраслевом тезаурусе: цели и задачи / Л. Н. Пирумова // Плодоводство и ягодоводство России. – 2018. – Т. 52. – С. 181–187.

4. Система семантических отношений между терминами Информационно-поискового тезауруса по сельскому хозяйству и продовольствию / Л. Т. Харченко, Л. Н. Пирумова, А. К. Костин, Ж. В. Соколова // Аграрная наука. – 2015. – № 4. – С. 36–38.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

5. Проблемы адекватности перевода терминов отечественного тезауруса на английский язык / Е. А. Голубева, Г. А. Курченко, И. А. Милевская, Л. Н. Пирумова // Библиотечное дело – 2011: библиотечно-информационная деятельность в условиях модернизации общества: Скворцовские чтения : материалы шестнадцатой междунар. науч. конф., Москва, 27–28 апр. 2011 г. / Моск. гос. ун-т культуры и искусств ; редкол.: Г. А. Алтухова [и др.]. – М., 2011. – С. 442–445.

References:

1. Khakieva Z. U. Place of terminology in the lexical system of a language. *Sovremennaya filologiya: materialy mezhdunarodnoi zaochnoi nauchnoi konferentsii (g. Ufa, aprel' 2011 g.)* [Modern philology: proceedings of the international correspondence scientific conference (Ufa, April 2011)]. Ufa, 2011, pp. 209–212 (in Russian).

2. Pirumova L. N., Kharchenko L. T. *Thesaurus for agriculture and food: indexing documents and information retrieval in the AGROS database: methodological materials*. Moscow, Central Scientific Agricultural Library of the Russian Academy of Agricultural Sciences, 2001. 69 p. (in Russian).

3. Pirumova L. N. Normalization and harmonization of sectoral terminology in the branch thesaurus: goals and objectives. *Plodovodstvo i yagodovodstvo Rossii = Pomiculture and Small Fruits Culture in Russia*, 2018, vol. 52, pp. 181–187 (in Russian).

4. Kharchenko L. T., Pirumova L. N., Kostin A. K., Sokolova Zh. V. System of semantic relations between terms of information retrieval thesaurus on agriculture and food industry. *Agrarnaya nauka = Agrarian Science*, 2015, no. 4, pp. 36–38 (in Russian).

5. Golubeva E. A., Kurchenko G. A., Milevskaya I. A., Pirumova L. N. Problems of adequacy of translation of domestic thesaurus terms into English. *Bibliotechnoe delo – 2011: bibliotechno-informatsionnaya deyatel'nost' v usloviyakh modernizatsii obshchestva: Skvortsovskie chteniya: materialy shestnadtsatoi mezhdunarodnoi nauchnoi konferentsii, Moskva, 27–28 aprelya 2011 g.* [Library science – 2011: library and information activity in the conditions of modernisation of society: Skvortsov readings: proceedings of the sixteenth international scientific conference, Moscow, April 27–28, 2011]. Moscow, 2011, pp. 442–445 (in Russian).

Дата поступления статьи 11.09.2025
Received 11.09.2025

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

УДК 81’374.3=161.3:004
https://doi.org/10.5281/zenodo.17598183

Е. С. Хальвита, О. А. Лаппо, Ю. О. Каракулько, Е. В. Горбачева

Белорусская сельскохозяйственная библиотека имени И. С. Лупиновича Национальной академии наук Беларуси, Минск, Беларусь

БЕЛОРУССКОЯЗЫЧНЫЙ ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКИЙ ГЛОССАРИЙ НА ОСНОВЕ МЕЖДУНАРОДНОГО ТЕЗАУРУСА AGROVOC В ФОРМАТЕ ОТКРЫТОЙ ПОИСКОВОЙ СИСТЕМЫ: ПРОГРАММНЫЕ И ТЕХНОЛОГИЧЕСКИЕ РЕШЕНИЯ

Аннотация. В статье описываются программные и технологические решения, примененные специалистами Белорусской сельскохозяйственной библиотеки им. И.С. Лупиновича, при разработке и создании белорусскоязычного терминологического глоссария на основе международного тезауруса AGROVOC. Представлены функциональные возможности системы автоматизации библиотек ИРБИС 64+, выступающей платформой для создания глоссария в формате открытой поисковой системы. Описаны технологии создания и наполнения внутренней базы данных терминов, а также веб-версии глоссария, перечислены варианты поиска и отбора терминов.

Ключевые слова: терминологический глоссарий, сельскохозяйственная терминология, тезаурус AGROVOC, словарная статья.

Для цитирования. Белорусскоязычный терминологический глоссарий на основе международного тезауруса AGROVOC в формате открытой поисковой системы: программные и технологические решения / Е. С. Хальвита, О. А. Лаппо, Ю. О. Каракулько, Е. В. Горбачева // Актуальные проблемы сельскохозяйственной терминологии : доклады Международной научной конференции, Минск, 27 ноября 2025 г. / Национальная академия наук Беларуси, Белорусская сельскохозяйственная библиотека им. И. С. Лупиновича, Центр исследований белорусской культуры, языка и литературы, Институт языкознания им. Якуба Коласа ; редкол.: Ю. О. Каракулько (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2025. – С. 212–222.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

К. С. Хальвіта, В. А. Лаппо, Ю. А. Каракулька, А. У. Гарбачова

Беларуская сельскагаспадарчая бібліятэка імя І.С. Лупіновіча Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, Мінск, Беларусь

БЕЛАРУСКАМОЎНЫ ТЭРМІНАЛАГІЧНЫ ГЛАСАРЫЙ НА АСНОВЕ МІЖНАРОДНАГА ТЭЗАЎРУСА AGROVOC У ФАРМАЦЕ АДКРЫТАЙ ПОШУКАВАЙ СІСТЭМЫ: ПРАГРАМНЫЯ І ТЭХНАЛАГІЧНЫЯ РАШЭННІ

Анатацыя. У артыкуле апісваюцца праграмныя і тэхналагічныя рашэнні, ужытыя спецыялістамі Беларускай сельскагаспадарчай бібліятэкі імя І.С.Лупіновіча, пры распрацоўцы і стварэнні беларускамоўнага тэрміналагічнага гласарыя на аснове міжнароднага тэзаўруса AGROVOC. Прадстаўлены функцыянальныя магчымасці сістэмы аўтаматызацыі бібліятэк IPBIC 64+, якая выступае платформай для стварэння гласарыя ў фармаце адкрытай пошукавай сістэмы. Апісаны тэхналогіі стварэння і напаўненні ўнутранай базы данных тэрмінаў, а таксама вэб-версіі гласарыя, пералічаны варыянты пошуку і адбору тэрмінаў.

Ключавыя словы: тэрміналагічны гласарый, сельскагаспадарчая тэрміналогія, тэзаўрус AGROVOC, слоўнікавы артыкул.

Ekaterina S. Khalvita, Olga A. Lappo, Yuliya A. Karakulka, Elena V. Gorbacheva

I.S. Lupinovich Belarusian Agricultural Library of the National Academy of Sciences of Belarus, Minsk, Belarus

BELARUSIAN-LANGUAGE TERMINOLOGICAL GLOSSARY BASED ON THE INTERNATIONAL AGROVOC THESAURUS IN THE FORMAT OF AN OPEN SEARCH SYSTEM: SOFTWARE AND TECHNOLOGICAL SOLUTIONS

Abstract. The article describes the software and technological solutions applied by specialists of the I.S. Lupinovich Belarusian Agricultural Library in the development and creation of a Belarusian-language terminological glossary based on the international AGROVOC thesaurus. It highlights the functional capabilities of the IRBIS 64+ library automation system, which serves as the platform for implementing the glossary in the format of an open search system. The article further describes the technologies used for constructing and enriching the internal term database, presents

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

the web-based version of the glossary, and details the available options for searching and selecting terms.

Keywords: terminological glossary, agricultural terminology, AGROVOC thesaurus, lexical entry.

For citation. Khalvita E. S., Lappo O. A., Karakulka Yu. A. Gorbacheva E. V. Belarusian-language terminological glossary based on the international AGROVOC thesaurus in the format of an open search system: software and technological solutions. Actual problems of agricultural terminology : proceedings of the International scientific conference, Minsk, November 27, 2025. Minsk, 2025, pp. 212–222 (in Russian).

Белорусский язык как национальный, используются в различных сферах жизнедеятельности белорусского народа, в том числе образовательной и научной. Письменная и устная научная коммуникация на белорусском языке среди специалистов сельскохозяйственной отрасли носит актуальный характер, что способствует распространению национального языка, его популяризации как среди специалистов отрасли, так и широких кругов общественности.

Белорусская сельскохозяйственная библиотека в рамках поддержания государственных инициатив по продвижению национального языка активно принимает участие в государственной программе научных исследований (ГПНИ) «Общество и гуманитарная безопасность белорусского государства» на 2021–2025 гг. В рамках данной ГПНИ библиотекой совместно с Институтом языкознания имени Якуба Коласа Центра исследований белорусской культуры, языка и литературы Национальной академии наук Беларуси выполняется научно-исследовательская работа (НИР) «Белорусскоязычная сельскохозяйственная терминология как компонент многоязычного тезауруса Продовольственной и сельскохозяйственной организации Объединенных Наций: систематизация, упорядочение и научное описание». Цель данной работы создать белорусскоязычный сегмент в многоязычном тезаурусе Продовольственной и

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

сельскохозяйственной организации ООН AGROVOC на основе изучения дифференцированной семантической структуры элементов тезауруса. Одной из задач заключительного этапа НИР стало создание белорусскоязычного терминологического глоссария на основе международного тезауруса AGROVOC в формате открытой поисковой системы. Доступность ресурса онлайн для всеобщего свободного использования будет способствовать повышению осведомленности в области сельскохозяйственной терминологии исследователей, специалистов аграрной сферы, студентов, молодых ученых и всех, у кого есть интерес к аграрной отрасли и белорусскому языку.

В качестве платформы для глоссария было выбрано техническое оснащение САБ ИРБИС64+, автоматизированной системы в которой много лет работает библиотека и на базе которой успешно реализует различные проекты.

На предыдущих этапах работы по НИР была создана отдельная библиографическая база данных в САБ ИРБИС64+, в которую из электронного каталога были выгружены библиографические записи на белорусскоязычные документы (более 1100), данные записи были разделены на 4 предметные категории:

– Общенаучные понятия. Земледелие и растениеводство;

– Ботаника. Лесное хозяйство. Природопользование. Землепользование и др.

– Ветеринария. Животноводство. Зоотехния. Аквакультура

– Социально-экономические аспекты сельского хозяйства. Производство продукции и питание.

Записи были заиндексированы терминами белорусскоязычной версии тезауруса AGROVOC. Далее с помощью сервисных возможностей САБ ИРБИС64+ из каждой выделенной ранее категории были отобраны наиболее

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

встречаемые термины, примененные при индексировании.

Отобранные термины направлялись на смысловую обработку для создания содержательной части термина – словарной статьи.

Паралельно проводились работы по созданию внутренней базы данных терминов и разработке веб-версии глоссария, с возможностями быстрого и понятного поиска терминов, удобным интерфейсом для просмотра словарных статей и списка документов, а также прикреплением полных текстов из фонда, включающих искомый термин.

Были разработаны и утверждены интерфейс и структура карточки термина:

– термин на белорусском языке;
– транскрипция;
– определение понятия (дефиниция);
– библиографическое описание использованных источников, с указанием страниц, с которорых взят текст. Если использовалось несколько источников, указываются все.

Для создания межотраслевого глоссария нормативных белорусскоязычных сельскохозяйственных терминов в ИРБИС64+ за основу была взята база TEZ (тезаурус), на основе которой создали базу глоссария понятий BELTEZ с основным рабочим листом beltez.ws.

Для визуальной реализации словарной статьи в базе данных каждое значение ОСНОВНОГО ТЕРМИНА добавили в поле 1– «Основной термин».

Далее определили блок полей примечаний к термину, который включает:

– значение термина,
– источник записи,
– пример использования термина в тексте, с возможностью прикрепления фрагмента полного текста в формате pdf.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Поля примечаний в ИРБИС64+ настроены как неповторяющиеся, что ограничивает возможность ввода дополнительной информации. Поэтому изначально на этапе ввода, расширили функциональные возможности полей примечаний, добавив свойства повторяемости.

Формат карточки описания понятий также включает ссылки на полнотекстовые ресурсы – это гиперссылка на пример полного текста издания, где используется соответствующий термин, а также ссылка на термин в тезаурусе AGROVOC. С помощью генератора экранных форм откорректировали рабочий лист beltez.ws, добавив поле 951 “Сведения о внешнем объекте”, которое связывает библиографическое описание с ссылкой на внешний объект. Несмотря на то, что поле 951 может допускать несколько повторений, где каждое повторение описывает один внешний объект, для раскрытия полного описания БД BELTEZ с гиперссылками разного рода и смысловой нагрузки, ввели дополнительное поле 954 “сведения о внешнем полнотекстовом источнике” идентичное полю 951. Такое решение более приемлемо для ведения БД и понятнее для пользователя.

Следующий этап – представление описания карточки термина в сети интернет посредством модуля web-ИРБИС 64+. Для реализации задачи создали формат библиографического описания термина BrifHTML_ft_beltez.pft, раскрывающий как полное описание термина, так и ссылку на список изданий в электронном каталоге, который обновляется в режиме реального времени (*Рисунок 1*).

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

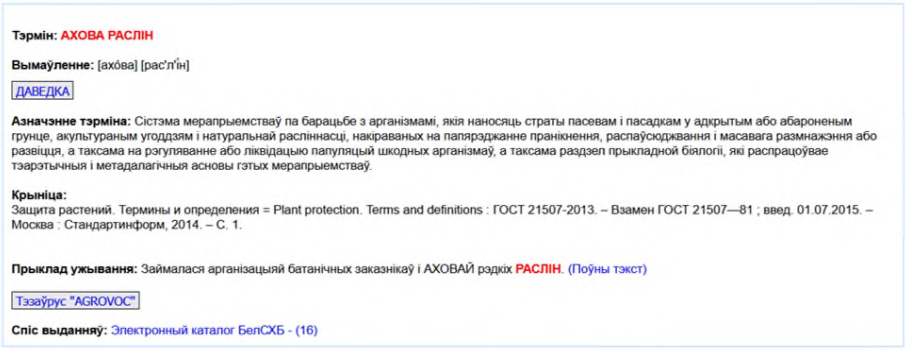

Рисунок 1 – Интерфейс карточки термина на веб-версии глоссария

Поиск по глоссарию можно проводить как по основному термину, так и расширенный поиск по ключевому слову, который включает одновременно и полнотекстовый поиск.

В результате любого поискового запроса (основной термин, ключевое слово) раскрывается список изданий электронного каталога библиотеки, доступный для заказа, а также при наличии полного текста издания, отображается фрагмент первой релевантной страницы *(Рисунок 2).*

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

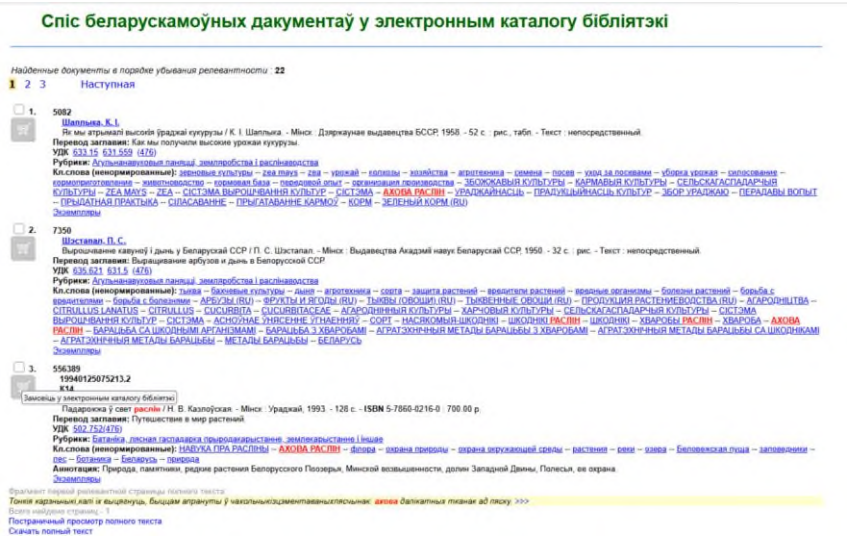

Рисунок 2 – Результат поиска по полю “ключевое слово”

Для поиска по глоссарию в INI файле веб ирбиса был добавлен блок BELTEZ_EX, который определяет параметры расширенного поиска и отображения информации. В параметре DICT_FORMAT задан формат web_dict_belltez, отвечающий за отображение терминов глоссария при работе с поисковой системой. Навигационные элементы представлены в виде алфавита белорусского языка в связке с файлом меню alfabet_bel. Каждый символ алфавита кликабелен, и таким образом можно организовать сортировку по первой букве термина *(Рисунок 3)*.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

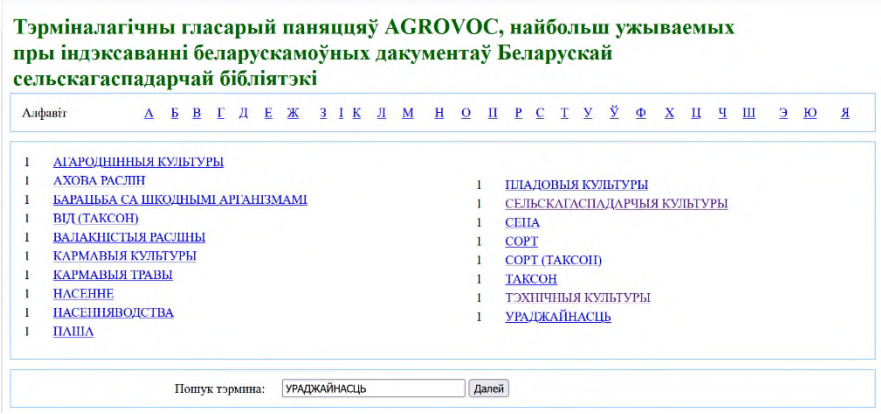

Рисунок 3 – Интерфейс глоссария поиска по алфавиту

Веб-глоссарий обновляется в онлайн режиме, по мере наполнения внутренней рабочей БД BELTEZ.

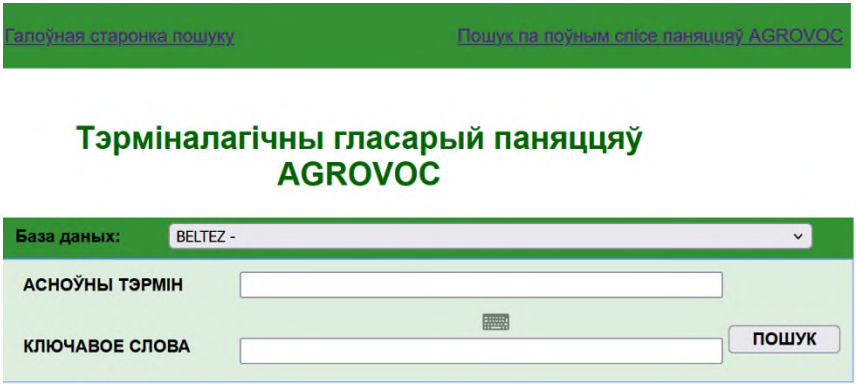

Рисунок 4 – Интерфейс начальной страницы веб-глоссария

Процесс наполнения глоссария новыми терминами и элементами словарной статьи проводиться по разработанному алгаритму. После разработки БД BELTEZ и веб-версии глоссария была составлена инструкция, в которой поэтапно расписан порядок ввода каждого элемента словарной статьи и привязки ссылок и полных текстов в поля и подполя.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

К каждой словарной статье в веб-глоссарии, после транскрипции (правильного произношения слова или словосочетания) автоматически прикреплен файл, в виде кнопки, при нажатии на которую он открывается и выходит набор письменных знаков элементов звучащей речи белорусского языка.

Если при определении понятия, было использовано несколько информационных источников, то их библиографические описания вносятся через повторяющееся поле, формируя в карточке термина нумерованный список.

Если в карточке термина БД заполнено поле 951 “сведения о внешнем объекте”, подполе l “URL (Адрес в Интернет)”, куда прописывается ссылка на термин в тезаурусе AGROVOG, то в веб-глоссарии автоматически появляется кнопка “ТЕЗАУРУС AGROVOC” – переход на конкретный термин белорусскоязычной версии многоязычного тезауруса Продовольственной и сельскохозяйственной организации Объединенных Наций (ФАО) AGROVOC (https://agrovoc.fao.org/).

Разработанный межотраслевой глоссарий нормативных белорусскоязычных сельскохозяйственных терминов дает возможность, найти нужный термин, узнать его определение, посмотреть близкие по значению дескрипторы, а также термин на других языках, если нажать на ссылку “ТЕЗАУРУС AGROVOC” и продолжить там изучение и поиск. Есть возможность прямо из глоссария открыть полные тексты документов из фонда библиотеки, где употребляется данный термин, а так же есть возможность перейти в полный список библиографических описаний на документы, где встречается данный термин и тут же заказать из электронного каталога библиотеки нужный документ.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Работа по наполнению глоссария продолжается, при необходимости совершенствуется и дорабатывается функционал ИРБИС 64+ для удобства работы пользователя с данным ресурсом.

Дата поступления статьи 17.10.2025
Received 17.10.2025

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

УДК 025.43=161.3:63:004
https://doi.org/10.5281/zenodo.17598211

В. Б. Бабарыка-Амельчанка, А. А. Марозава, А. У. Пятроўская, Н. М. Карбалевіч

Беларуская сельскагаспадарчая бібліятэка імя І.С. Лупіновіча Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, Мінск, Беларусь

СТВАРЭННЕ БЕЛАРУСКАЙ ВЕРСІІ АНЛАЙН ТЭЗАЎРУСА AGROVOC: АСАБЛІВАСЦІ ПРАКТЫЧНАЙ РЭАЛІЗАЦЫІ

Анатацыя. Артыкул прысвечаны дзейнасці Беларускай сельскагаспадарчай бібліятэкі імя І.С. Лупіновіча Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі па рэдагаванні беларускай версіі шматмоўнага тэзаўруса Харчовай і сельскагаспадарчай Арганізацыі Аб’яднаных Нацый AGROVOC. Апісаны асноўныя працэсы звязаныя з прадстаўленнем беларускамоўнай сельскагаспадарчай тэрміналагічнай лексікі ў AGROVOC. Прааналізаваны праблемы лексікалізацыі, якія ўзнікаюць пры непасрэдным увядзенні тэрмінаў, а таксама шляхі іх вырашэння. Адзначаны існуючыя дасягенні ў стварэнні беларускай версіі AGROVOC і акрэслены перспектывы напаўнення гэтай інфармацыйнай сістэмы беларускамоўным кантэнтам.

Ключавыя словы: сельскагаспадарчая тэрміналогія; інфармацыйна-пошукавы тэзаўрус; AGROVOC; паняційная структура; лексіка-семантычныя адносіны; лексікалізацыя; беларуская мова.

Для цытавання. Стварэнне беларускай версіі анлайн тэзаўруса AGROVOC: асаблівасці практычнай рэалізацыі / В. Б. Бабарыка-Амельчанка, А. А. Марозава, А. У. Пятроўская, Н. М. Карбалевіч // Актуальные проблемы сельскохозяйственной терминологии : доклады Международной научной конференции, Минск, 27 ноября 2025 г. / Национальная академия наук Беларуси, Белорусская сельскохозяйственная библиотека им. И. С. Лупиновича, Центр исследований белорусской культуры, языка и литературы, Институт языкознания им. Якуба Коласа ; редкол.: Ю. О. Каракулько (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2025. – С. 223–233.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

В. Б. Бабарико-Омельченко, О. А. Морозова, А. В. Петровская
Н. Н. Карбалевич

Белорусская сельскохозяйственная библиотека имени И. С. Лупиновича Национальной академии наук Беларуси, Минск, Беларусь

СОЗДАНИЕ БЕЛОРУССКОЙ ВЕРСИИ ОНЛАЙН ТЕЗАУРУСА AGROVOC: ОСОБЕННОСТИ ПРАКТИЧЕСКОЙ РЕАЛИЗАЦИИ

Аннотация. Статья посвящена деятельности Белорусской сельскохозяйственной библиотеки им. И.С. Лупиновича Национальной академии наук Беларуси по редактированию белорусской версии многоязычного тезауруса Продовольственной и сельскохозяйственной Организации Объединённых Наций AGROVOC. Описаны основные процессы, связанные с представлением белорусскоязычной сельскохозяйственной терминологической лексики в AGROVOC. Проанализированы проблемы лексикализации, возникающие при непосредственном введении терминов, и пути их решения. Отмечены имеющиеся достижения в создании белорусской версии AGROVOC и обозначены перспективы наполнения этой информационной системы белорусскоязычным контентом.

Ключевые слова: сельскохозяйственная терминология; информационно-поисковый тезаурус; AGROVOC; понятийная структура; лексико-семантические отношения; лексикализация; белорусский язык.

Veranika B. Babaryka-Amelchanka, Oksana A. Morozova,
Anastasiya V. Petrovskaya, Natallia M. Karbalevich

I.S. Lupinovich Belarusian Agricultural Library of the National Academy of Sciences of Belarus, Minsk, Belarus

CREATION OF THE BELARUSIAN VERSION OF THE AGROVOC ONLINE THESAURUS: FEATURES OF PRACTICAL IMPLEMENTATION

Abstract. The article examines the work of the Belarusian Agricultural Library named after I.S. Lupinovich of the National Academy of Sciences of Belarus in editing the Belarusian version of the multilingual thesaurus AGROVOC, developed by the Food and Agriculture Organization of the United Nations. The main processes related to the representation of Belarusian-language agricultural terminological vocabulary in AGROVOC are described. The problems of lexicalization arising in the direct introduction of terms, as well as the ways of solving them, are analyzed. The

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

achievements in creating the Belarusian version of AGROVOC are noted, and the prospects for enriching this information system with Belarusian-language content are outlined.

Keywords: agricultural terminology; information retrieval thesaurus; AGROVOC; conceptual structure; lexico-semantic relations; lexicalization; Belarusian language.

For citation. Babaryka-Amelchanka V. B., Morozova O. A., Petrovskaya A. V., Karbalevich N. M. Creation of the Belarusian version of the AGROVOC online thesaurus: features of practical implementation. Actual problems of agricultural terminology : proceedings of the International scientific conference, Minsk, November 27, 2025. Minsk, 2025, pp. 223–233 (in Belarusian).

Прадстаўленне беларускамоўнай сельскагаспадарчай тэрміналагічнай лексікі ў шматмоўным тэзаўрусе Харчовай і сельскагаспадарчай Арганізацыі Аб’яднаных Нацый (англ. Food and Agriculture Organization, ФАО) AGROVOC з’яўляецца адной з задач навукова-даследчай работы па тэме “Беларускамоўная сельскагаспадарчая тэрміналогія як складнік шматмоўнага тэзаўруса Харчовай і сельскагаспадарчай арганізацыі Аб’яднаных Нацый: сістэматызацыя, упарадкаванне і навуковае апісанне” (№ дзяржрэгістрацыі 20220383 от 29.03.2022) у рамках задання “Грамадства і гуманітарная бяспека беларускай дзяржавы 6.1.03” “Беларуская лексікалогія, тэрміналогія, тэрмінаграфія, аўтаматызаваная апрацоўка тэкставых масіваў: актуальныя праблемы тэорыі і практыкі” падпрагармы “Беларуская мова і літаратура” дзяржаўнай праграмы навуковых даследаванняў “Грамадства і гуманітарная бяспека беларускай дзяржавы” на 2021–2025 гады. Сутнасным вынікам гэтай працы з’яўляецца стварэнне беларускай версіі AGROVOC.

Распрацоўка тэзаўруса, які ахоплівае сферы дзейнасці і ведаў ФАО (сельскую гаспадарку, лясную гаспадарку, аквакультуру і рыбную гаспадарку, ветэрынарыю, водныя рэсурсы, найменні жывёл і раслін, пытанні механізацыі і будаўніцтва, прыродныя рэсурсы, атручванне навакольнага асяроддзя, адукацыю, права, харчаванне і здароўе чалавека і інш.), распачалася ФАО ў пачатку

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

1980-х гадоў і адразу мела шматмоўны характар [1]. Першае друкаванае выданне было апублікавана ў 1982 годзе на пяці мовах: англійскай, французскай, іспанскай, нямецкай і італьянскай і ўключала 8 660 дэскрыптараў і каля 8 000 аскрыптараў на кожнай мове, г. зн. каля 80 тыс. тэрмінаў [2]. З цягам часу развівалася лексіка-семантычнае напаўнне і моўная разнастайнасць AGROVOC – у цяперашні час ён уключае больш чым 41 тыс. паняццяў, якія прадстаўлены звыш 1,2 млн тэрмінамі на 42 мовах [3]. Таксама эвалюцыянавалі тэхналогіі стварэння AGROVOC – з 2000 года AGROVOC цалкам прадстаўлены электроннай версіяй, якая на сённяшні дзень уяўляе сабой найбуйнейшы тэзаўрус, апублікаваны ў выглядзе звязаных адкрытых даных аб харчаванні і сельскай гаспадарцы, даступных для грамадскага выкарыстання [4, с. 3].

AGROVOC з’яўляецца вынікам сумеснай працы ФАО і міжнароднай рэдактарскай супольнасці. Рэдактарамі нацыянальных версій AGROVOC часцей за ўсё выступаюць навуковыя арганізацыі, бібліятэкі, інфармацыйныя цэнтры, установы вышэйшай адукацыі. З 2020 года Беларуская сельскагаспадарчая бібліятэка імя І.С. Лупіновіча Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі (Беларуская сельскагаспадарчая бібліятэка) выступае партнёрам AGROVOC, а з 2023 года жыццяўляе яго лексікалізацыю – забяспечвае перадачу паняццяў AGROVOC тэрмінамі беларускай мовы.

Стварэнне беларускай версіі AGROVOC адбываецца міждысцыплінарным калектывам. Зыходнымі данымі для ўключэння беларускіх эквівалентаў у існуючую сістэму прадстаўлення спецыяльных тэрмінаў і паняццяў AGROVOC выступае корпус тэрміналагічных адзінак, падрыхтаваны даследчыкамі-мовазнаўцамі і верыфікаваны навуковымі кансультантамі сельскагаспадарчай галіны. Прадстаўленне беларускамоўнай аграрнай тэрміналагічнай лексікі ў AGROVOC ажыццяўляецца Беларускай сельскгаспадарчай бібліятэкай.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Напаўненне шматмоўнага тэзаўруса кантэнтам на пэўнай мове ў тэхналогіях AGROVOC называецца рэдагаваннем моўнай версіі. Асноўныя працэсы рэдагавання беларускай версіі AGROVOC звязаныя з праверкай паўнаты і карэктнасці падрыхтаванага і верыфікаванага корпуса тэрміналагічных адзінак па тэматычных накірунках; непасрэдным увядзеннем пераважных і альтэрнатыўных тэрмінаў; выпускаючым рэдагаваннем беларускага кантэнту і кантролем якасці ўнесеных беларускіх даных у фармаце анлайн прагляду вэб-версіі AGROVOC.

Праверка паўнаты і карэктнасці падрыхтаванага і верыфікаванага корпуса тэрміналагічных адзінак пры рэдагаванні беларускай версіі AGROVOC выключае перанос у праграмную экасістэму шматмоўнай генерацыі AGROVOC магчымых абдруковак, “нябачных” знакаў, “бітых” сімвалаў, лішніх прабелаў і іншых тэхнічных памылак і памарак графічнага набору.

Рэдагуецца AGROVOC з дапамогай VocBench 3 – шматмоўнай вэб-платформы для сумеснай распрацоўкі, якая дазваляе кіраваць анталогіямі OWL, тэзаўрусамі SKOS(/XL), слоўнікамі Ontolex-lemon і агульнымі наборамі даных RDF. Устаноўка VocBench, якая прымяняецца для абслугоўвання AGROVOC, даступная толькі для рэдактараў тэзаўруса AGROVOC. Рэдактар можа рэдагаваць тэзаўрус толькі на тых мовах, да якіх мае права доступу. Пры гэтым рэдактар не адразу дадае новы тэрмін у тэзаўрус, а прапануе дадаць тэрмін. Прапанаваны тэрмін будзе дададзены ў AGROVOC толькі ў тым выпадку, калі яго ўхваліць валідатар. Валідацыю ўведзеных моўнымі рэдактарамі даных ажыццяўляе каманда AGROVOC ФАО [5].

AGROVOC структураваны ў адпаведнасці з паняційнай іерархіяй, якая сфарміравана на падставе 25 так званых канцэптаў найвышэйшага ўзроўню. У той жа час паэтапнае стварэнне беларускай версіі AGROVOC ажыццяўляецца на падставе тэматычнага падыходу. Магчымасці VocBench 3 у поўнай меры дазваляюць уносіць беларускія даныя, трымаючыся абранага

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

падыходу: функцыянальны інструментарый праграмнай платформы забяспечвае пошук неабходных паняццяў і тэрмінаў, дабаўленне новых пераважных і альтэрнатыўных тэрмінаў, змяненне існуючых тэрмінаў і іншыя аперацыі.

Паняційная структура і лексіка-семантычныя адносіны пабудовы AGROVOC абумоўліваюць тое, што пэўны тэрмін пры лексікалізацыі на адной мове можа быць выкарыстаны толькі аднойчы, незалежна ад таго, выступае ён пераважным (дыскрыптарам, нарматыўным намінацыйным сродкам паняцця) або альтэрнатыўным (аскрыптарам, сінанімічным найменнем паняцця). Пры рэдагаванні AGROVOC ў VocBench 3 магчымасцямі праграмы адсочваецца дублетны тэрмін і не дазваляецца яго паўторнае ўжыванне. Менавіта дублетнае выкарыстанне тэрмінаў з'ўляецца асноўнай праблемай тэхналагічнага характару пры рэдагаванні беларускай версіі AGROVOC.

З'яўленне дублетных тэрмінаў падчас распрацоўкі тэзаўруса – цалкам натуральны працэс. Прычым верагоднасць паўторнага выкарыстання лексічных адзінак пачашчаецца з цягам павелічэння масіву ўсёй тэрмінасістэмы. Пры рэдагаванні беларускай версіі AGROVOC паўторнае звяртанне да аднолькавага тэрміна можа здарацца, калі ён ужо выкарыстаны раней ў наступных выпадках:

– прадстаўляе беларускамоўную намінацыю наменклатурнай назвы: напрыклад, тэрмін *бульба* быў ужыты як альтэрнатыўны для паняцця *Solanum tuberosum*, адпаведна, пры яго існуючым становішчы, ён не зможа выкарыстоўвацца як беларускамоўны тэрмін паняцця *potatoes*;

– выступае пераважным тэрмінам для іншага паняцця: напрыклад, тэрмін *эластычнасць* выкарыстаны для абазначэння паняцця *elasticity*, што патрабуе іншага тэрміна для паняцця *elasticities*, для якога ён таксама быў прапанаваны пры падрыхтоўцы беларускамоўнага корпуса;

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

– з’яўляецца альтэрнатыўным тэрмінам для сінанімічнага паняцця: напрыклад, тэрмін *пюрэ з агародніны* быў уведзены як альтэрнатыўны для паняцця *vegetable pulps*, таму яго выкарыстанне ў якасці пераважнага да паняцця *vegetable purees* у адпаведнасці з правіламі фарміравання тэзаўруса з’ўляецца недаступным.

Праблема выкарыстання дублетнага тэрміна вырашаецца сумесна бібліятэчна-інфармацынымі спецыялістамі, мовазнаўцамі і прадстаўнікамі аграрнай галіны асобна для кожнага канкрэтнага выпадку. Напрыклад, адзінамагчымае выкарыстанне тэрміна *бульба* мэтазгодна прымяніць для абазначэння паняцця *potatoes*. У выпадку з тэрмінам *эластычнасць* было дадаткова прааналізавана месца паняццяў *elasticity* і *elasticities* у структуры AGROVOC і высветлена, што *elasticity* абазначае механічныя ўласцівасці, а *elasticities* датычыцца да эканамічных метрык і з’яўляецца паказчыкам рэакцыі адной эканамічнай зменнай на іншую. Такім чынам, *эластычнасць* выступае эквівалентам паняцця *elasticity*, а дэскрыптарам *elasticities* можа быць удакладнёны тэрмін *эластычнасць (эканоміка)* (які дарэчы выкарыстоўваецца для гэтага паняцця і ў іншых моўных версіях). Пры ўжыванні тэрміна *пюрэ з агародніны* перавага была аддадзена на карысць яго выкарастання ў якасці дэскрыптара для паняцця *vegetable purees* і адпаведна выключэнню яго з аскрыптараў да паняцця *vegetable pulps*.

Тэхнічныя магчымасці VocBench дазваляюць уносіць змены ў тэрміналагічныя найменні паняццяў. Пры праглядзе і падборы найбольш трапнага тэрміна або найлепшага месца ў паняційна-іерархічнай структуры AGROVOC прапануецца некалькі магчымых маніпуляцый з тэрмінаадзінкай: замяніць існуючы тэрмін, стварыць новае паняцце для гэтага тэрміна, перамясціць тэрмін у іншае паняцце, дадаць або змяніць уласцівасць паняцця, выдаліць паняцце.

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

На працягу амаль трох гадоў рэдагавання беларускай версіі AGROVOC было ўведзена больш чым 25 тыс. і працягваецца ўключэнне эквівалентаў паняццяў AGROVOC лінгвістычнымі сродкамі беларускай мовы па 12 умоўных прадметных накірунках: “Агульнанавуковыя паняцці”, “Расліны (сельскагаспадарчыя культуры)”, “Біялогія раслін”, “Тэхналогіі земляробства і раслінаводства”, “Ахова раслін”, “Сельскагаспадарчыя жывёлы”, “Біялогія жывёл. Заалогія”, “Ветэрынарыя”, “Жывёлагадоўля і заатэхнія”, “Рыбная гаспадарка і аквакультура”, “Вытворчасць сельскагаспадарчай прадукцыі і харчаванне”, “Сацыяльна-эканамічныя аспекты сельскай гаспадаркі”. У выніку лінгвістычныя адзінкі беларускай тэрмінасістэмы ўвайшлі ў склад шматмоўнай дэскрыптарнай інфармацыйна-пошуковай мовы, а таксама сталі даступныя анлайн для ўсеагульнага свабоднага выкарыстання ўсімі, хто мае цікавасць да сельскагаспадарчай сферы і беларускай мовы. У той жа час падлягаюць далейшаму раскрыццю сродкамі беларускай мовы паняцці са сферы лясной гаспадаркі і лясных рэсурсаў, прародакарыстання і землекарыстання, водных рэсурсаў, экалогіі, батанікі і інш.

Шматмоўны тэзаўрус AGROVOC пастаянна папаўняецца новымі паняццямі: за 11 апошніх месяцаў, па якіх меліся афіцыйныя рэлізы (верасень 2024 г. – ліпень 2025 г.), было ўключана 300 новых канцэптаў. Да таго ж сучасны этап развіцця AGROVOC характарызуецца ўвагай да ўвядзення ў тэзаўрусныя артыкулы дэфініцый – кароткіх тлумачэнняў, якія ўдакладняюць значэнне дэскрыптараў. Адпаведна, гэтыя накірункі развіцця AGROVOC акрэсліваюць перспектывы для развіццця і яго беларускай версіі.

Такім чынам, фарміраванне беларускага сегмента ў AGROVOC выступае формай вонкавага прадстаўлення вынікаў працы па сістэматызацыі, упарадкаванні і навуковым апісанні сельскагаспадарчай тэрміналогіі і скіравана на забеспячэнне

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

функцыянавання беларускай тэрміналогіі ў лічбавай прасторы. Стварэнне беларускай версіі анлайн тэзаўруса AGROVOC рэалізуецца праз прадстаўленне беларускамоўнай сельскагаспадарчай тэрміналагічнай лексікі ў існуючай тэрмінасістэме AGROVOC. Тэхналагічна-праграмныя ўмовы ажыццяўлення гэтага працэсу дазваляюць таксама ўдакладніць выкарыстанне беларускіх адпаведнікаў паняццяў AGROVOC з улікам яго паняційна-іерархічнай структуры, што можа быць незаўважна на папярэдніх стадыях падрыхтоўкі і верыфікацыі корпуса тэрміналагічных адзінак.

Спіс выкарыстаных крыніц:

1. Сивурова, О. А. Создание языковых версий многоязычного тезауруса AGROVOC в период печатных каталогов / О. А. Сивурова // Библиотеки в информационном обществе: сохранение традиций и развитие новых технологий. Тема 2022 года – «Библиотеки в системе информационных и социальных коммуникаций» : докл. V Междунар. науч. конф., Минск, 1–2 дек. 2022 г. / Белорус. с.-х. б-ка им. И. С. Лупиновича НАН Беларуси ; редкол.: Ю. О. Каракулько (отв. ред.) [и др.]. – Минск, 2022. – С. 110–120. https://doi.org/10.47612/978-985-880-283-7-2022-110-120

2. Бабарыка-Амельчанка, В. Б. Дзейнасць Беларускай сельскагаспадарчай бібліятэкі па стварэнні беларускай версіі шматмоўнага тэзаўруса па сельскай гаспадарцы і харчаванні AGROVOC: арганізацыйныя аспекты / В. Б. Бабарыка-Амельчанка // Библиотека как феномен культуры: цифровая трансформация библиотек: преемственность и вектор развития : материалы IX Междунар. конгр., Минск, 15–16 сент. 2022 г. / Нац. б-ка Беларуси ; сост. В. В. Пшибытко. – Минск, 2022. – С. 72–79.

3. AGROVOC Multilingual Thesaurus // Food and Agriculture Organization of the United Nations. – URL: https://agrovoc.fao.org/browse/agrovoc/en/ (accessed 02.11.2025).

4. AGROVOC: the linked data concept hub for food and agriculture / I. Subirats-Coll, K. Kolshus, A. Turbati [et al.] // Computers and Electronics in Agriculture. – 2022. – Vol. 196. – Art. 105965. https://doi.org/10.1016/j.compag.2020.105965

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

5. Бабарыка-Амельчанка, В. Б. Стварэнне беларускай версіі шматмоўнага анлайн тэзаўруса па сельскай гаспадарцы і харчаванні AGROVOC: тэхналогія і інструментарый / В. Б. Бабарыка-Амельчанка, А. А. Марозава, А. У. Пятроўская // Развитие информатизации и государственной системы научно-технической информации (РИНТИ–2023) : докл. XXII Междунар. науч.-техн. конф., Минск, 16 нояб. 2023 г. / Объед. ин-т проблем информатики НАН Беларуси ; науч. ред.: С. В. Кругликов, Р. Б. Григянец, В. Н. Венгеров. – Минск, 2023. – С. 242–246.

References:

1. Sivurova O. A Creation of language versions of the AGROVOC multilingual thesaurus in the period of printed catalogues. *Biblioteki v informatsionnom obshchestve: sokhranenie traditsii i razvitie novykh tekhnologii. Tema 2022 goda – «Biblioteki v sisteme informatsionnykh i sotsial'nykh kommunikatsii»: doklady V Mezhdunarodnoi nauchnoi konferentsii, Minsk, 1–2 dekabrya 2022 g. = Libraries in the information society: preserving traditions and developing new technologies. The theme for 2022 – «Libraries in the information and social communication system»: proceedings of the V international scientific conference, Minsk, December 1–2, 2022*. Minsk, 2022, pp. 110–120 (in Russian). https://doi.org/10.47612/978-985-880-283-7-2022-110-120

2. Babaryka-Amelchanka V. B. Activity of the Belarusian Agricultural Library on creation of the Belarusian version of the multilingual thesaurus on agriculture and food AGROVOC: organisational aspects. *Biblioteka kak fenomen kul'tury: tsifrovaya transformatsiya bibliotek: preemstvennost' i vektor razvitiya: materialy IX Mezhdunarodnogo kongressa, Minsk, 15–16 sentyabrya 2022 g.* [The library as a cultural phenomenon: digital transformation of libraries: continuity and vector of development: proceedings IX International congress, Minsk, September 15–16, 2022]. Minsk, 2022, pp. 72–78 (in Belarusian).

3. AGROVOC Multilingual Thesaurus. *Food and Agriculture Organization of the United Nation*s. Available at: https://agrovoc.fao.org/browse/agrovoc/en/ (accessed 02.11.2025).

4. Subirats-Coll I., Kolshus K., Turbati A., Stellato A., Mietzsch E., Martini D., Zeng M. AGROVOC: the linked data concept hub for food and agriculture. *Computers and Electronics in Agriculture*, 2022, vol. 196, art. 105965. https://doi.org/10.1016/j.compag.2020.105965

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

5. Babaryka-Amelchanka V. B., Marozava A. A., Pyatrouskaya A. U. Creation of the Belarusian version of the multilingual online thesaurus on agriculture and food AGROVOC: technology and tools. *Razvitie informatizatsii i gosudarstvennoi sistemy nauchno-tekhnicheskoi informatsii (RINTI-2023): doklady XXII Mezhdunarodnoi nauchno-tekhnicheskoi konferentsii, Minsk, 16 noyabrya 2023 g.* [Development of informatization and the state system of scientific and technical information (RINTI-2023): reports of the XXII International scientific and technical conference, Minsk, November 16, 2023]. Minsk, 2023, pp. 242–246 (in Russian).

Дата паступлення артыкула 06.11.2025
Received 06.11.2025

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Сведения об авторах

Бабрико-Омельченко Вероника Борисовна
Белорусская сельскохозяйственная библиотека имени И. С. Лупиновича Национальной академии наук Беларуси (Минск, Беларусь)
e-mail: b.omelchenko.belal@gmail.com

Босак Виктор Николаевич
доктор сельскохозяйственных наук, профессор; Торговый дом Торфяные Гуматы (Минск, Беларусь)
e-mail: bosak1@tut.by

Босак Елена Анатольевна
кандидат филологических наук, доцент; Белорусский государственный экономический университет (Минск, Беларусь)
e-mail: bosak1@tut.by

Воронович Светлана Ивановна
Белорусская сельскохозяйственная библиотека имени И. С. Лупиновича Национальной академии наук Беларуси (Минск, Беларусь)
e-mail: s.voronovich@belal.by

Глушицкий Лев Владимирович
Институт языкознания имени Якуба Коласа Центра белорусской культуры, языка и литературы Национальной академии наук Беларуси (Минск, Беларусь)
e-mail: leu.hlusycki@gmail.com.

Горбачева Елена Владимировна
кандидат сельскохозяйственных наук, доцент; Белорусская сельскохозяйственная библиотека имени И. С. Лупиновича Национальной академии наук Беларуси (Минск, Беларусь)
e-mail: collect@belal.by

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Елынцева Ирина Владимировна
кандидат филологических наук, доцент; Институт языкознания имени Якуба Коласа Центра исследований белорусской культуры, языка и литературы Национальной академии наук Беларуси (Минск, Беларусь)
e-mail: i.elyntseva@gmail.com

Ермоленко Эльвира Валерьевна
кандидат филологических наук; Институт языкознания имени Якуба Коласа Центра исследований белорусской культуры, языка и литературы Национальной академии наук Беларуси (Минск, Беларусь)
e-mail: elvira-yar@yandex.by

Каракулько Юлия Олеговна
Белорусская сельскохозяйственная библиотека имени И. С. Лупиновича Национальной академии наук Беларуси (Минск, Беларусь)
e-mail: secretary@belal.by

Карбалевич Наталья Николаевна
Белорусская сельскохозяйственная библиотека имени И. С. Лупиновича Национальной академии наук Беларуси (Минск, Беларусь)
e-mail: natalkarbalevich@gmail.com

Климова Елена Владимировна
кандидат биологических наук; Центральная научная сельскохозяйственная библиотека (Москва, Россия)
e-mail: kev@cnshb.ru

Коленченко Ирина Александровна
кандидат экономических наук; Центральная научная сельскохозяйственная библиотека (Москва, Россия)
e-mail: dir@cnshb.ru

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Копылов Игорь Леонидович
кандидат филологических наук, доцент; Институт языкознания имени Якуба Коласа Центра исследований белорусской культуры, языка и литературы Национальной академии наук Беларуси (Минск, Беларусь)
e-mail: iharkap@gmail.com

Лаппо Ольга Александровна
Белорусская сельскохозяйственная библиотека имени И. С. Лупиновича Национальной академии наук Беларуси (Минск, Беларусь)
e-mail: Lappo@belal.by

Лаптёнок Елена Николаевна
кандидат филологических наук; Институт языкознания имени Якуба Коласа Центра исследований белорусской культуры, языка и литературы Национальной академии наук Беларуси (Минск, Беларусь)
e-mail: lapcionak@gmail.com

Масленникова Светлана Сергеевна
кандидат филологических наук, доцент; Гродненский государственный университет имени Янки Купалы (Гродно, Беларусь)
e-mail: swetlana-mas@tut.by

Меньченя Сергей Викторович
Белорусская сельскохозяйственная библиотека имени И. С. Лупиновича Национальной академии наук Беларуси (Минск, Беларусь)
e-mail: menchenia@gmail.com

Морозова Оксана Анатольевна
Белорусская сельскохозяйственная библиотека имени И. С. Лупиновича Национальной академии наук Беларуси (Минск, Беларусь)
e-mail: oksana.sivurova@gmail.com

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Петровская Анастасия Владимировна
Белорусская сельскохозяйственная библиотека имени И. С. Лупиновича Национальной академии наук Беларуси (Минск, Беларусь)
e-mail: research@belal.by

Пирумова Лидия Николаевна
кандидат педагогических наук, академик Международной академии информатизации, член-корреспондент Международной академии аграрного образования, заслуженный работник культуры Российской Федерации, почетный работник АПК Российской Федерации; Центральная научная сельскохозяйственная библиотека (Москва, Россия)
e-mail: pln@cnshb.ru

Полещук Наталья Викентьевна
кандидат филологических наук, доцент; Институт языкознания имени Якуба Коласа Центра исследований белорусской культуры, языка и литературы Национальной академии наук Беларуси (Минск, Беларусь)
e-mail: nata-poleshhuk@yandex.by

Русакович Ирина Кульминична
кандидат педагогических наук, доцент; Белорусский государственный педагогический университет имени Максима Танка (Минск, Беларусь)
e-mail: 140105@tut.by

Солохов Алексей Васильевич
кандидат филологических наук; Барановичский государственный университет (Барановичи, Беларусь); Мозырский государственный педагогический университет имени И. П. Шамякина (Мозырь, Беларусь)
e-mail: solakhau@yandex.ru

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Трофимович Тамара Григорьевна
доктор филологических наук, профессор; Белорусский государственный педагогический университет имени Максима Танка (Минск, Беларусь)
e-mail: t.trof@mail.ru

Фролов Александр Васильевич
кандидат биологических наук, доцент; Белорусский государственный университет иностранных языков (Минск, Беларусь)
e-mail: alexander95r@ro.ru

Хальвита Екатерина Станиславовна
Белорусская сельскохозяйственная библиотека имени И. С. Лупиновича Национальной академии наук Беларуси (Минск, Беларусь)
e-mail: collect@belal.by

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Звесткі аб аўтарах

Бабарыка-Амельчанка Вераніка Барысаўна
Беларуская сельскагаспадарчая бібліятэка імя І.С. Лупіновіча Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі (Мінск, Беларусь)
e-mail: b.omelchenko.belal@gmail.com

Босак Віктар Мікалаевіч
доктар сельскагаспадарчых навук, прафесар; Гандлёвы Дом Тарфяныя Гуматы (Мінск, Беларусь)
e-mail: bosak1@tut.by

Босак Алёна Анатольеўна
кандыдат філалагічных навук, дацэнт; Беларускі дзяржаўны эканамічны ўніверсітэт (Мінск, Беларусь)
e-mail: bosak1@tut.by

Варановіч Святлана Іванаўна
Беларуская сельскагаспадарчая бібліятэка імя І.С. Лупіновіча Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі (Мінск, Беларусь)
e-mail: s.voronovich@belal.by

Гарбачова Алена Уладзіміраўна
кандыдат сельскагаспадарчых навук, дацэнт; Беларуская сельскагаспадарчая бібліятэка імя І.С. Лупіновіча Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі (Мінск, Беларусь)
e-mail: collect@belal.by

Глушыцкі Леў Уладзіміравіч
Інстытут мовазнаўства імя Якуба Коласа Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі (Мінск, Беларусь)
e-mail: leu.hlusycki@gmail.com

Каленчанка Ірына Аляксандраўна
кандыдат эканамічных навук; Цэнтральная навуковая сельскагаспадарчая бібліятэка (Масква, Расія)
e-mail: dir@cnshb.ru

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Капылоў Ігар Леанідавіч
кандыдат філалагічных навук, дацэнт; Інстытут мовазнаўства імя Якуба Коласа Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі (Мінск, Беларусь)
e-mail: iharkap@gmail.com

Каракулька Юлія Алегаўна
Беларуская сельскагаспадарчая бібліятэка імя І.С. Лупіновіча Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі (Мінск, Беларусь)
e-mail: secretary@belal.by

Карбалевіч Наталля Мікалаеўна
Беларуская сельскагаспадарчая бібліятэка імя І.С. Лупіновіча Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі (Мінск, Беларусь)
e-mail: natalkarbalevich@gmail.com

Клімава Алена Ўладзіміраўна
кандыдат біялагічных навук; Цэнтральная навуковая сельскагаспадарчая бібліятэка (Масква, Расія)
e-mail: kev@cnshb.ru

Лапцёнак Алена Мікалаеўна
кандыдат філалагічных навук; Інстытут мовазнаўства імя Якуба Коласа Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі (Мінск, Беларусь)
e-mail: lapcionak@gmail.com

Лапо Вольга Аляксандраўна
Беларуская сельскагаспадарчая бібліятэка імя І.С. Лупіновіча Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі (Мінск, Беларусь)
e-mail: Lappo@belal.by

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Марозава Аксана Анатольеўна
Беларуская сельскагаспадарчая бібліятэка імя І. С. Лупіновіча Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі (Мінск, Беларусь)
e-mail: oksana.sivurova@gmail.com

Масленікава Святлана Сяргееўна
кандыдат філалагічных навук, дацэнт; Гродзенскі дзяржаўны ўніверсітэт імя Янкі Купалы (Гродна, Беларусь)
e-mail: swetlana-mas@tut.by

Мяньчэня Сяргей Віктаравіч
Беларуская сельскагаспадарчая бібліятэка імя І.С. Лупіновіча Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі (Мінск, Беларусь)
e-mail: menchenia@gmail.com

Паляшчук Наталля Вікенцьеўна
кандыдат філалагічных навук, дацэнт; Інстытут мовазнаўства імя Якуба Коласа Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі (Мінск, Беларусь)
e-mail: nata-poleshhuk@yandex.by

Пірумава Лідзія Мікалаеўна
кандыдат педагагічных навук, акадэмік Міжнароднай акадэміі інфарматызацыі, член-карэспандэнт Міжнароднай акадэміі аграрнай адукацыі, заслужаны дзеяч культуры Расійскай Федэрацыі, ганаровы работнік аграпрамысловага комплексу Расійскай Федэрацыі; Цэнтральная навуковая сельскагаспадарчая бібліятэка (Масква, Расія)
e-mail: pln@cnshb.ru

Пятроўская Анастасія Уладзіміраўна
Беларуская сельскагаспадарчая бібліятэка імя І. С. Лупіновіча Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі
(Мінск, Беларусь)
e-mail: research@belal.by

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Русаковіч Ірына Кульмінічна
кандыдат педагагічных навук, дацэнт; Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка (Мінск, Беларусь)
e-mail: 140105@tut.by

Солахаў Аляксей Васільевіч
кандыдат філалагічных навук; Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт (Баранавічы, Беларусь); Мазырскі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя І. П. Шамякіна (Мазыр, Беларусь)
e-mail: solakhau@yandex.ru

Трафімовіч Тамара Грыгорыўна
доктар філалагічных навук, прафесар; Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка (Мінск, Беларусь)
e-mail: t.trof@mail.ru

Фралоў Аляксандр Васільевіч
кандыдат біялагічных навук, дацэнт; Беларускі дзяржаўны ўніверсітэт замежных моў (Мінск, Беларусь)
e-mail: alexander95r@ro.ru

Хальвіта Кацярына Станіславаўна
Беларуская сельскагаспадарчая бібліятэка імя І.С. Лупіновіча Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі (Мінск, Беларусь)
e-mail: collect@belal.by

Ялынцава Ірына Уладзіміраўна
кандыдат філалагічных навук, дацэнт; Інстытут мовазнаўства імя Якуба Коласа Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі
(Мінск, Беларусь)
e-mail: i.elyntseva@gmail.com

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Ярмоленка Эльвіра Валер'еўна
кандыдат філалагічных навук, Інстытут мовазнаўства імя Якуба Коласа Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі (Мінск, Беларусь)
e-mail: elvira-yar@yandex.by

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Information about the authors

Babaryka-Amelchanka Veranika
I.S. Lupinovich Belarusian Agricultural Library of the National Academy of Sciences of Belarus (Minsk, Belarus*)*
e-mail: b.omelchenko.belal@gmail.com

Bosak Alena
PhD in Philological Sciences, associate professor; The Belarusian State Economic University (Minsk, Belarus)
e-mail: bosak1@tut.by

Bosak Viktor
Doctor of Agricultural Sciences, professor; Trading House Peat Humates, Minsk, Belarus
e-mail: bosak1@tut.by

Elyntseva Irina
PhD in Philological Sciences, associate professor; Yakub Kolas Institute of Linguistics of the Centre for Belarusian Culture, Language and Literature Researches of the National Academy of Sciences of Belarus (Minsk, Belarus)
e-mail: i.elyntseva@gmail.com

Fralou Aliaksandr
PhD in Biological Sciences, associate professor; The Belarusian State University of Foreign Languages (Minsk, Belarus)
e-mail: alexander95r@ro.ru

Gorbacheva Elena Vladimirovna
PhD in Agricultural Sciences, associate professor; I.S. Lupinovich Belarusian Agricultural Library of the National Academy of Sciences of Belarus (Minsk, Belarus*)*
e-mail: collect@belal.by

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Hlushytski Leu
Yakub Kolas Institute of Linguistics of the Centre for Belarusian Culture, Language and Literature Researches of the National Academy of Sciences of Belarus (Minsk, Belarus)
e-mail: leu.hlusycki@gmail.com

Kapylou Ihar
PhD in Philological Sciences, associate professor; Yakub Kolas Institute of Linguistics of the Centre for Belarusian Culture, Language and Literature Researches of the National Academy of Sciences of Belarus (Minsk, Belarus)
e-mail: iharkap@gmail.com

Karakulka Yuliya
I.S. Lupinovich Belarusian Agricultural Library of the National Academy of Sciences of Belarus (Minsk, Belarus*)*
e-mail: secretary@belal.by

Karbalevich Natallia
I.S. Lupinovich Belarusian Agricultural Library of the National Academy of Sciences of Belarus (Minsk, Belarus)
e-mail: natalkarbalevich@gmail.com

Khalvita Ekaterina
I.S. Lupinovich Belarusian Agricultural Library of the National Academy of Sciences of Belarus (Minsk, Belarus*)*
e-mail: collect@belal.by

Klimova Elena
PhD in Biological Sciences; Central Scientific Agricultural Library (Moscow, Russia)
e-mail: kev@cnshb.ru

Kolenchenko Irina
PhD in Economic Sciences; Central Scientific Agricultural Library (Moscow, Russia)
e-mail: dir@cnshb.ru

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Lappo Olga
I.S. Lupinovich Belarusian Agricultural Library of the National Academy of Sciences of Belarus (Minsk, Belarus)
e-mail: Lappo@belal.by

Laptsionak Alena
PhD in Philological Sciences; Yakub Kolas Institute of Linguistics of the Centre for Belarusian Culture, Language and Literature Researches of the National Academy of Sciences of Belarus (Minsk, Belarus)
e-mail: lapcionak@gmail.com

Maslennikova Svetlana
PhD in Philological Sciences, associate professor; Yanka Kupala State University of Grodno (Grodno, Belarus)
e-mail: swetlana-mas@tut.by

Mianchenya Siarhiej
I.S. Lupinovich Belarusian Agricultural Library of the National Academy of Sciences of Belarus (Minsk, Belarus)
e-mail: menchenia@gmail.com

Morozova Oksana
I.S. Lupinovich Belarusian Agricultural Library of the National Academy of Sciences of Belarus (Minsk, Belarus)
e-mail: oksana.sivurova@gmail.com

Paliashchuk Natallia
PhD in Philological Sciences, associate professor; Yakub Kolas Institute of Linguistics of the Centre for Belarusian Culture, Language and Literature Researches of the National Academy of Sciences of Belarus (Minsk, Belarus)
e-mail: nata-poleshhuk@yandex.by

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Petrovskaya Anastasiya
I.S. Lupinovich Belarusian Agricultural Library of the National Academy of Sciences of Belarus (Minsk, Belarus)
e-mail: research@belal.by

Pirumova Lidiya
PhD in Pedagogical Sciences, Academician of the International Informatization Academy, Corresponding member of the International Academy of Agrarian Education, Honoured Worker of Culture of the Russian Federation, Honoured Worker of the Agro-Industrial Complex of the Russian Federation; Central Scientific Agricultural Library (Moscow, Russia)
e-mail: pln@cnshb.ru

Rusakovich Irina
PhD in Pedagogy, associate professor*;* Belarusian State Pedagogical University named after Maxim Tank (Minsk, Belarus)
e-mail: 140105@tut.by

Solakhau Aliaksei
PhD in Philological Sciences; Baranovichi State University (Baranovichi, Belarus)
Mozyr State Pedagogical University named after I. P. Shamyakin (Mozyr, Belarus)
e-mail: solakhau@yandex.ru

Trofimovich Tamara
Doctor of Philological Sciences, professor; Belarusian State Pedagogical University named after Maxim Tank (Minsk, Belarus)
e-mail: t.trof@mail.ru

Varanovich Sviatlana
I.S. Lupinovich Belarusian Agricultural Library of the National Academy of Sciences of Belarus (Minsk, Belarus*)*
e-mail: s.voronovich@belal.by

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by

Yarmolenka Elvira
PhD in Philological Sciences; Yakub Kolas Institute of Linguistics of the Centre for Belarusian Culture, Language and Literature Researches of the National Academy of Sciences of Belarus (Minsk, Belarus)
e-mail: elvira-yar@yandex.by

Научное издание

НАЦИОНАЛЬНАЯ АКАДЕМИЯ НАУК БЕЛАРУСИ

Белорусская сельскохозяйственная библиотека
им. И.С. Лупиновича
Национальной академии наук Беларусь

Центр исследований белорусской культуры, языка и литературы
Институт языкознания им. Якуба Коласа

Актуальные проблемы сельскохозяйственной терминологии

Доклады Международной научной конференции
Минск, 27 ноября 2025г.

Подписано в печать 18.11.2025.
Формат 60×84/16. Бумага офсетная.
Печать цифровая. Усл. печ. л. 14.415.
Тираж 70 экз. Заказ 1173.

Издатель и полиграфический исполнитель:
Общество с ограниченной ответственностью «Ковчег»
Свидетельство о государственной регистрации издателя, изготовителя, распространителя печатных изданий № 1/381 от 01.07.2014.
Ул. Л. Беды, 11/1-205, 220040 г. Минск.
Тел./факс: (017) 379 19 81 e-mail: kovcheg_info@mail.ru
Instagram: kovcheg_info, Facebook: infoKOVCHEG
facebook.com/kovchegminsk2020

Репозиторий ЦНБ НАН Беларуси - http://library.basnet.by